

Forsvarets fellesoperative doktrine

**Forsvaret
2014**

© Forsvarets stabsskole (FSTS), Forsvarets høyskole (FHS), 2014 Oslo

Tittel:

Forsvarets fellesoperative doktrine

Utgitt av:

Forsvarsstaben

Trykk:

07 Media as

Papir:

115 g ARCTIC MATT

Fotografier:

Forsvarets Mediesenter

Satt med:

Cambria 10,5/13 pkt

Lay-out: Per-Arne Pedersen, Fakt OGF Grafisk

1. opplag

ISBN: 978-82-92566-11-4

Korttittel:	FFOD
Sikkerhetsgradering	Ugradert
Hjemmel:	Organisasjons- og instruksjonsmyndigheten
Gjelder for:	Forsvaret
Fagmyndighet:	Forsvarssjef (FSJ)
Fagansvar:	Sjef Forsvarets høyskole (FHS)
Ikrafttredelse	2014-10-01
Forrige versjon	2007-06-15

Forsvarssjefens forord.

Forsvarets fellesoperative doktrine (FFOD) 2014 er en videreføring av de to foregående doktrinene fra hhv. 2000 og 2007. Denne doktrinen legger større vekt på planlegging, gjennomføring og ledelse av fellesoperasjoner, og har ikke samme rollen som lærebok i militærteori som de to foregående.

Forsvarets stabsskole har parallelt med utviklingen av doktrinen gitt ut boken *Krigens vitenskap – en innføring i militærteori* (Abstrakt forlag 2012), som gir en bred militærteoretisk oversikt over aktuell militærteori.

I de 15 årene fra den første fellesoperative doktrinen kom har Forsvaret vært engasjert i et antall operasjoner utenlands av svært varierende karakter. Gjennomgående trekk i de NATO-operasjonene Norge har deltatt i er både at det fellesoperative er blitt mer og mer tydelig, men også at forsvarsgrensvist taktisk samvirke gjennomføres på lavt taktisk nivå. Det siste utviklingstrekket gjør at denne fellesoperative doktrinen vil være operativt relevant lenger ned i organisasjonen.

Siden den første FFOD kom ut i 2000, har Forsvaret endret seg vesentlig. Forsvarets oppgaver er endret noe, men den største endringen for Forsvaret har vært hva enkelte av oppgavene har medført av ulike typer militære operasjoner. I tillegg til å vise spennvidden i Forsvarets operasjonsspekter, beskriver doktrinen også samhandlingen mellom politikken, militærstrategien og det operasjonelle kommandonivået, for å vise den helhetlige sammenhengen militære operasjoner gjennomføres innenfor.

Doktrinen er praktisk, anvendbar og konkret når det gjelder planlegging og gjennomføring av fellesoperasjoner. Militærteori brukes

sammen med erfaringer for å beskrive og forklare det operasjonelle kommandonivå, operasjonskunst og fellesoperasjoner. Doktrinen gir derimot ingen militærteoretiske føringer eller preferanser for fellesoperasjoner eller for taktiske styrker underlagt det operasjonelle kommandonivået.

Den enkelte krig og konflikt vil utvikle sin helt egen karakter, som igjen vil endre seg etter som konflikten utvikler seg. Doktrinen er ment å gi sjefer og staber et rammeverk for å forstå denne karakteren for å kunne planlegge og bruke militære styrker for å nå de strategiske målene, med tilgjengelige styrker og ressurser, og tilpasset den konkrete situasjonen.

Forsvarets fellesoperative doktrine 2014 reflekterer også profesjonaliseringen av Forsvaret, i det at grunnleggende teoretisk kunnskap er noe offiserene har med seg når doktrinen skal brukes. Doktrinen er autorativ, men bruken av den i en gitt situasjon krever alltid en profesjonell vurdering basert på kunnskap og erfaring.

Haakon Bruun-Hansen

Admiral

Forsvarssjef

Innhold

1	Innledning	7
1.1	Bakgrunn.....	7
1.2	Hva er en fellesoperativ doktrine?.....	10
1.3	Doktrinens utgangspunkt.....	11
1.4	Doktrinens plass og funksjon.....	12
1.5	Grensesnitt mot NATO-doktriner.....	15
1.6	Doktrinens oppbygging.....	16
2	Doktrinelt grunnlag	17
2.1	Operasjonsmiljøet.....	17
2.2	Forsvarets oppgaver.....	31
2.3	Grensesettende faktorer i operasjoner.....	38
2.4	Fundamentet for operativ evne.....	46
3	Overordnet rammeverk	58
3.1	Nasjonalstrategiske rammer.....	58
3.2	Rammer ved operasjoner i Norge.....	65
3.3	Rammer ved operasjoner som del av NATO-alliansen.....	72
3.4	Rammer ved operasjoner som del av Norden.....	80
4	Operasjonelle prinsipper	82
4.1	Forståelse og anvendelse av prinsippene.....	82
4.2	Prinsipper som er retningsgivende for norske fellesoperasjoner.....	84
4.3	Forhold knyttet til flernasjonale styrker og operasjoner.....	88
4.4	Forhold knyttet til sektorovergrepene i en norsk kontekst....	92
5	Operative kapasiteter og fellesfunksjoner	95
5.1	Hvordan bruke innsatsmidlene?.....	95
5.2	Stridskrefter knyttet til landdimensjonen.....	97
5.3	Stridskrefter knyttet til sjødimensjonen.....	105
5.4	Stridskrefter knyttet til luft- og ytre rom-dimensjonen.....	111
5.5	Spesialstyrker og spesialoperasjoner.....	118
5.6	Cyberoperasjoner.....	122
5.7	Fellesfunksjoner.....	125
5.7.1	Kommando og kontroll (K2).....	126

5.7.2	Etterretning.....	126
5.7.3	Operasjonell manøver og ild.....	131
5.7.4	Styrkesbeskyttelse	133
5.7.5	Informasjonsoperasjoner.....	139
5.7.6	Elektronisk krigføring	142
5.7.7	Understøttelse.....	143
5.7.8	Veterinærtjenester	159
5.7.9	Sivil-militært samvirke.....	159
5.8	Samarbeid i totalforsvarsrammen.....	161
6	Operativ ledelse.....	164
6.1	Innledning.....	164
6.2	Norsk operativ ledelsesfilosofi	166
6.3	Operativ ledelse og kommandoforhold.....	167
6.4	Andre begrep og ledelsesforhold.....	168
6.5	Ledelse på det operasjonelle nivå.....	169
6.6	Utfordringer i operativ ledelse.....	171
6.7	Prinsipper knyttet til kommando og kontroll i en norsk fellesoperativ ramme	177
6.8	Overføring av kommandomyndighet	177
7	Planlegging og gjennomføring av fellesoperasjoner i Norge.....	181
7.1	Grunnlag for fellesoperasjoner	181
7.2	Planlegging (av fellesoperasjoner).....	193
7.3	Tilrettelegging for fellesoperasjoner.....	199
7.4	Gjennomføring (av fellesoperasjoner).....	204
8	Begrepsapparat og referansedokumenter.....	209
8.1	Ordliste.....	209
8.2	Kommandobegreper	236
8.2.1	Sentrale kommando- og kontrollbegreper	236
8.2.2	Andre kommando- og kontrollrelaterte begreper.....	239
8.3	Forkortelser	244
8.4	Litteraturliste	246
8.4.1	Akademiske referanser	246
8.4.2	Autoritative referanser (nasjonale direktiver og NATO-doktriner).....	248

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

01001. *Forsvaret trenger nasjonale doktriner* for å sikre samsvar mellom norske sikkerhets- og forsvarspolitiske rammer og bruken av norske militære styrker. En norsk doktrine skal også ivareta nasjonale særtrekk, beskrive forhold som ikke dekkes i NATO-doktriner, tydeliggjøre nasjonale syn som avviker fra NATOs syn, og oppfylle de forventninger og behov som brukere av doktriner har.

01002. Militære operasjoner er i vedvarende endring, og den fortsatte utviklingen fra rene land-, sjø- og luftoperasjoner til fellesoperasjoner som omfatter alle militære innsatsmidler, vil fortsette å påvirke Forsvarets bruk av militære styrker. De siste tiårene har spesielt informasjonsteknologien bidratt vesentlig i denne utviklingstrenden ved å muliggjøre samhandling og samvirke på nye og mer effektive måter. Samarbeid med ikke-militære aktører og organisasjoner har også økt i omfang, og Forsvarets støtte til det sivile samfunn har endret seg slik at det er et større behov enn tidligere for tilgjengelige og fleksible innsatsmidler.

01003. De siste tiårene har konfliktene som norske styrker har deltatt i, utviklet seg til å spenne fra regulære kampoperasjoner, via stabiliseringsoperasjoner til komplekse fredsoperasjoner. Militærmaktens rolle i disse konfliktene befinner seg i spennet fra avgjørende operasjoner på den ene siden til kun å skulle legge forholdene til rette for at andre virkemidler skal kunne lykkes på den andre siden. Forsvarsstrukturen er i tillegg i stadig endring med en tydeligere prioritering av Forsvarets nasjonale oppgaver. Det er også et økt operativt og beredskapsmessig fokus innenfor Forsvaret, hvor planverk og konsepter er i stadig utvikling. NATO-doktrinene som Norge ratifiserer, representerer en omforent NATO-policy og ikke nødvendigvis det enkelte medlemslands behov.

01004. *Utviklingen av Forsvarets fellesoperative doktriner.*

I 1995 ble *Forsvarssjefens grunnsyn for utvikling og bruk av norske styrker i fred, krise og krig* utgitt. Dette var det første retningsgivende dokument etter den kalde krigen som beskrev hvordan Forsvaret skulle operere. Dokumentet ga føringer og retning for både operative prinsipper og operativ ledelse. Som et videre steg ble Forsvarets fellesoperative doktrine (FFOD) utgitt første gang i 2000. Doktrinen var banebrytende gjennom dens bidrag til helhetlig fellestenkning om Forsvarets operative virksomhet. Manøverteori og manøverkrigføring utgjorde det idémessige grunnlaget, og manøvermetoden var doktrinens operative metode. FFOD 2000 hadde et pedagogisk formål, var rettet mot strukturplanlegging og mot planlegging og gjennomføring av operasjoner. I 2007 ble en revidert versjon av doktrinen publisert. De viktigste endringene var at FFOD 2007 skulle være et verktøy for utvikling av en fellesoperativ kultur og et utgangspunkt for utdanning og diskusjon. Det idémessige grunnlaget var effektbaserte operasjoner, nettverksbasert forsvar og manøverteori. Doktrinen utdypet manøver-, utmattelses- og stabiliserende metode som operative metodiske tilnærminger. 2014-utgaven vektlegger fellesoperasjoner, ledelse og kommando og kontroll, mens militærteori og teoretisk begrunnede operative metoder er tatt ut. Det er lagt vekt på å videreutvikle og konkretisere det unike ved fellesoperativ kultur og beskrive prosesser knyttet til planlegging og gjennomføring av operasjoner basert på NATOs doktrine for operasjonsplanlegging (AJP-5) og Comprehensive Operations Planning Directive (COPD).

01005. *Fellesoperativt begrepsapparat.* I Norge brukes begrepet *operasjonelt* om kommandonivået og *operasjonell* om aktivitet og funksjoner innenfor operasjonelt nivå, begge utledet av amerikansk terminologi. Et alternativt begrep ville vært *operativ* fra den tyske tradisjonen, men i norsk militær terminologi er *operativ* og *operativt* etablert som generelle begreper uavhengig av nivå og omfang, og i kontrast til for eksempel administrasjon og logistikk. Unntaket på norsk er at operativt og ikke operasjonelt er valgt i navnene på hovedkvarterene, som det tidligere Fellesoperative hovedkvarteret på Jåtta, og Forsvarets operative hovedkvarter på Reitan. *Operasjonskunst* og *fellesoperasjoner* slik de forstås i denne doktrinen, dreier seg om

Figur 1.1 Kommandonivåer, roller, funksjoner og grensesnitt, og doktrinens virkefelt for operasjoner

å omsette strategiske mål og ambisjoner til taktisk handling, og så styre taktiske operasjoner og aktivitet i den retningen som bidrar til å realisere de strategiske målene. Innenfor rammen av fellesoperasjoner gjennomføres det taktisk og stridsteknisk samvirke mellom enheter fra flere forsvarsgrener og innsatsmidler.

01006. *Kommandonivåer og samhandling.* Omsettingen av politiske ambisjoner til militære operasjoner foregår gjennom en kommandokjede der de enkelte nivåene har sine egne roller og funksjoner alt etter hvilken del av prosessen de har ansvar for. Samtidig som disse rollene er unike for det enkelte kommandonivå, er det også en grad av overlapping med neste nivå for å sikre overføring av oppgaver og ansvar mellom nivåene. Gjennom den politisk-strategiske dialogen utvikles strategiske mål og ambisjoner som formidles av det militærstrategiske kommandonivået som en kampanjeplan eller et strategisk direktiv. Det operasjonelle kommandonivået omsetter de strategiske målene til en operasjonsplan med konkrete oppdrag som underlagte

taktiske styrker kan løse. Samhandlingen mellom nivåene er dynamisk og går begge veier, i tillegg til samhandling med sideordnede enheter, slik som sivile etater eller allierte hovedkvarter og styrker. Ofte vil ett nivå ta med seg representanter for underlagte nivåer eller avdelinger inn i samhandlingen med høyere nivå, for å sikre at planlegging og gjennomføring er i samsvar med høyere nivå's intensjon.

1.2 Hva er en fellesoperativ doktrine?

01007. *Begrepsforståelse*. I prinsippet består et militært forsvar av tre bestanddeler; materielle ressurser, menneskelige ressurser og doktrine, hvor doktrine betegner de oppfatninger man har om hvordan de materielle og menneskelige ressurser best kan benyttes. Doktriner, bredt definert som kollektive oppfatninger om best bruk av materiell og personell, har alltid vært en del av organisert krigføring. En bevisst utvikling, nedtegnelse og systematisering av militære doktriner er historisk sett et relativt nytt fenomen og har sin bakgrunn i profesjonaliseringen av offiserskorpset på 1800-tallet. Doktriner vil formidle militære erfaringer (*best practice*), definere begreper og standardisere den militære terminologien.

01008. Forsvarets formelle beskrivelse er at: "Doktrine er betegnelsen på autoritative militære dokumenter som inneholder grunnleggende prinsipper og læresetninger knyttet til militær maktanvendelse. Tradisjonelt på operasjonelt eller høyere taktisk nivå, og er fellesoperativt samt forsvarsgrenenes øverste nivå for taktisk anvendelse av styrker. Doktrinene er basert på strategiske mål, operative lærdommer og prosedyrer samt ambisjoner omsatt fra det politiske nivå til det strategiske. Doktrinene legger grunnlag for håndbøker og andre mer veiledende dokumenter".¹

01009. Denne fellesoperative doktrinen er altså et dokument som med formell autoritet redegjør for hvilke prinsipper som skal ligge til grunn for operasjoner hvor flere forsvarsgrener deltar under det

---

¹ Forsvarsstaben, *Definisjonsliste over Forsvarets styringsdokumenter*, (Oslo: FOBID, 2009), s 2.

operasjonelle hovedkvarteret for å nå målsettinger gitt av det militærstrategiske kommandonivået. Doktrinen gir i tillegg retningslinjer for operasjoner og aktiviteter til støtte for operasjoner i hele Forsvaret. Strategiske operasjoner som ledes av strategisk hovedkvarter, krever ofte spesiell skjerming og vil derfor ikke behandles i denne doktrinen.

01010. *Innretningsmåter for doktriner.* I den vestlige verden utvikles doktriner primært for de militære styrkers eget bruk. Doktriner har i prinsippet vært brukt til tre oppgaver: legge forholdene til rette for effektiv kommando og kontroll, være et styringsverktøy knyttet til endring, og være et læringsverktøy. Doktriner har i tillegg en standardiserende rolle, spesielt på tvers av forsvarsgrener og i allianser. Moderne doktriner har også vært benyttet som en budskapsplattform for de militære styrkers eksterne kommunikasjon. Utfordringene ved en slik bruk er at de interne behovene kan være andre enn de eksterne.

01011. Tradisjonelt har doktriner søkt å gi svar på operative *hvordan*-spørsmål. Doktrinen leses for å finne ut hvordan operasjoner skal gjennomføres og ledes. I tider hvor Forsvaret ikke har én dimensjonerende oppgave, men en rekke ulike oppdragstyper, kan en doktrine i større grad bli brukt til å gi svar på *hvorfor*-spørsmål. Her oppstår det paradokset at i perioder hvor det er lett å utvikle doktriner, dvs. når både trusler og ressurser er iøynefallende og opplagte, er behovet for en skriftlig doktrine relativt lite, mens behovet for doktriner er større når svarene er langt vanskeligere å finne.

1.3 Doktrinens utgangspunkt

01012. *Ambisjon.* Denne doktrinen skal bidra til å øke Forsvarets operative effektivitet. FFOD 2014 er retningsgivende for hele spektret av militære operasjoner – i alle forsvarsgrener og på alle kommandonivåer, ved at den beskriver hvordan det norske operasjonelle kommandonivået skal løse sine oppgaver. FFOD 2014 setter doktrine i en nasjonal operasjonell kontekst. Her dekkes særnorske forhold innenfor operasjoner som ikke er omhandlet i NATO-doktriner. Særlig vekt legges på Forsvarets nasjonale oppgaver. Doktrinen vil følge hovedlinjene

i tidligere versjoner, ved at den fokuserer på planlegging, gjennomføring og ledelse av operasjoner.

01013. En annen ambisjon er at FFOD 2014 skal være retningsgivende for operativ konseptutvikling og for Forsvarets øvrige doktriner grunnet doktrinens plass i forsvarssektorens dokumenthierarki. Doktrinen utgjør i tillegg grunnlaget for nasjonale innspill til NATOs doktrineutvikling. Denne doktrinen vil i liten grad omhandle generell militærteori, noe som gjør at lærebokpreget tones ned i forhold til de tidligere FFOD-utgivelsene. Den vil i stedet henwise til relevante fagbøker innenfor militærteori.

01014. *Målgruppe.* FFOD 2014 retter seg primært mot sjefer og stabsoffiserer på militærstrategisk, operasjonelt og høyere taktisk nivå. Doktrinen er videre tiltenkt Forsvarets skoler og utdanningsmiljøer, ved at den er et grunnlagsdokument for utdanning og trening. Doktrinen vil også være et hjelpemiddel for sivile samarbeidspartnere og innenfor forsvarssamarbeid med prioriterte partner-/samarbeidsland, ved at den bidrar til felles forståelse og begrepsapparat.

01015. *Tidshorisont.* Det er Forsvarets syn at doktinearbeidet må være en kontinuerlig prosess, da det er en rekke faktorer som krever at doktriner oppdateres. Nye politiske føringer, lovendringer, strukturendringer, nye operative konsepter, doktrineutvikling i NATO og erfaringer fra operasjoner er eksempler på slike faktorer.

1.4 Doktrinens plass og funksjon

01016. Figur 1.2 er en forenklet fremstilling av dokumenthierarkiet i forsvarssektoren, med vekt på de sentrale dokumentene som påvirker operativ virksomhet, og viser hvor FFOD er plassert i forhold til disse. Dokumentene er ordnet hierarkisk etter nivå og dokumenttype. Figuren viser doktrinens plass i forhold til dokumenter som karakteriseres som normerende eller retningsgivende, og dokumenter knyttet til utvikling av konkrete operasjonsplaner. Den siste kolonnen er dokumenter som omhandler virksomhetsstyring i forsvarssektoren

Nivå	Normerende dokumenter	Retningsgivende dokumenter	Operative plandokumenter	Budsjett og styringsdokumenter
Politiske dokumenter	Lover og forskrifter	Stortingsmelding	Kgl. resolusjon	Stortingsproposisjon
Forsvarsdepartementet	Forskrifter og retningslinjer	Strategisk konsept	Iverksettelsesdirektiv	Iverksettelsesbrev
Forsvarssjefen	Direktiver	Fellesoperativ doktrine	Strategisk planleggingsdirektiv	Forsvarssjefens virksomhetsplan
Fagmyndighet/ Driftsenheter (DIF)	Bestemmelser	Forsvarsgrens- og funksjonsvise doktriner	Operasjonsplan	Virksomhetsplan Leveranseavtale

Figur 1.2 Dokumenthierarkiet i forsvarssektoren

og som bidrar til å sette rammene for operativ virksomhet. Det henvises til Regelverksdirektivet hvor det er nærmere redegjort for Forsvarets dokumentstruktur, normerende og andre retningsgivende – og informative – dokumenter.

01017. Når den fellesoperative doktrinens plass skal forklares, er det to sentrale forhold som må utdypes. Det ene er at doktrinen er et sentralt retningsgivende referansedokument for plan- og dokumentarbeidet i Forsvaret. Det andre forholdet er gjensidigheten eller vekselvirkningene mellom doktrinen og de andre dokumentene i hierarkiet.

01018. *FFOD som retningsgivende referansedokument.* Med dette menes at doktrinen sammen med Forsvarssjefens direktiver og øvrige styringsdokumenter er et viktig referansedokument i plan- og dokumentarbeidet, spesielt for driftsenhetene i Forsvaret. Forsvarssjefens direktiver angir myndighet og ansvar innenfor konkrete områder og er juridisk forpliktende dokumenter, mens FFOD er et retningsgivende dokument. Som Forsvarssjefens dokument angir Forsvarets fellesoperative doktrine det doktrinelle eller idémessige grunnlaget for bruk

av Norges militære maktmidler. FFOD og Forsvarssjefens Direktiv for Operativ virksomhet (FDO) er de mest sentrale dokumentene for utarbeidelse av et fellesoperativt planverk for forsvaret av Norge. Men doktrinen gjelder ikke bare for planverk og operasjonsplanlegging, den er også retningsgivende for all virksomhet som omfatter fellesoperativ bruk av norsk militærmakt i spennet fra fred til krise og væpnet konflikt.

01019. *Vekselvirkningen mellom FFOD og de øvrige dokumentene i dokumenthierarkiet.* Doktrinen innretning og innhold gjenspeiles i Forsvarssjefens øvrige styringsdokumenter. I revisjons-syklusene vil doktrinen harmoniseres med andre normerende eller retningsgivende dokumenter. Når disse i sin tur revideres, vil de harmoniseres med doktrinen. På denne måten oppnår man konsistens på tvers av dokumentene, og at de utfyller hverandre. Man kan også tenke seg en vekselvirkning mellom dokumenter på ulikt nivå i hierarkiet. Når eksempelvis FFOD revideres, reflekterer denne Forsvarets oppgaver og vedtatte struktur, slik det er gitt i styringsdokumenter fra Regjeringen og Forsvarsdepartementet. Det er også mulig å tenke seg at doktrinen gir innspill til nye måter å bruke Forsvarets styrker på, som så kan føre til en fremtidig justering av Forsvarets oppgaver og struktur. Dermed kan man få konsistens og vekselvirkning mellom dokumenter på ulike nivåer.

01020. *FFODs plass og funksjon i Forsvarets doktrinehierarki.*

Forsvarets doktriner er ordnet i tre kategorier:

Den første kategorien er Forsvarets fellesoperative doktriner, som er Forsvarets overordnede doktrinedokument. I internasjonal sammenheng benyttes begrepet "*capstone document*" for å beskrive denne rollen. Dette innebærer at Forsvarets øvrige doktriner må bruke FFOD som grunnlag. Den andre kategorien er funksjonsvise doktriner. Disse omhandler gjerne flere kommandonivåer og omfatter aktiviteter for mer enn én forsvarsgren. Eksempelvis etterretning, logistikk, sanitet eller kommando og kontroll. Den tredje kategorien er dimensjons-spesifikke doktriner. Disse omhandler normalt det taktiske kommandonivå og er rettet inn mot en spesifikk operasjonsdimensjon.

01021. Som følge av behov for harmonisering er det strukturlikhet mellom Forsvarets og NATOs doktriner. Forsvarets doktriner må derfor også ses i lys av allierte doktriner, særlig NATOs fellesoperative doktriner (Allied Joint Publication (AJP)). I tillegg har SHAPes «Allied Command Operations Comprehensive Operations Planning Directive» (COPD) påvirket FFOD. Strukturlikhet og innordning er beskrevet med eksempler i følgende modell:

Forsvarets doktrinehierarki		NATOs fellesoperative doktrinearkitektur		
Forsvarets fellesoperative doktrine (FFOD)		AJP-01		
		AJP-2, AJP-3, AJP-4, AJP-5 og AJP-6		
Dimensjonsspesifikke doktriner	Funksjonsvise doktriner	Dimensjonsspesifikke doktriner	Tematiske doktriner	Funksjonsvise doktriner
Forsvarets doktrine for maritime operasjoner	Etterretnings-doktrinen	maritime operasjoner (AJP-3.1)	Ikke art.V krisehåndterings-operasjoner (AJP-3.4 serien)	(AJP-2-serien)
Forsvarets doktrine for luftoperasjoner		Landoperasjoner (AJP-3.2)		(AJP-3.5 til 3.15)
Forsvarets doktrine for landoperasjoner		Luftoperasjoner (AJP-3.3)		(AJP-4-serien)

Figur 1.3 Forsvarets doktrinehierarki og NATOs doktrinearkitektur, med eksempel på de enkelte typer doktrineer.

1.5 Grensesnitt mot NATO-doktriner

01022. For å oppnå størst mulig grad av interoperabilitet (effektiv samhandling) innad i alliansen legger NATO til grunn at alle medlemsland så raskt som mulig skal implementere alliansens godkjente (ratifiserte) konsepter, doktriner og prosedyrer.

01023. I tillegg til å trekke veksler på de nasjonale styringsdokumentene henter doktrinen mye av sin tilnærming til operasjoner fra relevante NATO-doktriner og publikasjoner. I første rekke gir NATO doktrinene føringer for hvordan nasjonale styrkebidrag til allianseoperasjoner skal utrustes, trenes og øves for å oppnå størst mulig grad av effektiv samhandling med styrkebidrag fra andre stater. I slike

tilfeller skal NATO-doktrinenes innretning legges til grunn, og skal kun fravikes i de tilfeller der nasjonale pålegg, bindinger eller spesielle behov tilsier noe annet.

1.6 Doktrinenes oppbygging

01024. Doktrinen har åtte kapitler. Kapittel 1 redegjør for doktrinenes ambisjon og plass i en nasjonal og alliert sammenheng. Kapittel 2 omhandler den doktrinelle overbygningen som danner grunnlaget for de øvrige kapitler. Her beskrives operasjonsmiljøet og dets dimensjoner. Forsvarets oppgaver operasjonaliseres til operasjoner og aktiviteter. Kapitlet redegjør også for de overordnede rammefaktorer som påvirker hvordan Forsvaret løser sine oppgaver. Kapittel 3 redegjør for den norske operasjonelle konteksten med forhold knyttet til Norge isolert, som del av Norden og som del av alliansen. Kapittel 4 beskriver hvilke operasjonelle prinsipper som er styrende. Kapittel 5 beskriver hvilke hovedkategorier av systemer og funksjoner som finnes innenfor en helhetlig tilnærming til operasjoner, og kapittel 6 redegjør for hvordan operativ ledelse og kommando og kontroll utføres. Kapittel 7 omhandler Forsvarets tilnærming til operasjoner. Kapitlet beskriver forhold knyttet til både planlegging og gjennomføring av operasjoner, og er doktrinenes sentrale kapittel. Kapittel 8 er doktrinenes referansekapittel.

2 Doktrinelt grunnlag

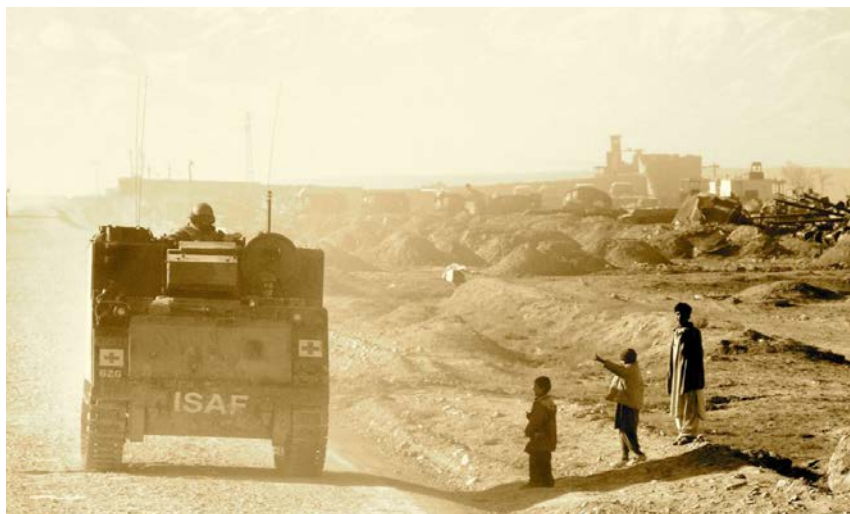
02001. Begrepene krig og væpnet konflikt brukes synonymt i doktrinen. Det folkerettslige begrepet væpnet konflikt benyttes når en slik presisjon i begrepsbruken er påkrevet. Krig brukes mer generelt når krig som fenomen beskrives, slik som ved krigens natur, krigens prinsipper, krigføring mv.

2.1 Operasjonsmiljøet

02002. Forståelsen av krigens natur og karakter er sentral i militærteorien, og for hvordan en doktrine retter seg inn mot planlegging, gjennomføring og ledelse av operasjoner. Krigens natur forstås som konstant og uforanderlig, mens krigens karakter er unik for den enkelte konflikt og også endrer seg etter som konflikten utvikler seg.

02003. Krigens natur kjennetegnes av fare, fysiske anstrengelser, en konstant usikkerhet. Disse elementene omtales også samlet som friksjon, og friksjon er sammenfatningen av det som skiller krigens virkelighet fra teorien, og som hemmer og sinker planlegging og gjennomføring av operasjoner. Godt lederskap, kamperfaring, øvelse og trening kan til en viss grad redusere friksjonen og bidra til egen effektivitet. Militære erfaringer kan ikke i seg selv gi noen totalforståelse av krig og konflikt, men må anvendes tilpasset den konkrete konflikt og situasjon. I krisehåndtering reduseres eller mangler de elementene som påvirkes av kamphandlinger (direkte og indirekte). Kriser oppstår ofte som følge av uforutsette hendelser, slik at friksjon og usikkerhet vil prege enhver form for krisehåndtering.

02004. Krigens stadig skiftende karakter er en del av dens uforanderlige natur. Det betyr at friksjonen varierer fra krig til krig og endrer seg etter som kriger og konflikter utvikler seg. Det betyr at ingen krig eller konflikt er lik, selv om den inneholder alle elementene av krigens natur. Elementene vil variere i form og innhold, når og hvordan de slår

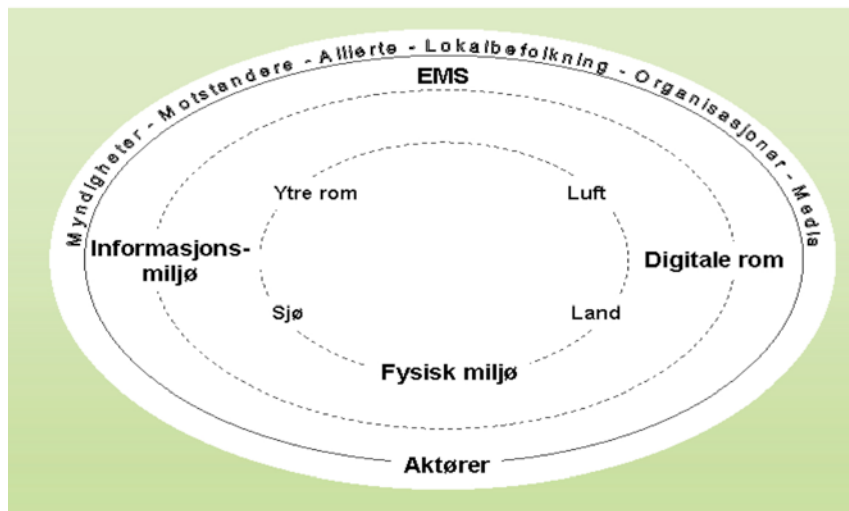
inn og hvordan de utvikler seg. Utfordringene for egne styrker dreier seg mye om å identifisere det unike i den konflikten man skal inn i eller står oppe i, hvordan dette endrer seg, og så redusere virkningene for selv å skaffe seg et overtak og bidra til avgjørelse. Selv da vil strids-situasjonene variere i det uendelige og hele tiden endre seg brått og uventet. Forhold som det er umulig å forutsi, kan få avgjørende betydning. Tilsvarende vil krisehåndtering preges både av den unike krisen man står oppe i, og hvordan denne utvikler seg i spenningen mellom krisens egendynamikk og hvordan selve krisehåndteringen påvirker utviklingen av krisen.

02005. *Ved væpnede konflikter der aktørene har begrensede ambisjoner,* har begrensningene oftest vært knyttet til ambisjon og intensitet eller en kombinasjon av disse. For småstaten Norge vil et stormaktsangrep raskt bli en eksistensiell trussel, selv om stormakten har begrensede ambisjoner. Selv om en begrenset militær operasjon mot et avgrenset territorium under norsk myndighet i seg selv ikke er eksistensiell, vil norsk statssuverenitet trues. For det operasjonelle kommandonivå vil selv et begrenset angrep på norsk jord utvikle seg mot full krig, siden responsen vil bli nærmest total. Ved en begrenset militær operasjon mot et avgrenset territorium vil responsen i større grad bli håndtert politisk, der militær maktbruk blir avstemt mot andre virkemidler.

02006. *En konflikt med begrensede ambisjoner er for Norges del også relevant når norske styrker stiller med styrkebidrag til FN, NATO eller en koalisjon i en intervensjon med begrensede ambisjoner og innsatsmidler. Da har Norge en felles strategisk ambisjon med dem vi bidrar sammen med, hvor det å støtte alliansen eller FN kan være like viktig som selve oppdraget. Sentralt i en slik bidragsstrategi er at norsk selvstendighet eller suverenitet under ingen omstendighet er truet, slik at Norge kan holde bidraget begrenset selv om konflikten for aktørene i operasjonsområdet er eksistensiell.*

02007. *Operasjonsmiljøets dimensjoner.* Operasjonsmiljøet kan beskrives som summen av de forhold, omstendigheter og påvirkninger som har innvirkning på bruken av kapabiliteter, og derved på de beslutninger som en militær sjef må ta. Operasjonsmiljøet omfatter de fysiske miljøene, informasjonsmiljøet, det elektromagnetiske spektrum og det digitale rom. Innenfor disse dimensjonene opererer alle aktører som har innvirkning på en fellesoperasjon.

02008. *Det fysiske miljøet* består av de fire konvensjonelle dimensjonene land, sjø, luft og det ytre rom og beskriver konkrete forhold og vilkår hvor militær aktivitet gjennomføres.

Figur 2.1 Operasjonsmiljøets dimensjoner

02009. Landdimensjonen karakteriseres av store terrengmessige og klimatiske variasjoner. Hver terrengtype har sine særegne karaktertrekk som stiller særskilte krav til styrkene. Geografi og infrastruktur utgjør deler av landdimensjonens fysiske miljø og varierer betydelig ut ifra region og land. Kompleksiteten gjør seg også gjeldende gjennom graden av og type bebyggelse. Landdimensjonen preges også av kompleks menneskelig samhandling som følge av at ulike befolkningsgrupper lever, og et utall av aktører opererer, innenfor det samme fysiske miljø. Kompleksiteten vil variere med befolkningstetthet. Alle variasjonene bidrar til å gjøre landdimensjonen til et komplekst fysisk miljø, noe som gir betydelige operative utfordringer, blant annet når det gjelder fremkommelighet, graden av oversiktighet og engasjementsavstander.

02010. Verdens befolkning lever på landjorden, og der finnes også infrastrukturen og produksjonskapasiteten som forsørger befolkningen. Det er på land samfunn utvikles og mennesker i all hovedsak samhandler. Også juridiske krav med virkning for sjø- og luftdimensjonene er forankret i landterritoriet og kan være kime til konflikt på land. Konflikter utspiller seg og avgjøres ofte i siste instans innenfor landdimensjonen.

02011. Sjødimensjonen utgjør operasjonsområdet for maritime styrker og spenner fra dypt vann og åpne hav til mer avgrensede områder og grunnere vann i form av kystnære områder (Littoral Areas), elver og streder. Sjødimensjonen karakteriseres av dens betydning som dominerende transportrute med tilstedeværelse av mange sivile aktører, og ressurstilgang. Internasjonalt farvann er å betrakte som allemannseie (global allmenning) og gir muligheter for fri ferdsel og direkte tilgang til store deler av jordkloden. Havbunnen benyttes også til strategisk viktig infrastruktur for energi og kommunikasjon.

02012. Innenfor disse områdene varierer geografiske, oseanografiske og meteorologiske forhold. I tillegg påvirker klimatiske forhold bruken av sjødimensjonen. Sjødimensjonen er tredimensjonal ved at enheter kan operere under havoverflaten, og spesiell ved den muligheten det gir til å operere skjult.

02013. Kyststater har innført økonomiske soner på 200 nautiske mil basert på Havrettstraktaten fra 1982, som gir suveren rett til å utnytte ressursene i havet og på havbunnen. Militære fartøyer og fly kan operere utenfor et lands territorialgrense (vanligvis 12 nautiske mil). Dette gjør sjødimensjonen til en arena for militær maktprojeksjon i fredstid og en arena for militær maktbruk under krise og væpnet konflikt, og i mange tilfeller gir den direkte adgang til landmilitære operasjonsområder.

02014. Luftdimensjonen strekker seg fra jordoverflaten og utover i atmosfæren og dekker 100 % av jordens overflate uten naturlige grenser eller hindre. Den kan deles inn i det frie luftrommet og det nasjonale luftrommet. Begge områdene kan videre deles inn i kontrollert luftrom, inntil 14 000 meters høyde, og ukontrollert luftrom over dette.

02015. Gjennomsiktigheten gjør det mulig for luftstridsmidler å oppdage objekter på store avstander, enten visuelt eller ved hjelp av sensorer. Tilsvarende kan objekter i luften oppdages på store avstander av bakkebaserte eller eleverte plattformer. Det finnes ingen fysiske hindre på jordens overflate som ikke kan overflys av luftstridsmidler, noe som gjør det mulig å nå hvilket som helst punkt på jordens overflate med luftstridsmidler. Luftrommet muliggjør store hastigheter og gjør at en kan nå frem på kort tid til hvilket som helst punkt på jorden. Luftdimensjonen karakteriseres i tillegg av sin betydning som viktig transportåre over midlere og lengre avstander.

02016. Det ytre rom utgjør en del av operasjonsmiljøet da det muliggjør utplassering og bruk av plattformer og systemer som kan anvendes for kommunikasjon, navigasjon, overvåking, observasjon, og etterretningsinnhenting. Det ytre rom brukes også av langtrekkende ballistiske missiler. Flere av de rombaserte systemene har både en sivil og militær bruk, og mye av militær satellittkommunikasjon går gjennom sivile systemer. Dermed kan sivile og kommersielle vurderinger påvirke informasjonsflyten i militære operasjoner, og følgelig selve operasjonene

02017. Disse rombaserte systemene påvirker operasjoner i de andre dimensjonene, og hvis de skulle bli forstyrret eller slått ut, kan det redusere det operasjonelle handlingsrommet betraktelig. Stormakter har strategiske kapasiteter for operasjoner i rommet (Space Operations) og for operasjoner mot rombaserte systemer (Counter Space Operations). NATOs forsvar mot ballistiske missiler har romoperasjoner som et sentralt element, og missilforsvaret kan gi både muligheter for og begrense fellesoperasjoner.

02018. Det ytre rom karakteriseres av at det ikke har geografiske grenser og gir tilgang til alle overflater på jordkloden, med de begrensninger som ligger i vær fenomener, slik som skydekke, og skjermings tiltak som kamouflasje, tildekking, mv. Dimensjonen gjør det mulig å operere kontinuerlig med svært stor hastighet, noe som gir muligheter for å dekke store avstander.

02019. *Informasjonsmiljøet* er en sammenkobling av individer og organisasjoner/kapasiteter eller systemer, som samler inn, prosesserer og distribuerer informasjon. Informasjonsmiljøet har både en virtuell og en fysisk bestanddel, som påvirker aktørene både innenfor og utenfor operasjonsområdet, og har dermed global rekkevidde. Informasjonsmiljøet kan betraktes som et eget stridsfelt som er i vedvarende konflikt, referert til som kampen om å definere og eie sannheten (*the dominant narrative*). Det globaliserte informasjonsmiljøet bidrar til at det militærstrategiske, operasjonelle og taktiske nivå i større grad glir over i hverandre og blir overlappende og uklare.

02020. Det digitale rom, også benevnt cyberdimensjonen, består av fysiske og logiske sammenkoblinger av informasjonssystemer, herunder nettverksheter, kommunikasjonsinfrastruktur, lagringsmedier og data. Det digitale rom relateres også til fysiske eller logiske sammenkoblede informasjonssystemer med tilhørende noder, servere og terminaler. Det digitale rom gjør det mulig for en aktør å operere skjult, for eksempel ved å trenge seg inn i en aktørs informasjonsinfrastruktur for å innhente skjemed data, eller for å påvirke selve informasjonen. Militære styrkers avhengighet av det digitale rom gjør at evnen til offensive og defensive cyberoperasjoner kan ha avgjørende betydning for

regulære militære operasjoner. I tillegg er det digitale rom et område med utfordrende koordineringsbehov og stort behov for tverrsektorielt samvirke.

02021. Informasjonsmiljøets fysiske rom er det området hvor alle mennesker og systemer observerer, orienterer, beslutter og handler ut ifra den informasjon de har tilgjengelig. Med systemer forstås mekanismer for å skape, innsamle, prosessere, utveksle og spre informasjon. Informasjonsmiljøets fysiske rom er derfor en avgjørende arena for å treffe beslutninger.

02022. *Det elektromagnetiske spektrum (EMS)* er en egen dimensjon og et eget operasjonsmiljø. EMS er et fysisk medium som omfatter den totale bredden av frekvenser innenfor elektromagnetisk stråling. Fordi EMS ikke er bundet av geografiske eller andre fysiske skiller, overskrider spektret både de fysiske dimensjonene og informasjonsmiljøet. Det elektromagnetiske spektrum utgjør dermed et område som kan utnyttes til å kontrollere operasjonsmiljøet, og en økende bruk og avhengighet av spektret påvirker militære operasjoner. Spektret benyttes i stadig økende grad også av sivile og nøytrale aktører, og den teknologiske utviklingen gjør at samme teknologi benyttes av både militære og sivile aktører.

02023. *Aktører.* Antall aktører innenfor operasjonsmiljøet er kontekstavhengig. Aktørene vil variere avhengig av den innflytelse de har og måten de medvirker på. Aktørene dekker et bredt spekter fra enkeltpersoner via grupperinger til spesifikke organisatoriske strukturer. De kan være fiendtlige og ikke-fiendtlige, militære og sivile. De kan ha så vel statlig som ikke-statlig tilknytning. Aktørene har ulike og gjerne konkurrerende interesser, som kan endre seg etter som situasjonen utvikler seg. Aktørene kan være interne eller eksterne, avhengig av om de befinner seg innenfor det definerte operasjonsområdet eller opererer inn i det fra utsiden. I de neste avsnittene gis en generisk beskrivelse av aktører som kan utgjøre den menneskelige dimensjonen av operasjonsmiljøet. Det vil normalt være gråsoner og glidende overganger mellom regulære og irregulære aktører, og sistnevnte vil ofte involvere seg i kriminell aktivitet for å finansiere operasjoner og aktiv-

iteter. Det er i utnyttelsen av slike gråsoner disse aktørene forsøker å skape asymmetri til sin fordel, i møte med regulære militære styrkers kvalitative overlegenhet i organisasjon, materiell og trening.

02024. Motstandere. Aktører som defineres som motstandere, kan være både regulære og irregulære styrker, terrorister og kriminelle grupper. Regulære styrker er i utgangspunktet under statlig kontroll, inngår eventuelt i en allianse eller som del av en koalisjon, og kan bestå av tradisjonelle land-, sjø-, luft- og spesialstyrker, og cyberkapabiliteter. Ledelsesstrukturen er ofte tradisjonell og hierarkisk. En slik motstander vil kunne være i stand til å gjennomføre koordinert bruk av sine militære styrker i regulære kamperoperasjoner. Regulære styrker kan endre operasjonsmodus etter som konflikten utvikler seg, og gå helt eller delvis over til å bli irregulære.

02025. Irregulære styrker står oftest under ikke-statlig kontroll og kan eksempelvis omfatte militsgrupper eller opprørsbevegelser. De kan være motivert av politiske, etniske, religiøse eller rent økonomiske hensyn. De er sjelden uniformerte og dermed vanskelige å skille fra lokalbefolkningen. De er ofte organiserte i cellestrukturer og nettverk med desentralisert ledelse. De bruker ukonvensjonelle metoder, oper-

erer bare unntaksvis i større grupper, og søker kun strid med regulære styrker når styrkeforholdet er i deres favør.

02026. Opprørsbevegelser er irregulære styrker som søker makt sentralt eller regionalt. De har som oftest en hierarkisk struktur med delvis autonome celler på lokalt nivå, og er motiverte av en felles visjon eller ideologi. Opprørsbevegelser er den type irregulære styrker som oftest er best organisert, men er avhengige av både lokal og ekstern støtte. De evner også i stor grad å tilpasse sine midler og metoder til omgivelsene.

02027. Terrorister eller voldelige ekstremistgrupper har en flatere organisasjonsstruktur og opererer ofte i nettverk. De er som oftest motivert ut fra politiske, etniske, religiøse eller ideologiske faktorer, og aksjonsformene varierer fra rene attentater til massedrap på vilkårlige ofre. Disse gruppene utfører primært sine aksjoner for å oppnå psykologiske effekter.

02028. Kriminelle grupper er i motsetning til de øvrige irregulære styrkene ikke motivert av ideologi eller ønske om statlig kontroll, men er motivert av økonomisk profitt og bruker væpnet makt for å tilrane seg verdier og beskytte eller utvide sitt interesseområde. Kriminelle grupper kan bruke terrorhandlinger for å true sine motstandere eller landets myndigheter, og kan søke tilhold innenfor områder som kontrolleres av opprørsbevegelser, for å oppnå beskyttelse. Kriminelle grupper og opprørsbevegelser kan ha gjensidig nytte av hverandre og inngå pragmatisk samarbeid.

02029. Allierte styrker eller koalisjonspartnere. Både i NATO- og koalisjonsoperasjoner vil det være allierte styrker som har ulike kapabiliteter og divergerende nasjonale interesser. Styrkene kan ha ulikt operativt erfaringsgrunnlag og ulik grad av interoperabilitet, og det kan være nasjonale forbehold som innvirker på planlegging og gjennomføring av operasjoner. I tillegg til tradisjonelle militære styrker²

² For eksempel italienske Carabinieri, franske Gendarmerie, nederlandske Marechaussee eller spanske Guardia Civil.

kan det også være politistyrker eller særskilte militære styrker knyttet til håndhevelse av lov og orden.

02030. Lokale statlige sikkerhetsstyrker er de væpnede styrker til den staten der egne styrker er deployert. Styrkene kan omfatte regulære styrker, grensevakt, tollvesen og politistyrker. Paramilitære styrker kan også inngå som del av sikkerhetsstyrkene, da normalt med regionalt eller lokalt sikkerhetsansvar.

02031. Internasjonale organisasjoner er etablerte som følge av formelle avtaler mellom stater. De kan ha global, regional eller funksjonell basis for å fremme medlemmenes interesser. Den mest fremtredende organisasjonen er FN, i tillegg til regionale organisasjoner som Den afrikanske union (AU), Den europeiske union (EU) og Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE). Disse kan drive med for eksempel sikkerhetssektorreform (SSR), eller operere som hjelpeorganisasjoner.

02032. Ikke-statlige organisasjoner (Non Governmental Organisations (NGO-er)) skiller seg fra FN-organisasjoner og organisasjoner med statlig tilknytning ved at de er frivillige organisasjoner som selv utformer sine programmer og oppdrag. NGO er et svært vidt begrep som dekker et bredt spekter av interessegrupper og svært forskjellige typer organisasjoner. Videre varierer NGO-ene fra uavhengige ideelle organisasjoner, motivert av humanitære og religiøse verdier, til rent kommersielle aktører. Felles for mange av hjelpeorganisasjonene er at de arbeider ut fra prinsippene om humanitet, upartiskhet og nøytralitet.³

02033. Lokalbefolkningen omfatter alle innbyggere innenfor operasjonsområdet, og det er i og blant befolkningen at de andre aktørene opptrer. Lokalbefolkningen kan ses som en aktør, men består i prak-

³ Humanitet innebærer å stoppe menneskelig lidelse. Upartiskhet innebærer at alle individer, uavhengig av kjønn, etnisitet og religion, har rett til støtte, og at prioritering av støtte skjer ut fra individenes behov. Nøytralitet innebærer å unnlate å ta parti i konflikten.

sis av flere undergrupper basert på historiske, kulturelle, etniske, politiske, økonomiske og humanitære forhold. Lokalbefolkningen kan også deles inn etter i hvilken grad de er positive, nøytrale, negative eller fiendtlig innstilte til våre operasjoner.

02034. Private kommersielle foretak. Disse foretakene er ofte engasjert gjennom bistandsprogrammer til gjenoppbygging, økonomisk utvikling og statsforvaltning. Generelt arbeider ikke disse foretakene og deres ansatte ut fra mandater eller humanitære interesser, men ut fra økonomisk lønnsomhet. De private kommersielle foretakene spenner fra multinasjonale selskaper til lokale enmannsforetak.

02035. Private militære foretak kan deles inn i tre kategorier: de som leverer rene militære tjenester, de som leverer støtte til ordinære militære operasjoner, og de som leverer konsulenttjenester til militære organisasjoner. Leverandører innenfor den første kategorien tilbyr ofte vakt- og sikringstjenester. Den andre kategorien er sivile kontraktører som støtter militære operasjoner på en rekke områder, særlig på logistikksiden. Den siste kategorien kan eksempelvis gi råd til lokale militære myndigheter.

02036. Media. Som følge av utviklingen innenfor informasjonsmiljøet spiller media en stadig mer sentral rolle både i og utenfor operasjonsområdet. Medias gjennomslagskraft – internasjonalt, lokalt og i de landene som bidrar med styrker – og den kontinuerlige dekningen gjør at media kan påvirke gjennomføringen av militære operasjoner. Fordi media er den dominerende nyhetsformidleren og sentral i å forme oppfatningen av situasjonen, påvirker media støtten både fra politisk hold og fra opinionen. Aktører i operasjonsområdet kan også selv bruke media som et virkemiddel for å nå sine målsettinger. Bruken av sosiale medier er med på å gi aktørene større mulighet til å operere innenfor informasjonsmiljøet. Sosiale medier kan både gi enkeltpersoner i konfliktområder uforholdsmessig stor gjennomslagskraft og være en arena for tradisjonelle informasjonsoperasjoner.

02037. Aktører utenfor fellesoperasjonsområdet. Det vil være aktører utenfor fellesoperasjonsområdet som har interesser inn i fellesopera-

sjonsområdet og direkte eller indirekte vil forfølge disse på en slik måte at de påvirker operasjonsmiljøet. Det kan være stater som har interesser i området (politiske eller kommersielle) og som vil fremme sine interesser på en slik måte at det vil påvirke miljøet. Immigrantmiljøer med røtter i operasjonsområdet kan ha agendaer og fremme disse på måter som påvirker operasjonene. Operasjonsmiljøet kan også påvirkes indirekte ved at innenrikspolitiske forhold hos et alliansemedlem får følger for landets styrkebidrag (endrede *caveats* eller kapasiteter) slik at styrkens mulighet til å operere reduseres.

02038. *Operasjoner i norske områder* preges av store geografiske variasjoner, som er med på å påvirke vind-, temperatur- og nedbørsforholdene. Langs kysten er klimaet nedbørsrikt, spesielt om høsten, og med mye vind. Temperaturforskjellen mellom sommer og vinter er forholdsvis liten langs kysten. Norskekysten preges av åpne farvann, fjorder og sund, med stor variasjon i forholdene under vann, og er blant de mest værharde i verden. De høye fjellpartiene skjerner store deler av innlandet, særlig det østafjelske og Finnmarksvidda som preges av innlandsklima. Det vil si mindre nedbør og større temperaturforskjell mellom sommer og vinter enn avstanden fra kysten skulle tilsi. Norges geografiske utstrekning gir også stor variasjon i lysforholdene, hvor de tre nordligste fylkene, Svalbard og havområdene i nord har perioder om vinteren uten sollys og perioder om sommeren med midnattssol.

02039. Et fellesoperasjonsområde som omfatter Norge, vil kreve operasjoner innenfor alle dimensjoner av operasjonsmiljøet. Spesielt gjør begrensede landverts kommunikasjonslinjer at sjødimensjonen er svært viktig for operasjonell føring av landstrid. De kystnære landområdene, kystfarvannene og havområdene er viktige for både land- og sjøoperasjoner.

02040. Norges geografiske plassering, geografi og værforhold påvirker operasjonsmiljøet på en slik måte at kaldværsoperasjoner er aktuelle store deler av året. Spesielt vinterstid vil vær, føre og lysforhold virke begrensende på store deler av en fellesoperativ styrke. Det samme vil gjelde en motstander, men samtidig vil da egen evne til å operere

under krevende værforhold kunne gi et operativt fortrinn overfor motstanderen. Egen evne til å planlegge og gjennomføre fellesoperasjoner under krevende værforhold (kaldværsoperasjoner) må ses som en styrkemultiplikator det operasjonelle kommandonivået kan bruke for å skaffe seg operative fortrinn.

02041. De pågående endringer i Arktis vil påvirke oppgaveporteføljen ved at eksempelvis klimaendringer kan føre til økte krav til rekkevidde, utholdenhet og tilstedeværelse innenfor et større operasjonsområde i nord. Dette gjelder spesielt for sjø- og luftdimensjonen av Arktis som følge av nye seilingsleder og større områder for aktører å operere innenfor.

02042. Kombinasjonen av Norges plassering langt nord, geologi, topografi, globale magnetfelt og solaktivitet påvirker det elektromagnetiske spektrum med konsekvenser for kommunikasjon, navigasjon og sensorer. Disse forholdene øker utfordringene med planlegging og gjennomføring av fellesoperasjoner i våre nærrområder.

02043. Det norske informasjonsmiljøet er godt utviklet, samtidig som økt bruk av IKT-systemer gjør det nasjonale operasjonsmiljøet mer sårbart. Avhengighet av det digitale rom for kritisk infrastruktur og kritiske samfunnsfunksjoner, som også inkluderer utenlandske tjenesteleverandører, er en rammefaktor som krever evne til sikring, herunder forebyggende sikkerhet, av kommunikasjonsnettverk og tilpassede forsvarskapasiteter.

02044. *Konsekvenser av operasjonsmiljøet i internasjonale operasjoner.* Forsvaret må være forberedt på å gjennomføre operasjoner innenfor hele spektret av internasjonale operasjoner, det være seg fredsbevarende operasjoner, fredsopprettende operasjoner eller nye typer operasjoner. I utgangspunktet ønsker Forsvaret strukturlikhet mellom operasjoner nasjonalt og internasjonalt, men operasjonsmiljøet utenlands vil nødvendigvis kreve et minimum av tilpasning av styrkebidragene.

02045. Det internasjonale operasjonsmiljøet vil i varierende grad avvike fra de forhold som Forsvarets styrker er vant til å operere i, og vil i utgangspunktet kreve større tilpasninger for Forsvarets styrkebidrag enn det vil for de lokale parter og våre motstandere. Behovet for tilpasning vil avhenge av den lokale kontekst, slik som geografiske og klimatiske forhold, kulturelle, sosioøkonomiske og etniske forhold. Hovedkvarter og avdelinger som understøtter bidrag i internasjonale operasjoner, må utvikle tilstrekkelig kompetanse på det konkrete operasjonsmiljø for å yte effektiv ledelse og støtte.

02046. Deltakelse i internasjonale operasjoner krever evne til global deployering og understøttelse av militære styrkebidrag innenfor alle de fysiske operasjonsdimensjonene og med cyberkapabiliteter, og evne til å vedlikeholde kapasitetene innenfor et avgrenset tidsrom. For det operasjonelle kommandonivå vil utfordringene avhenge av operasjonstype, hvilken ramme operasjonen foregår i, og omfanget av Forsvarets styrkebidrag. En viktig funksjon er utredning av operative behov for å fastsette hvilke kapabiliteter som kreves for gjennomføring og understøttelse av bidragene.

02047. Deployerte styrker kan kreve taktisk mobilitet for å manøvrere innenfor operasjonsområdet. Styrkene vil kreve en robust ledelsesstruktur og understøttelseskapasitet, og en nødvendig tilpasning innenfor en flernasjonalt ramme (NATO, FN eller en koalisjon). Spesifikke krav til kulturforståelse og interoperabilitet vil være av betydning. Det betyr å være forberedt på at militær innsats inngår i en helhetlig tilnærming, som blant annet inkluderer diplomatiske og økonomiske virkemidler, og følgelig krever kapasitet til tverrsektorielt samvirke på utøvende nivå. Styrkene må ha tilstrekkelig grad av robusthet for å kunne løse ulike typer oppdrag i et operasjonsområde med høy konfliktintensitet, og håndtere et bredt spekter av trusler.

2.2 Forsvarets oppgaver

02048. *Konfliktspektret* dreier seg først og fremst om konfliktens voldsnivå. Nivået bestemmes ut fra en kombinasjon av voldshandlingenes intensitet, konfliktens geografiske omfang og dens varighet.

02049. Konfliktspektret spenner fra fred via krise til væpnet konflikt. Det er en glidende skala mellom ytterpunktene, og spektret kan brukes for å beskrive hvordan voldsnivå, intensitet og omfang endres i en konflikt. Manglende eller feilaktig konflikthåndtering kan bidra til at en konflikt bringes opp på et høyere nivå. Tilsvarende kan riktig håndtering dempe voldsnivået og bidra til å løse en konflikt. Partenes oppfatning av hverandres hensikter og kapasiteter har stor betydning for et eventuelt valg om å eskalere konflikten. En part som oppfatter den andre parten som svak eller sårbar, vil kunne se seg tjent med å trappe opp en konflikt til et høyere nivå for å nå sine mål. En robust, tydelig og forutsigbar evne til konflikthåndtering vil tilsvarende kunne ha en forebyggende virkning. Dette forholdet påvirker hvordan Forsvaret skal operere nasjonalt og utenlands.

02050. Forsvaret er gitt et antall oppgaver i langtidsplanen for Forsvaret. Dette er regjeringens oppdrag til Forsvaret og utgjør rammene for planlegging og gjennomføring av fellesoperasjoner.

I det følgende operasjonaliseres oppgavene til operasjoner og aktiviteter knyttet til det operasjonelle kommandonivå.

02051. *Oppgave 1. Utgjøre en krigsforebyggende terskel med basis i NATO-medlemskapet.* Hensikten med en krigsforebyggende terskel er å avskrekke aktører fra å bruke militærmakt mot Norge. Det første elementet i en slik avskrekking er NATO-medlemskapet. Det er sentralt at NATO fremstår som troverdig i vårt nærrområde. Det andre elementet er at Forsvaret reagerer raskt og effektivt dersom Norge utsettes for utilbørlig press, anslag eller væpnet angrep. Det tredje elementet er at strukturelementene i Forsvaret samvirker effektivt på tvers av forsvarsgrenene og er interoperable med allierte styrker. Demonstrasjon av denne evnen bidrar til en avskrekkende effekt.

02052. Det operasjonelle kommandonivået skal planlegge og gjennomføre fellesoperasjoner med innsats av hele Forsvaret. Kommando- og kontrollsystemer skal virke effektivt i den militære kommandolinjen, opp mot NATO og med samarbeidspartnere i Totalforsvaret. Logistikksystemene må innrettes slik at de raskt og effektivt kan dreie fokus fra styrkeproduksjon til å støtte operativ virksomhet. Den operative virksomheten karakteriseres av at gjennomføringen kan skje på kort varsel og i ytterste konsekvens med full innsats av alle tilgjengelige militære midler.

02053. Øvelser nasjonalt og sammen med allierte, ledet av operasjonelt nivå, bidrar også til å opprettholde en krigsforebyggende terskel. Øvingsaktiviteten medfører at evnen til samvirke i større forband på operasjonelt og taktisk nivå styrkes. Dessuten vil øvelser, i en alliert og fellesoperativ ramme, demonstrere samhold, solidaritet og synlig operativ evne i alliansen.

02054. *Oppgave 2. Forsvare Norge og allierte mot alvorlige trusler, anslag og angrep, innenfor rammen av NATOs kollektive forsvar.* Forsvar av Norge og allierte mot ekstern aggresjon som truer statssikkerheten, vil skje i regi av NATO. Forsvaret skal, sammen med våre allierte, bidra til å håndtere trusler, anslag og angrep mot Norge og øvrige deler av NATO som omfattes av Atlanterhavspaktens artikkel 5 og 6, og møte

dem på en troverdig måte. I slike operasjoner vil evne til samvirke og interoperabilitet med allierte være avgjørende. Dette medfører kvalitetskrav både til personell, materiell, kommando, kontroll og informasjonssystemer (K2IS) og prosedyrer. Den kollektive forsvarsforpliktelsen er gjensidig. De krav som stilles til norske militære styrker i forsvaret av Norge, er i bred forstand de samme som ved deltakelse i kollektivt forsvar i andre deler av NATO.

02055. Det operasjonelle kommandonivået skal tilpasse kommando og kontroll over norske styrker etter situasjonen, og samvirke med allierte styrker uansett om operasjonen foregår i Norge eller i utlandet.

02056. Ved kollektivt forsvar i Norge er det laveste ambisjonsnivå for operasjonelt kommandonivå å lede stridsoperasjoner for å opprettholde norsk suverenitet, kapasitet til å motta allierte forsterkninger, kunne inngå med taktiske elementer og bidra i allierte fellesoperasjoner. Samtidig som det gjennomføres allierte operasjoner i Norge, må operasjonelt kommandonivå også kunne gjennomføre

nasjonale operasjoner både innenfor og utenfor det som blir definert som alliert fellesoperasjonsområde.

02057. *Oppgave 3. Avverge og håndtere episoder og sikkerhetspolitiske kriser med nasjonale ressurser, herunder legge til rette for alliert engasjement om nødvendig.* Forsvaret skal ha selvstendig evne til å håndtere en begrenset militær eller asymmetrisk trussel når denne trusselen *ikke* er av en slik karakter at NATO engasjeres. Episoder og kriser som håndteres nasjonalt, skal hurtig, og med et minimum av negative konsekvenser, kunne bringes under kontroll, eventuelt parallelt med nasjonal styrkeoppbygging og at norske myndigheter involverer NATO-alliansen. Oppgaven innebærer også å kunne legge til rette for allierte forsterkninger dersom norske myndigheter anmoder allierte om å bistå i forsvar av norsk territorium.

02058. Det operasjonelle nivå skal kunne planlegge og gjennomføre aktiviteter eller oppgaver i ulike krisesituasjoner, både offensive og defensive aktiviteter eller oppgaver, begrenset i tid og rom. Eksempler på dette kan være både lokalisering og bekjempelse, og beskyttelse av kritisk infrastruktur mot terroranslag og andre typer angrep eller sabotasje. Innsetting av styrker i et nasjonalt kriseområde vil kreve evne til å planlegge og lede deployering og logistikkstøtte av alle typer nasjonale ressurser i hele Norge.

02059. Det operasjonelle nivå skal opprettholde god situasjonsbevissthet, ha evne til å lede fellesoperasjoner og evne til samarbeid med sivile aktører. Videre må operasjonelt nivå kunne planlegge for å motta ytterligere tildelte styrker som del av en nasjonal styrkeoppbygging, og samtidig tilrettelegge for mottak av allierte. Dette krever evne til å håndtere stridssituasjonen med tilgjengelige ressurser og samtidig bidra i styrkeoppbyggingsplanlegging.

02060. *Oppgave 4. Sikre et nasjonalt beslutningsgrunnlag gjennom tidsmessig overvåking og etterretning.* Hovedmålet med Forsvarets overvåkings- og etterretningsvirksomhet er å fremskaffe et fyllestgjørende situasjonsbilde, som bidrag til et best mulig beslutningsgrunnlag for politiske myndigheter og Forsvarets opera-

tive ledelse. En hovedoppgave for Forsvaret er derfor å ha evne til overvåking av norsk land-, luft- og sjøterritorium, og utvalgte havområder der Norge i henhold til internasjonal rett eller avtaler har suverene rettigheter. Oppgaven omfatter også en nasjonal etterretningskapasitet.

02061. Det operasjonelle nivå leder tildelte kapasiteter fra hele Forsvarets operative struktur som kan benyttes i overvåkingsrollen. Disse vil bidra med å innhente, sammenfatte, analysere og videreformidle informasjon til det operasjonelle nivå. I tillegg skal operasjonelt nivå kunne samhandle aktivt med det militærstrategiske nivå som har i oppdrag å produsere etterretninger og støtte operasjoner hjemme og ute både på operasjonelt og taktisk nivå.

02062. *Oppgave 5. Hevde norsk suverenitet og suverene rettigheter.* Forsvaret har ansvar for å hevde norsk suverenitet på norsk territorium. Dette omfatter landterritoriet og territorialfarvannet knyttet til fastlands-Norge, øyene Svalbard og Jan Mayen og luftrommet over dette. I tillegg hevder Norge suverene rettigheter i norsk økonomisk sone. Suverenitetshevdelse innebærer tilstedeværelse og om nødvendig å forsvare Norges statsrettigheter, mot andre stater eller aktører som utfordrer Norges suverenitet eller suverene rettigheter militært. Oppgaven innebærer å forebygge og håndtere episoder, og om nødvendig hindre at uvedkommende får adgang til norsk territorium eller skader vitale samfunnsinteresser.

02063. Det operasjonelle nivå utfører suverenitetshevdelse med utgangspunkt i utarbeidet planverk, gjennom en fleksibel og situasjonsbestemt bruk av tildelte styrker, og om nødvendig gjennom bruk av hele Forsvarets styrkestruktur. På land gjennomføres rutinemessig tilstedeværelse og sikring av militære objekter, i territorialfarvannet med overvåking og håndhevelse av anløpsforskriften. Det er tilstedeværelse i prioriterte områder der Norge har suverene rettigheter. Luftterritoriet og luftrommet over norsk jurisdiksjonsområde overvåkes som del av NATOs integrerte luftforsvar.

02064. *Oppgave 6. Ivareta myndighetsutøvelse på avgrensede områder.* Myndighetsutøvelse er normalt en oppgave som tilligger politiet og andre sivile myndigheter. Forsvaret utfører myndighetsutøvelse knyttet til beskyttelse av norske suverene rettigheter og håndhevelse av norsk lov på avgrensede områder der Forsvaret er tildelt slik myndighet. I tillegg er Kystvakten i en egen kystvaktlov tildelt et særskilt ansvar for myndighetsutøvelse.

02065. For operasjonelt og taktisk nivå dreier det seg om grenseoppsyn, ressurskontroll og annen myndighetsutøvelse til havs. Myndighetsutøvelsen utføres i nært samarbeid med sivile myndigheter. Grenseoppsynet gjenspeiler Norges internasjonale forpliktelser i Schengen-samarbeidet, og er Justisdepartementets ansvar. Grenseoppsynet er knyttet til territorialfarvannsgrensen og den norsk-russiske grense. Anløpsforskriften gir Forsvaret ansvar for å føre kontroll med utenlandsk skipsfart i norsk territorialfarvann. Langs den norsk-russiske grensen utfører Grensevakten dette i samarbeid med politimesteren i Sør-Varanger og Grensekommissæren.

02066. Kystvakten utfører tolloppsyn og personkontroll i territorialfarvannet og i tilstøtende sone. I territorialfarvannet fører Kystvakten også oppsyn med blant annet forurensningsloven, skipsfartsloven og deler av regelverket for fritidsbåter og småbåter. Kystvakten er i disse sammenhengene sekundærmyndighet, og oppsynet utføres etter anmodning fra sivile myndigheter.

02067. I norsk økonomisk sone (NØS), i fiskevernsonen rundt Svalbard og fiskerisonen ved Jan Mayen er Kystvakten primærmyndighet og foretar fiskerioppsyn, fangstoppsyn og ressurskontroll. Under denne myndighetsutøvelsen har Kystvakten begrenset politimyndighet og etterforskningsmyndighet. I tillegg har Kystvakten adgang til å beslutte bruk av straffeprosessuelle tvangsmidler som oppbringelse av fartøy, beslag og ransaking. Kystvakten er til enhver tid fysisk til stede i NØS for å overvåke fiskeriaktiviteten, og Kystvaktens tjenestemenn foretar jevnlig inspeksjoner om bord i fiske- og fangstfartøy. Kystvakten samarbeider tett med Fiskeridirektoratet, og operasjonene prioriteres ut fra analyser av hvor det er størst risiko for brudd på norsk regelverk.

02068. *Oppgave 7. Delta i flernasjonal krisehåndtering, herunder fredsstøttende operasjoner.* Forsvaret skal bidra i flernasjonal krisehåndtering og fredsstøttende operasjoner. Norges deltakelse baseres på forankring i FN-pakten, og utføres innenfor multinasjonale rammerverk, der FN og NATO er de viktigste.

02069. Det er forsvarsgrenene og fellesavdelingenes ansvar å styrkeprodusere styrkebidragene, mens det er Forsvarets operative hovedkvarter som leder disse til de kan stilles under alliert eller multinasjonal kommando i operasjonsområdet. I tillegg leder hovedkvarteret deployerings- og redeployeringsvirksomheten mellom Norge og operasjonsområdet.

02070. *Oppgave 8. Bidra til internasjonalt samarbeid på det forsvars- og sikkerhetspolitiske området.* Denne oppgaven løses i all hovedsak på det politiske og militærstrategiske nivå. Oppgaven omfatter blant annet informasjonsinnsamling, analyse, rustningskontroll, verifikasjon og tillitskapende tiltak.

02071. For operasjonelt og taktisk nivå innebærer denne oppgaven typisk å støtte gjennomføring av forskjellige tiltak med eksempelvis personell- og materiellressurser. Vertskap i forbindelse med besøk eller gjennomføring av fellesaktiviteter som øvelser er eksempler på aktiviteter som involverer operasjonelt og taktisk nivå i Forsvaret.

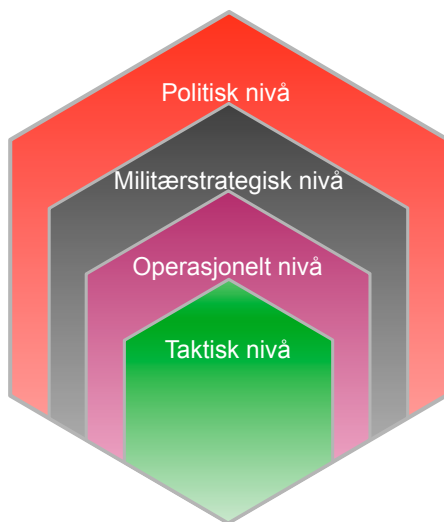
02072. *Oppgave 9. Bidra til ivaretagelse av samfunnsikkerhet og andre sentrale samfunnsoppgaver.* Forsvaret løser sine rutinemessige, sivilt rettede oppgaver. Eksempler på slike er Kystvaktens ressurskontroll til havs, Grensevaktens grenseoppsyn og Gardens vakt- og sikringstjeneste. I tillegg kan Forsvaret bistå sivile myndigheter som har primæransvar, når disse anmoder om bistand for å håndtere en aktuell situasjon. I utgangspunktet kan Forsvarets bistand inkludere alle tilgjengelige ressurser, men bistanden vil være avhengig av den aktuelle situasjon, sivile myndigheters behov og tilgjengelige ressurser i Forsvaret, og skal utøves innenfor gjeldende lov og regelverk.

02073. For operasjonelt og taktisk nivå vil støtte og bistand være knyttet til alvorlige ulykker, naturkatastrofer, søk- og redningstjeneste, og bistand i forbindelse med alvorlig kriminalitet som terroranslag og lignende.

2.3 Grensesettende faktorer i operasjoner

02074. *Operasjoners politiske ramme.* Anvendelse av militær makt er politikk, og de politiske målsettingene er alltid overgripende for en militær operasjon eller kampanje. Den politiske rammen har både en nasjonal og en internasjonal dimensjon. Nasjonalt utformes de politiske målsettingene ved avveininger mellom en rekke ulike hensyn, som hjemlig opinion, opposisjon og media. Ved gjennomføring av multinasjonale operasjoner skal flere lands interesser og målsettinger ivaretas, noe som innebærer at målene som gis for maktanvendelsen, ofte er preget av kompromisser.

02075. De politiske rammene omsettes til strategiske målsettinger, direktiv og konkrete rammer som det operasjonelle kommandonivået kan ta med seg inn i planlegging og gjennomføring av operasjoner. Militære operasjoner vil utvikle seg og påvirke omgivelsene, slik at de politiske rammene kan endre seg. Endrede politiske retningslinjer kan bli nødvendige. Disse kan formidles på normal måte gjennom den politisk-strategiske dialogen, gjennom direkte føring i kommandokjeden eller i spesielle tilfeller direkte til lavere kommandonivå eller militær enhet. Endrede politiske rammer kan for eksempel komme i form av endrede eller nye engasjementsregler eller justerte *caveats*. Det er vanlig å operere med fire ledelses- eller kommandonivåer: det politiske, det militærstrategiske, det operasjonelle og det taktiske nivå. Figur 2.2 viser sammenhengen mellom de ulike operasjonsnivåene. Det politiske nivå griper over alle andre. Det innebærer blant annet at hver enkelt militær handling, helt ned på det taktiske nivå, må være i harmoni med de overordnede politiske målsettingene.

Figur 2.2 Kommandonivåene, helhet og politisk kontroll

02076. En konsekvens av dagens komplekse sikkerhetspolitiske bilde og konfliktspektret med ofte uklare grenser mellom fred, krise

og væpnet konflikt, er at det finnes et innslag av politisk kontroll på samtlige nivåer i en militær operasjon. Informasjonsteknologien gir økt mulighet for politisk og militærstrategisk kontroll, og innebærer også at enkelthandlinger i konfliktområdet raskt kan kringkastes over hele verden og få store konsekvenser på mange plan. Dessuten opererer Norge som oftest sammen med ulike koalisjonspartnere der mange politiske, historiske og kulturelle forhold spiller inn på alle beslutningsnivåer.

02077. Nasjonalt har vi Integrert Strategisk ledelse (ISL). ISL sikrer felles situasjonsbevissthet i den øverste ledelsen og gir mulighet for god strategisk styring og kontroll innenfor hele forsvarssektoren. FD og FST representerer hhv. det politiske og det militærstrategiske nivået innen ISL, og er helt sentrale i forsvarsministerens og forsvarssjefens styring av operativ virksomhet og krisehåndtering. Dynamisk samhandling mellom FDs og FSTs krisestabsfunksjoner er avgjørende for å sikre politisk kontroll over bruk av militærmakt og militærstrategisk styring med disponeringen av militære styrker nasjonalt og internasjonalt.

02078. Det operasjonelle nivået er sentralt for militær innsats siden dette nivået er alene om kompetansen og kapasiteten som kreves for å forberede og gjennomføre større fellesoperasjoner. I enkelte situasjoner, spesielt i politisk sensitive situasjoner som utvikler seg hurtig, kan politisk ledelse og det militærstrategiske nivået ha et sterkt behov for førstehåndsinformasjon og mer direkte kontroll over situasjonen. I slike tilfeller får det operasjonelle nivået en mindre sentral rolle i forberedelser og gjennomføring, men vil fortsatt støtte opp under den politiske og militærstrategiske ledelsen i håndteringen av situasjonen.

02079. *Operasjoners rettslige ramme.* Folkerett er en samlebetegnelse for den delen av retten som regulerer mellomstatlige forhold. Folkeretten regulerer når det er lov å bruke militærmakt mellom stater (jus ad bellum) og hvordan militærmakt skal anvendes (jus in bello). Folkeretten omfatter også regler relatert til enkelte internasjonale organisasjoner, individer og andre ikke-statlige aktører. Internasjonale menneskerettigheter er en del av folkeretten, og de mest grunnleg-

gende menneskerettighetsgarantiene kan ikke fravikes av statene ved væpnede konflikter. Folkeretten omfatter også sivile rettsområder som indirekte påvirker militære operasjoner, som for eksempel havrett. Folkeretten er supplert av nasjonale regler som gjelder Forsvaret og Forsvarets maktutøvelse, som for eksempel Grunnloven § 99 og beredskapslovgivningen.

02080. Både adgangen for en stat til å anvende væpnet makt mot en annen stat (jus ad bellum) og hvordan en væpnet konflikt skal utkjempes (jus in bello eller på norsk krigens folkerett), er regulert i internasjonale konvensjoner og i sedvaneretten. Jus ad bellum regulerer når det er legalt å gå til krig. Noen ganger, som f.eks. i forbindelse med NATOs bombekampanje mot Serbia og under den andre Irak-krigen, er anvendelsen av militær makt blitt kritisert for ikke å være legal, samtidig som mange har ansett den for å være legitim. Bruk av norske styrker, og norske soldaters opptreden i militære operasjoner, er videre regulert ved norsk lov, som i enkelte tilfeller kan innebære ytterligere grensesetting innenfor gjeldende folkerett og menneskerettigheter.

Legalitet

02081. *Jus ad bellum – retten til bruk av væpnet makt.* Enhver militær operasjon må ha rettslig hjemmel. Dersom operasjonen foregår utenfor landets grenser og/eller involverer en utenlandsk part, må hjemmelen foreligge i folkeretten. FN-paktens artikkel 2.4 forbyr stater å true med eller bruke militær makt overfor andre stater. Dette maktforbudet er senere presisert i FNs erklæring om folkerettslige prinsipper for vennskapelige forbindelser og samarbeid mellom stater. Maktforbudet omfatter blant annet angrepskrig, militær okkupasjon og det å anvende makt for å løse internasjonale tvister.

02082. FN-pakten beskriver to unntak fra maktforbudet: retten til å anvende militær makt i selvforsvar dersom en utsettes for et væpnet angrep (FN-paktens artikkel 51), og mandat fra Sikkerhetsrådet (FN-paktens kapittel VII). I tillegg vil det ikke være i strid med FN-

paktens system å bruke makt på annen stats territorium dersom sistnevnte stat samtykker.

02083. Retten til å anvende militær makt i selvforsvar gjelder kun ved væpnet angrep og begrenses av nødvendighetsprinsippet, proporsjonalitetsprinsippet og prinsippet om umiddelbarhet. Maktbruk i selvforsvar må være eneste alternativ for å beskytte staten, og maktanvendelsen må stå i forhold til den trusselen det reageres mot. Angrepet mot staten trenger ikke å være påbegynt, men må være umiddelbart forestående. Et angrep kan klassifiseres som væpnet i henhold til artikkel 51 dersom angrepet er av et visst omfang, både i frekvens og nivå. Mindre grensekrenkelser og enkeltepisoder vil som regel ikke være av et slikt omfang at de kan klassifiseres som væpnet angrep i henhold til FN-pakten. FN-pakten hindrer imidlertid ikke stater i å hevde sitt territorium med militære midler, for eksempel ved grensekrenkelser, så lenge anvendelsen av militær makt ikke rettes mot en annen stats territorielle integritet, politiske uavhengighet eller på annen måte er uforenlig med FNs formål.

02084. FNs sikkerhetsråd kan med hjemmel i FN paktens kapittel VII (artikkel 42) gi mandat for bruk av militærmakt. For at Sikkerhetsrådet skal kunne vedta en slik resolusjon, må det fastslås at det foreligger en situasjon som truer internasjonal fred og sikkerhet på en slik måte at det er nødvendig å gi tillatelse til å bruke væpnet makt (artikkel 39). Et slikt vedtak er avhengig av at ingen av vetomaktene benytter sin vetorett.

02085. *Jus in bello – krigens folkerett.* Krigens folkerett omfatter folkerettslige regler ved interstatlige (internasjonale) og intrastatlige (ikke-internasjonale) væpnede konflikter. Formålet med krigens folkerett er å redusere overgrep og menneskelig lidelse blant soldater og sivile og unngå unødig materiell ødeleggelse. Hoveddelen av krigens folkerett er i utgangspunktet knyttet til mellomstatlige væpnede konflikter, mens et begrenset antall traktater behandler væpnede konflikter innenfor en stat. I dag må det tas hensyn til at svært mange væpnede konflikter er intrastatlige, der minst én av partene er en ikke-statlig aktør. Dette har medført at de regler og begrensninger som gjelder

mellom stater, i større grad anses som sedvanerettslig grunnlag også for konflikter innenfor en stat.

02086. Krigens folkerett bygger på noen allmenne prinsipper.

De viktigste er:

- *Proporsjonalitetsprinsippet*: Det er forbudt å gjennomføre angrep som må antas å forårsake sivile skader som vil være for omfattende sett i forhold til den forventede, konkrete og direkte militære fordelene av angrepet. Proporsjonalitetsprinsippet innebærer at det skal utvises forsiktighet for å redusere tap av eller skade på sivile personer og sivil eiendom.
- *Distinksjonsprinsippet*: Det skal skilles mellom sivile og militære, mellom stridende og ikke-stridende, og mellom sivile og militære objekter.
- *Prinsippet om militær nødvendighet*: Det er en betingelse for bruk av militær makt at det er nødvendig ut fra militære hensyn.
- *Humanitetsprinsippet*: Selv ikke militær nødvendighet kan begrunne ubegrenset menneskelig lidelse. Det er forbudt å benytte midler og metoder som påfører stridende personer overflødig skade eller unødvendig lidelse. Det er også et krav at syke og sårede som er i ens varetekt, skal behandles. Videre skal partene i konflikten gjøre det som er praktisk mulig for å skåne sivile personer og objekter. *Martensklausulen* slår fast at sivile og stridende skal beskyttes av prinsippet om humanitet i tilfeller der det mangler folkerettslige regler.

02087. Krigens folkerett tar ikke stilling til om en væpnet konflikt er lovlig eller ikke. Reglene er heller ikke innrettet mot å påvirke konflikten utfall. Det at en part har rett til å ty til makt ut fra FN-pakten, gir ikke denne parten rett til å bryte krigens folkerett. Det å følge krigens folkerett kan heller ikke brukes til å legalisere en angrepshandling eller annen maktanvendelse som i utgangspunktet er uforenlig med FNs målsetting. Hensikten med krigens folkerett er å sikre at maktanvendelsen er rettet mot mål av militær betydning, og ikke mot personer, steder og objekter uten slik betydning.

02088. *Engasjementsregler (Rules of Engagements (ROE))* gir rammer for maktbruk i operasjoner, og fastsettes av det politiske nivået. Utformingen av engasjementsregler påvirkes av rettslige begrensninger, politiske hensyn og operasjonelle hensyn. Engasjementsregler må alltid overholde aktuelle nasjonale og folkerettslige lover. De politiske føringene for bruken av militærmakt vil ikke alltid være i overensstemmelse med operasjonelle hensyn knyttet til måloppnåelse og styrkebeskyttelse. Det vil derfor være en kontinuerlig prosess mellom de ulike nivåene i kommandostrukturen i arbeidet med engasjementsreglene, både under planlegging og gjennomføring av operasjoner.

02089. På det operasjonelle nivået der politiske og strategiske mål skal omgjøres til gjennomførbare planer og operasjoner, blir det å utvikle engasjementsreglene svært sentralt. Det foregår en koordinert prosess for å avklare hvorvidt engasjementsreglene er i samsvar med fremtidige og pågående operasjoner, og samtidig er i tråd med de målene militærstrategisk nivå ønsker å nå. På det operasjonelle nivået må man derfor forstå den overordnede målsettingen, samtidig som man gjennom dialogen med det militærstrategiske nivået rundt engasjementsreglene bidrar til å skape et tilstrekkelig handlingsrom for styrkene som skal gjennomføre operasjonene.

02090. *Nasjonale forbehold (caveats)*. I en operasjon kan enkelte nasjoner ha egne forbehold . Dette er i prinsippet nasjonale veto mot at nasjonens styrker skal delta i bestemte sider ved en operasjon.

Legitimitet

02091. De politiske begrunnelsene og målsettingene for en operasjon vil alltid ha en etisk dimensjon i tillegg til den rettslige. Opplevelsen av at en militær operasjon er etisk legitim, faller ikke alltid sammen med den folkerettslige retten til å bruke væpnet makt. Spørsmålet om hvorvidt vi kan delta i humanitære intervensjoner/operasjoner uten et spesifikt folkerettslig mandat, ble svært aktuelt grunnet de mange borgerkrigene i etterkant av den kalde krigen. Retten til liv er grunnleggende i menneskerettighetene og et utgangspunkt for vurderingen av etisk legitimitet. Avveiningen mellom å beskytte liv og realpolitiske målsettinger vil ligge til grunn for deltakelse i en operasjon.

02092. Rettferdig krig-tradisjonen formulerer etiske prinsipper for når det vil være riktig å bruke væpnet makt (*jus ad bellum*). Følgende seks prinsipper står sentralt i nasjonal og internasjonal debatt: Det skal være en legitim autoritet som erklærer krig, det skal være en rettferdig grunn, rett intensjon, proporsjonalitet, siste utvei og rimelig håp om å lykkes.

02093. Når norske militære styrker er engasjert i operasjoner, enten det er fredsstøttende operasjoner eller krigføring, så ligger også rettferdig krig-tradisjonen til grunn for hvordan norske styrker løser sine oppdrag. Forsvarets verdigrunnlag reflekterer det etiske fundamentet som gjelder for den enkelte soldat og for avdelinger, spesielt under løsning av krevende oppdrag i operasjoner.

2.4 Fundamentet for operativ evne

02094. Forsvarets kjerneoppgave er å utvikle og vedlikeholde operativ evne, og opprettholde evnen til å gjennomføre operasjoner. Hovedmålsettingen er å opprettholde og videreutvikle Forsvarets operative evne, slik at Forsvarets oppgaver kan løses best mulig, og slik at NATOs styrkemålskrav og styrkebehov i operasjoner i størst mulig grad imøtekommes.

02095. Det er forsvarsstrukturens samlede operative evne som er avgjørende for å løse oppgavene, ikke de forsvarsgrenvise elementene isolert sett. Dagens militære operasjoner krever normalt innsats fra flere forsvarsgrener innenfor en fellesoperativ ramme. Innslaget av felleskapasiteter vil sannsynligvis øke, og den tradisjonelle oppdelingen i forsvarsgrenvise operasjoner kan få mindre betydning enn før.

02096. Kravene til den operative innretningen kommer til uttrykk på flere ulike måter. For det første er det viktig at Forsvaret forholder seg til bredden av utviklingstrekk som preger våre omgivelser hjemme og ute. Forsvaret må da på egen hånd, eventuelt med støtte fra samfunnets øvrige ressurser, ha evne til overvåking, etterretning i norske interesseområder, suverenitetshevdelse på/i norsk territorium og hevdelse av suverene rettigheter i norske jurisdiksjonsområder utenfor norsk territorium.

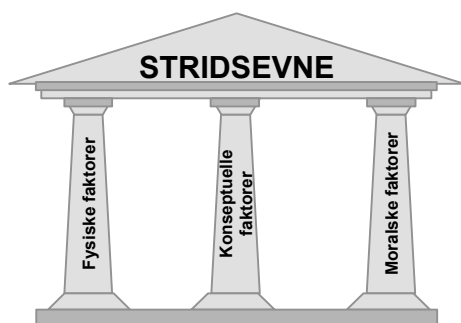
02097. For det andre skal Forsvaret bidra til episode- og krisehåndtering på en troverdig måte. Dette krever et spekter av militære kapasiteter som gir muligheter for tilpassede reaksjonsmåter. Av dette har Forsvaret behov for samtrente styrker som kan løse oppdrag i hele konfliktspektret og innenfor en fellesoperativ ramme. Dette krever styrker med høy kvalitet, reaksjonsevne, strategisk og taktisk mobilitet, egenbeskyttelse og utholdenhet, og fleksibel kommando og kontroll.

02098. Avslutningsvis skal Forsvaret bidra i håndteringen av terroranslag knyttet til mindre hendelser, episoder av sikkerhetspolitisk

karakter og samfunnssikkerhet, som kan oppstå uten eller med kort varsel. En forutsetning for å kunne bidra er at en tilstrekkelig andel av Forsvarets styrker har en reaksjonstid som setter dem i stand til å møte slike utfordringer. I tillegg krever dette tilstrekkelig utholdenhet, da nasjonal og internasjonal krisehåndtering kan kreve tilgang på kapasiteter over tid.

02099. *Strid*. Strid er en kamp mellom mennesker hvor hensikten er å påtvinge en eller flere parter sin egen vilje ved bruk av fysisk vold. Motstanderen skal bringes i en situasjon der han ser seg bedre tjent med å avbryte striden enn med fortsatt å yte motstand. Strid har flere dimensjoner. Intellektuelt handler det om å utvikle kreative og

Figur 2.3 Stridsmodellen

bærekraftige konsepter, og å anvende disse klokt. Det handler også om å opprettholde vilje og samhandling, i tillegg til at striden har en håndgripelig side – de systemer Forsvaret utvikler for å gjennomføre den. Ambisjonen med striden er å påvirke motstanderen og andre aktører i alle de nevnte dimensjonene.

02100. *Stridsevne*. Stridsevne er en militær styrkes kampdyktighet og evne til å lykkes med sine operasjoner. Den består av konseptuelle, moralske og fysiske faktorer. Disse faktorene er overlappende og utøver gjensidig og forsterkende påvirkning på hverandre. Fleksibilitet, som er sentralt i Forsvarets operative grunnlag, har ulik betydning for disse faktorene.

02101. De fysiske faktorene omfatter alle kampsystemer og delsystemer bestående av personell, materiellsystemer/våpenplattformer med tilhørende forsyningsstøtte (både varer og tjenester), nettverksbaserte kommunikasjonsløsninger, fast infrastruktur/EBA og er fundert på et eksisterende økonomisk ressursgrunnlag. De fysiske faktorene omfatter også individets og avdelingens reaksjonsevne og deployering, gitt tilstrekkelig utdanning og trening (som del av styrkeproduksjonen), og samøving, som til sammen kreves for at kampsystemene skal kunne betjenes riktig og utnyttes riktig, og for at ytelsen skal kunne opprettholdes over tid, det vil si ha den tilsiktede operative effekten.

02102. Fleksibilitet på dette området betyr blant annet å utvikle interoperable kampsystemer med nettverksbaserte kommunikasjonsløsninger som gjør samhandling mulig mellom de ulike delsystemene og samtidig oppfyller de situasjonsspesifikke operative krav.

02103. De konseptuelle faktorene handler om hvordan Forsvaret best kan benytte sine egne ressurser for å oppnå målsettingene. De omfatter erfaringer og tenkning om dagens og fremtidens operasjoner, og er nedfelt i konsepter og doktriner som ligger til grunn for en felles forståelse av hvordan striden skal føres. Fleksibilitet på dette området betyr blant annet å utvikle operasjonskonsepter og organisasjoner som legger forholdene til rette for situasjonstilpasset opptreden og problemløsning.

02104. De moralske faktorene handler om vilje og samhold. Begge deler er helt avgjørende for å kunne møte stridens utfordringer. Kampmoralen og viljen til å lykkes bygger på avdelingsånd, motivasjon, godt lederskap og en felles etisk plattform. På dette plan handler fleksibilitet om å utvikle mennesker som er åpne for nye løsninger og kan opptre med fasthet, selv i situasjoner hvor trygghet i form av en fast organisasjon og innarbeidede rutiner og prosedyrer mangler. De moralske faktorene er nær knyttet til en felles profesjonsidentitet.

02105. Det tar lang tid å bygge opp innsatsmidlers stridsevne. Dette henger sammen med at prosessene knyttet til materiellanskaffelser, utdanning og oppbygging av ønsket moral er komplekse og tidkrevende, samtidig som det til enhver tid må være en tilstrekkelig balanse mellom de ulike faktorene. Dersom det oppstår en ubalanse her, øker samtidig risikoen for at det utvikler seg svakheter som en motstander kan identifisere og utnytte til sin fordel.

02106. *Nettverksbasert forsvar (NbF)* skal bidra til økt operativ evne ved en bedre samhandling i nettverk, der den overordnede målsettingen er å bruke alle Forsvarets ressurser på en mer fleksibel og koordinert måte for å oppnå bedre effektivitet. Nettverkene i et NbF består av mennesker og samhandling mellom mennesker gjennom et nettverk. Teknologien er med på å muliggjøre dette og støtter prosessene situasjonsbevissthet, ledelse, planlegging og utførelse. NbF forutsetter interoperabilitet, som i tillegg til tekniske standarder også omhandler prosedyrer og samtrening. Dette gjelder både på stridsteknisk, taktisk og operasjonelt nivå, nasjonalt og mot NATO.

02107. En helhetlig tilnærming til NbF bygger på tre gjensidige avhengigheter:

- Det er mennesker som beslutter, bemanner og utfører. Det er viktig med relevant trening for å skaffe erfaringer slik at mennesket fungerer som navet i nettverket. Dette gjelder både beslutningstrening og informasjonsbehandling, og kanskje spesielt samhandlingen mellom menneskene.
- Prosessavhengighet gir rammene for samhandlingen. Det er avgjørende å ha felles doktriner, konsepter, taktikk osv. for å

skape en felles forståelse og muligheter for å samhandle.

- Teknologiavhengighet handler i hovedsak om hardware, systemser og om sammenkoblingene dem imellom.

02108. NbF vil påvirke militær ledelse ved å gi økt tilgang til informasjon og muliggjøre raskere beslutningssløyfer. NbF utfordrer etablerte måter å lede på ved at NbF på den ene siden muliggjør en mer overordnet styring av den enkelte enhet eller soldat, mens det på den andre siden muliggjør større initiativ på lavere nivå for å utnytte muligheter som blir identifisert gjennom delt situasjonsbevissthet. Dette klassiske dilemmaet mellom sentral kontroll og delegert myndighet vil aktualiseres på nye måter innenfor NbF, og fortsatt kreve godt lederskap på alle nivå for å utnytte de mulighetene som NbF gir til økt operativ effektivitet.

02109. NbF bidrar til at styrkene kan operere mer effektivt som en fellesoperativ styrke ved raskere å kunne knytte sammen sensorer, våpen og plattformer uavhengig av forsvarsgren og våpenart. De mulighetene som NbF gir, kan i noen situasjoner kreve sentral styring og kontroll for å utnytte nettverket og komponentene i nettverket effektivt. I andre situasjoner vil nettverket utnyttes best ved at myndighet delegeres nedover, slik at lokale sjefer kan utnytte informasjonsoverlegenheten til hurtige og aggressive operasjoner, og bruke krigens kaos og oppdukkende muligheter til å skape lokale suksesser.

02110. For det operasjonelle kommandonivå medfører samhandling i nettverk at kvaliteten på informasjonen og hastigheten i informasjonsformidlingen kan bidra til at beslutningsgrunnlaget bedres. Ved at et omforent situasjonsbilde kan deles mellom flere kommandonivåer, kan den felles situasjonsbevisstheten forbedres slik at informasjonsgrunnlaget for oppdragsbasert ledelse blir kvalitativt bedre. Dermed vil den forbedrede situasjonsbevisstheten kunne bidra til en raskere og mer effektiv utnyttelse av de fellesoperative ressursene i planlegging og gjennomføring av operasjoner.

02111. *Totalforsvaret*. Grunnprinsippet i det tradisjonelle totalforsvarskonseptet har vært at samfunnets samlede ressurser skal kunne

mobiliseres for forsvaret av landet, for å håndtere akutte og prekære sikkerhetsutfordringer i krig eller når krig truer. Totalforsvarskonseptet var følgelig nær knyttet til beredskapslovgivningen og bygget på ideen om en best mulig utnyttelse av samfunnets begrensede ressurs-er, primært i den øvre del av krisespektret (krig).

02112. *Det moderniserte totalforsvarskonseptet* omfatter gjesidig støtte og samarbeid mellom Forsvaret og det sivile samfunn i forbindelse med forebygging, beredskapsplanlegging, krisehåndtering og konsekvenshåndtering i hele krisespektret fra fred via sikkerhetspolitisk krise til krig. Det er ikke lenger en forutsetning at beredskapslovgivningen trer i kraft for at støtten kan sies å være innenfor rammen av totalforsvarskonseptet.

02113. *Sikkerhetsbegrepet*. Sikkerhet omfatter både statssikkerhet, samfunnssikkerhet og individets sikkerhet. Sikkerhetspolitikken og forsvarets rasjonale er å ivareta statssikkerheten. Det vil si å ivareta sikkerhetsbehov knyttet til statens eksistens, suverenitet og integritet. Samfunnssikkerheten blir ivaretatt av en rekke institusjoner og organer. Forsvaret kan også ha en rolle i samfunnssikkerheten ved eksempelvis terrorangrep eller angrep gjennom det digitale rom. Forsvarets rolle i samfunnssikkerheten er regulert gjennom lover og instruksjer.

02114. *Forsvarets rolle innenfor det moderniserte totalforsvars-konseptet.* Moderniseringen av totalforsvarskonseptet er begrunnet med det økte behovet for de unike kapasiteter og ressurser Forsvaret kan bistå med i forbindelse med krisehåndtering, og at konseptet fremdeles skal være relevant for dagens brede sikkerhetsbegrep. Hensikten med totalforsvarskonseptet er effektiv samordning og utnyttelse av samfunnets ressursbruk både når det gjelder forebygging, beredskap-splanlegging og operativ innsats. Forsvarets struktur er dimensjonert for å løse Forsvarets primæroppgaver, og det etableres ikke nye egne kapasiteter eller strukturer for å yte bistand til sivile myndigheter, men det er besluttet at innretningen og dimensjoneringen av Forsvarets kapasiteter skal ta støtte til det sivile samfunn med i vurderingen. Dette er relevant bl.a. ved utforming av dedikerte oppdrag, beredskap-spålegg, lokalisering, krav til opplæring, trening og øving, og evne til samvirke med aktører utenfor forsvarssektoren. Eksempler er spesialstyrkenes dedikerte oppdrag innen nasjonal kontraterrorberedskap, helikopterberedskapen og Heimevernet i forbindelse med forhånds-planlagt bistand til politiets objektsikring.

02115. Prinsippet om sivil støtte til Forsvaret i krise og krig utgjør selve kjernen i det tradisjonelle totalforsvarskonseptet og videreføres i det moderniserte totalforsvarskonseptet. Samfunnets samlede ressurser skal kunne mobiliseres for forsvaret av landet, for å sikre en best mulig utnyttelse av samfunnets begrensede ressurser. Den militære forsyningsikkerheten var tidligere i stor grad basert på rekvisisjoner og forhåndsplanlagte lagerbeholdninger av kritiske varer. Totalforsvarskonseptet har dermed vært nært knyttet til beredskapslovgivningen. Omfattende og pliktmessig sivil støtte til Forsvaret i alvorlige krisesituasjoner vil fortsatt kreve at beredskapslovgivningen kan anvendes. Den sivile støtten til Forsvaret skal imidlertid i størst mulig grad baseres på kommersielle ordninger og samarbeid med sivil sektor gjennom leveranse- og beredskapsavtaler, *der dette er mulig*. Ved en omfattende eller langvarig sikkerhetspolitisk krise kan det likevel være nødvendig å anvende beredskapslovgivningen for å sikre nødvendig støtte til Forsvaret. Forsvaret må utvikle rutiner for slik støtte i samarbeid med sivile aktører. Som en del av dette kan det vurderes å bruke relevant hjemmelsgrunnlag og samarbeids-/beredskapsordninger for

å sikre samfunnet tilgang på varer og tjenester. I tillegg til egne løsninger for infrastruktur vil Forsvaret også måtte basere seg på bruk av sivil infrastruktur. Det er også nødvendig med gode samvirkeformer for bl.a. militære og sivile kommunikasjonsløsninger.

02116. Totalforsvarskonseptet omfatter i videste forstand sivil-militær ledelse og koordinering, sivil støtte til Forsvaret og Forsvarets støtte til det sivile samfunn for å ivareta samfunnssikkerhet. Begrepet *sivil-militært samarbeid* er bredere enn det som omfattes av totalforsvaret, og innebærer også samarbeid mellom sivile og militære myndigheter som ikke er direkte knyttet til kriser og krig. Målet er å sikre en best mulig utnyttelse av samfunnets totale ressurser, og at gjensidig støtte og samarbeid mellom Forsvaret og det sivile samfunn i fred, krise og krig blir optimalt tilrettelagt. Som del av dette ledes Sentralt totalforsvarsforum vekselvis av militærstrategisk nivå ved Forsvarssjefen og av direktøren for Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB).

02117. Forsvaret løser sine rutinemessige sivilt rettede oppgaver slik disse inngår i dagens oppgaveportefølje. Eksempler på slike er Kystvaktens ressurskontroll til havs, Grensevaktens grenseoppsyn og Gardens vakt- og sikringstjeneste.

02118. I tillegg kan alle Forsvarets tilgjengelige enheter yte bistand til politiet og andre sivile myndigheter etter anmodning ved ulykker, naturkatastrofer og alvorlig kriminalitet. Forsvaret har et definert ansvar i den nasjonale terrorberedskapen. Politiet har ansvar for å forebygge og bekjempe terror som ikke er å anse som et væpnet angrep på Norge. Forsvaret kan i slike situasjoner yte støtte til politiet i henhold til bistandsinstruksen. Ved omfattende terrorangrep kan det være aktuelt at Forsvaret bistår med både land-, sjø- og luftstridskrefter. Forsvarets spesialstyrker med tilhørende støttesystemer har som dedikert oppdrag å være forberedt på å bistå politiet med kontrateroroperasjoner til havs. Forsvaret har også et selvstendig ansvar for å håndtere situasjoner hvor et sivilt fly gjennom sitt operasjonsmønster vekker mistanke om at det kan bli brukt som et våpen i et terrorangrep (såkalt «renegade»-situasjon). Slike situasjoner er tidskritiske, og det er kun Forsvaret som besitter kapasiteter til å håndtere disse truslene.

Det kan være glidende overganger mellom terrorisme som en form for kriminalitet, og terroranslag som tar former som medfører at de blir å anse som væpnede angrep på staten i henhold til FN-pakten. Politiet har hovedansvaret for å forebygge og bekjempe terror, mens Forsvaret har ansvaret for å håndtere et væpnet angrep på Norge. Det er regjeringen som avgjør om et terrorangrep skal anses å være et væpnet angrep.

02119. For å sikre dialog og et godt beslutningsgrunnlag er det etablert samvirkeordninger mellom relevante instanser i Forsvaret og politiet. Samvirket bidrar til at relevante sivile myndigheter har god kjennskap til hvilke kapasiteter Forsvaret besitter, og gjennom kurs, øvelser og treningsopplegg utvikles gjensidig kunnskap om sivile etaters og Forsvarets behov og kapasiteter. I tillegg bidrar Forsvaret ved behov til sivile myndigheters utvikling av planverk og prosedyrer for militær bistand til samfunnssikkerhet.

02120. *Helhetlig tilnærming*. Det er et skille mellom begrepet totalforsvarskonseptet og begrepet helhetlig tilnærming, som særlig brukes i forbindelse med utenlandsoperasjoner. Totalforsvarskonseptet har, som tidligere nevnt, sitt opphav i den kalde krigens tid. Senere er totalforsvarskonseptet modernisert, har bred forankring i befolkningen og er regulert gjennom lover og bestemmelser. Dagens totalforsvarskonsept omfatter sivil-militært samarbeid innenfor hele krisespektret.

02121. I utenlandsoperasjoner skal militærmakt brukes i nær sammenheng med andre virkemidler, som politiske, økonomiske og sivile. En slik innsats har ofte et langt tidsperspektiv og bygger på et samarbeid mellom sivile og militære aktører. Det er ikke mulig å regulere de ulike innsatsene med lover og regler. Da er det i større grad sammenfallende interesser, evnen til å oppnå felles situasjonsbevissthet, og målbevissthet og innsats (*Unity of Purpose and Effort*) som bestemmer utfallet av samhandlingen.

02122. *Deployerte styrkers integritet* i samvirke med allierte, vertslandet og eksterne aktører vil i større eller mindre grad påvirke både evnen til å løse oppdrag og selve oppdragsløsningen. Spesielt i om-

råder preget av svak statsdannelse og uryddige samfunnsforhold er det viktig at militære styrker er demonstrativt ryddige i samhandling både med representanter for statsmakten, private aktører og autoritetspersoner utenfor statsmakten (klan- og stammeledere). Samhandling med aktører i operasjonsområdet krever et tydelig etisk rammeverk, samt kultur- og samfunnsforståelse. De deployerte styrkene må selv ha slik kompetanse for at man ikke skal undergrave egne operasjoner ved å bli brukt i lokale maktkamper eller la seg fange inn i korrupsjon. Korrupsjon kan redusere en militær operasjons evne til å nå sine mål og vil også undergrave de politiske hensikter med operasjonen. Styrkene må derfor vise aktsomhet slik at de ikke bidrar til korrupsjon i sitt operasjonsområde og, der det er mulig, bidra til å avdekke og forhindre korrupsjon.

02123. *Fellesoperativ kultur og identitet.* Forsvarets verdigrunnlag slår fast at "Forsvarets kjerneverdier respekt, ansvar og mot skal ligge til grunn for all virksomhet og ha en sentral betydning for hver og en av oss". Kjerneverdiene er nær knyttet til og skal bidra til å prege en profesjonskultur og profesjonsidentitet som etterleves som en integrert

del av korpsånden i Forsvaret, i den daglige fredsdriften, og under konflikt-, krise- og krigssituasjoner.

02124. En egen fellesoperativ kultur og identitet er del av de moralske faktorene som bidrar til stridsevne, og har følgelig operativ verdi. Kultur og identitet bidrar til å forbedre effektiviteten innenfor samhandling mellom avdelinger og systemer i en fellesoperasjon ved at kultur og identitet kan bidra med et felles begrepsapparat og et felles grunnlag for situasjonsbevissthet. Den fellesoperative kulturen og identiteten utvikles gjennom å etablere en felles oppdragsforståelse og å gi oppdragsløsningen et forsvarsgrens- og funksjonsovergripende perspektiv. I tillegg vil forhold som trusselbilde, tradisjoner, organisasjonsstruktur, prosedyrer og trening bidra til å utvikle fellesoperativ kultur og identitet. Samtidig er fokusering på kultur basert på at individer og organisasjoner ikke lærer alt gjennom egen erfaring, blant annet fordi profesjonell kompetanse og evne innenfor det operasjonelle nivå i stor grad baserer seg på at kunnskap og erfaringer fra deltakelse i operasjoner overleveres, og blir videreført i pågående og fremtidige operasjoner. Erfaringshåndtering, studier i militærteori, forskning og eksperimentering er også viktige forutsetninger for å identifisere og håndtere nye krav som endrede forutsetninger stiller til den fellesoperative tilnærmingen.

02125. Fellesoperasjoner krever effektiv planlegging og ledelse av bidragene fra forsvarsgrenene og de andre innsatsmidlene for å kunne oppnå større grad av samhandling. Taktiske styrker kan oppleve at de ikke brukes optimalt som en del av en fellesoperasjon, fordi man ikke fullt ut klarer å utnytte alle de taktiske kapasitetene. Men dette er mindre vesentlig da det må være det fellesoperative behovet for hva styrkene skal oppnå, som er styrende. Forsvarsgrenene har sterke organisasjonskulturer som de verner om og utnytter for egen oppdragsløsning, blant annet gjennom trening og ritualer. En fellesoperativ kultur vil oppstå i spennet mellom oppgavene som skal løses på det fellesoperative nivå, og den grenvise kultur den enkelte medarbeider tar med seg inn i denne prosessen. Den fellesoperative kulturen vil være med på å forme organisasjonens preferanser med hensyn til særskilte former for krigføring eller operasjonsformer, ved å påvirke

kapabilitetsutvikling og fastsette hvordan organisasjonen gjennomfører operasjoner. Det er allikevel rimelig å anta at den fellesoperative kulturen i stor grad vil være bygget av, og dermed dominert av, de enkelte operative miljøene.

02126. Planlegging, gjennomføring og ledelse av fellesoperasjoner fordrer en kultur og identitet som verdsetter forsvarsgrenenes særegenheter innenfor et operasjonelt rammeverk, der man fremhever hverandres sterke sider for å bidra til felles måloppnåelse. Sentrale elementer her vil blant annet være å bygge en situasjonsbevissthet som er sektorovergripende og gjerne flernasjonal.

02127. God moral er bærebjelken i et styrkeelements stridsevne. En avdelings moral kommer til uttrykk gjennom mot, vilje, samhold, utholdenhet, standhaftighet, besluttosomhet og offensiv opptreden. Gjennom god moral skapes det mot, den besluttosomhet og den energi som et styrkeelement må besitte for å håndtere vanskelige og krevende situasjoner. Avdelingsmoral bygges på andre måter og får andre uttrykk i et operasjonelt hovedkvarter enn i taktiske avdelinger, men er et viktig element for å holde ledere og stabspersonell fokusert på oppdraget og hovedkvarterets funksjoner overfor styrkene.

In the Fighting Services you soon learn that morale is the most important element in victory; more important than safety and comfort, more important than equipment.

Field-Marshal Sir William Slim, Courage and other Broadcasts

3 Overordnet rammeverk

03001. Med overordnet rammeverk forstås de rammer og mekanismer som det operasjonelle nivå virker innenfor. Det overordnede rammeverket endrer seg avhengig av om Forsvarets militære organisasjon inngår som del av NATO-alliansen, som del av Norden, eller opererer i nasjonal ramme. Det overordnede rammeverket innvirker på hoved- og støtteprosessene innenfor planlegging, gjennomføring og ledelse av operasjoner, selv om prosessene i seg selv vil være identiske. For internasjonale operasjoner innenfor rammen av FN eller EU vil prosessene nasjonalt være de samme, men grensesnittene vil være ulike. Eksempelvis vil FN-operasjoner koordineres mot *United Nations Department of Peace Keeping Operations (UNDPKO)*, mens EU-ledede operasjoner vil koordineres mot *EU Military Staff (EUMS)*.

[...] a politician who sets a political goal for military operations must have an idea of what is feasible for strategy given the recourses available and how politics may affect the situation for better or for worse.

A.A. Svechin: Strategy, Moscow 1927.

3.1 Nasjonalstrategiske rammer

03002. Dette delkapitlet beskriver rolle og funksjoner til det militærstrategiske kommandonivået og omhandler Forsvarsstabens (FST) grensesnitt til politisk ledelse og operasjonelt hovedkvarter.

03003. *Den politisk-militære kommandostrukturen* i Norge gjenspeiler NATOs struktur, og samhandlingen på de respektive nivåene foregår med tilsvarende nivåer i alliansen, med enkelte nasjonale tilpasninger.

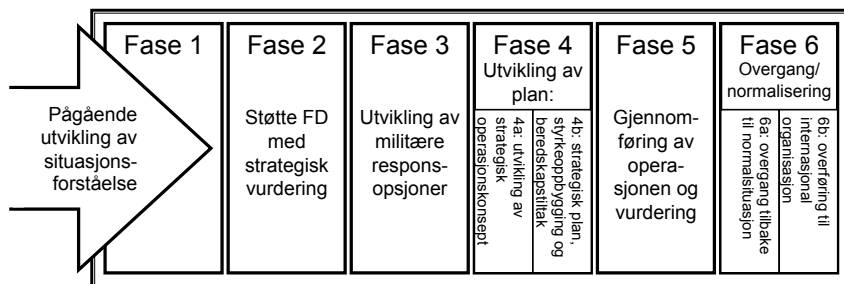
Figur 3.1 Skjematisk oversikt over kommandonivåer og aktører i Norge og NATO

03004. Planleggingsprosessene i Forsvarets politiske, militærstrategiske og operasjonelle ledelse minner om NATOs tilsvarende prosesser, men er tilpasset nasjonal organisasjon og struktur, og forenkler i stor grad samhandlingen mellom Norge og NATO på alle nivåer. Den strategiske planleggingen gjennomføres i størst mulig grad integrert, ved at berørte avdelinger i Forsvaret stiller med representanter og deltar sammen med det militærstrategiske nivået i utviklingen av planen. Det er spesielt viktig at operasjonelt hovedkvarter og andre tunge aktører, bl.a. E-tjenesten, trekkes tidlig med i planleggingen, og etablerer og vedlikeholder en god situasjonsbevissthet. Det betyr at alle vurderinger og anbefalinger fra militærstrategisk nivå til politikerne er samkjørt med det operasjonelle kommandonivået, styrkeprodusenter og støtteorganisasjonen.

03005. Under planlegging og gjennomføring av militære operasjoner skal det militærstrategiske nivå skape så gode forutsetninger som mulig for at militære sjefer kan nå de fastsatte målsettingene. Følgende

støtteprosesser vil legge premissene: tildeling av styrker, prioritering og omfordeling av ressurser, personelladministrasjon, tilføring av strategisk mobilitet og logistikkoppbygging.

03006. *Operasjoner i Norge*. Forsvarssjefen (FSJ) utgjør det militærstrategiske nivå i Norge og forestår strategisk ledelse av planlegging og innsetting av militære styrker i Norge og ved nasjonal krisehåndtering. Rammer for bruk av militærmakt gis av Forsvarsdepartementet, og en rekke beslutninger knyttet til anvendelse av militærmakt må fattes av regjeringen.

Figur 3.2 Den militærstrategiske planleggingsprosedyren i FST (skjematisk)

03007. Selv om fasene beskrives sekvensielt, er dette en prosess hvor fasene foregår parallelt, og i så stor grad som mulig foregår integrert på alle kommandonivåer samtidig. Fasene 1 til 4 vil i praksis være pågående prosesser i fredstid for at Forsvaret skal kunne ha både en oppdatert situasjonsbevissthet og et planverk som kan utløses direkte i fase 5. I nasjonal sammenheng vil det operative planverket så langt som mulig danne grunnlag for planlegging, og prosessen kan følgelig forenkles, tilpasses og gjennomføres hurtigere enn om man hver gang må begynne fra begynnelsen av.

03008. *Strategisk kommunikasjon*. NATO vurderer informasjon som en kritisk suksessfaktor i dagens operasjoner, der endringer i det globale informasjonsmiljøet medfører både muligheter og trusler,

og utnyttelse av informasjon i seg selv er blitt en vesentlig del av asymmetrisk krigføring. NATOs operasjoner har en avgjørende informasjonskomponent både når det gjelder å kontre motstandere og andre aktørers informasjonsbruk, og når det gjelder å sikre støtte til operasjoner blant egen befolkning og egne meningsbærere. Avansert teknologi er i dag blitt allment tilgjengelig, og de tradisjonelle skillelinjene mellom aktør og publikum er i ferd med å viskes ut. Publikum blir i større grad aktører, og det som presenteres av informasjon, korrekt eller ikke, blir styrende for folks oppfattelse av en hendelse. Denne realiteten danner grunnlaget for NATOs økende behov for å etablere bedre forståelse for, og evne til, strategisk kommunikasjon hos medlemslandene.

03009. NATO-funksjonen *Strategic Communications (StratCom)* er den koordinerte og tilpassede bruken av NATOs kommunikasjonsaktiviteter og -kapabiliteter til støtte for Alliansens policy, operasjoner og aktiviteter. Arbeidet for å fremme NATOs StratCom foregår på NATOs politiske og militærstrategiske nivå og handler vel så mye om strategi som om kommunikasjon.

03010. I Forsvaret er strategisk kommunikasjon en politisk ledet, sjefsdrevet analytisk prosess for å styrke forståelsen og redusere friksjonen mellom militærmakten og omverdenen og effektivt oppnå strategiske målsettinger. Gjennom strategisk kommunikasjon skal den strategiske målsettingen med militær aktivitet forstås på alle nivåer i den militære organisasjonen og komme til uttrykk gjennom handlinger, ord og bilder.

03011. For det operasjonelle kommandonivå betyr StratCom at hovedkvarteret er seg bevisst de gjeldende strategiske målsettinger, og inkluderer disse i handlinger, ord og bilder. Det operasjonelle nivå disponerer virkemidler som bl.a. informasjonsoperasjoner (Info Ops [kapittel 5]) og presse- og informasjonstjenester (P&I). I krise og krig vil operative og kommunikasjonsmessige hensyn ofte stå i motsetning til hverandre, der det operativt nødvendige eller hensiktsmessige er vanskelig eller umulig å kommunisere som en positiv eller ønskelig hendelse, eller umulig å kommunisere i det hele tatt av sikkerhetsmes-

sige årsaker. Disse dilemmaene understreker de politiske og strategiske dimensjonene ved militære operasjoner, og hvordan politiske og strategiske prioriteringer og avveininger får konsekvenser for planlegging og ledelse av operasjoner.

03012. *Statssikkerhet og samfunnssikkerhet*. Statssikkerhet er et helt grunnleggende sikkerhetsbehov. Når staten står overfor en eksistensiell trussel, kan det legitimere innsats av alle tilgjengelige ressurser. Statssikkerhet har tradisjonelt vært knyttet til forsvaret av territoriet (invasjonsforsvar eller territoriell integritet), men omfatter også de statlige myndigheters politiske suverenitet. I samfunnssikkerhet ligger behovet for å gi sivilbefolkningen trygghet og beskytte sentrale samfunnsfunksjoner og viktig infrastruktur mot angrep og skade. Planverket og den operative strukturen som skal bidra til å løse Forsvarets oppgaver i krise og krig, er primært innrettet mot statssikkerhet, men skal også ha fleksibilitet for å kunne bistå sivile myndigheter i hele konfliktspektret.

03013. Etter terrorangrepene 22. juli 2011 har ansvar, myndighet og oppgaver knyttet til utøvelsen av samfunnssikkerhet fått fornyet fokus. Begrepet samfunnssikkerhet er ikke knyttet til noen bestemt krise, men omfatter alvorlige hendelser, både de som er et resultat av tilfeldigheter, slik som flomkatastrofer, transportulykker og epidemier, og de som er et resultat av en tilsiktet handling, slik som sabotasje, terror og annen alvorlig kriminalitet. Innenfor begrepet samfunnssikkerhet inngår både forebygging og krisehåndtering.

03014. *Nasjonalt beredskapssystem (NBS)* består av *Beredskapssystem for Forsvaret (BFF)* og *Sivilt beredskapssystem (SBS)*. NBS er i all hovedsak lik *NATOs Crisis Response System Manual (NCRSM)* med hensyn til struktur og innhold, men kapitlene i NBS er nasjonalt tilpasset, og beredskapstiltakene består både av NATO-tiltak og eventuelle nasjonale tiltak. Tiltakene i BFF og SBS er gjensidig koordinerte. For tiltak på militær side som krever støtte fra sivile myndigheter, kan det fremgå av det spesifikke tiltaket hvilket tiltak i SBS det er aktuelt å iverksette for å imøtekomme behovet. Tilsvarende gjelder hvis sivile myndigheter ønsker støtte fra forsvarssektoren.

03015. NBS består blant annet av beredskapstiltak som har til hensikt å forebygge konflikt, eller redusere skadeomfanget ved kriser, terroranslag og væpnet konflikt. I tillegg består BFF av tiltak som utløser (offensiv) bruk av Forsvaret. NBS gjelder innen følgende virkeområde:

- planlagte tiltak som besluttes på sentralt myndighetsnivå for sektorovergrepene kriser i fredstid forårsaket av alvorlige tilsiktede hendelser, eller trusler om slike,
- kriser med en sikkerhetspolitisk dimensjon og væpnet konflikt, eller trusler om slike.

Denne avgrensingen medfører at utilsiktede hendelser som naturkatastrofer og pandemier mv., vil håndteres etter andre planverk.

03016. Beredskapstiltakene i NBS kan benyttes situasjonsavhengig for å oppnå en tilpasset beredskapsøkning. NBS er primært et krisehåndteringsverktøy for sentrale myndigheter. NBS skal bidra til at nødvendige og tilstrekkelige beslutninger kan fattes tidsriktig innen gjeldende virkeområde. For å øke reaksjons- og gjennomføringsevnen i militær og sivil sektor skal etater som har gjennomføringsansvar for det enkelte beredskapstiltak, utarbeide tilhørende planverk. Planverket må oppdateres og øves regelmessig for å bibeholde troverdigheten.

03017. *Forebyggende sikkerhetstjeneste* er tilrettelegging, gjennomføring og kontroll av forebyggende sikkerhetstiltak for å fjerne eller redusere risiko som følge av sikkerhetstruende virksomhet. Disse tiltakene er regulert i lovs form og danner en serie av defensive, primært passive tiltak som har til hensikt å hindre eller vanskeliggjøre tilgang til skjermingsverdige aktiva. Deretter bygger tiltak i beredskapssystemet videre på disse, med både aktive og passive tiltak. Forebyggende tiltak er en av komponentene i det nasjonale beredskapssystemet, og har til hensikt å avverge en krise i en tidlig fase, når dette fortsatt er mulig. En helhetlig tilnærming til krisehåndtering innebærer at tiltakene benyttes med tanke på hvilken effekt de har, og at iverksetting av tiltak koordineres nasjonalt og eventuelt også internasjonalt. I en krise må forebyggende tiltak ses i sammenheng med de øvrige delene av NBS.

03018. Som følge av et mer sammensatt trusselbilde må Forsvaret kunne ivareta flere ulike roller. Mange av disse rollene er forebyggende. Også for utenlandsoppdrag er noe av hensikten å støtte opp om forsvaret av Norge. Forsvaret er en sentral aktør innen samfunnsikkerhet og kan bidra til å redusere mulighetene for at eventuelle forsøk på terroranslag mot Norge skal få den tilskuede effekt.

03019. Innenfor de rent nasjonale forebyggende tiltakene bidrar det operasjonelle nivå, ved å støtte Situasjonssenteret i Forsvarsstaben (SITSEN) med å presentere et oppdatert situasjonsbilde. Videre leder operasjonelt nivå de daglige operasjoner som bidrar til å forebygge og håndtere episoder og sikkerhetspolitiske kriser i Norge og norske områder. I tillegg skal det operasjonelle nivå i samarbeid med allierte bidra til kollektivt forsvar av Norge og øvrige deler av NATO mot trusler, anslag og angrep, inkludert cyberangrep og bruk av masseødelegelsesvåpen.

03020. Det operasjonelle nivå skal sikre at utvalgte militære kapasiteter er optimalt forberedt på alvorlige hendelser, ved å sørge for nødvendig beredskap og samtrening med andre beredskapssetater på ulike nivåer.

3.2 Rammer ved operasjoner i Norge

03021. Forsvaret skal selv være i stand til å håndtere en begrenset militær trussel og fiendtlige handlinger innenfor en nasjonal ramme, når trusselen er av en slik karakter at NATO ikke engasjeres. Den operasjonelle konteksten innenfor Norge har derfor prioritet. Dette delkapitlet omhandler hvordan Forsvaret og operasjonelt kommandonivå skal kunne håndtere utfordringer rettet mot norsk statssikkerhet og samfunnssikkerhet, og hvordan nasjonale interesser ivaretas gjennom daglige operasjoner.

03022. *Nasjonale operasjoner.* Forsvarets operasjoner nasjonalt deles, med utgangspunkt i konfliktspektret, inn i daglige operasjoner, operasjoner ved nasjonale kriser og operasjoner ved væpnet konflikt. Forsvaret skal med alle tilgjengelige midler forebygge og om nødvendig være i stand til å håndtere episoder, sikkerhetspolitiske kriser og væpnet konflikt alene eller sammen med allierte. Dette skal nedfelles i beredskaps- og operasjonsplaner som sikrer rettidig styrkeoppbygging og deployering av militære kapasiteter til utsatte og/eller truede områder på norsk territorium og til havområder hvor Norge har jurisdiksjon eller særlige rettigheter.

03023. Figur 3.3 viser ulike kategorier av operasjoner som Forsvaret forbereder og gjennomfører på ulike stadier av konfliktspektret. (Horisontalt angis en intensitetsskala, mens det vertikalt angis krav til robusthet og Forsvarets grad av ansvar for håndteringen.) Forsvaret skal håndtere et bredt spekter av operasjoner, hvor hovedvekten ligger på daglige operasjoner og operasjoner ved nasjonale kriser. Kollektivt forsvar (NATOs artikkel 5) ved et militært angrep på Norge er Forsvarets høyeste operative ambisjon og dimensjonerende for utviklingen av Forsvaret.

Fred	Væpnet konflikt		
"HENDELSER"	"EPISODER"	"S-POL. KRISER"	
Ulykke/dødsfall øvelse/ intops	Dramatisk endring i trusselvurdering intops	Utfordring mot norsk myndighets-utøvelse og suverenitets- hevdelse	Kollektivt forsvar (Art. V) Militært angrep på Norge
Trefninger/kamper intops	Alvorlige trusler mot norske interesser i utlandet	Terrorhandlinger nasjonalt eller i vestlige interesseområder	Omfattende terror-/cyberangrep som konstateres å være væpnet angrep på Norge
Mindre terroranslag internasjonalt	Internasjonal CBRN- episode	Større internasjonale konflikter (eks. Irak, Kosovo, Afghanistan)	Alvorlig utfordring mot norsk myndighets- utøvelse og suverenitetshevdelse
Myndighetsutøvelse og suverenitets- hevdelse	Kidnapping av norsk personell i intops Cyberangrep		Alvorlige internasjonale konflikter som kan true Norges vitale interesser
Sivile kriser som krever bistand fra Forsvaret - Flom - Skogbrann - Havari m/ forurensning			

Figur 3.3 Forsvarets nasjonale operasjoner ved ulike konfliktnivåer

03024. *Daglige operasjoner*: Forsvarets operative enheter hevder norsk suverenitet gjennom overvåking av norsk land-, luft- og sjøterritorium og utvalgte havområder døgnet rundt, hele året. Dette utøves

HENDELSER, EPISODER OG KRISER

Daglige operasjoner og operasjoner ved nasjonale kriser utløses av forhold med lik grad av alvorlighet. En vanlig måte å kategorisere disse forholdene på er å bruke skalaen hendelse, episode, krise, der hendelse beskriver det absolutt laveste nivået og krise det høyeste. Disse begrepene er imidlertid ikke absolutte, og i mange tilfeller er det først mulig å foreta kategoriseringen i etterhånd. Begrepene har likevel verdi når de relateres til den typen operasjoner som Forsvaret gjennomfører. Hendelser håndteres innenfor daglige operasjoner, kriser håndteres innenfor operasjoner ved nasjonale kriser, og episoder befinner seg i grenselandet mellom disse to kategoriene, og håndteres enten gjennom den ordinære organisasjonen eller gjennom kraftsamling av organisasjonen og/eller ved samarbeid med andre organisasjoner.

blant annet av Marinen og Kystvakten, Hærens grensevakt og Luftforsvarets kontroll- og varslingsystem som sammen med kampfly i høy beredskap ivaretar suverenitetshevdelse i luftrommet. Andre eksempler på daglige operasjoner er Luftforsvarets kontinuerlige og landsdekkende søk- og redningstjeneste på vegne av Justisdepartementet, overvåking av havområdene med maritime patruljefly, HM Kongens Gardes vakt- og sikringstjeneste og Forsvarets daglige eksplosivryddeberedskap. For å sikre en optimal utnyttelse av disse kapasitetene er det viktig at det operasjonelle nivået tilrettelegger for regelmessige øvelser og trening, slik at alle involverte kommandonivå med tilhørende hovedkvarter, planverk og prosedyrer er godt forberedt på både militær og sivil side.

03025. De øvrige delene av Forsvaret er engasjert i styrkeproduksjon. Dette benevnes ikke som daglige operasjoner, men som daglig virksomhet. Styrkeproduksjon omfatter utvikling av materiell, taktikk, organisasjon og personell, og utdanning og trening. Avdelingene skal til daglig være beredskapsklare. Det er viktig at de holder det nivå en enhet til enhver tid må ha av operativ evne for at den skal kunne styrkeoppbygges for å nå klarstatus. Den daglige trenings- og øvingsaktiviteten er ikke operasjoner i seg selv, men gir strategisk og sikkerhetspolitisk gevinst ved både å vise tilstedeværelse og militære forberedelser for operasjoner. Selv den faste basestrukturen bidrar i dette bildet.

03026. *Operasjoner ved kriser.* En nasjonal krise setter nasjonale ressurser på prøve. En slik krise kan føre til at én myndighet eller etat alene ikke har ressurser til å håndtere krisen. Da vil det være nødvendig å konsentrere deler eller samtlige av statens tilgjengelige ressurser. Eksempler på slike situasjoner spenner fra ikke-forsettlige hendelser, som natur- eller miljøkatastrofer, via flyktningsstrømmer, større ulykker og pandemier til forsettlige hendelser ut over episoder i norske havområder, terroraksjoner mot befolkning, industri eller annen infrastruktur, og begrensede væpnede angrep.

03027. Forsvarets bistand vil normalt være et supplement til de sivile myndighetenes krisehåndtering. Hovedprinsippet er at støtte fra Fors-

varet først og fremst er aktuelt når krisen er av en slik art at de sivile myndighetene, som har primæransvaret, ikke klarer å håndtere det med egne ressurser. Forsvaret vil bidra i henhold til gjeldende lov- og instruksverk. Forsvarets ressurser kan utnyttes til transport, samband og informasjonsinfrastruktur, ivaretagelse av grunnleggende menneskelig sikkerhet, områdeovervåking, eksplosivrydding, kjemikaliesanering, trafikkregulering, vakt og sikring mm.

03028. I utgangspunktet yter Forsvaret støtte til det sivile samfunn innenfor områder hvor Forsvaret har unik kompetanse eller besitter ressurser som andre myndigheter ikke har. Forsvaret kan bidra med et bredt spekter av robuste kapasiteter.

03029. Under nasjonal krisehåndtering sørger det operasjonelle nivå for at den militære innsatsen er koordinert og under enhetlig kommando.

03030. *Forsvarets bistand til politiet.* Forsvaret kan bistå politiet dersom bistanden som ytes er forenlig med Forsvarets primære oppgaver og er i tråd med gjeldende lov- og instruksverk. Det er en forutsetning at bistanden fra Forsvaret bidrar til at politiet kan løse sitt oppdrag ved krise- og akutt situasjoner på en hurtigere og mer hensiktsmessig måte enn ved bruk av egne ressurser. Ved forhåndsplanlagt bistand skal politiets egne personell- og/eller materiellressurser normalt være uttømt eller funnet utilstrekkelige for å løse oppdraget. Med bistand menes enhver form for personell- og/eller materiellstøtte. Det skilles mellom alminnelig bistand og håndhevelsesbistand.

03031. *Forsvar mot terrorisme.* En terrorhandling er bruk av, eller trussel om bruk av, makt eller vold mot personer eller eiendom i et forsøk på å legge press på landets myndigheter eller befolkning eller samfunnet for øvrig for å oppnå politiske, religiøse eller ideologiske mål. Terrorangrep er i utgangspunktet kriminalitet, og dermed politiets oppgave, med unntak av situasjoner hvor Forsvaret har eller tildeles et primæransvar. Forsvaret har ansvaret for sin egen beskyttelse mot terrorhandlinger nasjonalt og ved gjennomføring av operasjoner internasjonalt.

Alminnelig bistand: Forsvaret kan bistå politiet med transport og annen administrativ bistand, herunder bistand i form av særskilte tekniske tjenester eller kompetanse som Forsvaret har, som ikke direkte involverer den militære bistandsenhet i den politioperative oppdragsløsning, dvs. bistand i forbindelse med ulykker, naturkatastrofer og lignende situasjoner, og bistand i forbindelse med uskadelliggjøring eller fjerning av eksplosiver eller lignende. Anmodningen om bistand vil i slike tilfeller gå direkte fra aktuell politimester til FOH, som tar stilling til anmodningen og iverksetter eventuell bistand.

Håndhevelsesbistand: Forsvaret kan bistå politiet ved ettersøking og pågripelse av farlige personer når dette er nødvendig for å avverge fare for noens liv eller helse. Den militære innsatsen skal som hovedregel konsentreres om vakthold, sikring og dekning, mens politiet bør foreta den aktive pågripelsen. Forsvaret kan også gi bistand ved fare for anslag av omfattende eller særlig skadevoldende karakter som er rettet mot vesentlige samfunnsinteresser, og til forebygging og bekjempelse av slike. Herunder kan Forsvaret blant annet bistå politiet i forbindelse med vakthold og sikring av objekter og infrastruktur.

Politiet retter sin anmodning om håndhevelsesbistand gjennom Politidirektoratet til Justis- og beredskapsdepartementet. Justis- og beredskapsdepartementet vil etter nærmere vurdering eventuelt anmode Forsvarsdepartementet om håndhevelsesbistand. Forsvarsdepartementet meddeler Justis- og beredskapsdepartementet sin beslutning. Skal håndhevelsesbistand ytes, gir Forsvarsdepartementet nødvendige retningslinjer til Justis- og beredskapsdepartementet og Forsvaret om denne.

03032. Forsvaret har primæransvaret for å håndtere terroranslag som konstateres å være et væpnet angrep mot Norge eller trussel om sådan, og som utløser selvforsvarsretten etter internasjonal rett. Eksempelvis kan dette være ved massive angrep mot oljeinstallasjoner eller ved nasjonale kaossituasjoner, eksempelvis ved omfattende cyberangrep eller sabotasjehandling.

03033. Forsvaret har et selvstendig ansvar for å hindre terroranslag ført frem gjennom luftrommet (renegade). Håndtering av en slik situasjon er svært tidskritisk og krever kontinuerlig luftovervåking, kampfly- og/eller luftvernberedskap for å kunne engasjere luftmål.

03034. Forsvaret skal alene eller innen allianserammen, og sammen med politiet, kontinuerlig vurdere behovet for å styrke etterretnings- og kontraetterretningsvirksomheten rettet mot terrorister. Forsvaret skal hindre at terrorister får tilgang til sensitive opplysninger, men også bedrive virksomhet som har som mål å avdekke nettverk og finansiell støtte (økt utveksling av informasjon om terrororganisasjoner, herunder økonomiske forhold, ulovlig handel med våpen, narkotika, osv.). I dette inngår å sikre at deteksjon og varsling av enhver potensiell trussel blir best mulig gjennom en effektiv bruk av eksisterende varslingsystemer.

03035. Det operasjonelle nivå kan utføre flere konkrete oppgaver i forsvaret mot terrorisme, avhengig av hvordan den enkelte terrorsituasjon blir håndtert. Ut over forebyggende tiltak, og alt etter hvilken rolle Forsvaret blir tildelt, innebærer dette ansvaret for å aktivere militære innsatsmidler i en konkret terrorsituasjon, og for å styrke samarbeidet mellom politiet og de styrkene som skal brukes. I dette inngår effektiv kommando og kontroll over tildelte militære styrker, og nødvendig samarbeid (liaisonering) og informasjonsutveksling med aktuelle sivile myndigheter og organisasjoner i operasjons-/kriseområdet. I tillegg skal operasjonelt nivå utarbeide ressursoversikt og nasjonale logistikkplaner, og rapportere eventuelle identifiserte mangler og behov til aktuelt NATO-hovedkvarter etter hvert som situasjonen utvikler seg. Om situasjonen tilsier det, kan gitte kapasiteter i redningstjenesten stilles til disposisjon.

03036. *Overraskende angrep* er angrep mot Norge eller norske interesser, utført av regulære eller irregulære styrker, der regjeringen har konstatert at det skal håndteres som væpnet angrep. Ved væpnet konflikt har Forsvaret en ledende rolle, og det øvrige samfunnet skal

Figur 3.4 (Motstående side): Plakaten på veggen

I St.prp. nr. 139—1948 om ekstraordinære beredskapstiltak m. v. 1. januar 1949—30. juni 1950 er det under avsnitt III gjort rede for en del grunnsetninger som skal gjelde både for planleggingen og gjennomføringen av vårt forsvar. I Innst. S. nr. 283—1948 fra Komitéen for særlig utenrikspolitiske saker og beredskapssaker, side 648, har Komitéen erklært seg enig i disse grunnsetningene.

Departementet har funnet at grunnsetningene bør utformes i mer konkrete direktiver til militære befalingsmenn og militære sjef, og at disse direktiver bør fastsettes ved Kongelig resolusjon.

Direktivene skal slå gjennom overfor alle eldre bestemmelser som kommer i strid med direktivene. Etter hvert som gjennomarbeidingen og vurderingen av eldre bestemmelser skrider fram, vil direktivene bli innarbeidet, og uoverensstemmelser vil ikke forekomme.

Departementet har på et tidligere tidspunkt bestemt at grunnsetningene skal innarbeides i den militære undervisning på alle trinn.

Utkastet til direktiver har vært behandlet i de militære staber og har også vært gjenstand for inngående drøftinger i Den sentrale sjeffemned.

Forsvarsdepartementet

tilråder:

Det fastsettes direktiver for militære befalingsmenn og militære sjef ved væpnet angrep på Norge i samsvar med vedlagte utkast.

Kgl. res. 10. juni 1949:

Direktiver for militære befalingsmenn og militære sjef ved væpnet angrep på Norge

I. DEFINISJONER

- 1) Med militær befalingsmann forstås i dette direktiv enhver befalingsmann med grad fra sersjant, kvartermester e. likn. og oppover uten omsyn til om han er fastlønnet, vernepliktig, ulønnet eller utskrevet.
- 2) Med militær sjef forstås i dette direktiv:
  - a) Sjef for forsvarsgren, kommandosjef i distriktene (D K-, S K- og L K-sjef), sjef for selvstendig administrert avdeling i alle forsvarsgrener, derunder sjef for fly- og flåtestasjon.
  - b) Militær befalingsmann som ved mobilisering er disponert som sjef for enhet med til kompani, forl, farloy, skvadron eller tilsvarende enhet.
- 3) Med væpnet angrep forstås i dette direktiv enhver uhjemlet inntrenging over norske land-, sjø- og luftterritorium av væpnede styrker fra fremmed makt, når de åpenbart har fiendtlige hensikter eller når de bruker makt mot norske styrker som vil stanse dem.
- 4) Med kommandodistrikt forstås i dette direktiv distrikt for vedkommende Distriktkommando (DK), Sjøforsvarskommando (SK) og Luftkommando (LK).
- 5) Med femtekolonister forstås i dette direktiv nordmenn eller utlendinger som innenfor landets grenser arbeider for fremmed makt med ulovlig etterretningsvirksomhet, planlegging og gjennomføring av sabotasje, attentater e. likn.

II. DIREKTIVER SOM GJELDER FOR ALLE MILITÆRE BEFALINGSMENN

- 6) Mobilisering ved væpnet angrep i kommandodistriktet. Militær befalingsmann som får kjennskap til at et væpnet angrep finner sted innenfor det kommandodistrikt der han skal møte ved mobilisering, skal uten videre gjøre sitt ytterste for å nå fram til sitt mobiliseringssted på kortest mulig tid.
- 7) Væpnet angrep som utløser full og øyeblikkelig mobilisering. Et væpnet angrep skal gjelde som ordre til full og øyeblikkelig mobilisering over hele landet, dersom Kongen (Regjeringen) blir satt ut av spillet av fienden. Ordre som utstedes i Regjeringens navn, og å avbryte mobiliseringen, skal betraktes som falske. Ved full og øyeblikkelig mobilisering gjelder bestemmelsen i punkt 6 for alle befalingsmenn.
- 8) Grunnsetninger for forsvarskampen. Ved planlegging og gjennomføring av forsvar mot væpnet angrep skal militære befalingsmenn følge disse grunnsetningene:
  - a) De skal uten videre gjøre motstand mot et væpnet angrep med alle midler som står til rådighet og sette all kraft inn på forsvaret i løpet av kortest mulig tid.
  - b) De skal gjøre motstand selv om de blir stående alene og selv om situasjonen ser vanskelig eller håpløs ut og uten omsyn til om fienden truer med eller gjør alvor av represaller om det gjøres motstand (f. eks. bombe byer e. likn.).
  - c) De skal forsette forsvarskampen uavhengig av de paroler som blir utstedt i Kongens (Regjeringens) eller annen overordnet myndighets navn, dersom disse er tatt til fange eller satt ut av funksjon på annen måte.

- d) De skal, dersom det er uomgjengelig nødvendig å gi opp vedkommende distrikt eller landsdel til fienden, gjøre hva de kan for å komme med i forsvarskampen sammen med sin avdeling på andre frontavsnitt i Norge eller utenfor Norge.
- e) De skal, dersom Norge blir helt eller delvis besatt av en fiende før de har nådd fram til sin avdeling, søke til kjempende norske myndigheter i eller utenfor landets grenser, så sant de er feldyktige.
- f) De skal ikke avgi aerosol til fienden om de blir tatt til fange.

III. SÆRLIGE DIREKTIVER TIL MILITÆRE SJEFER

- 9) Mobilisering ved væpnet angrep i kommandodistriktet. Militær sjef, nevnt punkt 2 a), som får kjennskap til at et væpnet angrep har funnet sted i kommandodistriktet, plikter — uten omsyn til andre bestemmelser i mobiliseringsregler og mobiliseringsplaner — å mobilisere på hurtigste måte som forholdene overlodet tillater det, alle enheter som hører under hans administrasjon, til øyeblikkelig framtoke. Dersom det er mulig å innhente forholdsordre fra nærmeste sjef uten å forsinke mobiliseringen, skal det gjøres. Melding om at mobiliseringsordre er utgått skal under alle omstendigheter sendes uten opphold til nærmeste sjef.
- 10) Mobilisering ved væpnet angrep i kommandodistriktet. Militær sjef, nevnt under punkt 2 b), plikter så langt hans muligheter rekker å medvirke til at den mobilisering som er nevnt under punkt 9), blir gjennomført så raskt og så effektivt som mulig.
- 11) Væpnet angrep som utløser full og øyeblikkelig mobilisering. Ved væpnet angrep som skal utløse full og øyeblikkelig mobilisering, se II. punkt 7, plikter alle militære sjef å mobilisere de avdelinger og enheter som er underlagt dem etter bestemmelsene i punkt 9).
- 12) Grunnsetninger for forsvarskampen. Militære sjef skal ha et særlig ansvar når det gjelder å etterleve de grunnsetninger som er nevnt i II. punkt 8.
- 13) Femtekolonister.
  - a) De militære sjef skal regne med at femtekolonister vil komme til å bli satt inn før eller samtidig med væpnet angrep.
  - b) De militære sjef er i fred og krig ansvarlige for sikringen av militært område mot femtekolonister innenfor rammen av sine hjelpemidler.
  - c) De militære sjef plikter med de midler de rår over, å sikre mobiliseringen og de væpnede styrker mot femtekolonister.
  - d) De militære sjef skal i fred og krig samarbeide med politiet og andre sivile myndigheter om de sikringsoppgaver som er nevnt under a—c etter de bestemmelser som til enhver tid er gitt.

IV. FORSKJELLIGE BESTEMMELSER

- 14) Direktivenes gjennomslagskraft. Disse direktiver gjelder foran alle eldre bestemmelser som måtte være i strid med dem.

yte støtte. Forsvaret skal da iverksette militære operasjoner slik dette er hjemlet i norsk lov og internasjonal rett.

03037. Komponenten/ tiltakspakken «Motstå overraskende væpnet angrep» (MOVA), jf. BFF kapittel 4, er et virkemiddel på høyt krisenivå hvor muligheten for overraskende angrep vurderes å være nærliggende, eller hvor et overraskende angrep er iverksatt og tidshensyn tilsier at det må handles så raskt at vanlige politiske prosedyrer ikke kan følges. Komponenten MOVA består av ulike tiltakspakker som hver for seg er designet for bruk i hhv. Scenario A (væpnet angrepsscenario), B (et overraskende terroranslagsscenario) eller C (cyber-operasjoner rettet mot NATO eller Norge spesielt). BFF omhandler scenario A og SBS omhandler scenario B og C. MOVA er av tidsbegrenset varighet, og vil bli avløst av andre tiltak, jf. BFF kapittel 5 «Bekjemp væpnet angrep» (BEVA). Denne komponenten har til hensikt å gjenopprette norsk politisk suverenitet/integritet gjennom godkjente operasjonsplaner.

03038. For det operasjonelle nivå innebærer komponenten MOVA blant annet å treffe tiltak for å bevare operativ evne og iverksette nødvendig styrkeoppbygging, samtidig som en søker å vanskeliggjøre fiendtlig aktivitet på norsk territorium gjennom defensive operasjoner. På sivil side er hensikten med tiltak for scenario A å beskytte befolkningen og bevare viktige funksjoner i den sivile delen av totalforsvaret.

3.3 Rammer ved operasjoner som del av NATO-alliansen

03039. Det operasjonelle kommandonivå utgjør bindeleddet mellom militærstrategisk og taktisk kommandonivå. I denne forståelsen har Forsvarets operative hovedkvarter en rådgivende funksjon overfor nasjonalt militærstrategisk nivå i forbindelse med prosesser knyttet til NATOs krisehåndteringssystem. (Nato Crisis Response Management System (NCRS)). Samtidig må operasjonelt hovedkvarter være i stand til å innordne seg de tiltak som NCRS angir for nasjonalt operasjonelt nivå og orkestre innsatsene i tid og rom for å nå definerte operasjonelle mål. Dette sikrer at nasjonalt operativt planverk er harmo-

nisert med NATOs krisehåndteringssystem og planverkskategorier. Samtidig krever det effektive samvirkekoblinger mellom operasjonelt og militærstrategisk nivå nasjonalt og mellom operasjonelt hovedkvarter og det operasjonelle nivå i NATO knyttet til ledelse, planlegging og gjennomføring av operasjoner. Beredskapssystemet for Forsvaret (BFF) og Sivilt beredskapssystem (SBS) utgjør Nasjonalt beredskapssystem (NBS), som igjen er harmonisert med NCRS.

03040. *Operasjonalisering av tiltakene innenfor krisehåndtering knyttet til det operasjonelle nivå.* De fem komplementære bestanddelene innenfor krisehåndtering fastsetter en rekke militære tiltak koblet til det operasjonelle kommandonivå, og er for Forsvaret listet i BFF. Tiltakene er ikke bundet til et forutbestemt handlingsmønster og kan anvendes innenfor mange ulike krisesituasjoner og på mange ulike krisestadier.

03041. *Forebyggende tiltak* forutsetter en økt grad av overvåking av det potensielle kriseområdet og økt etterretningsinnhenting. Det kan være trening og øvelser for å demonstrere evne og øke styrkeelementenes klarhetsgrad. Tiltakene kan knyttes til styrkebeskyttelse og sikring av infrastruktur. Tiltakene kan også bety aktivering og deployering av nasjonale styrkeelementer som inngår i NATOs stående styrker. Når Forsvaret pålegges å iverksette forebyggende militære tiltak som er spesielt relatert til forsvar mot terrorisme, innebærer det både forberedelser av militære kapabiliteter og innsetting av styrkeelementer for å demonstrere evne eller begrense terroristers handlemfrihet.

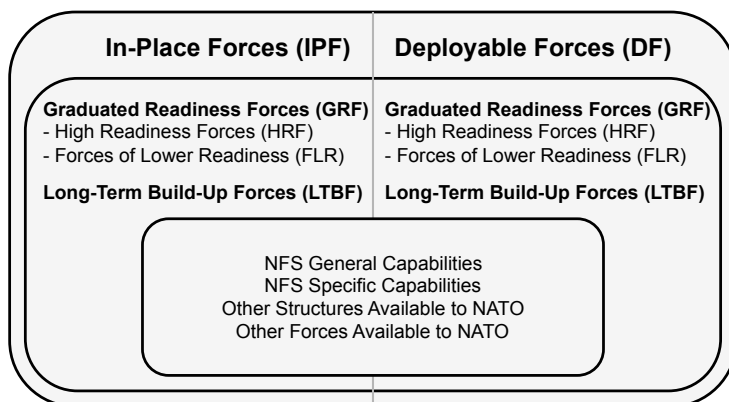
03042. Ved forhåndsdefinerte *krisehåndteringstiltak* skal det operasjonelle nivå klargjøre for å utløse forhåndsplanlagte militære innsatser. *Tiltak rettet mot å hindre et fiendtlig overraskelsesangrep* innebærer sikring av overlevelsesevne for egne styrker og opprettholdelse av stridsevne. Det innebærer videre å gjennomføre nasjonale operasjoner som er i samsvar med tilhørende operasjonelt hovedkvarter i NATOs stående forsvarsplan eller operasjonsplan. Andre tiltak kan være varsling og beredskapshøyning, gruppering av styrker til forhåndsuttatte oppmarsjområder og sikring av kritisk infrastruktur. Det kan også være å øke bemanningen av hovedkvarter, iverksette beskyttelsestiltak, gjennomføre overføring av kommandomyndighet og implementering av støttende planverk.

03043. *NATOs beredskapsnivåer* innebærer evne til å implementere hensiktsmessige forebyggende beredskapstiltak som er i samsvar med det erklærte beredskapsnivå. *Tiltak mot et angrep på NATO territorium og/eller NATO-styrker* innebærer at operasjonelt nivå må kunne iverksette operasjoner i henhold til gjeldende planverk, og implementere ytterligere godkjente krisehåndteringstiltak.

03044. *NATOs kommando- og styrkestruktur* (NATO Command Structure (NCS) og NATO Force Structure (NFS)). NATO-operasjoner vil bli planlagt, gjennomført og ledet av hovedkvarter og styrker tilhørende både NCS og NFS. Dette gjelder blant annet for *NATO Response Force* (NRF) som blir støttet av og har styrkebidrag fra begge strukturene. De to strukturene er avhengige av hverandre for å oppnå NATOs amb-

isjonsnivå knyttet til gjennomføring av operasjoner. Avhengighetsforholdet gjør at alle hovedkvarter som skal kunne lede en alliert fellesoperasjon innenfor et definert operasjonsområde, må inneha en felles standard og et tilstrekkelig ferdighetsnivå.

03045. NATOs styrkestruktur består av medlemslandenes styrker, flernasjonale NATO-styrker og hovedkvarter. Disse er på permanent eller midlertidig basis stilt til rådighet for alliansen med gitte beredskapskrav. NFS er bygget opp med basis i mulige oppdrag for å imøtekomme det høyeste operative ambisjonsnivå, og omfatter styrker og hovedkvarter som enten er faste (In Place) eller deployerbare med skalerbar beredskap (Graduated Readiness Forces (GRF)). *Bi-SC Conceptual Framework for the Alliance Operations (CFAO)* beskriver NATOs kommando- og styrkestruktur i detalj.

Figur 3.5 NATOs styrkestruktur

03046. For Forsvarets operative hovedkvarter og elementer fra Forsvarets styrkestruktur betyr innordningen under NATOs kommando- og styrkestruktur at de kan bli underlagt en alliert operasjonell styrkesjef (*Joint Force Commander*) for artikkel 5- eller ikke-artikkel 5- krisehåndteringsoperasjoner innenfor norsk territorium eller i tilstøtende områder. Norske styrkeelementer vil da normalt bli underlagt en operasjonell styrkesjef tilhørende NFS, men kan også komme under kommando av et operasjonelt hovedkvarter tilhørende NCS. For

operasjonelt hovedkvarter innebærer det samvirkekobling mot NATOs kommando- og styrkestruktur, herunder *NATO Response Force*, i fredstid og mot et deployerbart *Joint Task Force Headquarters (JTFHQ)*, som planmessig har tilknytning til norsk territorium i krise og krig.

03047. *Krisehåndtering og planverkskategorier*. NATOs operasjonsplanlegging og krisehåndteringssystem er komplementære, ved at NCRS gir grunnlaget for iverksetting av operasjonsplanlegging. Dette fordi militære tiltak innenfor NCRS, spesielt innenfor forebygging og krisehåndtering, må utvikles gjennom en operasjonsplanleggingsprosess. NATO benytter hovedkategoriene forhåndsplanlegging og krisehåndteringsplanlegging.

03048. *Forhåndsplanlegging (Advance Planning)* skal sikre at alliansen skal kunne håndtere mulige fremtidige sikkerhetstrusler. Planleggingen deles inn i tre ulike kategorier: stående forsvarsplaner (*Standing Defence Plans (SDP)*), alternative planer (*Contingency Plans (CONPLAN)*) og generiske alternative planer (*Generic Contingency Plans*). Stående forsvarsplaner omfatter tiltak mot overraskende sikkerhetstrusler som faller inn under artikkel 5, for å ivareta forsvaret av medlemslandene. Dette krever et fullstendig utviklet planverk med definerte tildelte styrkebidrag og fastsatte kommandoforhold, slik at planen kan iverksettes hurtig. Alternative planer omfatter tiltak mot mulige utfordringer innenfor et geografisk område. Planenes hensikt er å bidra til evne til å løse NATOs mål og oppgaver, spesielt knyttet til oppgaven kollektivt forsvar. Planene er derved ikke trusselbaserte, men snarere orienterte mot operativ evne til å løse de fastsatte målene og oppdragene i et bestemt geografisk område. Alternative planer er ikke direkte gjennomførbare, da de er basert på en rekke forutsetninger. Planene må derfor tilpasses den aktuelle situasjon før de kan iverksettes. Generiske alternative planer omhandler en generisk eller funksjonell operasjonstype, som ikke er begrenset til et definert geografisk område. Planene skal muliggjøre hurtig planlegging knyttet til en krisehåndtering.

03049. *Krisehåndteringsplanlegging (Crisis Response Planning)* omfatter en krisesituasjon eller en krise under oppseiling, og vil utvikles

til en operasjonsplan. Dette kan være krisehåndtering både innenfor artikkel 5 og utenfor artikkel 5. Hvis den aktuelle kritesituasjonen er identifisert, kan operasjonsplanen bli utviklet med grunnlag i en allerede utarbeidet alternativ plan.

03050. Koblingen mellom operasjonelt og militærstrategisk kommandonivå i krisehåndteringsprosesser vises i figuren nedenfor.

03051. *Operasjoner som del av NATO*. Krisehåndtering innenfor NATO utgjør en av alliansens grunnleggende sikkerhetsoppgaver og er nedfelt i artikkel 7 i Atlanterhavstraktaten. NATOs rolle i krisehåndtering dreier seg om mer enn bare militære operasjoner, og kan involvere både militære og ikke-militære tiltak overfor en trussel som kan ha politiske, militære eller humanitære ringvirkninger. NATOs krisehåndteringsprosess (NATO Crisis Management Process (NCMP)) og NATOs krisehåndteringssystem utgjør de sentrale elementene innenfor krisehåndtering.

03052. NATOs krisehåndteringsprosess er en faseinndelt konsultasjons- og beslutningsprosess som kan tilpasses den aktuelle kris-

Figur 3.6 Militærstrategisk og operasjonelt nivå i NATO ved krisehåndteringsplanlegging

en. NCMP utgjør den overbyggende prosedyremessige innretning for militær og ikke-militær krisehåndtering. Prosessen blir initiert når det foreligger indikasjoner på at en krise som truer NATOs interesser er under oppseiling. Prosessen består av seks suksessive faser som er tilpasset et generisk kriseforløp. Den kan beskrives gjennom følgende modell:

Figur 3.7 NATO crisis management process

03053. NATOs krisehåndteringssystem beskriver mulige handlemåter, beslutnings- og iverksettelsesprosesser og prosedyrer for informasjonsutveksling mellom alliansens medlemmer og ulike militære kommandonivå. NCRS bidrar til å øke NATOs evne til å forberede seg og respondere innenfor hele spektret av tiltak, og gjør at NATO kan reagere på en mest mulig tidsriktig, koordinert og hensiktsmessig måte.

03054. Krisehåndteringssystemet består av fem komplementære bestanddeler som ikke er koblet til et forutbestemt handlingsmønster: forebyggende tiltak (Preventive Options), krisehåndteringstiltak (Crisis Response Measures), tiltak for å motstå fiendtlige overraskel-

sesangrep (Counter Surprise), NATOs beredskapsnivåer knyttet til forsvar mot terrorisme (NATO Security Alert States) og tiltak mot et angrep på medlemslandene og/eller NATO-styrker (Counter Aggression). Bestanddelene og prosedyrene som er knyttet til dem, samt krisehåndteringsprosessen, er beskrevet i detalj i NCRSM.

03055. Når det er aktuelt å planlegge for NATO-operasjoner i Norge, vil selve planleggingen foregå i NATO (NATO HQ, SHAPE og det operasjonelle hovedkvarter som skal gjennomføre operasjonene). Den norske delegasjonen i Brussel og Militærmisjonen i Brussel er bindeleddet på politisk nivå mellom NATO HQ og FD/FST. Tilsvarende er norsk National Military Representative ved SHAPE (NMR SHAPE) bindeleddet på militærstrategisk nivå.

03056. Det norske synet ivaretas primært ved at FD gir sikkerhets- og forsvarspolitiske føringer til NORDEL/MMB, og ved at tilsvarende føringer gis fra FST til NMR SHAPE. Gjennom de samme fora formidles NATOs syn og innspill til norske politiske myndigheter (primært FD, UD og eventuelt JD) og til FST. De samme prosessene vil også brukes når NATO skal planlegge operasjoner *utenfor* Norge eller justere pågående operasjoner. Når det er aktuelt med støtte fra NATO til Norge, vil nasjonalt politisk og militært beslutningsnivå integreres i planleggingen på alle nivå i NATO, både i NATO HQ, i SHAPE og ved den operasjonelle styrkesjefen som skal løse oppdraget for SHAPE.

03057. *Planlegging for norske bidrag til internasjonale operasjoner* begynner med at FD igangsetter en strategisk vurdering av situasjonen med støtte fra FST, og at FST utvikler alternativer for norske bidrag (militære responsjoner). FST utvikler så et strategisk planleggingsdirektiv (SPD). Operasjonelt hovedkvarter vil så sammen med E-tjenesten, Forsvarets logistikkorganisasjon (FLO) og Generalinspektørene utvikle operative behov for styrkebidraget. Basert på operative behov vil så E-tjenesten og Generalinspektørene utvikle forslag til operative krav og komplett operativ organisasjonsplan (KOP). FST fastsetter operative krav og godkjenner KOP for styrkebidraget. Operasjonelt nivå vil utvikle en egen operasjonsplan for deployering av bidragene og den nasjonale delen av operasjonen. Det er en kontinuerlig dialog mellom

FST og FD i denne prosessen, og FD sørger for politisk behandling av norsk deltakelse i operasjonen.

03058. Godt etablerte og innkjørte rutiner for planlegging og forberedelse til norsk deltakelse i internasjonale operasjoner gjør at det er mulig å akselerere både beslutnings-, planleggings- og forberedelsesprosess ut fra oppdragets art. Politisk, militærstrategisk og operasjonelt kommandonivå kan sammen med potensielle styrkebidrag gjennomføre parallelle prosesser for planlegging og forberedelser, slik at når endelig beslutning fattes, er prosessen så godt i gang at deployering kan starte relativt raskt. Tempoet i prosessen vil også avhenge av om styrkebidragene kan baseres på etablerte styrkestrukturer og tilgjengelig materiell.

03059. *Oppdragsspektrum*. Innenfor krisehåndtering må NATO-styrker være i stand til å løse forskjellige typer oppdrag parallelt eller sekvensielt. Innenfor det enkelte oppdrag kan styrken måtte gjennomføre både offensive, defensive, stabiliserende og tilretteleggende operasjoner eller aktiviteter. Oppdragene deles overordnet inn etter konfliktens forventede intensitet.

3.4 Rammer ved operasjoner som del av Norden

03060. Norge har utvidet samarbeidet med de nordiske land innenfor forsvarssektoren, blant annet fordi de enkelte landenes forsvar hver for seg er i ferd med å bli for små til å opprettholde hele spektret av konvensjonelle kapabiliteter på nasjonal basis. Dermed kan en samkjøring og integrering av selve styrkeproduksjonen (i motsetning til styrkene selv) gi stordriftsfordeler, som gjør at vi beholder systemer som ellers ville forsvunnet fordi antallet ville blitt for lite til å være økonomisk og kompetansemessig bærekraftig.

03061. Samarbeidet har vært gjennomført bilateralt og innenfor et nordisk rammeverk. *Nordic Defence Cooperation (NORDEFKO)* er betegnelsen på forsvarssamarbeidet mellom de nordiske land. NORDEFKO omfatter de fleste områder innenfor forsvarssektoren, med unntak

av felles forsvarsplanlegging som følge av Sveriges og Finlands allianseuavhengighet. Imidlertid ivaretar gjensidig utveksling mellom de nordiske land den nødvendige innsikten og forståelsen for det enkelte lands forsvarsplanlegging.

03062. Hensikten med samarbeidet er å oppnå styrket forsvarsevne gjennom felles materiellutviklingsprosjekter, operativ erfaringsutveksling, kunnskapsutvikling og utdanning, trening og øving. I tillegg samarbeider de nordiske land om felles styrkebidrag og flernasjonale løsninger knyttet til utenlandsoperasjoner. Samarbeidet på Balkan og i Afghanistan er eksempler på dette.

03063. Et annet område innenfor den nordiske konteksten er å stille felles styrkebidrag i beredskap for krisehåndteringsoperasjoner ledet av EU. Dette kan være deltakelse i den nordiske beredskapsstyrken, som inngår i rammen av EUs stridsgrupper (*EU Battle Group*). Samarbeidet med EU er regulert gjennom en rammeavtale for norsk deltakelse i EUs sivile og militære krisehåndteringsoperasjoner, og en samarbeidsavtale om en nordisk innsatsstyrke.

03064. Samarbeidet består i stort av at militære sjefer møter nordiske kolleger for erfaringsutveksling og tilrettelegging av samarbeid innenfor styrkeproduksjon, kurs, utdanning, og trenings- og øvingsvirksomhet. Konkret kommer dette til uttrykk gjennom gjensidig deltakelse på hovedkvarters- og feltøvelser. I tillegg utveksler landene informasjon knyttet til suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse, og samarbeider i forbindelse med alvorlige hendelser. Ved felles styrkebidrag til internasjonale operasjoner samarbeider landene om felles planlegging og tilrettelegging av flernasjonale styrker, og felles løsninger innenfor logistikk og basestruktur.

4. Operasjonelle prinsipper

04001. Dette kapitlet vil behandle både krigens prinsipper og mer generelle forhold som preger flernasjonale operasjoner og som en operasjonell sjef må ta hensyn til innen rammene av en helhetlig innsats i et krise- eller konfliktområde i Norge eller utenlands. Krigens prinsipper er i denne doktrinen avgrenset til det operasjonelle nivå og gjelder for den militære styrken, mens de andre forholdene i større grad dreier seg om styrkens relasjoner til de andre aktørene i et innsatsområde.

4.1 Forståelse og anvendelse av prinsippene

04002. Ideen om at det finnes et sett med prinsipper eller handlingsregler å støtte seg på i planlegging og gjennomføring av militære operasjoner er gammel som krigen selv. Den moderne forståelsen av krigens prinsipper har sitt opphav i den sveitsiske militærteoretikeren Antoine-Henri Jomini (1779–1869) og hans beskrivelser av napoleonskrigene opp i mot datidens militærteori. Carl von Clausewitz (1780–1831) var en sterk motstander av slike prinsipper, både av deres eksistens og av deres nytte, men heller ikke han klarte seg uten dem.

Mange har sett med skepsis på slike lister med en håndfull generelle prinsipper som skal være til hjelp i noe så kaotisk som krig. Selv Fuller fant etter hvert grunner til å være mer skeptisk til slike prinsipper: "The British theorist, J. F. C. Fuller, purportedly abandoned his quest to develop principles of war because the British army began treating them as prescriptive rules." Det er altså grunn til å ha en sunn skepsis til krigens prinsipper, men de kan, som allerede Machiavelli hadde pekt på, ha en nytte i pedagogikk og opplæring. En som kan sitt fag, trenger ikke slike prinsipper, mens en som kommer ny til virksomheten, kanskje kan få en lettere start om han kjenner til slike grunnleggende antakelser.

04003. Den første som eksplisitt satte opp en liste med krigsprinsipper, var den britiske offiser og militærteoretiker John Frederick Charles Fuller (1878–1966). Han forteller hvor lei han ble av de stadige henvisningene til de såkalte fundamentale *principles of war*, og like etter første verdenskrig satte han opp en liste med ni generelle prinsipper som skulle lede til seier i neste krig, om de ble anvendt rett⁵.

04004. Prinsippene utgjør relativt tidløse retningslinjer, som er basert på krigs- og militærhistoriske erfaringer og tolket inn i et lands militære kultur og tradisjon. Dermed vil ikke nødvendigvis de prinsippene som er valgt for en militær stormakt, være like relevante for småstaten Norge. Det er derfor nødvendig at prinsipper som utvikles i en bestemt hensikt (for eksempel den norske fellesoperative doktrinen), avgrenses til denne slik at de blir nyttige innenfor prinsippets virkeområde. For styrker og innsatsmidler på taktisk nivå vil krigens prinsipper få andre former og funksjoner enn på operasjonelt nivå, og disse vil en finne i taktiske doktriner og reglementer.

04005. Prinsippene er verken absolutte eller reservasjonsløst preskriptive, men de er sentrale elementer i moderne doktriner. Gyldighetsgraden for hvert enkelt prinsipp vil selvfølgelig variere med kontekst og konkrete utfordringer. Prinsippene er heller ikke noen resept, formel, oppskrift eller sjekklister som automatisk leder til suksess. Fordi prinsippene ikke gir ferdige svar, må de forstås som generelle retningslinjer som krever en betydelig grad av vurdering og tilpasning. I så måte har de både en funksjon som analyseinstrument og en veiledende funksjon under planlegging og gjennomføring av operasjoner.

04006. Hvilke og hvor mange prinsipper som finnes, varierer fra stat til stat og fra organisasjon til organisasjon. I dette kapitlet beskrives de viktigste prinsippene for en norsk operasjonell kontekst. Utgangspunkt

⁵ Listen så i en periode slik ut: 1) *The Principle of the Objective*, 2) *The Principle of the Offensive*, 3) *The Principle of Mass*, 4) *The Principle of Economy of Force*, 5) *The Principle of Maneuver*, 6) *The Principle of Unity of Command*, 7) *The Principle of Security*, 8) *The Principle of Surprise*, 9) *The Principle of Simplicity*

tet er NATOs valgte prinsipper siden NATOs doktriner er referansen også for de norske og for allierte det vil være aktuelt å samvirke med. Bruk, valg og prioritering av prinsippene vil i stor grad preges av den aktuelle konflikten karakter, f.eks. av hvor den befinner seg i spennet fra konvensjonell til asymmetrisk og fra høyintensiv til lavintensiv konflikt.

04007. Det operasjonelle kommandonivået skal planlegge og gjennomføre operasjoner for å nå fastsatte operasjonelle mål. Disse målene kan være utformet innenfor rammene av en strategisk kampanje eller forsvarsplan, og operasjonene skal bidra til å nå de strategiske målene. De av krigens prinsipper som skal gjøres gjeldende for dette nivået, må derfor være relevante for denne konteksten, fordi den gir rammer for hvordan krigens prinsipper vil komme til uttrykk på det operasjonelle nivået.

04008. Det operasjonelle nivåets nærhet til politisk nivå krever at den politiske dimensjonen ved strategiske mål og ambisjoner preger planlegging og gjennomføring av operasjoner.

4.2 Prinsipper som er retningsgivende for norske fellesoperasjoner

[...] involved the inclusion of an inseparable mixture of political and military factors which had to be taken into account in order to win the war with Germany. In other words, Soviet "Deep Operations" involved a long-term overview where each field operation fitted into an overall long-term strategic effort designed to bring Germany to defeat and create a number of Soviet satellite states in Eastern Europe.

Robert N. Watt, „Feeling the Full Force of a Four Front Offensive: Re-interpreting the Red Army’s 1944 Belorussian and L’vov-Peremyshl Operations“, Journal of Slavic Military Studies, nr. 21, 2008, s. 674.

04009. Prinsippene for fellesoperasjoner er utarbeidet med bakgrunn i krigens prinsipper. Som tidligere nevnt bygger disse prinsippene på essensen av mange års krigserfaringer og militærteoretiske analyser. Prinsippene kan brukes på alle krigføringsnivåer, men det er først og fremst på operasjonelt og taktisk nivå at de fremstår som nyttige analyseelementer og beslutningsstøtte under planlegging og gjennomføring av operasjoner. De kan anvendes som hjelpemiddel under planlegging i forbindelse med utvikling av handlemåter og som hjelpemiddel til å innrette kommando og kontroll under gjennomføring av operasjoner. Prinsippene kan også anvendes for å formidle den operasjonelle sjefens syn på hva som skal vektlegges. Hvilke prinsipper som kommer til anvendelse, vil være avhengig av den enkelte situasjon. Som vist i eksemplet under kan tilsynelatende dårlige og ulogiske løsninger være de som virker, gitt at sjefen og styrken klarer å håndtere den risikoen og de ulempene som gjør at løsningen i utgangspunktet fremstår som dårlig

[...] Manstein's thinking was entirely different. His thinking ran along straight, logical lines only at the strategic echelon, where, in contrast to a number of other German generals, he displayed astonishing farsightedness. On the operational echelon, on the other hand, his system consisted of again and again acting quite consciously in an unsystematic fashion. For him, as a military leader, the best solution often was not the logical solution because the enemy might well be figuring out the same thing. Instead, the solution had to be seemingly illogical and the thing to do was to take the enemy by surprise. [...] His forte was maneuvering with large formations on the operational echelon. This is where he developed a virtuosity in which he proved to be far superior to his opponents.

Karl-Heinz Frieser, The Blitzkrieg Legend. The 1940 Campaign in the West (USA, Naval Institute Press, 2005), s. 69, 74.

04010. *Definere og opprettholde mål* (Definition of Objectives) som er direkte knyttet til de strategiske mål. Den operasjonelle sjefen skal sikre at underordnede sjefer kan utforme sine taktiske handlinger innenfor rammen av oppdragsbasert ledelse. Målene må være tydelige, enkle, gjenkjennbare og oppnåelige. Å kjenne målene for operasjonen

er en avgjørende suksessfaktor når friksjon i form av motgang og tilbakeslag sår tvil om hvorvidt målene er mulig å nå. Opprettholdelse av målsettinger innebærer derfor nødvendig fasthet, balansert med nødvendig fleksibilitet ved endrede forutsetninger.

04011. *Enhetlig kommando* (Unity of Command) skal sikre at ansvar og myndighet er tydelig avklart, og dermed muliggjøre effektiv ledelse og utnyttelse av de militære styrkene i operasjonen. Sjefen skal gi nødvendig autoritet til å lede og bruke underlagte avdelinger på en slik måte at de militære målene nås.

04012. Enhetlig kommando koordinerer aktiviteten internt i styrken og underbygger derved enhetlig innsats (Unity of Effort⁶) mot definerte mål. Det viser seg imidlertid at målsettingen om felles ledelse og felles innsats ofte settes på prøve i fellesoperasjoner. Militære styrkebidrag er normalt avgitt med begrensninger med hensyn til kommando og kontroll (K2). Forholdet til og forståelsen av K2 i de ulike forsvarsgrenene og for de ulike innsatsmidlene er dessuten kulturelt og organisatorisk betinget.

04013. *Utholdenhet* (Sustainability) er avhengig av alle former for understøttelse som er viktig for at en fellesoperasjon skal lykkes, og skapes gjennom strategisk innsikt og tilrettelegging, taktisk forståelse og god logistikk- og personelladministrasjon. Av dette følger at logistikk må være en integrert del av all operasjonsplanlegging, og et sentralt seleksjonskriterium ved valg av handlemåte.

04014. Utholdenhet skapes primært gjennom evnen til å planlegge for det uforutsette, og gjennom å tilrettelegge logistikkunderstøttelsen for underordnede sjefers slik at de har maksimal handlefrihet til å gjennomføre sine planer. I tillegg skapes utholdenhet gjennom god utnyttelse av ofte begrensede ressurser, gjennom rullering av ressurser, sanitet, gjennom å improvisere og gjennom å finne funksjonelle løsninger etter hvert som problemene oppstår.

⁶ Begrepet *Unity of Effort* oversettes gjerne med *felles innsats*, og utdypes i *AJP-1 (D)* (2010) pkt. 0118.

04015. *Kraftsamling* (Concentration of Force) er tradisjonelt knyttet til konsentrasjon av overlegen kampkraft i tid og rom for å skape en avgjørelse. Kampkraft er i denne sammenheng ikke kun relatert til ildkraft og numerisk overlegenhet, men omfatter alle innsatsmidler som settes inn for å oppnå et bestemt formål, som igjen er avgjørende for å nå operasjonens mål.

04016. Kraftsamling, sammen med optimal anvendelse og vekting av andre prinsipper, kan lede til at en underlegen styrke kan beseire en overlegen styrke.

04017. *Styrkeøkonomisering* (Economy of Effort) innebærer å bruke så liten styrke som nødvendig innenfor lavere prioriterte områder. Dette for å kunne kraftsamle i prioritert retning med størst mulig styrke, og for å sikre tilstrekkelig utholdenhet.

04018. Enhver sjef må kunne planlegge operasjoner med begrensede ressurser. Styrkeøkonomisering er å balansere tilgjengelige ressurser opp mot risiko og prioriteringer knyttet til målene.

04019. *Fleksibilitet* (Flexibility) i operasjoner handler om å utvikle og tilpasse planer slik at uforutsette omstendigheter ikke blir til hinder for sjefens handlefrihet og måloppnåelse. Fleksibilitet under gjennomføring av operasjoner krever evne til hurtig å tilpasse valgt handlemåte til endrede forutsetninger. Dette krever en god forståelse av sjefens intensjon, endringsvilje, evne til å fatte hurtige beslutninger, gjennomføringsevne, fleksibel organisering og robuste kommunikasjonssystemer og logistikk.

04020. *Initiativ og offensiv opptreden* (Initiative) i operasjoner handler om å identifisere, skape og utnytte muligheter til egen fordel. Ved å vektlegge initiativ og offensiv opptreden reduseres risikoen for å bli reaktiv og kun forholde seg til motstanderens handlinger.

04021. Initiativ og offensiv opptreden kan oppnås ved å utvikle en kultur og ledelsesform som tillater prøving og feiling. Det er viktig at spesielt underlagte sjefen utvikler en offensiv holdning og opptreden,

og evner å ta kalkulererte risikoer for å forsøke å vinne fremfor bare å unngå nederlag.

04022. *Overraskelse* (Surprise) er i sin enkleste form en innsats på uventet sted, til uventet tid eller på en uventet måte. Overraskelse oppnås primært gjennom hurtighet og tempo, operasjonssikkerhet, villedning og utnyttelse av teknologi. Overraskelse er i hovedsak psykologisk og derfor forbigående, virkningen må derfor følges opp for at de midlertidige fordelene som er oppnådd, skal kunne utnyttes i størst mulig grad.

04023. Ved bruk av overraskelse søker sjefen å ta initiativet, redusere faren for egne tap, spre forvirring, usikkerhet og redsel blant motstanderens styrker, midlertidig paralysere motstanderens beslutningsevne, og i ytterste konsekvens frata motstanderen viljen til fortsatt kamp.

04024. *Operasjonssikkerhet* (Operations Security) er den systematiske beskyttelsen av egne operasjoner gjennom aktive og passive tiltak i den hensikt å frata motstanderen muligheten til å oppnå uventede fordeler.

04025. *Enkelhet* (Simplicity) er enkle planer og tydelige ordrer slik at egne styrker forstår hva som skal gjøres. Dermed reduseres mulighetene for misforståelser. Enkle planer må unngå å basere seg på forutsetninger og må legge til rette for økt tempo og opprettholdelse av initiativ under gjennomføringen.

4.3 Forhold knyttet til flernasjonale styrker og operasjoner

04026. Ut fra erfaringer fra utenlandsoperasjoner på 2000-tallet⁷ er det utledet en del forhold knyttet til flernasjonale styrker og oper-

⁷Forholdene som omtales i delkapitlet, er utledet blant annet fra JALLC (2012), *OUP: Lessons from National Military Perspectives*, og JALLC EWGI (2010), *Analysis of Interoperability Shortfalls in Current NATO-Led Operations* (Lisboa: ACT), www.jallc.nato.int.

asjoner som kan gi operative sjefer forståelse for viktige særtrekk ved slike operasjoner. I motsetning til krigens prinsipper kan ikke disse forholdene anses som tidløse, men de kan veilede sjefer og staber til bedre å håndtere åpenbare utfordringer knyttet til planlegging, gjennomføring og ledelse av operasjoner, og vil påvirke operasjonene i større eller mindre grad.

04027. Enhetlig innsats (Unity of Effort⁸) mot ett eller flere definerte mål kan i et komplekst og sammensatt operasjonsmiljø være vanskelig å oppnå. De mulige koordineringsmekanismene man har internt i egen organisasjon, skiller seg vesentlig fra de man har mellom organisasjoner. Det skilles derfor mellom *enhetlig kommando* (Unity of Command) for rene militære operasjoner og *enhetlig hensikt* (Unity of Purpose) i operasjoner der styrken samhandler med eksterne aktører. I rene militære operasjoner og innenfor den militære struktur i en mer sammensatt operasjon er målsettingen *enhetlig kommando* for å oppnå *enhetlig innsats* militært. I samarbeid med andre ikke-militære aktører vil det ikke være mulig å oppnå *enhetlig kommando*. Dette henger sammen med at mange sivile og ikke-statlige organisasjoner ikke vil eller kan operere sammen med, eller være underlagt, militære avdelinger. I en slik situasjon vil det være en mer realistisk og formålstjenlig ambisjon å oppnå en tilstrekkelig grad av felles målsetting og avklaring av ansvarsområder. En realistisk ambisjon i slike operasjoner er da å forsøke å oppnå en *enhetlig hensikt* for å bidra til *enhetlig innsats* i operasjonsområdet totalt sett.

04028. I en flernasjonalt kontekst kan *enhetlig hensikt* bidra til å fjerne eller redusere virkningene av ulikheter innenfor kapabiliteter, prosedyrer og engasjementsregler, og kulturelle forskjeller. For den militære styrken betyr det at man må legge vekt på å utvikle kunnskap om og forståelse for arbeidet til de andre aktørene i operasjonsområdet, og gjøre de andre aktørene klar over egne styrkers egenart og behov.

⁸Det pågår en avklaring i NATO om forholdet mellom *Unity of Effort* og *Unity of Purpose*.

04029. *Enhetlig hensikt* oppnås ved at alle samarbeidende aktører er innstilte på og blir enige gjennom samarbeid, kommunikasjon og koordinering fra operasjonens begynnelse. Samarbeid krever tålmodighet for at forskjeller i oppfatning og perspektiv skal omformes til målrettet og samlet handling. Enhetlig hensikt kan også uttrykkes gjennom flernasjonale avtaler som fastsettes på politisk nivå.

04030. Gjensidig respekt, tillit og kunnskap (Respect, trust, knowledge of Partners) internt i den militære styrken er tidkrevende å utvikle, men bidrar til bedre samhandling og gjensidig forståelse mellom deltakende styrker. I tillegg reduseres intern friksjon og sårbarheten som ligger i forskjellene.

04031. Dette krever tid, ressurser og innsats forankret i sjefsnivået. Sjefer må skape forståelse for ulike doktriner, kapabiliteter, målsettinger og ambisjoner, kultur og religion, tradisjoner, historie og verdier. Sjefer og respektive staber må etablere et godt samarbeid da personlige relasjoner vil påvirke alle sider av samarbeidet. I tillegg krever dette respekt for nasjonale forskjeller og for offiserenes rett til å opptre i tråd med nasjonale hensyn

04032. Utholdenhet og understøttelse (Sustainment) av flernasjonale operasjoner omhandler forhold som i hovedsak er knyttet til personell og logistikk som kreves for å nå målene med operasjonen.

04033. For å kunne holde et optimalt operasjonstempo gjennom hele operasjonen må det tidlig i planleggingsfasen sikres tilgang til tilstrekkelige ressurser. Dette kan for eksempel være strategisk løftekapasitet, tilgang på lokale ressurser og vertslandstøtte, kort avstand fra nasjonale baser, kontraktfestet støtte, muligheter for byrdefordeling, og gjensidige logistikkordninger. Personellmessig omhandler understøttelse og utholdenhet i første rekke forsterkninger og rotasjoner av nasjonale kontingenter, og mellom landene.

04034. *Gjennomsiktighet* (Transparency) innebærer åpenhet om operasjonens mål og hensikt, og informasjonsdeling (need to share) for å bidra til at målene nås. Gjennomsiktighet forsterker enhetlig innsats og hensikt, og synliggjør nasjonale interesser. Det reduserer mulighetene for mistillit, mistenksomhet og splid, og øker felles situasjonsbevissthet.

04035. *Beskyttelse av sivile* (*Protection of Civilians* (POC)) har utviklet seg til både et uttalt mål og et utledet oppdrag i fredsstøtteoperasjoner, og spesielt relatert til opprørsbekjempelse. Det er blitt en uttalt forventning at militære styrker aktivt skal beskytte sivile mot fysisk vold fra aktører som bevisst angriper sivilbefolkningen som en del av sitt operasjonsmønster. FN-oppdrag har i stadig større grad beskyttelse av sivile som en sentral del av sine mandater. I tillegg kommer forventninger om at egne operasjoner skal planlegges og gjennomføres slik at sivile tap og unødig skade minimeres. Dersom militære styrker ikke klarer å beskytte sivile, enten det er egne mandater for dette eller ei, vil de strategiske konsekvensene kunne føre til at styrkens mandat undergraves og at styrkens evne til å nå sine mål svekkes. For den operasjonelle sjefen vil beskyttelse av sivile kunne bli et element i mandatet til en utenlandsoperasjon, eller et utledet oppdrag med store følger for planlegging og gjennomføring av operasjonen.

04036. *Genderperspektiv i operasjoner* tar hensyn til kjønnsbaserte forskjeller, som igjen gjenspeiles i sosiale roller og samhandling, i fordelingen av makt og tilgang til ressurser, samt ulike sikkerhetsbehov. For å forstå dette gjennomføres genderanalyse. Genderanalyse er systematisk innsamling og gjennomgang av informasjon om kjønnsforskjeller og sosiale relasjoner mellom kvinner og menn, for å identifisere og forstå ulikheter basert på kjønn. Analysen vil gi bedre situasjonsbevissthet i styrkeoppbygging, utdanning og trening av styrken, og er viktig for utformingen av praktiske handlemåter og operasjonsprosedyrer, planlegging og gjennomføring av operasjoner. På denne måten bedres muligheten for at operasjonene når sine mål.

04037. *Prioritet til nasjonale interesser* må forstås ut ifra at beslutningen om deltakelse alltid er grunnet i nasjonale interesser og nasjonale bestemmelser. Dette innebærer at nasjonale hensyn må sikres innenfor en flernasjonal kontekst. Disse kan være kommandoforhold, etterrettingsinnhenting, informasjonsdeling, styrkebeskyttelse, helsemessige forhold, operasjonstyper, oppdrag og operasjonsområde med mer.

04038. Prioritet til nasjonale interesser kommer normalt til uttrykk gjennom *caveats* og føringer knyttet til engasjementsregler, og er vanligvis formelt beskrevet i dokumenter som *Terms of Reference (TOR)* mellom de deltakende statene. Et eksempel på dette er at landene avgir styrkebidrag under begrenset kommandomyndighet. I tillegg har landene utpekt offiserer i operasjonsområdet med myndighet til å sanksjonere bruken av nasjonale styrkebidrag (Red Card-holdere).

4.4 Forhold knyttet til sektorovergripende aktiviteter i en norsk kontekst

04039. Det operasjonelle nivå med underlagte taktiske styrkebidrag vil under gjennomføring av operasjoner ofte utføre aktiviteter som er av sektorovergripende karakter. De forhold som her omtales, vedrører særlig nasjonale operasjoner i samarbeid med andre etater, og må ses i sammenheng med totalforsvarskonseptet og helhetlig tilnærming.

Disse forholdene må heller ikke forstås som prinsipper, da de tjener samme hensikt som forhold knyttet til flernasjonale styrker og operasjoner.

04040. Sektorovergripende samvirke der Forsvaret er involvert, varierer fra store sentralt ledede innsatser til HV-støtte til en lokal leteaksjon. Det kan i enkle tilfeller dreie seg om folk i lokalmiljøet som kjenner hverandre godt og har øvd sammen, der tillit og praktisk samvirke allerede er godt etablert. Ved større innsatser vil avdelinger og staber som aldri har øvd eller operert sammen, befinne seg i en større hendelse eller krise og må etablere fungerende samvirkeforhold samtidig som operasjonene pågår. Spesielt i slike situasjoner er det viktig at det er noen forhold som kan veilede og gi retning for Forsvarets bidrag til sektorovergripende samvirke.

04041. Åpenhet og gjensidig tillit, respekt og kunnskap gjelder også innenfor en nasjonal kontekst når militære styrkebidrag skal samarbeide med ikke-militære aktører, og forbedrer graden av sivil-militær interaksjon. Det muliggjør en bedre utnyttelse av de innsatsmidler som organisatorisk ikke er tilknyttet Forsvaret, noe som fordrer en inkluderende tilnærming under planlegging og gjennomføring.

04042. Disse forholdene er spesielt viktige når det skal etableres en samvirkeorganisasjon som ikke har trent eller øvd tidligere. Forsvarets avdelinger ruver ofte i landskapet, og det er viktig at ikke mindre, sivile aktører opplever seg overkjørt når en tung militær innsats nærmest ruller inn i et område. Militære sjefer, liaison- og kontaktpersoner, og avdelingene selv har et spesielt ansvar for å gjøre sitt beste for å skaffe seg kunnskap om de andre aktørene, bygge tillit og utvise respekt for alle som deltar.

04043. *Ansvars-, nærhets-, likhets- og samvirkeprinsippene.*

Selv om det øverste ansvaret for beredskapsforberedelser og håndteringen av kriser og krig ligger hos regjeringen, så er det utøvende ansvaret for forebygging, beredskapsforberedelser og kompetanse til å krisehåndtere tillagt det enkelte departement, deres underlagte etater og kommunene. Arbeidet med beredskap og krisehåndtering tar utgangspunkt i fire grunnleggende prinsipper:

- Ansvarsprinsippet betyr at den myndighet, virksomhet eller etat som til daglig har ansvar for et område, også har ansvaret for forebygging og beredskapsforberedelser og for å iverksette nødvendige tiltak ved kriser og katastrofer.
- Likhetsprinsippet betyr at den organisasjon man opererer med under kriser, skal være mest mulig lik den organisasjon man har til daglig.
- Nærhetsprinsippet innebærer at kriser organisatorisk skal håndteres på lavest mulig nivå.
- Samvirkeprinsippet stiller krav om at myndighet, virksomhet eller etat har et selvstendig ansvar for å sikre et best mulig samvirke med relevante aktører og virksomheter i arbeidet med forebygging, beredskap og krisehåndtering. Spesielt det digitale rom krever en utstrakt grad av koordinering og tverrsektorielt samvirke.

04044. For operasjonelt kommandonivå utgjør disse prinsippene forhold som alltid påvirker gjennomføringen av aktiviteter som er av sektorovergripende karakter.

5. Operative kapasiteter og fellesfunksjoner

05000. Dette kapitlet beskriver operative kapasiteter og fellesfunksjoner og hvordan de brukes og ledes for å virke sammen. Hensikten er å gi en grunnleggende forståelse av deres egenskaper og forklare hvordan deres unike kvaliteter og egenskaper kan bidra slik at det operasjonelle kommandonivået kan planlegge og lede innsatsene på en slik måte at de forsterker og utfyller hverandre, og gir en operasjonell kampkraft som er større og favner flere dimensjoner enn summen av de enkelte taktiske innsatsene.

5.1 Hvordan bruke innsatsmidlene?

05001. Mens strategien søker å balansere mål (ends), midler (means) og metoder (ways), skal operasjonskunsten nå de gitte mål (ends) med optimale bruk (ways) av de tildelte midler (means). Den mest effektive måten å nå de gitte målene på er ofte gjennom fellesoperasjoner, der de tildelte innsatsmidlene brukes slik at deres komparative fortrinn utfyller og forsterker hverandre ved at de taktiske innsatsene rettes inn mot de gitte målene, og ikke fragmenteres i en ukoordinert jakt på lokale taktiske seire. Det operasjonelle kommandonivået vil i tillegg planlegge og prioritere logistikken og støttefunksjoner slik at disse til enhver tid følger og støtter den operasjonelle kraftsamlingen.

05002. *Fellesoperasjoner* er en samordnet bruk av Forsvarets ulike innsatsmidler i alle dimensjonene. Nøkkelen til den fellesoperative effektiviteten ligger i hvordan den operasjonelle ledelsen planlegger og leder stridsmidlene. De taktiske innsatsene må rettes inn mot de riktige delmålene i tid og rom. I tillegg må fellesfunksjonene prioriteres og settes inn slik at innsatsene kan opprettholdes mot de avgjørende målene.

05003. *Den operasjonelle ledelsen* vil også kunne endre kraftsamling samtidig som det overordnede fokuset opprettholdes. Den operasjonelle ledelsens samordning av innsatsen med det militærstrategiske nivået bidrar i tillegg til at de strategiske ressursene og totalforsvars-innsatsen understøtter den operasjonelle retningen. Evnen til å gjennomføre fellesoperasjoner er spesielt viktig i operasjonsmiljøer der innsatsmidlenes handlingsrom er begrenset, for eksempel av geografi, topografi og trussel.

05004. En konvensjonell militær motstander fordrer at egne styrker møter ham med fellesoperasjoner, i første rekke for å møte ham på en mest mulig effektiv måte. Egne fellesoperasjoner skal utføres med høyere kvalitet enn motstanderens for å oppnå en høyere stridsevne på operasjonelt nivå. Dermed kan egne styrker til en viss grad møte overlegen kvantitet med overlegen kvalitet, ved at egen taktisk fremgang kan utnyttes, ledes i riktig retning og forsterkes med innsetting av fellesoperative ressurser. Egne svakheter på taktisk nivå kan skjermes ved måten fellesoperativ innsats og ressurser settes inn, noe som kan bidra til å økonomisere med styrkene og redusere egne tap.

05005. Nasjonalt organiseres en fellesoperativ styrke med basis i utpekte taktiske sjef. Alle taktiske kommandoer, om de er grenvise eller funksjonelle, settes sammen slik at de kan føre mest mulig effektiv strid på sine respektive arenaer (land, sjø og luft). En fellesoperativ styrke kan også organiseres med direkte underordnede enheter, der de ulike elementene og enhetene blir direkte underlagt den operasjonelle styrkesjefen.

05006. I NATO-sammenheng er det vanlig at en fellesoperativ styrke organiseres med en kombinasjon av komponenter og direkte underordnede enheter. En komponent i NATO er selvstendig og har egen komponentsjef (Component Commander). Disse underordnes så en operasjonell styrkesjef. En komponent er tradisjonelt et forsvarsgrenvist bidrag, men kan i dag også bestå av elementer og enheter fra én eller flere forsvarsgrener som er satt sammen til et funksjonelt element. Spesialstyrkekomponenten er et eksempel på et slikt element. Hvilken av de to løsningene som velges for en operasjon, er avhengig

av hovedkvarterets kompetanse og kapasitet, det totale antallet underenheter og den aktuelle operasjonens størrelse og kompleksitet. Komponentløsningen vil normalt foretrekkes hvis operasjonell sjef og hans stab har begrensede ressurser, det er et høyt antall underenheter, og operasjonen er stor og kompleks. En organisering med direkte underordnede enheter foretrekkes ofte i operasjoner med et mindre antall underenheter, og i andre situasjoner der operasjonelt hovedkvarter har de beste forutsetningene for å samordne innsatsene.

5.2 Stridskrefter knyttet til landdimensjonen

05007. Landstyrkene tilhører organisatorisk Hæren og Heimevernet (HV). Landstyrkene benyttes for å gjennomføre operasjoner innenfor definert landterritorium, direkte underlagt fellesoperativt hovedkvarter eller underlagt en taktisk kommando. Under operasjoner nasjonalt kan taktiske landstyrker få underlagt styrker eller elementer fra andre forsvarsgrener og fellesavdelinger.

05008. I en situasjon der Norge avgir kommando over landstyrker, vil disse normalt inngå som enheter i en alliert landkomponent (Land Component Command – LCC). Landkomponenten er et funksjonelt element der også styrker fra øvrige allierte komponenter og fellesavdelinger kan inngå.

Karakteristika

05009. Landstyrker har en sentral og ofte kritisk rolle for utfallet av en fellesoperasjon. Det er normalt bare landstyrker som kan slå en motstanders landstyrker samt sikre landområder og kritiske landbaserte objekter. Landstyrker har stor påvirkning på sivilbefolkningen, de muliggjør effektiv interaksjon med viktige aktører, og de kan tilrettelegge for at andre deler av myndighetsapparatet og ikke-statlige organisasjoner kan operere i samme operasjonsområde. Bruken av landstyrker representerer dermed et sterkt signal om politisk forpliktelse, og utgjør en betydelig faktor i avskrekkingseffekten til en fellesoperativ styrke.

05010. Landstyrkenes *kjernekompetanse* er evne til taktiske samvirkeoperasjoner og territorielle operasjoner.

05011. *Taktiske samvirkeoperasjoner* er anvendelse av basisfunksjonene (kommando, informasjon, manøver, ild, beskyttelse, etterretning og logistikk) i samhandling mellom flere våpen og troppesarter i en styrke under en felles ledelse. Taktiske samvirkeoperasjoner gjennomføres for å slå fiendtlige landstyrker samt å ta, besette og forsvare landområder. Herunder å ta og beholde initiativet gjennom fysiske, tempomessige og psykologiske fordeler. Taktisk samvirke utnytter de unike kvalitetene til de ulike våpen og troppesarter for å skape systemoverlegenhet, og gjennom kjernefunksjonene finne, binde, ramme og utnytte fremgang overfor en motstander. Kombinasjonen av våpen og troppesartenes komplementære egenskaper gir synergi gjennom effektivt samvirke ved at styrkenes samlede kampkraft blir større enn summen av delene hver for seg. I en fellesoperativ ramme vil landstyrkene sammen med én eller flere av de øvrige forsvarsgrenene og fellesavdelinger spille en tilsvarende rolle.

05012. *Territorielle operasjoner* er operasjoner hvor landstyrker, gjerne koordinert med andre fellesoperative ressurser og sivile etater, fokuserer på å beskytte militære kapabiliteter, kritisk infrastruktur og befolkningen i et definert landområde. Hovedelementene i territorielle operasjoner er vakthold og sikring av viktige militære og sivile objekter og infrastruktur, territoriell overvåking og kontroll, tilrettelegging for og mottak av mobile landstyrker og allierte forsterkninger, og sivil-militært samarbeid på lokalt og regionalt nivå.

05013. *Landstyrkenes rolle og hovedoppgaver* reflekterer deres kjernekompetanse og vil normalt omfatte bekjempelse av motstanderens styrker, ta eller besette, og holde eller kontrollere landområder for å sikre territoriell integritet, samt å kontrollere fiendtlige aktører og beskytte befolkning og kritisk infrastruktur.

05014. Landstyrkenes hovedoppgaver løses gjennom en kombinasjon av ulike offensive, defensive og stabiliserende aktiviteter til støtte for myndigheter, aktører og sivilbefolkning, avhengig av hvor i konfliktspektret en befinner seg. Kampoperasjoner vil normalt ha en overvekt av offensive og defensive fremfor stabiliserende aktiviteter. I den andre enden av konfliktskalaen vil det være en overvekt av stabiliserende aktiviteter fremfor defensive og offensive aktiviteter. For landstyrkene vil sammensetningen av aktiviteter normalt utvikle seg gjennom operasjoners ulike faser, noe som igjen stiller store krav til tilpasningsevne, oppdragsorganisering og mental fleksibilitet. Evne til taktisk samvirke og integrering av fellesoperativ støtte er avgjørende for landstyrkenes evne til å lykkes. Derfor vil også interoperabilitet med øvrige grener og fellesavdelinger være avgjørende for å realisere deres samlede kampkraftpotensial.

05015. Offensive aktiviteter har til hensikt å påtvinge motstanderen vår vilje gjennom trusler om, eller bruk av, makt. Defensive aktiviteter har til hensikt å frata en motstander muligheten til å forfølge egne målsettinger, og legge forholdene til rette for offensive aktiviteter. Stabiliserende aktiviteter har til hensikt å reetablere eller opprettholde sikkerhet og stabilitet i et operasjonsområde og yte støtte til myndigheter, organisasjoner og sivile. Kontroll over landterritorium er også

en forutsetning for humanitær innsats og andre tiltak som over tid kan forbedre forholdene i et konfliktområde.

Ledelse og organisering av landstyrker

05016. Landstyrkene er normalt organisert i ledelses-, kamp-, kampstøtte- og logistikkavdelinger. I Hæren bygges dette opp fra lag, tropp, kompani/eskadron/batteri, bataljon til brigade som høyeste landtaktiske nivå. I en multinasjonal kontekst kan brigaden settes inn i en divisjons-, korps- eller arméramme. HV organiseres likt på lavt nivå, men på nivå tilsvarende kompani er HV organisert i HV-områder og innsatsstyrker. HV har i tillegg til landstyrker også egne sjøheimervernsavdelinger (se punkt 05045). HV-distrikt utgjør nivået over områdene og innsatsstyrkene, og planlegger og leder territorielle operasjoner innen eget ansvarsområde.

05017. HV-distriktene vil normalt utøve det lokale territorielle ansvaret, mens Hæren primært vil stå til rådighet for den operasjonelle sjef og løse taktiske oppdrag innenfor tildelte operasjonsområder. Fellesoperativ sjef kan, avhengig av situasjonen, oppdragsorganisere tildelte landstyrker og iverksette nødvendige kommando- og kontrolltiltak mellom Hæren, HV og eventuelt andre forsvarsgrener og fellesavdelinger for å optimalisere bruken av landstyrkene. Interoperabilitet og fleksible kommando- og kontrolløsninger er derfor meget viktig for at de ulike landstyrkene skal kunne organiseres hensiktsmessig og løse sine oppgaver i samvirke med øvrige forsvarsgrener og fellesavdelinger.

05018. Oppdragsorganisering er den mest hensiktsmessige sammensetning av enheter og kapasiteter fra ulike avdelinger til det enkelte oppdrag. Dette gjøres ofte ved å etablere stridsgrupper. I Hæren er normalt det laveste nivået for stridsgruppe på kompaninivå, eller tilsvarende nivå der en har evne til å sette sammen ulike ledelses-, kamp-, kampstøtte- og logistikkavdelinger i et samvirkesystem. I HV er områdestrukturen allerede i utgangspunktet tilpasset primæroppdragene, mens innsatsstyrkene er godt egnet til mer ad hoc oppdragsorganisering, alene eller sammen med områdestrukturen, andre innsatsstyrker eller hæravdelinger.

05019. Avhengig av situasjon, oppdrag og tildelt understøttelse kan landstyrkene lede eller koordinere innsatsen fra ulike nasjonale og multinasjonale enheter. Dette fordrer normalt utstrakt informasjonsdeling og liaisonering samt en utviklet evne og vilje til sentralisert planlegging og desentralisert utførelse. Utviklingen i retning av nettverksbasert forsvar åpner for at slik koordinering i større utstrekning kan foregå på lavere nivåer.

05020. Landstyrker opererer etter en manøverorientert tilnærming og vektlegger oppdragsbasert ledelse i planlegging og gjennomføring av operasjoner.

Landstyrker i fellesoperasjoner

05021. Landstyrkenes bidrag i fellesoperasjoner og til øvrige forsvarsgreners og fellesavdelingers oppdragsløsning reflekterer deres kjernekompetanse og forsvarets oppgaver. Landstyrkenes bidrag faller normalt innenfor:

05022. *Landkontroll* innebærer territoriell kontroll over tid og er avgjørende for landstyrkenes mulighet for å projisere landmakt og

sikre andre forsvarsgrener og fellesavdelinger handlefrihet. Territoriell tilstedeværelse er også sentralt for å utvikle en god forståelse av situasjonen på bakken. Det innebærer territoriale operasjoner, grensevakt, og tilstedeværelse og interaksjon med befolkning og aktører der de er.

05023. *Landbildet* fremkommer som et produkt av informasjonsinnhenting og etterretningsproduksjon fra landstyrker der de opererer, sammenstilt med etterretningsbidrag fra øvrige forsvarsgrener, fellesavdelinger, samt fellesoperativt og nasjonalt strategisk nivå. Landbildet er et sentralt bidrag til utvikling av et felles situasjonsbilde, trusselvurderinger, beslutningsgrunnlag, og til målutvelgelsesprosessen på fellesoperativt nivå.

05024. *Landmaktprojeksjon* er landstyrkenes bidrag til å skape en avgjørelse gjennom forflytning og manøver med styrker, eventuelt trussel om eller gjennomføring av offensive aktiviteter for å ødelegge motstandere. Kampoperasjoner gjennomføres med tilpasset bruk av manøver, ild og beskyttelse for å bekjempe eller frata motstandere viljen til å forfølge egne målsettinger.

05025. *Infrastrukturbeskyttelse* innebærer vakt og sikring av viktige objekter, baser og annen kritisk infrastruktur. Dette skaper forutsetningene for at andre styrker kan forberede og føre operasjoner. Landstyrker med territoriell tilknytning har en utstrakt lokal kunnskap om operasjonsområdet og sikkerhetssituasjonen, og er spesielt godt egnet til å beskytte kritisk infrastruktur.

05026. *Logistikk*. Landstyrkers operative evne avhenger av den logistikk som understøtter en operasjon. Logistikk er kombinasjonen av leveranser fra landstyrkenes egne logistikkenheter (organisatorisk logistikk) og fellesoperative deployerbare logistikkenheter (forsterkende logistikk), fra støttende stasjonær logistikk (militær og sivil logistikk) og/eller multinasjonale logistikkorganisasjoner. Landstyrkene kan bidra med tilrettelegging for logistikkstøtte til egne og andre forsvarsgrener og fellesavdelinger gjennom sikring av forsyningslinjer, og gjennom forsyningsstøtte med egen organisk logistikk der det er

hensiktsmessig. Landstyrkene er personell- og materiellintensive, og vil i seg selv kreve en særlig logistikkinnsett for å opprettholde kampkraften over tid. HV har meget begrensede taktiske logistikkressurser, og baserer seg normalt på støttende stasjonær logistikk som fremfører og leverer logistikk ned til det enkelte HV-område.

05027. Sivil-militært samarbeid. Landstyrkene samarbeider og koordinerer, uavhengig av konfliktnivå, sin aktivitet med myndigheter, sivilbefolkning, statlige og ikke-statlige organisasjoner som befinner seg i operasjonsområdet. Både innenfor rammen av operasjoner og i form av støtte ved naturkatastrofer og spesielle hendelser. Hvilken rolle, ansvar og myndighet landstyrker tildeles, og hvilke ressurser som best kan bidra, er situasjonsavhengig.

Landstyrker i Norge

05028. Sjef FOH har det nasjonale territorielle ansvaret, mens Heimevernets distriktssjefer til daglig utøver dette som lokale territorielle

sjefer innenfor sine respektive ansvarsområder. Heimevernet har et nært og utstrakt samarbeid med sivile myndigheter og det sivile samfunn. Hærens operative avdelinger liaisonerer til sideordnede enheter fra andre nasjoner, avdelinger fra andre forsvarsgrener og fellesavdelinger som støtter, og til sivile myndigheter i sine operasjonsområder. Grensevakten utøver til daglig overvåking og myndighets- og suverenitetsutøvelse som del av Forsvarets oppgaver. Både Hæren og Heimevernet vil etter anmodning kunne yte bistand til politiet og støtte til andre myndigheter som beskrevet i punkt 03027–03035.

05029. Av de nasjonale landstyrkene er Brigade Nord den største og den viktigste av de mobile avdelingene. Brigaden er det eneste komplette landtaktiske samvirkesystem i Norge. Brigadesystemet omfatter organisatoriske ressurser for selvstendige taktiske samvirkeoperasjoner i hele konfliktspektret og innen alle taktiske aktiviteter. For oppdrag med lavere ambisjon kan Hæren sette inn stridsgrupper fra kompani- eller bataljonsnivå. I slike tilfeller må ressurser for å etablere

stridsgruppen hentes fra brigadesystemet. Heimevernet er innrettet mot territorielle operasjoner, og er ikke organisert, utrustet eller trent for å ta opp avgjørende strid mot større fiendtlige styrker. Heimevernet og enkelte avdelinger i Hæren har til enhver tid enheter klare for hurtig innsats, som kan settes inn tidlig i en episode, hendelse eller krise. Heimevernet vil med sin lokale tilknytning som oftest være først på plass, og vil ha en viktig oppgave med å sikre og legge til rette for forsterkninger fra den mobile delen av landstyrkene.

5.3 Stridskrefter knyttet til sjødimensjonen

05030. Stridskrefter knyttet til sjødimensjonen består primært av maritime styrker, men kan også ses som et funksjonelt element bestående av maritime styrker, amfibiestyrker, spesialstyrker, luftstyrker og støttende landstridskrefter (for eksempel baseelementere). I en NATO-kontekst vil sjøstyrkene normalt organiseres i en egen sjøkomponent.

Karakteristika

05031. På et overordnet nivå karakteriseres maritime styrker ved at løftekapasitet og ildkraft kan kombineres med stor grad av organisk utholdenhet, mobilitet og deployeringsevne. Maritime styrker har kort responstid og kan raskt deployeres til fremskutte posisjoner, om nødvendig uten at man krenker en annen stats territorielle integritet. Dette gjør maritime styrker til et fleksibelt og effektivt verktøy for å øve innflytelse og balansere makt i hele konfliktspektret.

05032. Maritime styrker kjennetegnes videre av at de kan fylle flere roller, samtidig eller atskilt i tid/rom. Maritime styrkers iboende fleksibilitet og mobilitet bidrar til at nasjonale myndigheter har et virkemiddel som på kort varsel kan skifte mellom rollene dersom dette skulle være nødvendig. Disse rollene kan kort beskrives som militær (warflighting), maritim sikkerhet ("good order at sea") og diplomatisk.

05033. Militært: Maritime styrker benyttes som væpnet kampmiddel eller som trussel. *Den militære rollen* underbygger evnen til å beskytte

og forsvare norske interesser og nasjonal integritet – om nødvendig med makt, og er således helt fundamental for innretning og kompetanse. Evnen til å fylle denne rollen er også avgjørende for anvendelse av maritime styrker i de to andre rollene.

05034. *Maritim sikkerhet:* Anvendelsen av våre maritime styrker i en sikkerhetskontekst kan primært knyttes til statens egen sikkerhet og velferd, men maritim sikkerhet er i et bredere perspektiv ikke bare knyttet til den enkelte kyststat, men vil være av transnasjonal interesse og viktighet. Globaliseringen og omfanget av handelen gjør bruken av havet og tilgang til havet som transportvei for materiell/ressurser og mennesker helt avgjørende for verdenssamfunnet, og for Norge. Maritim sikkerhet innebærer også å beskytte transportrutene og sikre tilgang på disse. De samme transportrutene og -ressursene kan også benyttes til å flytte/introdusere trusler av betydning for oss. Våre maritime styrker må derfor kunne anvendes i en internasjonal kontekst for å bidra til å ivareta norske interesser og sikkerhet i et bredere perspektiv. Maritime styrker vil på flere områder kunne bidra til å ivareta politilignende funksjoner med hjemmel i lov eller konvensjoner (eksempelvis kystvaktrelaterte oppgaver eller antipiratvirksomhet).

Maritime styrker kan bidra med spesialiserte ressurser i fredsmessige oppgaver hvor bruk av militær voldsmakt ikke er aktuelt. I denne rollen kan maritime styrker understøtte nasjonal myndighetsutøvelse, innsats mot grenseoverskridende kriminalitet og beskyttelse av det maritime miljø.

05035. *Diplomatisk*: Avhengig av profil kan maritime styrker bidra til å understreke vilje til å ivareta nasjonale interesser, synliggjøre samarbeid og evne til å bidra internasjonalt. Maritime styrker kan i form av enkeltskip eller sammensatte styrker, gjennom bevisst bruk, fylle en diplomatisk rolle. Bidrag til eksempelvis piratbekjempelse har ikke bare en preventiv effekt mot piratene, men kan samtidig bidra betydelig til å tydeliggjøre norske/nasjonale interesser. Gjennom tilstedeværelse i seg selv, havnebesøk og internasjonalt samarbeid kan maritime styrker støtte nasjonalt engasjement og internasjonal innsats.

Ledelse og organisering av maritime styrker

05036. Operasjonell eller taktisk maritim sjef organiserer sjøstyrken ut fra hvilke funksjoner eller deloppgaver den skal fylle (oppdragsorganisering). Det er normalt fire nivåer for en slik organisering: oppdragsstyrker (Task Forces – TF), oppdragsgrupper (Task Groups – TG), oppdragsenheter (Task Units – TU) og oppdragslementer (Task Elements – TE). Oppdragsgrupper er normalt den laveste selvstendige kampstyrken ved oppdragsorganisering. Styrker, grupper, enheter og elementer ledes alle av egne sjefer.

Sjøstyrkenes bidrag til fellesoperasjoner

05037. Maritime styrker opererer på havet, men kan bidra mot både land og luft. Grunnlaget for bruk av maritime militære styrker i en fellesoperativ kontekst kan forklares gjennom tre sjømaktsteoretiske grunnbegreper. Disse er maktprojeksjon, sjøkontroll og sjønektelse. Disse begrepene er kort beskrevet nedenfor, og er ytterligere utdypet i Forsvarets doktriner for maritime operasjoner.

05038. *Maritim maktprojeksjon* er anvendelse av, eller trussel om anvendelse av, sjømakt og har til hensikt å påvirke operasjoner på land. Maritim maktprojeksjon deles inn i nærprojeksjon og fjernprojeksjon.

Nærprojeksjon omfatter innsetting av amfibiske styrker eller spesialstyrker, eller ordinær sjøveis fremføring av militær forsterkning og etterforsyning. Nærprojeksjon omfatter også ordinær sjøtransport for å opprettholde viktige nasjonale samfunnsfunksjoner. Fjernprojeksjon inkluderer bruk av sjøbaserte organiske luftstyrker eller langtrekkende våpen direkte mot mål på land. Tilstedeværelse med sjøstridskrefter er også å anse som en indirekte form for maktprojeksjon.

05039. *Sjøkontroll* er den tilstand som eksisterer når det innenfor gitte begrensninger i grad, tid og

rom foreligger tilstrekkelig handlefrihet til å kunne sikre egen bruk av et område, og om nødvendig nekte en motstander dette. Sjøkontroll går essensielt ut på å beskytte fartøyer og infrastruktur på overflaten og havbunnen mot trusler fra ubåter, overflatefartøyer, fly og miner. Sjøkontrolloperasjoner kan derfor inkludere antiubåt-, antioverflate- og antiluftoperasjoner, samt minerydding. I en multitrusselsituasjon må samtlige av de påkrevde operasjonstypene lykkes i den grad at risikoen bringes innenfor en akseptabel grense. De inngår derved samlet som et sett nødvendige betingelser for etablering av sjøkontroll. Da alle sjøkontrolloperasjonene har sin egenart og sine egne forutsetninger, kan dette skape en situasjon hvor mer eller mindre motstridende krav må oppfylles. Sjøkontrolloperasjoner medfører derfor stor kompleksitet og setter store krav til utførelse av kommando- og kontrollfunksjoner.

05040. *Sjønektelse* er å hindre en motstander i å kontrollere et sjøområde uten selv å være i stand til å kontrollere det. Sjønektelsesoperasjoner kan inndeles i undervannsoperasjoner, overflateoperasjoner og luftoperasjoner. I motsetning til ved sjøkontrolloperasjoner kan

det være tilstrekkelig at én av operasjonstypene lykkes, og den kan da betraktes som en tilstrekkelig betingelse for å oppnå sjønektelse. Implisitt i dette ligger det også at en kombinasjon av flere operasjonstyper som gjennomføres parallelt, vil gi en stor synergivirkning på en motstander som søker sjøkontroll.

Sjøstridskrefter i Norge

05041. De samlede sjøstridskrefter i Sjøforsvaret er organisert i Kysteskadren og Kystvakten. Kysteskadren og Kystvakten kan sies å ha sine primære roller og funksjoner i hver sin ende av konfliktskalaen, men utnyttes komplementært og gjensidig forsterkende for effektiv ivaretagelse av forsvarets samlede oppgaver i den maritime dimensjonen gjennom hele konfliktskalaen.

05042. Kysteskadren er sammensatt av komplementære kapabiliteter som sammen med Luftforsvaret muliggjør nasjonale sjøkontrolloperasjoner. Evne til sjøkontroll representerer isolert sett et høyt ambisjonsnivå, og slike operasjoner vil i en ren nasjonal kontekst bare være mulig for meget avgrensede, kystnære områder, og over begrensede tidsrom. En slik evne er likevel viktig, eksempelvis i forbindelse

med beskyttelse av leder og havner i tilknytning til mottak av militær forsterkning og etterforsyning. Integrert i større flernasjonale styrkeforband vil norske maritime enheter kunne gi relevante bidrag for etablering av sjøkontroll i utfordrende kystsoner, eksempelvis i tilknytning til amfibiske landsettingsoperasjoner. Nasjonale maritime styrker vil sammen med Luftforsvaret også kunne mobilisere en betydelig sjønektelseskapasitet gjennom å utnytte ubåtenes, overflatekampfartøyenes og kampflyenes helt ulike og samtidig komplementære kapasiteter og egenskaper. En troverdig sjønektelseskapasitet inngår som et grunnleggende element i forebygging og håndtering av nasjonale sikkerhetspolitiske kriser.

05043. NorTG (Norwegian Task Group) er et styrkeforband, som regel satt sammen av fartøyer og enheter fra Kysteskadren, for å løse spesi-
fikke oppdrag. Dersom oppdragets art tilsier det, kan også fartøyer fra Kystvakten, og eksempelvis eksternt tilførte logistikkressurser, inngå i styrkeforbandet NorTG. Operasjonell sjef delegerer normalt kommando til maritime taktiske sjefer. Det er en ambisjon at NorTG også skal kunne inngå som et taktisk element i større flernasjonale styrkeoppsetninger. NorTG er også en viktig arena for øving av Kysteskadrens enheter.

05044. Kystvaktens hovedfunksjon er knyttet til maritim suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse, samt bidrag til redningsberedskapen. Kystvaktloven gir Kystvakten hjemmel til å utøve kontroll på vegne av en rekke statlige etater. I utøvelsen av disse oppgavene samarbeider Kystvakten blant annet med fiskerimyndigheter, politi, tollvesen, Kystverket og Sjøfartsdirektoratet. Oppdrag vedrørende suverenitetshevdelse får Kystvakten fra operasjonelt hovedkvarter. Kystvakten ledes taktisk av Sjef Kystvakten.

05045. Sjøheimevernet (SHV) er en integrert del av HV-distriktene. Den dimensjonerende oppgaven for SHV-avdelingene er objektsikring. De bidrar bl.a. med maritim overvåking og kontroll samt billedbygging i kystsonen. SHV-avdelingene kan også yte bistand og støtte til sivile myndigheter.

05046. Naval Cooperation And Guidance for Shipping (NCAGS) er en stabsfunksjon for det fellesoperative kommandonivået, og bidrar til å effektivisere samarbeidet mellom militære myndigheter og sivile maritime aktører, og styrker dermed den militære påvirkningen av skipsaktiviteten i operasjonsområdet. NCAGS letter sjømilitære operasjoner sammen med og i nærheten av sivil skipsfart.

5.4 Stridskrefter knyttet til luft- og ytre rom-dimensjonen

05047. Stridskrefter knyttet til luftdimensjonen består først og fremst av aerodynamiske objekter (fly, missiler og lignende) som utnytter jordens atmosfære som operasjonsdimensjon, men kan også ses som et funksjonelt element bestående av alle de styrker (inklusive ikke-styrte objekter slik som granater og raketter) som støtter luftstyrkene eller primært bruker luftrommet for å påvirke land-, sjø- og luftdimensjonen. I en NATO-kontekst vil luftstyrkene normalt organiseres i en egen luftkomponent. I ytre rom-dimensjonen, hvor objektene beveger seg utenfor jordens atmosfære, er operasjonene/aktivitetene ikke bundet av nasjonale eller regionale grenser, slik som land-, sjø- og luftstyrker ellers er. Res communis-prinsippet⁹ fastslår at det ytre rom er allemannseie og kan benyttes av alle på like vilkår. Dette betyr at en satellitt kan operere over en nasjon, uten å krenke dennes suverene rettigheter. Det ytre rom kan gjøres «permanent ubrukelig» for alle brukere om en part finner det nødvendig.

Karakteristika ved luftdimensjonen

05048. Luftstyrkenes grunnleggende fortrinn er høyde, hastighet og rekkevidde. Høyde kombinert med avanserte sensorsystemer gir et unikt overblikk. Hastighet og rekkevidde gir evne til å bevege seg over store avstander, til et nærmest hvilket som helst sted, i løpet av minut-

⁹ *Res communis-prinsippet, prinsippet om fellesgoder, stammer fra romerretten og innebærer at alle i praksis skal ha like rettigheter til å benytte seg av godet. For det ytre rom gjelder den samme allemannsretten som eksempelvis for seiling i internasjonalt farvann.*

ter eller timer. Luftstyrker kan være effektive over store avstander på kort tid, eller hurtig være til stede for å observere i et bestemt område. Luftstyrker har relativt begrenset utholdenhet i operasjonsområdet og krever en velutviklet base og logistikkstruktur i bakre områder.

05049. Luftstyrkers fleksibilitet og allsidighet innebærer at de raskt kan tilpasses skiftende forhold og krav. De kan hurtig skifte fra defensive til offensive operasjoner, fra taktiske til strategiske operasjoner og fra et oppdrag til et annet. Luftstyrker er svært avhengige av presis informasjon for å kunne løse sine oppdrag, for eksempel er ikke presisjonslevert ild mer presis enn den informasjon som ligger til grunn for engasjementet.

05050. Enkeltstående luftstyrker er flyktige i den forstand at de ikke kan oppholde seg i luften i lang tid. Det er mulig å operere kontinuerlig over begrensede tidsperioder, men dette er logistisk krevende. I motsetning til flygende plattformer har luftvern evnen til å holde høy beredskap over veldig lang tid.

Karakteristika ved ytre rom-dimensjonen

05051. Ytre rom-dimensjonen gir i tillegg til fortrinnene ved de mer klassiske aerodynamiske objektene en utvidet mulighet til å operere globalt. FN-traktaten om det ytre rom fra 1967 fastslår at rommet skal benyttes til fredelige formål, og at det ikke er tillatt å utplassere våpen i rommet. Rommet er særdeles viktig som støtte til alle typer operasjoner, særlig innen områdene navigasjon og kommunikasjon. Alle våpen-greners avhengighet av denne støtten gjør at ytre rom-dimensjonen er et anliggende. Objekter og deres evne til å operere blir også i det ytre rom påvirket av vær (eksempelvis solstormer), mengden objekter (får ikke optimal bane eller operasjoner hindres/ødelegges av romsøppel) og elektromagnetiske forstyrrelser. Det er svært vanskelig å sikre rom-overlegenhet eller romherredømme på grunn av de fysiske egenskapene det ytre rom har. Om en går til fysisk angrep på en motstanders objekter (satellitter), vil dette medføre så mye romsøppel som går i evig bane, at dette vil ødelegge muligheten til å benytte denne delen av det ytre rom til egen fordel.

05052. I ytre rom-dimensjonen domineres objektbevegelser av gravitasjonskrefter og jordens rotasjon. Dette gjør at objekter i rommet normalt har forutsigbare baner og dekningsområder. De satellittene som går i geostasjonære baner, slik eksempelvis mange kommunikasjonsatellitter gjør, vil ha dårligere dekningsgrad jo lenger nord man kommer. Lav høyde over horisonten kombinert med fjellformasjoner medfører store blindsektorer. Moderne militære operasjoner preges av presisjonsangrep hvor essensielle elementer settes ut av funksjon for å hindre motstanderen i å dra nytte av dem. I det ytre rom vil et slikt presisjonsangrep medføre at store deler av de mest verdifulle banene¹⁰ blir ubrukelige for alle.

¹⁰ Det finnes strategiske nøkkelpunkter i det ytre rom, og enkelte av disse, slik som geostasjonære baner og Lagrange-punktene, er svært verdifulle lokaliseringssteder for satellittene. Ergo vil det være sannsynlig at det blir en form for «kamp» om slike ressurser.

Ledelse og organisering av luftstyrker

05053. Luftstyrker bør generelt stilles under sentralisert ledelse for å sikre kraftsamling, økonomisering og koordinering med øvrige komponenter. Samtidig er desentralisert utførelse nødvendig for å oppnå effektiv kontroll, reaksjonsevne og taktisk fleksibilitet. Sentralisert ledelse og desentralisert utførelse forutsetter en felles situasjonsbevissthet, at en kjenner sjefens intensjon og vet hva som ønskes oppnådd.

05054. Den luftoperative kommando- og kontrollprosessen må derfor være godt integrert i den fellesoperative prosessen som prioriterer og fordeler styrker til defensive, offensive og luftstøtteoperasjoner. Videre gir den retningslinjer for målvalg, luftromsbruk og informasjonsinn-samling. Det er svært viktig at andre styrker identifiserer og signaliserer eventuelle behov for luftmaktbidrag så tidlig som mulig. Taktisk luftoperativ sjef forbereder og gjennomfører felles luftoperasjoner og koordinerer luftstyrker til støtte for land- og sjøkomponenten. Taktiske luftoperasjoner ledes fra nasjonalt taktisk nivå eller alliert luftkomponent (Air Component Commander, (ACC)) gjennom utgivelse av sekvensielle luftoperasjonsdirektiv – planer og instruksjoner (Air Operations Directives, Airspace Control Plans, Air Tasking Orders, osv.). Innenfor plansyklusen bør det gis rom for stor grad av fleksibilitet og dynamisk bruk av luftstyrkene, slik at det blir mulig å håndtere en kontinuerlig situasjonsutvikling. Luftstridskrefter organiseres i Luftvinger med tilhørende skvadrons- og bataljonsforband fra hjemmebase, eller i detasjement/stridsgrupper ved deployerte operasjoner.

Luftstyrkenes bidrag til fellesoperasjoner

05055. Luftstyrkenes bidrag til fellesoperasjoner deles inn i *luftkontroll, informasjonsinnhenting, presisjonsengasjement og luftmobilitet*.

05056. *Luftkontroll*: Fellesoperasjoner er svært ofte avhengige av luftkontroll, og dette er luftkomponentens viktigste bidrag. Luftkontroll er en forutsetning for å sikre handlefrihet for egne land-, sjø- og øvrige luftstyrker. Luftkontroll oppnås gjennom overvåking og kontra-luftoperasjoner. Overvåking går ut på å bygge opp nødvendig situasjonsoversikt slik at uregelmessig og uønsket aktivitet kan detekteres. Overvåking av luftrommet gjennomføres av både bakke-, sjø- og luft-

baserte sensorer, som er knyttet sammen i et nettverk for produksjon og distribusjon av et felles luftbilde. Reaksjonene på uønsket aktivitet i luftrommet kan strekke seg fra identifikasjon til fysisk ødeleggelse, avhengig av omstendighetene. Operasjoner som tar sikte på å oppnå luftkontroll, deles inn i offensive og defensive kontraluftoperasjoner. Luftkontroll er en relativ tilstand som kan deles inn i nivåene *fordelaktig luftsituasjon*, *luftoverlegenhet* og *luftherredømme*. En fordelaktig luftsituasjon er til stede når motstanderens innsats og anvendelse av luftstridsmidler ikke i vesentlig grad vil påvirke utfallet av våre land-, sjø- eller luftoperasjoner. Luftoverlegenhet er en grad av dominans i luftrommet, begrenset i tid og rom, som muliggjør våre land-, sjø- og luftoperasjoner uten at motstanderen kan forstyrre på noen avgjørende måte. Luftherredømme forsterker den tilstanden som luftoverlegenheten gir, til en situasjon hvor motstanderens luftstridskrefter ikke er i stand til effektivt å forstyrre våre styrkers operasjoner.

05057. *Informasjonsinnhenting*: Luft- og ytre rom-plattformer med avanserte sensorer og informasjons- og ledelsessystemer har en viktig funksjon i å få riktig informasjon til riktig beslutningstaker til rett tid. En kombinasjon av bemannede og ubemannede luftplattformer, med

ulike typer sensorer (aktive og passive), vil kunne samle inn og levere relevant informasjon om aktivitet i luften, over og under vann og på bakken til et felles nettverk. Det er viktig å være klar over at luftstyrkene både er en viktig leverandør og storkonsument av informasjon. Evne til luftkontroll og presisjonsengasjement fra luftplattformer stiller store krav til etterretning, presist og tidsriktig situasjonsbilde og evne til umiddelbar utnyttelse av informasjon, slik at en oppnår kortest mulig reaksjonstid mellom deteksjon og innsats.

05058. *Presisjonsengasjement*: Presisjonsvåpen levert fra luftplattformer kan i prinsippet nå alle mål av taktisk, operasjonell og strategisk betydning. Virkning kan oppnås mot land-, sjø- og luftmål. Presisjonsvåpen muliggjør dessuten kraftsamling med færre luftplattformer enn tidligere. Presisjonsvåpen levert fra luftplattformer gir mulighet for å oppnå direkte virkning, samtidig som risikoen for uønskede indirekte effekter i form av utilsiktet skade, negativ signaleffekt og risiko for egne styrker reduseres. En meget viktig del av et presisjonsengasjement er navigasjon, og det ytre rom er en vital leverandør når det gjelder å sikre en presis og troverdig navigasjon. Presisjonsengasjement muliggjør angrep mot mål som tidligere var vanskelig tilgjengelige, men slike engasjement er avhengig av god informasjon om mål for å kunne utføres og for å forsikre seg om at det ikke oppstår utilsiktede effekter.

05059. *Luftmobilitet*: Luftplattformer har høy mobilitet og kan skape effekt over store avstander på kort tid. Evne til strategisk og operasjonell lufttransport kan være avgjørende for rask deployering av reaksjonsstyrker. Taktisk lufttransport er ofte nødvendig for å sikre andre styrkers reaksjonsevne, rekkevidde og effektivitet. Høy grad av luftmobilitet er viktig for raskt å kunne levere humanitær støtte internasjonalt, eller gjennomføre søk og redningsoperasjoner. Høy grad av luftmobilitet kan videre skape politiske effekter gjennom overvåking til rett tid og hurtig tilstedeværelse for å demonstrere vilje og evne til maktbruk.

Luftstridskrefter i Norge

05060. Det taktiske ledelseelement for luftstyrker i Norge planlegger, koordinerer og leder nasjonale luftoperasjoner i en fellesoperativ ramme i fred, krise og krig. Luftkontroll og varslingsoperasjoner gjennomføres fra ARS (Air control center, Recognised Air picture production center, Sensor fusion post) med hovedansvar for kontinuerlig luftvarsling, luftbildeproduksjon og kontroll med taktiske luftstridsmidler. ARS er integrert med NATO.

05061. Taktiske luftstridskrefter i Norge omfatter:

- kampfly og luftvern for å oppnå luftkontroll,
- ulike fly- og bakkesensorsystemer til informasjonsinnsamling,
- kampfly, maritime patruljefly og helikoptre til presisjonsengasjement, og
- taktiske transportfly og helikoptre innen ulike funksjoner av luftmobilitet og støtte til kystvakt- og fregattoperasjoner.

Det finnes også kapasiteter innen flyplassdrift, baseforsvar (aktiv, passivt og skadekontroll) og luftlogistikk til understøttelse og drift av militære flystasjoner og deployerte luftstyrker.

5.5 Spesialstyrker og spesialoperasjoner

Spesialoperasjoners karakteristika

05062. Spesialoperasjoner har fått økt betydning i gjennomføringen av fellesoperasjoner både nasjonalt og i utlandet. Spesialstyrker kan bidra til å oppnå stor effekt med relativt små ressurser i tid og rom. Spesialoperasjoner kan være åpne eller skjulte, utføres selvstendig eller innenfor en fellesoperativ ramme.

05063. I NATO defineres spesialoperasjoner som militære aktiviteter utøvd av spesielt utpekte, organiserte, trente og utstyrte styrker ved bruk av operasjonsteknikker og metoder som ikke er vanlige for konvensjonelle styrker. Disse aktivitetene utøves i fred, krise og væpnet konflikt, uavhengig av eller koordinert med konvensjonelle styrker. Politiske og militære hensyn kan kreve fordekte, skjulte eller diskrete metoder, og vilje til å akseptere en grad av militær og politisk risiko som ikke er vanlig i konvensjonelle operasjoner.

05064. Spesialoperasjoner gjennomføres av avdelinger med nøye selektert personell som er gitt spesiell utrustning og grundig utdanning i avanserte taktikker og teknikker. Spesialstyrker har kort reaksjonstid og kan settes inn hurtig over store avstander på land, gjennom luften og på eller i sjøen.

05065. *Selektiv bruk:* Spesialoperasjoner bør brukes for å oppnå mål av høy eller kritisk betydning på militærstrategisk eller operasjonelt nivå. Oppdragene gir ofte stor effekt ved vellykket innsats, men kan også innebære høy risiko, noe som gjør at det ofte kreves politisk godkjenning for anvendelse av spesialstyrker. Spesialstyrker er en begrenset ressurs og bør derfor ikke brukes som erstatning for andre styrker. Det utelukker imidlertid ikke at spesialstyrker kan utnyttes på taktisk nivå i en begrenset periode.

05066. *Operasjonssikkerhet:* Spesialoperasjoner må omfattes av særlig høy operasjonssikkerhet. Dette på grunn av oppdragenes ofte strategiske viktighet, politiske sensitivitet og behovet for å beskytte eget personell og kritisk materiell.

Ledelse og organisering av spesialstyrker

05067. Spesialstyrkene oppdragsorganiseres ut fra hvilke funksjoner eller oppgaver de skal fylle. Organiseringen kan være multinasjonal og funksjonelt inndelt med spesialavdelinger fra land-, sjø- og luftstyrker. Nasjonale spesialoperasjoner ledes fra operasjonelt hovedkvarter. Ved allierte operasjoner kan styrken organiseres i en Joint Task Force, under et Special Operations Task Force-hovedkvarter.

05068. Allierte spesialoperasjoner ledes og kontrolleres normalt fra et komponenthovedkvarter for spesialstyrkene i det aktuelle operasjonsområdet. Sjefen for spesialstyrkene er ansvarlig for å gi anbefalinger til den operative sjefen om bruken av spesialstyrkene i operasjonsområdet, og for koordinering og tilrettelegging av operasjonene.

Spesialstyrkenes bidrag til fellesoperasjoner

05069. På operasjonelt nivå koordineres spesialstyrkenes operasjonskonsept og støttebehov med den overordnede operasjonsplanen

og andre planer. Dette er viktig for å sikre gjensidig støtte, utnyttelse av ressursene og overordnet måloppnåelse. Integrering med andre komponenter og samvirkende etater sikres gjennom utplassering av liaisoner fra spesialstyrkene i relevante ledd.

05070. Spesialstyrker kan utnyttes effektivt i hele konfliktspektret, fra fred til væpnet konflikt. I tillegg til tradisjonelle militære oppgaver omfatter det støtte til det sivile samfunn og oppdrag knyttet til stabiliseringsoperasjoner. Spesialstyrkene kan gjennomføre operasjoner som er skreddersydde ut fra spesielle behov og strategiske målsettinger. Norske spesialstyrker gjennomfører tre prinsipielle oppdragsformer: spesiell rekognosering (SR), direkte aksjoner (DA) og militær assistanse (MA).

05071. *Spesiell rekognosering (SR)* har som formål å innhente informasjon til støtte for strategiske beslutningstakere og/eller operasjonell sjef. Som del av sjefens tilgjengelige innhentingsressurser gir SR definert, spesifikk og tidskritisk informasjon av operasjonell eller strategisk betydning. Spesiell rekognosering kompletterer andre ressurser hvor vær, terreng, fiendtlige mottiltak og manglende ressurser begrenser sjefens valgmuligheter. Der kan spesialstyrkene gjennom ulike metoder fysisk etablere overvåking og oppklaring i områder med høy trussel eller som er politisk sensitive. Tilstedeværelse av personell i slike områder gir sjefen mer dynamiske og fleksible løsningsalternativer når situasjonene utvikles, noe teknisk overvåking alene ikke kan. Det bør tidlig vurderes å iverksette SR slik at informasjonen kan utnyttes tidlig i beslutningsprosessen. SR omfatter fire kategorier innhenting: områdevurdering, trusselvurderinger, målvurdering og effektivvurdering.

05072. *Direkte aksjoner (DA)* er offensive operasjoner som er definerte i omfang og målsetting, for å ta, ødelegge, forstyrre, fange eller utnytte mål av høy verdi. Direkte aksjoner med bruk av spesialstyrker kjenne- tegnes ved risikovilje, bruken av spesielle teknikker, presisjonsnivå i forhold til ønsket effekt, og innebærer som regel planlagt uttrekning fra målområdet. DA skal fokuseres mot definerte mål av strategisk eller operasjonell betydning, eller gi direkte støtte til avgjørende taktiske operasjoner. DA omfatter fem kategorier aktiviteter: ildledning, red-

ningsoperasjoner, sabotasje, bordingsoperasjoner (non-compliant og opposed boarding operations) og til slutt ildoverfall, overfall og bakhold.

05073. *Militær assistanse (MA)* innebærer et bredt spekter av oppgaver for å støtte og påvirke en vennligsinnet part ved å organisere trening, rådgivning, mentorering og gjennomføring av kombinerte operasjoner. MA inkluderer aktiviteter for å heve prestasjonsnivået hos vennligsinnete sikkerhetsstyrker, engasjering av lokalt, regionalt og nasjonalt lederskap og tiltak for å støtte og påvirke befolkningen. MA omfatter tre kategorier aktiviteter: trening; rådgivning; mentorering og partnering.

05074. På grunn av unik kompetanse og høyt treningsnivå er spesialstyrkene fleksible og kan bidra i flere typer oppdrag nasjonalt eller som en del av allierte fellesoperasjoner. Eksempler på dette er opprørsbekjempelse (counterinsurgency), kontraterroroperasjoner, gisselredningsoperasjoner og liaisonering.

Spesialstyrker i Norge

05075. Forsvarets Spesialstyrker (FS) har to underlagte spesialstyrkeavdelinger, Forsvarets spesialkommando (FSK) og Marinejegerkommandoen (MJK). Det er en egen spesialoperasjonsavdeling ved Forsvarets operative hovedkvarter, og i Luftforsvaret er det et eget ledelselement for integrering og koordinering av luftstøtte til spesialstyrkene.

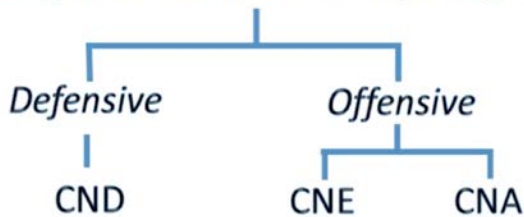
5.6 Cyberoperasjoner

05076. Cyberoperasjoner brukes i forsvarssektoren som et synonym til datanettverksoperasjoner. Datanettverksoperasjoner er et samlebegrep som tilsvarende det engelske begrepet Computer Network Operations (CNO). Cyberdimensjonen oppstår gjennom sammenkobling av informasjonssystemer, herunder datamaskiner, kommunikasjonsinfrastruktur, dataprogrammer og data. Cyberoperasjoner er tiltak som gjennomføres i datanettverkene for å påvirke motstanderens datanett og beskytte egne nett. Dette omfatter Computer Network Defence (CND), Computer Network Exploitation (CNE) og Computer Network Attack (CNA).

05077. I likhet med flere NATO-land ser Norge på cyberdimensjonen¹¹ som et eget område for krigføring. Trusler i cyberdimensjonen kan nå en terskel som truer nasjonal og euro-atlantisk velferd, sikkerhet og stabilitet, og kan utløse en NATO-artikkel 5-situasjon. NATO og Norge vil, for å bevare fleksibilitet i sin respons, kunne iverksette både militære og andre tiltak for å beskytte Alliansen mot angrep. Forsvar mot digitale angrep inngår som del av Alliansens planverk og operasjoner. Offensive cyberoperasjoner tilligger dog den enkelte medlemsstat, og NATO har da heller ingen kapasitet til denne typen operasjoner ut over det enkelte medlemslands kapasiteter.

¹¹ *Cyberdimensjonen er også omtalt som det datamaskingenererte rom og det digitale rom.*

Cyberoperasjoner - Datanettverksoperasjoner - CNO

Figur 5.1 Datnettverksoperasjoner

05078. *Defensive cyberoperasjoner* er defensive aktiviteter og handlinger som skal sikre handlefrihet i egen informasjonsinfrastruktur, til tross for offensive aktiviteter fra en motstander. Defensive cyberoperasjoner skal understøtte militære operasjoner og strategisk krisehåndtering, og skal under kriser og væpnet konflikt inngå som del av den helhetlige operasjonsplanleggingen og krisehåndteringen. Defensive cyberoperasjoner er ett av virkemidlene som planlegges som del av informasjonsoperasjoner i operasjonsplanlegging. Dersom situasjonen involverer NATO og/eller allierte, skal koordineringen av cyberressursene inngå som del av Forsvarets totale operative koordinering mot disse aktørene.

05079. Defensive cyberoperasjoner omfatter overvåking og håndtering av angrep på Forsvarets informasjonsinfrastruktur. Effekten av et cyberangrep kan oppstå umiddelbart og ramme bredt. De farligste angrepene vil ofte være de vi ikke detekterer. Disse operasjonene er derfor avhengige av sikkerhetsmessig overvåking for å avsløre rekognosering, infiltrasjon og angrep på et tidlig tidspunkt. Effektiv innretning av forsvar mot denne type trusler avhenger av gode etterretninger og en helhetlig forståelse av trusselaktørene.

05080. Forsvaret har kapasitet for *offensive cyberoperasjoner*, som bl.a. bidrar til at vi kan beskytte oss mot angrep utenfra. Offensive cyberoperasjoner kan være både datanettverksangrep, og datanettverksutnyttelse. Datnettverksutnyttelse skal bidra til å søke etter, fange

opp, identifisere og lokalisere aktiviteter og informasjon i cyberdimensjonen i den hensikt å oppnå situasjonsforståelse og for å kunne gjenkjenne trusler. Datanettverksangrep skal bidra til å redusere eller hindre en motstanders evne til å utnytte cyberdimensjonen til egne operasjoner. Informasjon fremskaffet gjennom datanettverksutnyttelse vil være av sentral betydning for både datanettverksangrep og defensive cyberoperasjoner.

05081. Både defensive og offensive cyberoperasjoner skilles fra rutinemessige IKT-aktiviteter ved at de har en begynnelse og en slutt, i motsetning til en rutinemessig og kontinuerlig pågående aktivitet.

Ledelse og organisering av cyberkapabiliteter

05082. Cyberkapabilitetene underlegges sentralisert ledelse for å sikre optimal ressursutnyttelse, interoperabilitet og effektiv beskyttelse. Samtidig er desentralisert utførelse nødvendig for effektivt å kunne tilpasse utbredelsen og bruken av systemene til den taktiske situasjonen.

05083. I Norge er ansvaret for Forsvarets cyberoperasjoner delt mellom Etterretningstjenesten og Cyberforsvaret. Defensive cyberoperasjoner i Forsvarets informasjonsinfrastruktur er underlagt Sjef Cyberforsvarets myndighet, mens ansvaret for alle offensive cyberoperasjoner er tillagt Sjef Etterretningstjenesten. Offensive cyberoperasjoner ledes normalt fra strategisk nivå, i tett samarbeid med informasjonsoperasjoner (IO) og andre strategiske tiltak. Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) har et nasjonalt koordineringsansvar for beskyttelse av informasjon og infrastruktur av betydning for samfunnskritiske og andre viktige samfunnsfunksjoner. I tillegg har NSM et nasjonalt tverrsektorielt ansvar for å identifisere, varsle og koordinere håndteringen av alvorlige cyberhendelser.

05084. Sjef Cyberforsvaret skal gi operasjonsstøtte til Forsvarets planlagte og pågående operasjoner, herunder gjennomføre defensive cyberoperasjoner. På ordre overfører han kommando av sine cyberkapasiteter til operasjonelt nivå for understøttelse av operasjoner og forsvar av kritiske informasjonssystemer. CNO kan gjennomføres

som selvstendige operasjoner, som del av felles- eller komponentvise operasjoner eller som ledd i informasjonsoperasjoner (10). Operasjonelt hovedkvarter konkretiserer operative behov for støtte fra Cyberforsvaret og hvilke cyberkapabiliteter som bør avgis kommandomessig til operasjonelt nivå.

Cyberkapabilitetenes bidrag til fellesoperasjoner

05085. Defensive cyberoperasjoner bidrar med å beskytte Forsvarets nettverk og informasjonssystem. Dette gjøres ved å overvåke, analysere, oppdage og respondere på angrep, infisering eller annen forstyrrelse av nettverkene og systemene.

05086. Offensive cyberoperasjoner bidrar med utnyttelse av informasjon fra motstanderens nettverk eller informasjonssystemer, eller ved å forstyrre, redusere eller ødelegge nettverk eller informasjonssystemer. Ved planlegging av operasjoner på fellesoperativt nivå skal cyberoperasjoner samordnes tett med de øvrige aktiviteter.

05087. Cyberforsvaret har et ansvar for etablering, drift og beskyttelse av Forsvarets informasjonsinfrastruktur for å understøtte Forsvarets evne til å gjennomføre operasjoner. Dette omfatter både drift av Forsvarets stasjonære infrastruktur og deployering av mobile cyberkapabiliteter til nye operasjonsområder, både innenlands og i utlandet. Deployering vil normalt omfatte forlengelse av den stasjonære infrastrukturen og etablering av kommando-, og kontrollinformasjonssystemer (K2IS) til operasjonsområdet. Utbygging og drift omfatter også etablering av sikkerhetstiltak.

5.7 Fellesfunksjoner

05088. Fellesfunksjoner er kapabiliteter og aktiviteter som gjelder for alle fellesoperasjoner, og som gir et rammeverk som understøtter den operasjonelle sjefen i arbeidet med å integrere, synkronisere og styre militære operasjoner. Den enkelte fellesfunksjon vil normalt være knyttet til en spesifikk bransje eller ivaretas gjennom en egen prosess i det operasjonelle hovedkvarteret.

5.7.1 Kommando og kontroll (K2)

05089. K2 berører mange omfattende og komplekse aspekter knyttet til ledelse av operasjoner og er en sentral funksjon som kontinuerlig innvirker på de øvrige fellesfunksjonene. K2 blir derfor et sentralt tema under både planlegging og gjennomføring av militære operasjoner. K2 blir derfor særskilt behandlet i kapittel 6.

5.7.2 Etterretning

05090. Etterretningens hovedoppgave er å gi beslutningsstøtte og å utarbeide trusselvurderinger. Etterretning er systematisk innhenting og bearbeiding av data og informasjon som angår utenlandske forhold, ervervet med åpne og fordekte metoder i en statlig legal ramme. Etterretningsproduktene skal redusere usikkerhet, skape forståelse, og har ofte en prediktiv karakter. Begrepet etterretning brukes om produktet, aktiviteten og organisasjonen som utøver aktiviteten. Begrepet etterretning oppsummerer det viktigste rasjonale for virksomheten, nemlig beslutningstakernes behov for innsikt og forståelse for å kunne håndtere risiko og fatte bedre beslutninger.

05091. *På militærstrategisk nivå* har etterretning som hovedoppgave å støtte nasjonale beslutningstakere med etterretninger innen et bredt spekter av problemstillinger knyttet til ivaretagelsen av sentrale nasjonale interesser. I krise og væpnet konflikt vil evnen til strategisk varslings ha avgjørende betydning.

05092. *Etterretning på operasjonelt nivå* er primært knyttet til militære operasjoner og vil ofte omhandle forhold innenfor et avgrenset operasjonsområde. Etterretning på dette nivået vil ha som en viktig oppgave å identifisere muligheter, slik at operative sjefer kan reagere og disponere sine ressurser på best mulig måte. En annen viktig oppgave er å forsyne det taktiske nivå og dets enheter med etterretninger for å komplettere deres situasjonsbilde.

05093. *Etterretning på taktisk nivå* er med på å bestemme hvordan den taktiske sjefen disponerer sine enheter for å løse et oppdrag. Det taktiske nivået har normalt etterretningsansvar innenfor et definert

område og har egen innhentingsevne for å ivareta styrkebeskyttelse og komplettere det etterretningsbildet som gis av høyere nivå.

05094. I utenlandsoperasjoner er norske militære styrkebidrag normalt oppsatt med en etterretningskomponent. E-loven understreker at det er en prioritert oppgave for E-tjenesten å støtte norske styrker som deltar i utenlandsoperasjoner, og E-tjenesten kompletterer derfor de nasjonale styrkenes egne etterretningsressurser.

05095. *Prinsipper for etterretning i Forsvaret.* I Norge er det fastsatt et sett med allmenngyldige prinsipper for etterretning:

- *Sentralisert kontroll* er nødvendig både for å sikre gjensidig støtte og effektiv ressursbruk, og for å unngå sirkelrapportering og manipuleringsforsøk.
- *Sporbarhet* er viktig både for å sikre etterprøving av innhentet materiale og de vurderinger som gjøres, og for å hindre sirkelrapportering og ivareta institusjonell hukommelse.

- *Systematisk og veloverveid anvendelse* av innhentingsmetoder basert på god kjennskap til deres muligheter og begrensninger er en forutsetning for godt tilfang av relevante data og informasjon.
- *Objektivitet og integritet.* Forsøk på å tilpasse informasjon og vurderinger til forutinntatte oppfatninger er ødeleggende for etterretningens troverdighet. Etterretning må være uhildet, redelig, intellektuelt ærlig og fordomsfri for å bevare integritet og være så objektiv som mulig.
- *Rettidighet* er avgjørende for etterretningens relevans som bidrag i oppdragsgivers beslutningsprosesser. Dette innebærer at tidspunktet for leveranse av etterretningsprodukter vil kunne være styrende, selv om et bedre kildetilfang og en videre bearbeiding hadde hevet produktets kvalitet.
- *Kildebeskyttelse og skjerming* må ivaretas for å opprettholde effektiviteten. Kildene må beskyttes for ikke å utsette dem for risiko eller manipulasjon. Etterretningens metoder og evner, intensjoner og aktiviteter må skjermes for å unngå mottiltak.
- *Tilgjengelighet og deling.* Etterretninger har verdi bare dersom de blir tilgjengeliggjort for oppdragsgiver og må så langt det er sikkerhetsmessig forsvarlig, deles med alle relevante aktører.
- *Pågåenhet og tilpasningsevne* er en betingelse for at etterretningen skal forbli relevant når situasjonen utvikler seg og beslutningstakers behov for etterretninger endres hurtig.
- *Kontinuerlig vurdering og forbedringsevne.* Etterretningsbehov, etterretningsmål og etterretningsprodukter må vurderes fortløpende. Dette gjelder også metoder og midler. Derfor kreves evne og vilje til å se svakheter, å lære av erfaring og å omsette lærdommen i forbedrede tilnæringsmåter og kapabiliteter.

Figur 5.2 Etterretningsprosessen

05096. *Etterretningsprosessen* har som formål å sikre at prioriterte etterretningsbehov besvares med rettidige, relevante og pålitelige etterretninger med de ressurser og innenfor den tid som er tilgjengelig. Prosessen starter med at en beslutningstaker har et informasjonsbehov. I dialog med den aktuelle etterretningsenheten utarbeides etterretningsbehovene som legges til grunn for det videre arbeidet.

05097. Første delprosess, styring, starter med en gjennomgang av etterretningsgrunnlaget, en prioritering mellom ulike etterretningsbehov og en styring i forhold til hvilke etterretningsressurser som skal anvendes. I andre delprosess hentes data og informasjon inn ved hjelp av tekniske og menneskebaserte innhentingskapasiteter. Resultatene bearbeides gjennom flere steg og settes sammen til etterretningsprodukter i tredje delprosess før produktene i fjerde delprosess deles med godkjente mottakere.

05098. Ofte vil et etterretningsbehov som besvares, generere nye etterretningsbehov eller justeringer i de eksisterende. For å sikre et vedvarende riktig fokus og en optimal ressursbruk forutsetter derfor etterretningsprosessen en helhetlig og gjennomgående ledelse. Dette er avgjørende både når etterretningsbehovene skal utarbeides og justeres, når innhentingsressursene skal prioriteres og koordineres, og for å sikre at rettidige, relevante og pålitelige etterretningsprodukter utarbeides og fordeles på en hensiktsmessig og effektiv måte.

05099. Det er derfor behov for en overordnet styring av de ulike etterretningsbehovene og en koordinering av innhentingene. I NATO benevnes denne prosessen *Intelligence Requirements Management and Collection Coordination* (IRM CC), og begrepet er egnet til å beskrive styrings- og koordineringsbehovet i enhver etterretningsprosess.

05100. *Forskjellen mellom etterretning og overvåking* er viktig for bruken av Forsvarets sensorer i etterretningsproduksjon. Skillet går i hovedsak på aktivitetens intensjon – hva informasjonen skal brukes til. Overvåking gjennomføres for å monitorere og observere områder, aktører og lignende for å bygge et sanntids situasjonsbilde, mens etterretningen utarbeider vurderinger av aktørers intensjoner, evner og kapasiteter, taktikk og strategi, og vurderer potensielle trusler. I dette ligger det dog at samme sensor kan benyttes til å løse både overvåkings- og etterretningsoppdrag.

05101. Bruken av tilgjengelig sensorkapasitet er konseptualisert gjennom *Joint Intelligence, Surveillance and Reconnaissance* (JISR [se kapittel 7]). JISR er en samhandlingsrettet aktivitet mellom etterretningsfunksjonen, operasjonsfunksjonen og planfunksjonen i en militær stab for å sikre synkronisert og koordinert bruk av tilgjengelig sensorkapasitet og informasjon og for å gi raskere og bedre beslutningsgrunnlag på alle kommandonivåer. JISR er derfor tett koblet til etterretningsprosessen.

05102. *Kontraetterretning* benytter metoder og prinsipper som også anvendes innen etterretning. Gjennom FDs instruks for sikkerhetstjeneste i Forsvaret er Forsvarets sikkerhetsavdeling (FSA) gitt i oppdrag å utøve militær kontraetterretning. Sjef Etterretningstjenesten fastsetter rammer for bruk av innhentingsdisipliner som benyttes i kontraetterretning i Forsvaret.

5.7.3 Operasjonell manøver og ild

05103. *Operasjonell manøver og ild*¹² er den operasjonelle sjefens viktigste midler for å påvirke en motstander fysisk og mentalt, for å nå de operasjonelle målene. Både operasjonell manøver og ild kan være svært ressurskrevende og kreve solid understøttelse over tid for å lykkes. Operasjonell manøver og ild gjennomføres med de ressursene som den operasjonelle sjefen rår over, og vil ofte forsterkes med strategiske ressurser. Operasjonell manøver og ild kan støttes med en koordinert innsats av fellesfunksjoner, og robust planlegging og ledelse er avgjørende for at alle innsatsmidlene virker mot det samme operasjonelle målet.

05104. Operasjonell manøver og ild planlegges og ledes fra det operasjonelle hovedkvarteret, og skiller seg med det fra forsvarsgrenvist taktisk samvirke, der taktiske sjefer bruker andre greners ressurser til å løse sitt taktiske oppdrag. Taktiske styrker som brukes i operasjonell manøver og til å levere ild i en operasjonell rolle, vil ledes fra det operasjonelle hovedkvarteret.

¹² *Operasjonell manøver og ild er en oversettelse av NATOs Manoeuvre and Fires.*

05105. *Operasjonell manøver (joint manoeuvre)* er manøvrering med styrker fra mer enn én forsvarsgren, og handler om manøvrering i flere dimensjoner for å ivareta de operasjonelle målsettingene. Hensikten er å skaffe seg en fordel overfor motstanderen, som gjør at han enten trues, kan påvirkes med ild eller med oppfølgende manøver. Fordelen er *relativ* i den forstand at motstanderens reaksjoner kan nøytralisere den gevinst som er oppnådd, og i gitte tilfeller kan motstanderens reaksjon utnytte sårbarheter som eksponeres ved vår manøvrering. Det stilles derfor store krav til risikohåndtering for å balansere størrelser som kraftsamling og spredning, hastighet og tid, dybde i forhold til bredde, etc.

05106. Med operasjonell manøver kan den operasjonelle sjefen påvirke premissene for striden i tid og rom, velge når og hvordan taktiske styrker skal involvere seg i strid, og utnytte oppdukkende muligheter. Tempoet i selve manøveren kan i seg selv svekke motstanderen ved at hans forsøk på å henge med, fører til ubalanse og eksponerer sårbarheter som kan utnyttes. I spesielle tilfeller kan vellykket operasjonell manøver i seg selv føre til at motstanderens vilje påvirkes direkte og at hans forband går i oppløsning. Strategiske kapasiteter kan settes inn for å understøtte avgjørende operasjonell manøver. Operasjonell manøver vil normalt støttes med operasjonell ild i tillegg til den ildkraften manøverstyrkene bringer med seg.

05107. *Operasjonell ild (joint fires)* er utnyttelsen av den fellesoperative styrkens tilgjengelige ildkraft i alle dimensjonene for effektiv målbekjempning, for å åpne for avgjørende manøver og bekjempe en motstander som blir eksponert av egen manøver. Mulighetene for operasjonell ild øker med tilførsel av kapasiteter som gjør at forsvarsgrenene blir bedre i stand til å skyte inn i hverandres operasjonsområder. Operasjonell ild krever en høy grad av synkronisering og koordinering for mest mulig effektiv og økonomisk utnyttelse av ressursene, og for å unngå unødig overlapping og ild på egne styrker. Det operasjonelle hovedkvarteret skal kunne lede innsatsen av tildelt strategisk ild og samordne denne med egne ressurser, der evnen til tidskritisk målbekjempelse kan gi stor uttelling.

05108. Den operasjonelle ilden må ses i en vid sammenheng, og kan påføre både fysisk ødeleggelse av motstanderens styrker og materiell, og psykologisk nedbryting av evne og vilje til fortsatt motstand. De psykologiske virkningene kan være indirekte, som følge av fysisk ødeleggelse av ledelsessystemer og nedsliting av kamp- og støtteavdelinger. Direkte psykologisk påvirkning kan oppnås med elektronisk krigføring (EK), psykologiske operasjoner (PSYOPS) og datanettverksoperasjoner. Den psykologiske påvirkningen kan også gi fysiske resultater dersom kommandostrukturer bryter sammen og logistikken kollapser. Militærstrategisk nivå kan bidra med ild og påvirkning fra strategiske kapasiteter inn i fellesoperasjoner, og gjennomføre egne understøttende operasjoner.

5.7.4 Styrkebeskyttelse

05109. *Styrkebeskyttelse* (Force Protection) er de tiltak og midler som benyttes for å redusere sårbarheten til eget personell, infrastruktur, materiell, operasjoner og aktiviteter for å sikre egen handlfrihet og operativ effektivitet. Styrkebeskyttelse retter seg inn mot to perspektiver, oppdragsbeskyttelse og beskyttelse av egne styrkebidrag.

05110. Styrkebeskyttelse deles i fire koordineringsområder: forebyggende sikkerhet, aktive tiltak, passive tiltak og skadereparasjon/skadebehandling.

05111. *Forebyggende sikkerhet* omfatter alle fysiske, prosedyremessige og tekniske systemer og tiltak for å vedlikeholde sikkerheten og redusere mulighetene for angrep på personell, informasjonssystemer, materiell og installasjoner. Forebyggende sikkerhet bidrar til oppdragsbeskyttelse ved å sikre egen handlefrihet. Eksempler på forebyggende sikkerhet er fysisk sikring av installasjoner, personellsikkerhet, operasjonssikkerhet og informasjonssikkerhet, miljøikkerhet, trafikksikkerhet og helsemessig preventive tiltak.

05112. *Aktive tiltak* omfatter systemer og kontrolltiltak som kan avskrekke, forhindre eller redusere effekten av fiendtlige handlinger og som kan redusere skadevirkninger fra andre farer. De aktive tiltakene er i stor grad proaktive ettersom de retter seg inn mot å håndtere trusler og farer før de materialiserer seg. Lokalt luftvern, *Countering Improvised Explosive Devices* (C-IED), kontrabeskytning og vakthold og sikring er eksempler på aktive tiltak.

05113. *Passive tiltak* omfatter alle systemer og kontrolltiltak som skal beskytte egne styrkebidrag og sikre motstandsdyktighet mot alle former for fiendtlig angrep. CBRN-vern, fysisk beskyttelse, spredning, kamuflasje, villedning, befestningsarbeider og medisinsk styrkebeskyttelse (MSB) er eksempler på passive tiltak.

05114. *Skadereparasjon/skadebehandling* omfatter alle systemer og tiltak som har til hensikt å gjenopprette eller reetablere evne til operasjoner etter et angrep eller en hendelse. Systemene og tiltakene er forhåndsplanlagte og krever stor grad av koordinering for å minimere avbrudd. Skadevurdering, gjenoppsettelse av kritiske tjenester og fasiliteter, brann og redningstjeneste, medisinsk evakuering og behandling er eksempler på systemer og tiltak som koordineres innenfor skadereparasjon/skadebehandling.

05115. *Prinsipper for anvendelse av styrkebeskyttelse*. Styrkebeskyttelsesbehovet og prosedyrene for gjennomføring må identifiseres tidlig under planlegging av fellesoperasjoner. Styrkebeskyttelse bør styres av følgende prinsipper:

- Kontinuerlig trusselvurdering basert på rettidige etterretninger og situasjonsbevissthet.
- Velge, implementere og følge opp tiltak, basert på risikohåndteringsprosesser, som reduserer risiko for og konsekvens av egne tap på en slik måte at oppdraget ikke trues.
- Alle styrkebidrag og sivile aktører i og utenfor fellesoperasjonsområdet bør omfattes.
- Prioritere egne kritiske kapasiteter og sårbarheter sett i forhold til oppdraget og trusselen.
- Fleksibilitet for å kunne tilpasse seg endringer i situasjonen og imøtekomme ulike behov innen styrkebidragene.

05116. *Rolle i fellesoperasjoner.* På operasjonelt nivå utføres styrkebeskyttelse hovedsakelig gjennom prioriteringer, beslutninger og disponering av styrkebidrag. Styrkebeskyttelse bidrar inn i de øvrige fellesfunksjoner og disipliner. For underliggende nivåer blir styrkebeskyttelse i større grad individuelle ferdigheter, spesialisttjenester, avdelingsprosedyrer og tiltak.

5.7.4.1 Luftvern

05117. Luftvernets hovedbidrag i luftmakt er primært innen luftkontroll og defensive kontraluftoperasjoner. Kontroll i luftdimensjonen er en forutsetning for egne styrkers handlefrihet og manøverevne. Luftvernets hoveddrasjonale er å bidra til luftkontroll og forsvare vitale objekter og befolkning mot angrep ført frem gjennom luften. Eget luftvern skal kunne integreres og samvirke med allierte luftvernstyrker og kunne operere innenfor hele konfliktskalaen, og deployeres i enhver konfigurasjon som anses å kunne bidra med ønsket effekt i gitt oppdrag.

05118. Forsvarets luftvern skal kunne løse følgende hovedoppgaver alene eller sammen med allierte:

- Punkt-/objektforsvar av militær/sivil infrastruktur inkludert samfunnssikkerhet.
- Områdeforsvar av deployerte styrker/manøveravdelinger eller fartøygrupper.

05119. Det operasjonelle hovedkvarter vil prioritere hvilke objekter eller områder som skal gis beskyttelse av luftvern. Dette kan for eksempel være flystasjoner, befolkningssentra, hæravdelinger, fartøygrupper eller andre objekter som måtte prioriteres. I fredstid kan luftvern støtte det sivile samfunn med forsvar av sivile arrangementer, infrastruktur eller befolkning etter anmodning.

05120. *Prinsipper for anvendelse av luftvern i fellesoperasjoner.* Det overordnede prinsipp er forsvar i dybden. Forsvar i dybden kan både være å benytte samme system gjennom flere lag, og være å benytte våpensystemer med forskjellige kvaliteter. For luftvernsystemer er prinsippene *mengde, miks, mobilitet og integrasjon* sentrale, da disse sikrer styrkenes overlevelse og stridseffektivitet. Dette innebærer tilstrekkelig *mengde* luftvern i forhold til ambisjonsnivå, en nødvendig *miks* av sensorer og våpen for å detektere og bekjempe ulike trusler, *mobilitet* for innsats der det er nødvendig, samt *integrasjon* for å sikre en enhetlig ledelse, synkronisering og koordinering for å bekjempe lufttrusselen. Fartøybaserte luftvernsystem vil i tillegg til nevnte anvendelsesprinsipper operere i en selvforsvarsrolle.

05121. Bakkebaserte (inkludert maritime) luftvernsystemer i Norge har middels til kort rekkevidde. Kampfly og luftvern vil derfor komplettere hverandre for å oppnå områdeforsvar. Både på grunn av manglende egen rekkevidde og knapphet på ressurser er det derfor nødvendig at operasjonelt nivå prioriterer og planlegger bruken av systemene for å oppnå best mulig sikkerhet for egne styrker og prioriterte forsvarsobjekter samtidig som man løser oppdrag.

05122. Operasjonelt hovedkvarter vil prioritere bruken av luftvern med tilhørende plattformer. Landbasert luftvern vil normalt legges under Luftforsvarets høyere taktisk nivå, og maritimt luftvern vil som oftest være underlagt eget taktisk nivå. Maritimt luftvern kan også underlegges Luftforsvarets høyere taktisk nivå i henhold til eget planverk når dette er formålstjenlig. Miks og kraftsamling mellom luftvernsystemer muliggjøres gjennom linktilknytning og datautveksling. Integrasjonen til Luftforsvarets høyere taktisk nivå legger til rette for delegering av forhåndsplanlagte myndigheter til mest egnet nivå i K2-kjeden.

05123. *Rolle i fellesoperasjoner.* Luftvern vil under fellesoperasjoner bli anvendt for styrkebeskyttelse mot luftbårne trusler i operasjonsområdet for å redusere risikoen for egne styrker og sikre egen handlefrihet.

5.7.4.2 CBRN-vern

05124. CBRN-vern er de tiltak som er innrettet på å hindre, motvirke eller nøytralisere virkningen på eget personell og operasjoner av fiendtlig bruk eller trussel om bruk av kjemiske, biologiske, radioaktive eller kjernefysiske stridsmidler og materialer. CBRN-vern skal også kunne beskytte mot utslipp av slike midler ved uhell og ulykker, herunder blant annet fra kjernekraftverk, industrianlegg, samt fra transport og oppbevaring av radioaktivt materiale, helsefarlige biologiske substanser og industrikjemikalier. Slike utslipp kan gi noen av de samme effekter som bruk av CBRN-stridsmidler.

05125. *Prinsipper for anvendelse av CBRN-vern.* Forsvarets CBRN-vern må, på grunnlag av den totale ressursituasjonen, innrettes og dimensjoneres i henhold til gjeldende risiko- og trusselbilde. Forsvarets

CBRN-vern må være balansert og nivåtilpasset, og det primære vil være å forhindre at det oppstår hendelser med CBRN-midler. Ettersom CBRN-vern er tett knyttet til styrkebeskyttelse, følger CBRN-vern de samme overordnede prinsippene som for styrkebeskyttelse.

05126. *Rolle i fellesoperasjoner.* Det operasjonelle kommandonivået med underlagte enheter må kunne kartlegge potensielle CBRN-trusler i operasjonsområdet og etablere beslutningsgrunnlag for operative tiltak.

05127. Ved operasjoner i nye områder må potensielle CBRN-trusler kartlegges før deployering og gi beslutningsgrunnlag for eventuelle organisatoriske CBRN-kapasiteter i operasjonen. Under operasjoner må etterretningsbildet på CBRN-trusler videreutvikles og konkretiseres.

05128. Operasjonelt nivå vil planlegge med nødvendige CBRN-tiltak. Spesialistkapasiteter på taktisk nivå vil støtte operasjoner med detaljert kartlegging av potensielle CBRN-trusler, operativ prøvetaking og identifikasjon av CR-midler, hurtig påvisning av noen B-midler og rens.

05129. Operasjonelt kommandonivå skal kunne lede operasjoner ved CBRN-hendelser og støtte med CBRN-spesialistkapasiteter når dette er nødvendig. Forsvaret skal på anmodning kunne støtte sivile myndigheter ved CBRN-hendelser. Dette kan være med ordinære militære avdelinger som da må ha evne til egenbeskyttelse, eller med spesielle kapasiteter som eksempelvis eksplosivryddetjeneste, Forsvarets sanitet, søk og håndtering av radioaktiv og kjemisk forurensing.

05130. Taktiske avdelinger som inngår i en fellesoperasjon, må ha kompetanse til å kunne planlegge med henblikk på CBRN-trusler, iverksette vernetiltak og lede ved CBRN-hendelser. Avdelingsnivå må også ha nivåtilpassede kapasiteter som bidrar til sjefens beslutningsgrunnlag ved å påvise CBRN-trusler, kartlegge slike og fysisk merke utstrekning av forurenset område, samt rapportere slike hendelser slik at situasjonsbevissthet opprettholdes i hele kommandokjeden.

5.7.5 Informasjonsoperasjoner

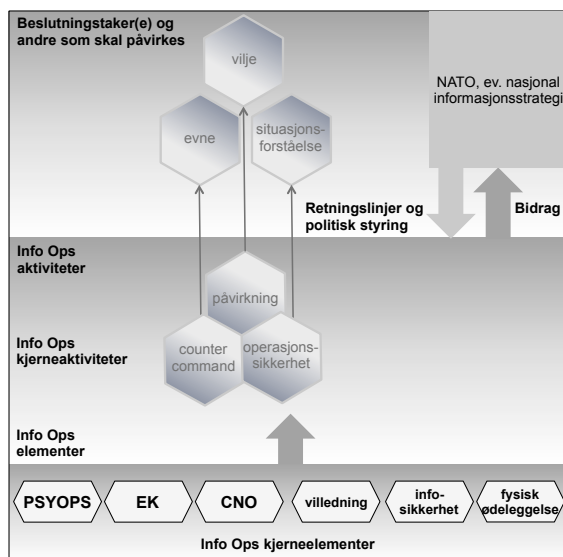
05131. Informasjonsoperasjoner (INFOOPS) er en koordinerende funksjon for å samordne alle militære informasjonsaktiviteter som søker å påvirke viljen, forståelsen og kapasitetene hos motstandere, potensielle motstandere og andre målgrupper. INFOOPS er en naturlig og viktig del av alle militære operasjoner.

05132. INFOOPS omfatter tre innbyrdes beslektede kjerneaktiviteter: aktiviteter som retter seg inn mot å påvirke holdninger og oppfatninger (Influence Activity), aktiviteter som beskytter egne planer og egen informasjon og informasjonssystemer (Information Protection Activity), og aktiviteter som retter seg inn mot å påvirke motstanderens kommando- og kontrollsystemer og -prosesser (Counter Command Activity). I utførelsen av kjerneaktivitetene kan INFOOPS utnytte en rekke kapasiteter, verktøy og teknikker. Disse er:

- *Psykologiske operasjoner* (PSYOPS) for å påvirke oppfatninger, holdninger og atferd for således å oppnå ønskede politiske og militære mål.
- *Presence, Posture and Profile* (PPP) for å påvirke oppfatninger til motstandere og sivile.

- *Operasjonssikkerhet (OPSEC)* for å hindre en motstander i å skaffe seg informasjon om våre operasjoner, objekter, kapasiteter og intensjoner.
- *Informasjonssikkerhet (INFOSEC)* for å beskytte egen informasjon og egne informasjonssystemer mot manipulasjon, kompromittering og tap.
- *Villedning* for å forlede en motstander gjennom manipulasjon, forvrengning og forfalskning av informasjon.
- *Elektronisk krigføring (EK)* for å utnytte det elektromagnetiske spektret til militære formål.
- *Fysisk ødeleggelse* av informasjonsinfrastruktur for å ødelegge motstanderens situasjonsbevissthet og redusere evnen til å fatte beslutninger og lede.
- *Key Leader Engagement (KLE)* for direkte påvirkning av hovedaktører.
- *Datanettverksoperasjoner (CNO)*.

05133. Presse & Informasjon (P&I) og sivil-militært samvirke (CIMIC) er ikke informasjonsoperasjoner eller del av slike operasjoner. Det er

Figur 5.3 Informasjonsoperasjoner, kategorier, målgrupper og målsettinger

svært viktig å verne om troverdigheten og integriteten til P&I og CIMIC. Disse er likevel relaterte funksjoner som krever fortløpende gjensidig koordinering i forbindelse med planlegging og gjennomføring av informasjonsoperasjoner.

05134. *Prinsipper for anvendelse av INFOOPS.* Planlegging og gjennomføring av kjerneaktivitetene innenfor INFOOPS understøttes av et sett med prinsipper for at INFOOPS skal integreres best mulig i en fellesoperasjon. Det ligger i INFOOPS sin funksjon et krav til tett koordinering mellom operasjonelt og militærstrategisk kommandonivå og med andre fellesfunksjoner. Under gjennomføring må aktivitetene kontinuerlig følges opp med fortløpende vurderinger av hvilken påvirkningsgrad de har. INFOOPS må derfor være en naturlig del av planleggingsprosessen og integreres i målutvelgelsesprosessen.

05135. *Rolle i fellesoperasjoner.* På operasjonelt kommandonivå er INFOOPS en integrert stabfunksjon for å samordne alle aktivitetene som støtter opp om eller er tett knyttet til informasjonsoperasjoner. Målsettingene med informasjonsoperasjoner er:

- Påvirke beslutningstakere hos motstanderen, herunder ledernes oppfatninger, planer, handlinger og vilje til fortsatt strid.
- Påvirke motstanderens beslutningsprosesser, herunder ødelegge, forringe, avbryte, nekte, villedde og utnytte svakheter ved motstanderens beslutningsprosesser, informasjon og informasjonssystemer.
- Utvikle og opprettholde en riktig situasjonsbevissthet, beskytte egne og allierte beslutningsprosesser, informasjon og informasjonssystemer.
- Påvirke eventuelle tredjeparter og andre slik at de støtter våre operasjoner.
- Informere ikke-stridende og nøytrale aktører slik at de lettere kan samarbeide.

5.7.6. Elektronisk krigføring

05136. Elektronisk krigføring (EK) er definert som militære tiltak for å kunne kontrollere, beherske og utnytte det elektromagnetiske spektrum. Kapasiteten innenfor EK er helt avgjørende for evnen til å opprettholde egen stridsevne og samtidig forhindre, forstyrre eller redusere en motstanders stridsevne.

05137. EK innbefatter både aktive og passive tiltak, herunder mekaniske tiltak (chaff, flare, decoys) og avanserte elektroniske tiltak (innsamling og jamming) eller en kombinasjon av disse.

05138. EK kan støtte operasjoner ved eksempelvis informasjonsinnsamling, eller EK kan utøves som egenbeskyttelse av plattformer.

05139. Det å gjennomføre fellesoperasjoner stiller store krav til et presist og tidsriktig situasjonsbilde og evne til umiddelbart å utnytte informasjonen, slik at en oppnår kortest mulig reaksjonstid mellom deteksjon og innsats. I fellesoperasjoner er det derfor viktig å ha evnen til å utnytte og beherske spektret av elektroniske krigføringstiltak.

5.7.7 Understøttelse

05140. Understøttelse har til hensikt å sørge for tilførsel og vedlikehold av de ressursene som operasjonen krever. Understøttelse innebærer å skaffe tilgang til, anvende, utvikle og avvikle ressursene personell, økonomi, IKT og logistikk for å tilrettelegge, opprettholde og forlenge militære operasjoner inntil oppdraget er løst. I de påfølgende avsnitt beskrives militær ingeniørstøtte, logistikk, herunder infrastruktur, sanitets- og veterinærtjenester.

5.7.7.1 Militær ingeniørstøtte

05141. Militær ingeniørstøtte er en funksjon som favner over flere felter innenfor alle fasene av en fellesoperasjon. Militær ingeniørstøtte omfatter både generell ingeniørstøtte og ingeniørstøtte til kampoperasjoner, og gjennomføres uavhengig av forsvarsgren, felles eller støttefunksjon for å legge forholdene til rette for gjennomføring av operasjoner og støtte til selve operasjonene. Selv om enkelte ingeniøravdelinger er skreddersydde for spesielle oppdrag, kan broparten gjennomføre militære ingeniør oppdrag som direkte støtte for operasjoner, eller som langsiktig forberedelse for fremtidige operasjoner, eller som understøttelse til en styrke i alle faser av en operasjon.

05142. Militære ingeniørkapasiteter kan komme fra ulike avdelinger, men vil gjennom sentral planlegging og ledelse samkjøres for å sikre effektiv utnyttelse av begrensede ressurser. I tillegg til kampingeniører og generelle ingeniøravdelinger omfatter militær ingeniørstøtte spesialiserte kapasiteter som støtte til styrkebeskyttelse, eksplosivrydding, C-IED, miljøvern og militære søksaktiviteter. Innenfor fellesoperasjonsområdet vil ansvaret for å koordinere de samlede ingeniørressursene og håndtere krav til vertslandsstøtte tilligge det operasjonelle nivå.

05143. *Ledelse av ingeniørstøtte* på operasjonelt nivå i NATO vil forestås av en egen ingeniørsjef for styrken (*Joint Force Engineer* (JFENGR)), som er operasjonell sjefs primære rådgiver i alle forhold knyttet til militær ingeniørstøtte. Ingeniørsjefens funksjon er å sikre at overordnet prioritering av innsatsmidlene følges opp med en tilsvarende prioritet på de felles ingeniørressursene. For denne funksjonen er den operasjonelle ingeniørsjefen gitt koordinerende og teknisk autoritet over disponeringen av disse ressursene på tvers av styrker og innsatsmidler.

05144. Effektiv utnyttelse av tilgjengelige ingeniørressurser krever sentralisert planlegging og desentralisert utførelse. For å sikre sentralisert planlegging er det kritisk at ingeniørsjefen er tidlig med og fullt integrert i planlegging og gjennomføring av operasjoner. Gjennomføringen av ingeniøroppdrag vil delegeres til lavest mulig praktiske kommandonivå, og vil inkludere styrkens egne ingeniørressurser, tildelte sivile ressurser og andre som kan og vil støtte (ymse statlige og ikke-statlige organisasjoner).

5.7.7.2 Logistikk

05145. Hensikten med logistikk er å bidra til styrkeproduksjon, styrkeoppbygging og opprettholdelse av styrkenes stridsevne i operasjoner for å gi utholdenhet under gjennomføringen av operasjoner. Logistikk er en integrert del av den militære planleggingen.

05146. Logistikk er den virksomheten som planlegger og gjennomfører flytting, støtte og vedlikehold av militære styrker. Logistikk omfatter:

- Planlegging og utvikling, anskaffelse, lagring, distribusjon (inkl. transport), vedlikehold (inkl. berging og reparasjon), fordeling og avhending av materiell og forsyninger.
- Anskaffelse, konstruksjon, vedlikehold, drift og avhending av eiendom, bygg og anlegg (infrastruktur).
- Anskaffelse eller levering av forsynings-, sanitets-, veterinær-, base- og administrative tjenester (inkl. intendantur-, transport- og tekniske tjenester).
- Inngåelse av kontrakter med leverandører.
- Transport av personell, herunder evakuering (inkl. falne).

05147. Ressursene som operasjonene krever, vil være en blanding av Forsvarets egne ressurser og logistikkressurser som må skaffes til veie på kommersiell basis, ofte i konkurranse med andre brukere i samfunnet, i tillegg til anskaffelse ved beredskap. Forsvarets vide oppgavespekter gjør at logistikkplanleggingen skal ta høyde for å understøtte styrkestrukturen også uten at beredskapslovgivingen tas i bruk.

05148. I dag handler logistikk i økende grad om å knytte sammen nettverk av ulike leverandører og å levere tjenester, materiell, forsyninger, herunder driftsstøtte til brukerne, i rett mengde og kvalitet, til rett tid og på rett sted. Utviklingen for militære kampsystemer er at de blir mer og mer teknisk avanserte og krever driftsstøtte fra spesifikke fagressurser. Innen kommersiell logistikk er utviklingen økt satsing på tempo og kontroll i distribusjonskjeden for å muliggjøre reduserte lagre. Det blir utviklet systemer og tekniske hjelpemidler for behovsplanlegging, beregning av forbruk, bestilling og sporing av ressurser under forflytning. Forsvaret anser det som viktig å opprettholde en viss lagerbeholdning, blant annet av hensyn til reaksjonsevne, utholdenhet og sikker tilgang til kritiske ressurser og materiell.

05149. *Logistikk på militærstrategisk nivå* kjennetegnes av evnen til å fremføre tilgjengelige militære styrker og fremskaffe ressurser til operasjonsområdet i takt med det tempo som operasjonene krever

eller tillater. Strategisk fremføring (og tilbakeføring) av personell, materiell og forsyninger vil i hovedsak utføres med sivile ressurser. Det militærstrategiske nivået har ansvaret for å skaffe til veie infrastruktur, materiell og forsyninger og koordinere innsatsen av ressurser som kan stilles til disposisjon av sivile aktører. Den sivile innsatsen reguleres gjennom kommersielle avtaler, gjennom regjeringsvedtak, eller lover og forskrifter dersom situasjonen krever dette.

05150. *Logistikk på operasjonelt nivå* kjennetegnes ved evnen til å motta, organisere og fremføre personell, materiell, forsyninger, tjenester og avdelinger til taktiske militære enheter i operasjonsområdet. Det operasjonelle nivået har ansvaret for at det etableres en hensiktsmessig logistikkinfrastruktur i operasjonsområdet til støtte for gjennomføringen av taktiske operasjoner. Operasjonelt nivå etablerer forsterkende logistisk støtte, herunder deployerbar logistikk. Det vil si deployerbare kapasiteter som er utviklet for å kunne forsterke den taktiske grenvise logistikken i operasjonsområdet. Deployerbare logistikkapasiteter omfatter blant annet logistikkbaser, terminal-, transport-, sanitets-, veterinær-, EBA- og vertslandsstøtteenheter.

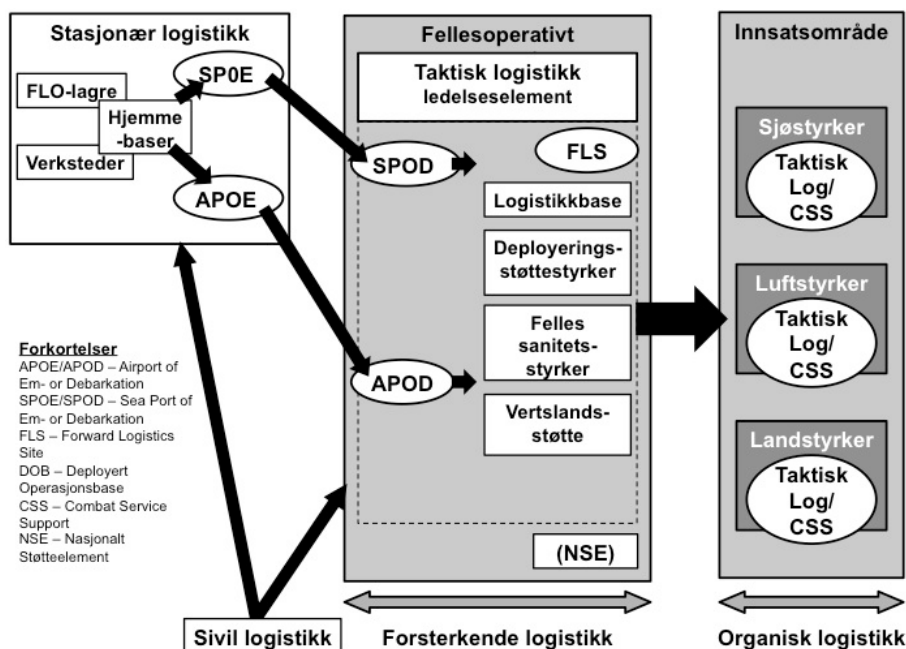
05151. En logistikkbase er et strukturelement på operasjonelt nivå som består av deployerbar, forsterkende logistikk som kan levere logistiktjenester til militære styrker utenfor praktisk rekkevidde for de stasjonære basene. Logistikkbasen kan bestå av enheter som kan utføre forsynings-, transport-, vedlikeholds-, sanitets-, veterinær-, base-, EBA- og administrative tjenester. Logistikkbasen skal kunne mellomlagre forsyningsopplegg og yte tjenester i nærheten av brukeren for å bidra til økt utholdenhet i operasjonsområdet. Logistikkbasen vil ofte være det fysiske kontaktpunktet for samvirke med sivile aktører inn mot fellesoperasjonsområdet.

05152. Logistikk i operasjoner kan prinsipielt realiseres ved tre ulike metoder: fremskaffe, medbringe eller etterforsyne. Operasjonelt nivå regulerer hvilken kombinasjon av metoder som skal anvendes innen de ulike funksjonene.

05153. *Logistikk på taktisk nivå* vil hovedsakelig utføres med kapasiteter som er integrert i de taktiske enhetene. Disse kan tildeles forsterkende logistisk støtte på ad-hocbasis for å løse pålagte oppdrag som krever ekstra ressurser. Forsvarsgrenene har mange fellestrekk på logistikksiden, men også ulike behov. Forskjellene ligger spesielt på vedlikeholds og distribusjonssiden. Landstyrkene er ofte personellintensive og materielltunge og har begrenset mengde logistikk innebygd. Dette innebærer et stort behov for forsyninger uansett om avdelingene er i strid eller ikke og et betydelig behov for støtte som kan bidra til vedlikehold av stridsevnen tett opptil der hvor landstyrkene opererer. Sjøstyrkene har på sin side ofte en innebygd logistisk kapasitet i en del av fartøyene. Etterforsyning kan skje ved at fartøyene går inn til en base, eller ved hjelp av logistikkfartøy som bringer ressurser ut til sjøstyrken. For luftstyrkene er ambisjonen at den enkelte base skal ha en selvstendig logistisk sikkerhet. Tilførsel av forsyninger i store volum, som for eksempel flydrivstoff, krever land- eller sjøtransport. Tilførsel eller omfordeling av kritisk materiell, som for eksempel missiler, kan skje ved lufttransport. Heimevernet har meget begrensede taktiske logistikkressurser og er avhengig av ekstern støtte direkte ned til det enkelte HV-område. Logistikken utføres så langt som mulig med bruk av sivile ressurser under militær styring.

05154. Nivådelingen av Forsvarets logistikk bygger på NATOs definisjoner, jf. inndelingen nedenfor. I en operativ kontekst deles Forsvarets logistikk i organisk/mobil logistikk, forsterkende/deployerbar logistikk og støttende/stasjonær logistikk.

05155. Når avstanden til operasjonsområdet eller situasjonen vanskeligjør effektiv logistikkstøtte fra den støttende stasjonære logistikken, etableres en forsterkende deployerbar logistikk ved at én eller flere logistikkbaser eller andre logistikkapasiteter settes opp for å understøtte operasjonen. Skissen under viser de tre nivåene, sivil logistikk og vertslandsstøtte utgruppert i et generisk scenario hvor operasjonsområdet er langt fra hjemmebasene til involverte styrker.

Figur 5.4 Sammenheng mellom støttende/stasjonær, forsterkende og organisk logistikk. De stasjonære FLO-basene skal understøtte HV direkte ned til HV-avdelingsnivå ved hjelp av sivile transportressuser.

05156. *NATOs logistikkdoktrine* legger til grunn at nasjonene er ansvarlige for å sørge for at styrker som avgis til NATO, er sikret en logistisk støtte, men man tilstreber et felles ansvar mellom NATO og deltakende nasjoner. For å unngå overlapping og dublering av logistikkapasiteter i operasjonsområdet vektlegger NATO koordinering av logistikkinnsetningen på tvers av nasjonene. Multinasjonale logistikkavdelinger etableres av både operative, ressursmessige og økonomiske grunner. Av samme grunn foretas det også en ansvarsdeling nasjonene imellom, og det har vært en utvikling i retning av at en styrkesjef kan gis myndighet til å omfordele logistikkressurser mellom styrker innenfor gitte rammer og føringer. Den forsterkende logistikken som forblir under nasjonal kommando i en flernasjonal operasjon, kalles et Nasjonalt støtteelement (NSE).

05157. *Prinsipper for logistikk i fellesoperasjoner.* Integrert planlegging og felles situasjonsbevissthet må legges til grunn for all planlegging av logistikk for å sikre virkningsfull operasjonsstøtte. Operasjonen må være mulig å støtte logistisk. Dette oppnås ved at logistikkplanleggingen er en integrert del av operative plan- og styrkegenereringsprosesser, og ved at logistikkerne holder seg kontinuerlig oppdatert på det elles situasjonsbildet. Følgende logistikkprinsipper gjelder for utøvelse av logistikk i en operasjonell sammenheng og for operativ logistikkplanlegging: helhet, enkelhet, samarbeid, reaksjonsevne, utholdenhet, fleksibilitet og økonomisering.

05158. *Rolle i fellesoperasjoner.* Logistikkstøtten til operasjoner skal bidra til å opprettholde styrkenes stridsevne. De logistiske tiltakene og prosessene på operasjonelt nivå kan faseinndeles slik: planlegging og etablering av forsyningssikkerhet og infrastruktur i operasjonsområdet, deployering, understøttelse, redeployering og regenerering (oppbeholdning/tilbakeføring).

05159. *Infrastruktur* i teateret danner viktige fastpunkter for operasjoner, for eksempel strategisk viktig infrastruktur som sjø- og luftbaser, sjø- og luftterminaler, jernbane- og vegsystem. Denne infrastrukturen deles ofte med sivile aktører. Å sikre tilstrekkelig tilgang for militære formål er avgjørende for styrkenes handlefrihet og mobilitet,

og for understøttelse av operasjoner. Operasjonell sjef vil identifisere operative behov for infrastruktur og arbeide for å skaffe til veie og tilpasse nødvendig infrastruktur slik at de operative behovene dekkes i størst mulig grad innenfor det mulighetsrommet som operasjoner gir. Tid, tekniske muligheter og økonomi kan være faktorer som begrenser mulighetsrommet.

05160. Alle militære kapasiteter har sitt utgangspunkt i en base. Forsvarsbygg (FB) er en sentral aktør når det gjelder stasjonær infrastruktur (EBA). I mangel av egen infrastruktur kan behovet dekkes ved innleie eller alternativt rekvirering fra det sivile samfunn. Det kan også være behov for å benytte midlertidige baser med telt og containermateriell for å sikre en rask etablering utenfor de stasjonære basene. Både sivile aktører og Hærens ingeniørstyrker kan støtte etablering av slike midlertidige baser.

05161. Normalt støttes de operative styrkene logistisk av sine hjemmebaser, samt stasjonære lager og verksteder. Når avstanden fra operative styrker til hjemmebase er så stor at stasjonære lager og verksteder er utenfor praktisk rekkevidde, kan deployerbare logistikkbaser settes opp og deployeres for å understøtte operasjonen på en mer virkningsfull måte, og skreddersys med logistikkfunksjoner etter behov. Logistikkbasene legges primært i tilknytning til fast infrastruktur, men kan også etableres i midlertidige baser.

05162. Sjø-, luft- og jernbaneterminaler er viktige fastpunkter for ressursflyten inn til og innen fellesoperasjonsområdet og kan utgjøre en flaskehals. Dette er ofte infrastruktur som deles med sivile brukere og som driftes av en sivil terminalorganisasjon. Operasjonell sjef må sikres tilgang slik at behovene dekkes, og infrastrukturen må eventuelt tilpasses militære behov. Kapasiteten ved terminalen kan økes ved å forsterke den med militære terminalavdelinger. Operasjonelt nivå vil normalt ha et ledelseelement der i form av transportkontroll (MOVCON) for å monitorere, prioritere og styre gjennomstrømmingen av personell, materiell, forsyninger og avdelinger.

05163. *Deployering og redeployering* er en integrert del av både operativ planlegging og logistikkplanlegging, som må være i samsvar med den overordnede operative planleggingen. En viktig styrende faktor er de operative behov for å få styrker på plass i operasjonsområdet i riktig rekkefølge. En deployering består av tre deler: transport til avreiseterminaler, strategisk forflytning og en mottaksoperasjon i fellesoperasjonsområdet. Den strategiske forflytningen vil ofte involvere en kombinasjon av sivile og militære bidragsytere og en kombinasjon av transportmidler innen land-, sjø- og luftdimensjonene. Operasjonelt nivå vil, med støtte av logistikkorganisasjonen og taktiske styrker, sikre tilgang til de nødvendige sivile og militære transportmidlene, nødvendige sikringsstyrker og infrastruktur for å møte de operative behovene i størst mulig grad.

05164. Det er et operasjonelt ansvar å sørge for at personell, materiell og forsyninger blir mottatt, sammendratt og eventuelt trent før videre forflytning til områder der styrkene integreres i avdelingsforband og forflyttes til endelig destinasjon for innsetting i operasjonen. Denne

prosessen kalles *Reception, Staging, Onward movement and Integration* (RSOI) og må bl.a. tilpasses tilgjengelig infrastruktur, kapasitet, trussel og operativ plan i operasjonsteateret. RSOI krever en betydelig logistisk støtte og koordinering med logistikkstaber, taktiske staber og sivile myndigheter på ulike nivå. Operasjonell sjef vil kunne spille på forsterkende logistikk for å øke kapasiteten ved terminaler og andre flaskehalsar og utøve ledelse og styring der.

05165. *Logistikkstøtte*. Operative avdelinger skal sikres tilgang til forsyninger gjennom et forsyningsopplegg som fastsettes av operasjonell sjef gjennom den operative planleggingen. For å sikre handlefrihet og logistisk utholdenhet vil operasjonell sjef fastsette behov for forsyningsopplegg på ulike nivåer og lokasjoner i operasjonsteateret. Faktorer som påvirker valget, vil være operasjonens intensitet, ressurstilgang, transportkapasitet og fiendtlig trussel mot terminaler og forsyningslinjer. En logistikkbase vil være i stand til å feltlagre forsyningsopplegg mellom stasjonære lagre og de taktiske styrkene.

05166. Skyv-og-trekk-metodene (push and pull) må ses i sammenheng. *Skyv* innebærer at en gitt mengde forsyninger føres frem til de stridende enhetene på grunnlag av stabstabeller og erfaringer man har gjort tidligere, samt eventuelle avviksrapporteringer. Ambisjonen er å føre forsyningene frem til brukeren så langt det lar seg gjøre. Fordelen med denne metoden er at standardforsyninger alltid sendes ut til brukeren. En åpenbar ulempe er at virkelig forbruk kan avvike fra de erfaringsbaserte beregningene, noe som kan resultere i overflod eller alvorlige mangler. *Trekk* innebærer at enhetene selv bestiller sine forsyninger. Fordelen er at brukeren kan bestille nøyaktig det som trengs, ut fra det gitte behovet. Ulempen er tidsbruk fra bestilling til mottak. I praksis vil en kombinasjon av skyv og trekk bli brukt. Fremtidig bruk av dataverktøy i Forsvarets logistikk til understøttelse av planlegging og gjennomføring av operasjoner vil bidra til å synliggjøre logistikkflyten og monitorere forbruket og behovet før, under og etter gjennomføringen av operasjoner. Logistikkstøtten skal innrettes slik at brukeren primært skal kunne konsentrere seg om sin hovedoppgave, mens logistikkorganisasjonen står for nødvendige forsyninger samtidig som etterbestilling er mulig.

05167. *Transport.* Distribusjon av ressurser i fellesoperasjonsområdet vil skje med en kombinasjon av sivile og militære transportressurser og med en blanding av sjø-, luft- og landtransport. Sjøtransport er generelt godt egnet for å flytte store transportvolum, landtransport for rutinetransporter og lufttransport for prioriterte, tidskritiske transporter.

05168. *Vedlikehold* er et ansvar som hovedsakelig plasseres hos taktisk nivå. Godt vedlikehold sikrer god materielltilgjengelighet og bidrar til at materiellet virker slik det skal når det er behov for det. Fremskutte reparasjonslag fra stasjonær struktur kan forsterke vedlikeholdet på taktisk nivå.

05169. *Tjenester.* De taktiske enhetene vil kreve en rekke tjenester for å understøtte sine styrker. Når det er mulig og hensiktsmessig, kan flere av tjenestene utføres av kommersielle aktører.

05170. *Kontrahering.* Kommersielle aktører kan støtte operasjoner med en rekke oppgaver innen logistikk, og dette bør avklares som del av den operative planleggingen. Det er operasjonell sjefs oppgave å identifisere behov for kontrahering, mens logistikkorganisasjonen normalt vil gjennomføre kontraheringen merkantilt.

5.7.7.3 Sanitet

05171. Sanitet er all virksomhet som skal sikre eller gjenopprette de helsemessige forhold, slik at stridsevnen ivaretas. Ledelse av taktiske sanitetskapasiteter, prioritering av evakuering og medisinsk behandling er et sanitetsoperativt anliggende. I NATO er etterforsyning av sanitetsmaterieell en sanitetsfunksjon. I Norge er dette et logistikkansvar, men baseres på medisinske anbefalinger og beslutninger. Alle systemene, inkludert logistikk, bidrar til en funksjonell sanitetskapabilitet.

05172. *Sanitetstjenestens prinsipper:*

- Pasientens *kliniske behov* er styrende for tjenesten.
- Den *best mulige behandling*. Pasientene skal, så fremt den militære operasjonen tillater det, tilbys behandling i tråd med anerkjente medisinske prinsipper og med behandlingsresultat som ved behandling i Norge.
- *Kompatibilitet*. Sanitetssystemet skal være forberedt og trent med adekvat materiell og ha mobilitet og beskyttelse som støttet enhet. Systemet skal være interoperabelt gjennom hele den nasjonale sanitetskjeden, med NATO og aktuelle partnere.
- *Kontinuitet*. Det skal tilstrebes en uavbrutt og relevant pasientbehandling gjennom evakueringskjeden frem til definitiv behandling.
- *Tidsriktighet*. Innsats med riktig kapasitet til rett tid.

05173. Sanitetstjeneste skiller seg fra andre militære støttfunksjoner ved at den er regulert gjennom særlige internasjonale avtaler og nasjonalt lovverk. Genèvekonvensjonene gir føringer for beskyttelse av

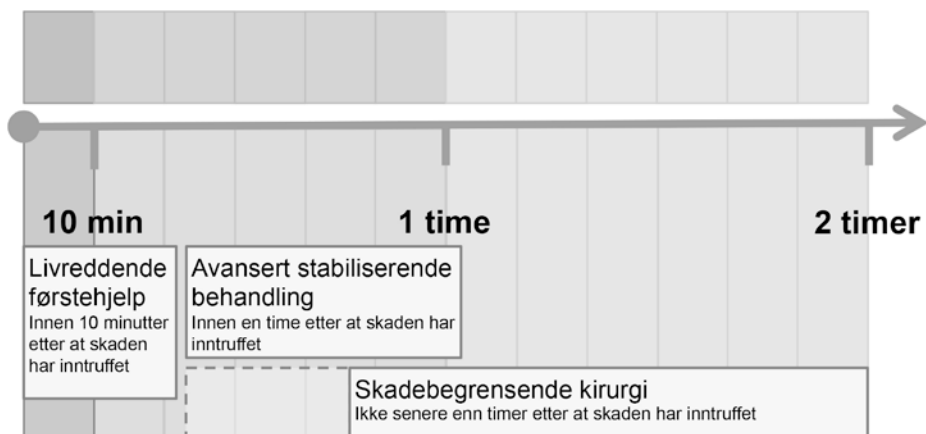
pasienter, sanitetstjenesten og det personellet som utfører den, samt behandling av sårede, syke, skipbrudne og døde. Sanitetspersonell defineres i konvensjonene som ikke-stridende, og kan derfor ikke benyttes i stridshandlinger eller på annet vis påvirke striden. Forsvarssjefen har i eget direktiv regulert sanitetstjenesten ut ifra enkelte folkerettslige forpliktelser.

05174. *Sanitet består av følgende systemer:*

- Medisinsk behandling og førstehjelp
- Medisinsk styrkebeskyttelse
- Sanitetsevakuering
- Sanitetskommunikasjons- og informasjonssystem (CIS).

05175. *Planlegging og ledelse av sanitet i operasjoner.* Ledelse av fellesoperative sanitetsenheter utføres av det operasjonelle nivå, der evakueringsressursene koordineres gjennom PECC¹³. Øvrige sanitetsenheter ledes av den enkelte taktiske kommando. Planlegging av

¹³ NATO: Patient Evacuation Coordination Cell.

Figur 5.5 Tidsmål for behandling (10-1-2)

sanitetstjenesten er en integrert del av operasjonsplanleggingen. Militære sjef er må alltid vurdere hvilken innvirkning skader og tap vil ha på avdelingens evne til å løse sine oppdrag, og hvordan skadede skal tas hånd om. Sentralt for hvordan sanitet planlegges i militære operasjoner, er bruken av tapsberegninger sett i sammenheng med NATOs tidsmål for behandling.

05176. Den tid det tar fra skade inntreffer til behandling iverksettes, er av stor betydning for den skadedes mulighet til å overleve eller gjenvinne helse. Kravet til rettidig behandling vil påvirke operasjonell planlegging og ledelse både når det gjelder selve operasjonen, og prioritering og disponering av sanitetsressurser. NATOs tidsmål for behandling benevnes 10-1-2. Dersom kvalifisert førstehjelp gis innen de første 10 minutter, øker overlevelsessjansene betydelig. Pasienter som ikke er ferdigbehandlet eller som er ustabile etter førstehjelp, må snarest og innen EN time gis avansert stabiliserende behandling (Damage Control Resuscitation (DCR)). Dersom pasientens tilstand er av en slik art at skadebegrensende kirurgi (Damage Control Surgery (DCS)) er nødvendig, skal pasienten gis dette senest innen TO timer. Sanitetsstrukturen kan derfor direkte påvirke styrkedisponering i operasjoner.

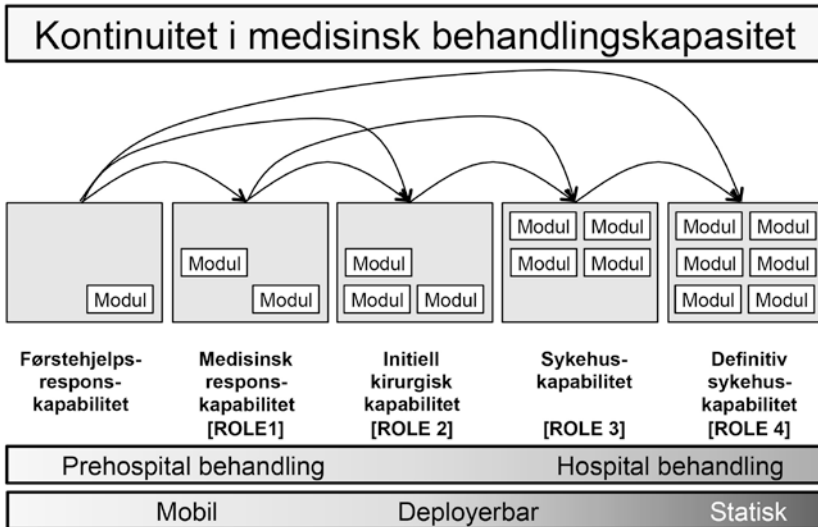
05177. *Medisinsk styrkebeskyttelse (MSB)*. Sykdommer og ikkestridsrelaterte skader utgjør en særlig risiko mot militære styrkers stridsevne. Forebyggende helsetjenester og kontroll med miljø, vann og næringsmidler er eksempler på forutsetninger for å opprettholde helse og stridsevne. Under forberedelse og gjennomføring av operasjoner er det nødvendig med en detaljert plan for MSB. Etter operasjoner er oppfølging og kontroll med tanke på fysiske og psykiske ettervirkninger en viktig del. Samarbeid med en rekke fagfelt, slik som CBRN og etterretning, er nødvendig. Tilgang på relevant medisinsk informasjon og gode sanitetsetterretningsvurderinger på et tidlig stadium i planleggingen er viktige faktorer for å oppnå god medisinsk styrkebeskyttelse. Veterinærtjenesten står sentralt i utførelsen av MSB.

05178. *Kontinuitet i medisinsk behandling*. Sanitetstjenesten er organisert etter et nivåprinsipp (ROLE) fra førstehjelpsresponskapabilitet til ROLE 4. ROLE-begrepet beskriver en medisinsk kapabilitet og ikke en kapasitet eller en taktisk linjestruktur. Den medisinske kapabilitet får større kapasitet og blir mer spesialisert i takt med høyere ROLE. Ett av sanitetstjenestens viktigste prinsipper er organisering som en kontinuerlig og sammenhengende kjede av medisinsk behandlings- og evakueringskapasitet.

05179. *Førstehjelpsresponskapabilitet* og enkeltmannskompetanse har fokus på blødnings- og luftveiskontroll.

05180. *ROLE 1* er medisinsk responskapabilitet og et behandlings- og førstehjelpssystem som skal utføre primærhelsetjenester, HMS, spesialisert førstehjelp, triage (prioritering av sårede), gjenoppliving og stabilisering. ROLE 1 kan forsterkes med forskjellige kapasiteter og spesialistfunksjoner. ROLE 1 skal prinsipielt være integrert i alle militære avdelinger og skal fungere i tråd med enhetens taktiske prinsipper.

05181. *ROLE 2* er kirurgisk responskapabilitet og skal minimum være kapabel til å gjennomføre DCS. Målet med ROLE 2 er enten å ferdigbehandle pasienten eller stabilisere pasienten for evakuering til endelig behandling. ROLE 2 kan organiseres som grunnleggende (basic) eller forsterket (enhanced).

Figur 5.6 Kontinuitet og sammenheng i medisinsk behandling

05182. *ROLE 3* er sykehusresponskapabilitet med flere medisinske spesialiteter og diagnostiske verktøy. Det norske forsvaret har ikke deployerbar *ROLE 3*-kapabilitet. I nasjonale militære operasjoner dekkes dette nivået av sivile sykehus.

05183. *ROLE 4* er sykehusresponskapabilitet med alle medisinske spesialiteter. *ROLE 4* skal kunne gi den endelige pasientbehandling. I Norge dekkes dette nivået av universitetssykehusene.

05184. *Sanitetsevakuering*. Forflytning av en alvorlig såret/syk pasient er en krevende operasjon. Evakuering påvirkes av annen militær aktivitet, vær, avstand, kvalitet på evakueringsruter og tilgang på evakueringsressurser. Pasientforflytning under medisinsk behandling til sanitetsinstallasjon kalles MEDEVAC, og forflytning av pasient uten medisinsk oppfølging benevnes CASEVAC.

05185. Det finnes tre evakueringskategorier som omfatter land-, sjø- og luftsystemer: fremskutt evakuering (innen avdeling), taktisk

evakuering (innen fellesoperasjonsområdet) og strategisk evakuering (ut av fellesoperasjonsområdet).

5.7.7.4 Veterinærtjenester

05186. Veterinærtjenester omfatter rådgivning, beslutningsstøtte og utførende tjenester knyttet til mattrygghet og -beskyttelse, avdelingshygiene, dyrevelferd og dyrehelse. Veterinærkorpset bidrar også innen sanitet, etterretning, CBRN- og miljøvern, og har et tett samarbeid med logistikk- og ingeniørtjenestene. Hovedfokus er å forebygge sykdom hos mennesker og dyr for å opprettholde den operative evne. I Norge er veterinærtjenesten et selvstendig tjenestefelt organisert i et eget korps i nært samarbeid med sanitet.

05187. Innsikt i hvordan biologiske, kjemiske og radiologiske faktorer kan påvirke operasjoner er grunnlaget for veterinærfaglig rådgivning. Kontroll, rådgivning og laboratoriedrift danner videre grunnlag for vurderinger som bringes inn i stabsprosesser på ulike nivå. Veterinærtjenesten har mange berøringspunkter mot andre fagområder, men organiseres normalt slik at den kan delta best mulig i beslutningsprosesser som angår operativ påvirkning forårsaket gjennom mat, vann og materiell.

5.7.8 Sivil-militært samvirke¹⁴

05188. Sivil-militært samvirke, *Civil Military Cooperation* (CIMIC), er en fellesfunksjon med et avgrenset ansvar knyttet til å utvikle samarbeidet mellom militære og sivile aktører i et operasjonsområde, bl.a. ved å koordinere aktiviteter og samarbeid for å fremme enhetlig innsats.

05189. CIMIC er koordinering og samvirke mellom militære styrker og sivile aktører, bl.a. befolkningen i operasjonsområdet, lokale myndigheter, internasjonale og nasjonale organisasjoner og etater, og NGO-er, i den hensikt å støtte det militære oppdraget. Dette er vesens-

¹⁴ Ordet samvirke er valgt for å 1) skille CIMIC fra sivil-militært samarbeid innenfor det moderniserte totalforsvarskonseptet, og 2) finne et norsk ord som er «sterkt» nok til å beskrive samarbeid.

forskjellig fra *sivil-militært samarbeid* innenfor det moderniserte totalforsvarskonseptet ved operasjoner i Norge. Mens CIMIC er en fellesfunksjon innenfor den militære styrken, er det sivil-militære samarbeidet et sektorovergripende samarbeid ledet av norske politiske myndigheter.

05190. Under operasjoner består CIMIC av tre kjerneaktiviteter.

- Aktiviteter knyttet til samvirke (liaison) med sivile aktører på ulike nivåer.
- Aktiviteter knyttet til koordinering av sivile kapasiteter som støtter det militære styrkebidraget.
- Aktiviteter knyttet til koordinering av militær støtte til sivile aktører og samfunn i operasjonsområdet.

05191. *Prinsipper for anvendelse av CIMIC.* Prinsippene for CIMIC har til hensikt å støtte sivil-militær koordinering og gi føringer for sivil-militære relasjoner. Prinsippene kan i tillegg være understøttende for interne militære prosesser. CIMIC-prinsippene skal sikre:

- Forståelse av den kulturelle konteksten og aktørbildet.
- Forståelse av målsettinger til militære og sivile aktører for å kunne identifisere sammenfallende målsettinger som kan lede til enhetlig innsats.
- Koordinering med juridisk rådgiver om juridiske aspekter og etterlevelse av juridiske pålegg.
- Oppnåelse av respekt og tillit gjennom kunnskap, interaksjon og transparens.
- Sivilt eierskap til oppgaver og aktiviteter for å redusere langvarig avhengighet av militære ressurser, og overføring av ansvar til sivile aktører.
- Integrert planlegging med sivile aktører på operasjonelt og militærstrategisk nivå både før og under en operasjon for å prioritere og koordinere innsatsen og sikre god ressursutnyttelse.
- Effektiv kommunikasjon gjennom informasjonsdeling, interoperable systemer og etablering av nettverk.

05192. *Rolle i fellesoperasjoner.* CIMIC er den militære sjefens stabsverktøy for å koordinere og samordne egen innsats med de sivile aktørene i fellesoperasjonsområdet. Den overordnede hensikten med dette er at sjefen skal kunne løse sitt oppdrag. CIMIC er i så måte sjefens liaisonfunksjon opp imot det mangfoldet av sivile aktører som også opererer innenfor det samme operasjonsområdet.

05193. CIMIC bidrar også inn i andre fellesfunksjoner og disipliner. Eksempler på dette kan være:

- Inngå som en integrert del av den operasjonelle planleggingsprosessen.
- Metodisk målbekjempelse (Joint Targeting), hvor CIMIC kan identifisere kritisk infrastruktur.
- Operasjonell vurdering (Joint Assessment), hvor CIMIC kan bidra med vurdering av den sivile situasjonen i operasjonsområdet.
- Informasjonsoperasjoner, hvor CIMIC kan støtte med etablerte kontaktnett og bidra til identifisering av målgrupper.

5.8 Samarbeid i totalforsvarsrammen

05194. Forsvaret kan støtte det sivile samfunn, og det sivile samfunn kan støtte Forsvaret når det er nødvendig. Denne gjensidige støtten er situasjonsavhengig og kan skje selv om ikke beredskapslovgivning eller beredskapstiltak er tatt i bruk.

05195. For Forsvaret er blant annet departementene, politiet, Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB), Sivilforsvaret, Vegdirektoratet, Helsedirektoratet, fylkesmennene med fylkesberedskapsrådene og kommunene viktige samarbeidspartnere.

05196. Som følge av innføring av BFF- og SBS-tiltak vil Forsvaret i gitte tilfeller gis myndighet over sivile tjenester som redningstjeneste, sivil luftkontrolltjeneste, fyr- og merketjeneste, meteorologisk tjeneste og lostjeneste.

05197. Forsvarsdepartementet som det politisk-strategiske nivå retter sitt samarbeid mot øvrige departementer. Forsvarsstaben som det militær-strategiske nivå samarbeider rutinemessig med direktorater og etater. Det operasjonelle nivå samarbeider både med direktorater og etater på sentralt nivå og på regionalt nivå. På taktisk nivå er HV-distriktene ansvarlige for samarbeidet med fylkesmenn, kommuner, politidistrikter, lokal redningsledning, sivile objekteiere, mv. FLO har ansvar for samarbeid med sivile leverandører i forbindelse med forsyningssikkerhet og understøttelse av operativ virksomhet.

05198. Samarbeidet gjennomføres med møteaktivitet og utveksling av representanter og liaisonpersonell. Operasjonelt hovedkvarter og POD har faste liaisoner stasjonert i hverandres hovedkvarter. Ved behov kan dette utvides og innbefatte liaisoner fra alle som har roller innenfor totalforsvarskonseptet. På samme måte liaisonerer HV-distriktene med aktuelle samvirkepartnere på regionalt og lokalt nivå.

05199. For at støtten skal bli mest mulig effektiv, er det viktig med gjensidig situasjonsbevissthet. Liaisonvirksomheten og tilrettelagt samband er sentralt i denne sammenheng. Sambandet skal medvirke til at sivile aktører og Forsvaret kan kommunisere og utveksle informasjon raskt og sikkert, mens liaisoner og stedlige representanter skal medvirke til at støtten blir avtalt og koordinert i tid og omfang. Gjensidig situasjonsbevissthet skal medvirke til at samarbeidet preges av initiativ og proaktivitet.

05200. Operasjonelt hovedkvarter legger opp til samarbeidende planlegging og gjennomføring av operasjoner med tildelte styrker. Sivile samarbeidspartnere kan delta i denne virksomheten integrert eller som eksterne som tiltrer virksomheten ved behov. Sivile representanter kan eksempelvis inngå i hovedkvarterets planleggingsvirksomhet eller som medlemmer i faste arbeidsgrupper avhengig av situasjon og virksomhet. En annen viktig del er gjensidig utveksling av informasjon og råd som har innvirkning på tilrettelegging av hverandres virksomhet, slik at denne blir mest mulig målrettet og effektiv. På samme måte som det foregår prosedyremessig samarbeid på militær side, er det naturlig at sivile samarbeidspartnere tiltrer denne virksomheten mot sine respektive på militær side.

6. Operativ ledelse

06000. Dette kapitlet beskriver ledelse av militære operasjoner med vekt på det operasjonelle kommandonivået. Kapitlet omhandler til en viss grad militær ledelse generelt for å gi en bakgrunn for særtrekkene ved den operasjonelle ledelsen.

6.1 Innledning

06001. Ledelse er en aktivitet hvor man på ulike måter forsøker å nå mål gjennom andre. I militær sammenheng baseres ledelse formelt på den kommandomyndighet som er delegert til militære sjefer i den hensikt å dirigere, koordinere og kontrollere militære operasjoner. Dette gjøres primært gjennom tildeling av kommandomyndighet og et kommando- og kontrollsystem bestående av personell, materiell, metoder og prosedyrer.

06002. *Hensikten* med kommando og kontroll er todelt. For det første skal kommando og kontroll legge til rette for at Forsvaret når sine operative mål på en effektiv og formålstjenlig måte. For det andre skal kommando og kontroll ivareta samfunnets behov for å tildele myndighet og plassere ansvar.

06003. *Kjerneaktiviteten* i kommando og kontroll er å omsette informasjon i handlinger. Dette gjøres gjennom tre innsatsfaktorer: autoritet, intensjon og kommunikasjon, støttet av et effektivt kommando- og kontrollsystem.

06004. *Autoriteten* som følger av tildelt kommandomyndighet, innebærer at en person tildeles myndighet til å fatte beslutninger innenfor et nærmere avgrenset saksforhold. Effektiv autoritet understøttes av godt lederskap og forutsetter videre at de undergitte har en vilje og evne til å effektivt utføre beslutningene. Ineffektiv ledelse kan følgelig være

uttrykk for dårlig *følgerskap*, som innebærer at undergitte ikke evner eller vil omsette sjefens intensjon i konkret handling. Den militære kommandostruktur er avhengig av at egenskaper som lojalitet og lydighet holdes i hevd gjennom praktisk handling.

06005. *I følgerskap* ligger de positive kvalitetene som kreves av en undergitt leder innenfor rammene av oppdragsbasert ledelse. Disse er selvstendighet, faglig dyktighet, gjennomføringsevne, dialog med høyere sjef – spesielt når ordren som er gitt er gjort irrelevant av omstendighetene, og om nødvendig ta ansvar for å bryte en ordre for å oppnå oppdragets intensjon. Følgerskap er ikke en servil underordning under formell autoritet, men en aktiv og ansvarlig etterlevelse av et oppdrags hensikt og sjefens intensjon, innenfor de normer og verdier Forsvaret representerer.

“You cannot command any operation effectively if you involve yourselves with any form of trivia whatsoever.”

Adm. Sandy Woodward, The Falklands Battle Group Commander

06006. *Intensjon* baseres på en vilje til å nå mål og er sjefens hensikt med det oppdraget som skal løses; hva sjefen vil med oppdraget og hvorfor (i hvilken hensikt) oppdraget skal gjennomføres. Aktivt følgerskap innebærer en utvist evne til å sette seg inn i foresattes situasjon og intensjon

06007. *Kommunikasjon*. Ved hjelp av ulike former for deling, sløyfer og forbindelser kan intensjoner, kunnskap og beslutninger gjøres kjent og tilgjengelig for en større gruppe mennesker. Sjefens grad av kontroll styres av kvaliteten på den informasjonen undergitte ledd sender oppover i kommando- og kontrollsystemet. Situasjoner kan fremstå svært forskjellig avhengig av fra hvilket perspektiv de betraktes. Følgelig kan det være vanskelig å vite med sikkerhet hvilken informasjon man bør søke og hvilken man bør dele. I denne sammenheng er sjefens kritiske informasjonsbehov av stor betydning.

6.2 Norsk operativ ledelsesfilosofi

06008. Kommando og kontroll i Forsvaret er basert på oppdragsbasert ledelse. På bakgrunn av blant annet kompetansenivå og samfunnsutviklingen i Norge mer generelt åpner Forsvarsjefens grunnsyn på ledelse for å “benytte kreativiteten i hele organisasjonen”, og fastslår at vellykket utførelse av oppgaver “kommer som et resultat av at underordnede ledere i alle ledd tar målrettet initiativ basert på sjefens intensjon”.

06009. *Oppdragsbasert ledelse* innebærer at alle oppdrag må ses i lys av intensjonen med oppdraget. Det skal følgelig skapes rom for desentraliserte beslutninger og handlinger *i sjefens ånd*. Opplysninger knyttet til *hva* og *hvorfor* er derfor langt viktigere ingredienser i ordre og styringssignaler enn opplysninger knyttet til *hvordan*.

06010. I gitte situasjoner kan også *måten* oppdrag løses på, være av stor betydning, og oppdragsbasert ledelse *kan* derfor også omfatte bruk av detaljerte ordrer og kontroll. En slik vekslings mellom sterk ordrestyring og desentralisert handlefrihet krever trening og en betydelig grad av tillit. Sterk ordrestyring må brukes med forsiktighet: Utstrakt bruk av detaljstyring er tempodrepende, undergraver tillitsrelasjonene i organisasjonen og ødelegger viljen til å ta ansvar og å handle selvstendig på eget initiativ.

06011. Generelt bør sjefen på alle nivåer være til stede der de vil ha mest mulig innflytelse på operasjonen. Den operasjonelle sjefen må ta mange hensyn, for eksempel behovet for kontakt med militærstrategisk og politisk ledelse, andre nasjoners styrker og sivile aktører. Hvor sjefen skal være til stede, kan derfor være en vanskelig avveining mellom behovet for overblikk og tilgang til gode kommunikasjonssystemer på den ene siden, og behovet for å utøve lederskap og få førstehåndskjennskap til situasjonen ved å være fysisk sammen med sine avdelingssjefer på den andre siden. Behov for ledelse kan også variere. I enkelte situasjoner går operasjonene lettest uten sjefens tilstedeværelse, andre ganger ikke.

06012. Oppdragsbasert ledelse på det operasjonelle nivå betyr at styrkesjefen desentraliserer beslutningsmyndighet så lavt ned i organisasjonen som sjefen finner formålstjenlig, gjennom i størst mulig grad å gi taktiske sjefer handlefrihet og geografisk rom. Det betyr at sjef FOH først og fremst delegerer myndighet til de taktiske kommandoene (høyere taktisk nivå). Styrkesjefen abdiserer ikke gjennom en slik delegering, men søker å sikre ønsket fremdrift mot operasjonsmålene ved å vektlegge situasjons- og handlingsnære beslutninger, samtidig som situasjonsbevisstheten som grunnlag for effektiv synkronisering, prioritering og understøttelse, opprettholdes. Enkelte operasjonstyper, som for eksempel spesialoperasjoner, informasjonsoperasjoner og ubåtoperasjoner, vil oftere fordre sentralisert ledelse fra operasjonelt nivå.

6.3 Operativ ledelse og kommandoforhold¹⁵

06013. All formell autoritet i Forsvaret hviler i siste instans på Grunnlovens bestemmelser og befolkningens vilje uttrykt gjennom Storting og Kongen i statsråd. På militærstrategisk nivå er Forsvarssjefen (FSJ) etatssjef med full kommando over hele Forsvarets struktur. FSJ har følgelig den høyeste kommandomyndigheten i den operative strukturen. Kommandoforhold i Forsvaret reguleres med standard kommandobegreper, der det enkelte begrep regulerer en sjefs ansvar og myndighet i relasjon til oppdrag og tildelte styrker. De norske kommandobegrepene er de samme som i NATO. Doktrinen vil ikke si noe om hvilke kommandoforhold som gis til Forsvarets sjefer, dette reguleres av FSJ.

06014. *Operativ kommando* (OPCOM) betyr at en sjef som har fått tildelt styrker, kan deployere styrken, gi oppdrag og bruke hele eller deler av den til å løse pålagte oppdrag. Dette er også den høyeste myndighet en sjef i NATO har over styrker avgitt fra medlemslandene, og omfatter ikke ansvar for administrasjon. Ved *operativ kontroll* (OPCON) kan den militære sjef bruke tildelte styrker slik at oppdrag løses, men

¹⁵ Fullstendige definisjoner og beskrivelser gis i kapittel 8.

begrenset til funksjon, tid og rom som avtalt ved avgivelsen. Tildelte styrker kan ikke deles opp.

06015. Militære enheter underlagt sjef FOH representerer det taktiske nivået i Forsvarets operative struktur. Avdelinger på dette nivået vil ha ulik størrelse og kompleksitet. Evnen til å utøve taktisk ledelse av operasjoner vil i tilsvarende grad variere. Den normale operasjonsmodus er at sjef FOH leder tildelte styrker gjennom utpekte taktiske kommandører som gjennomfører operasjoner etter ordre og med hjemmel i tildelt taktisk kommandomyndighet.

06016. Sjef FOH kan i henhold til prinsippene over, delegerer beslutningsmyndighet videre ned i organisasjonen for å fremme tempo, effektivitet og situasjonsnære avgjørelser. Det kan følge utdypende føringer med delegert myndighet for å klargjøre spesifikke ansvarsforhold. Dette gjøres normalt gjennom å tildele *taktisk kommando* (TACOM) og *taktisk kontroll* (TACON). *Taktisk kommando* er myndighet til å tildele konkrete oppgaver til underlagte styrker for å løse sitt pålagte oppdrag, mens *taktisk kontroll* er den detaljerte og vanligvis lokale ledelse av forflytninger og manøvrer.

6.4 Andre begrep og ledelsesforhold

06017. Operativ ledelse bruker definerte begreper for å beskrive kommandosammenhenger som ikke innebærer formell kommandomyndighet, og som heller ikke er knyttet til nivå og geografisk omfang i samme grad som de ovennevnte begreper.

06018. Delvis som en konsekvens av NATOs ulike operasjonsformer, har det utviklet seg et viktig begrepspar: *støttet og støttende sjef* (*Supported/Supporting Commander*). Dette er ikke et formelt kommandoforhold, men en mekanisme for å tilrettelegge for effektivt samvirke.

06019. *Støttet sjef* (*Supported Commander*) er normalt den sjef som leder eller koordinerer hovedinnsatsen i den fasen operasjonen befinner seg i. Hvem som er støttet sjef, vil derfor endre seg i løpet av

en operasjon, og tydeliggjøres i operasjonsplanen. *Støttende sjef*er vil gjennom sine oppdrag og handlinger direkte eller indirekte gi støtte for at støttet sjef skal lykkes. Støttet sjef vil normalt gi koordinerende instruksjer.

06020. *Fagmyndighet* medfører ansvar og myndighet for hele Forsvaret til å fastsette krav og angi faglige rammer innen et gitt virksomhetsområde, herunder være faglig rådgiver, utvikle området, foreta kontroll og gi pålegg ved avvik. Deler av myndigheten kan delegeres videre som fagansvar.

06021. *Administrativ kontroll* er å ha myndighet over undergitte eller andre organisasjoner angående administrative forhold, logistikk og lignende.

06022. *Til støtte*. Støtte er tiltak en styrke eller deler av den utfører for å assistere, beskytte eller komplettere andre styrker.

06023. *Koordinerende myndighet* (Coordinating Authority) er den myndighet som er overført til en sjef eller en annen enkeltperson som er tillagt ansvar for å koordinere spesifikke funksjoner eller gjøremål der enheter fra to eller flere land eller kommandoer, eller fra to eller flere forsvarsgrener, eller fra to eller flere styrker fra samme forsvarsgren, er involvert. Dette innebærer myndighet til å kreve rådslagning mellom de involverte parter eller deres representanter, men ikke myndighet til å fremtvinge en felles beslutning. Ved uenighet mellom involverte parter må saken legges frem for høyere myndighet.

6.5 Ledelse på det operasjonelle nivå

06024. Krig og militære operasjoner setter et utall psykologiske og fysiske variabler i sving. Ofte må man derfor fatte beslutninger på sviktende informasjonsgrunnlag, gjerne med fare for store og irreversible konsekvenser. Heri ligger krigens største utfordringer.

06025. Clausewitz hevder at det finnes to typer av mot: “det er mot til å utsette seg for personlig fare, og mot til å påta seg ansvar.”¹⁶ Ledelse på det militærstrategiske og operasjonelle nivået dreier seg i hovedsak om den siste typen av mot. For å håndtere friksjon og dilemma av ulike slag kreves betydelig mot, karakterstyrke og standhaftighet, og ikke minst et blick for politiske og sosiale strømninger.

06026. Det er primært fem forhold som preger ledelse på militærstrategisk og operasjonelt nivå sammenlignet med ledelse på det taktiske og stridstekniske nivå.

06027. *Indirekte ledelse*: Sjefen på operasjonelt nivå må oppgi tanken om å kjenne til alt som foregår i operasjonen. Sjefen må virke gjennom stab og linje. Staben har ingen formell myndighet, men bistår sjefen med beslutningsstøtte, iverksettelsesstøtte og kontrollstøtte. Sjefens hovedoppgave er å gi retning, og deretter støtte dem som skal gjennomføre oppdraget i praksis.

¹⁶Karl von Clausewitz, *Om Krigen* (Oslo: Gyldendal, 1972), s. 36

06028. *Politisk forståelse:* Uten selv å bli politiker må en operasjonell sjef forstå de politiske hensyn og drivkrefter, og hvordan de kan påvirke operasjonene. Sjefen må forvalte samfunnets og demokratiets sentrale verdier, og aldri frykte å fremme fagmilitære synspunkter. Videre må sjefen kjenne de politiske og militærstrategiske beslutningsprosessene, slik at hovedkvarteret både kan forholde seg til disse og komme med sine innspill oppover på en måte som tjener operasjonens overordnede hensikt.

06029. *Kommunikasjonsbevissthet:* Det er ulike grunner til at Forsvaret og militære operasjoner havner i mediernes søkelys, men mediene er en sentral del av det samfunnet Forsvaret er satt til å forsvare. Den operasjonelle sjefen må ha en forståelse for hvordan media virker, en forståelse for hvordan egne operasjoner kan virke i media, og et godt stabselement til å kommunisere med media.

06030. *Kulturell bevissthet:* Kravet til en operasjonell sjef med avdelinger fra flere nasjoner under seg er at man er seg bevisst at folk kan være svært forskjellige, og at det ikke trenger å skyldes manglende vilje eller manglende kompetanse.

06031. *Fellesoperativ bevissthet:* Den operasjonelle sjefen har styrker underlagt seg med vidt forskjellige oppgaver og kvaliteter. Sjefens ledelse kan øke styrkenes stridsevne ved å planlegge og lede operasjonen slik at de unike kvalitetene til styrker og fellesfunksjoner brukes til å utvide handlingsrommet til taktiske enheter, til å skjerme svakheter og forsterke innsatsene med taktiske, operasjonelle og sågar strategiske innsatsmidler.

6.6 utfordringer i operativ ledelse

06032. *Uklar kommando.* Krig har alvorlige konsekvenser, og Forsvaret opererer alltid på vegne av de politiske myndigheter. Derfor legges det instinktivt til grunn at all beslutningsmyndighet er tydelig og utvetydig forankret i lov, ordreverk eller formelle regulativer. Dette er det

selvfølgelig og nødvendige grunnlaget for all militær aktivitet. I praksis vil dette ikke alltid være tilfelle. Uklar sikkerhetspolitisk situasjon, behov for politisk og strategisk handlingsrom, og uavklarte allianseforhold kan alt være gode grunner til at utgangspunktet for planleggingen er uavklart. Operasjoner kan derfor bli igangsatt i usikkerhet, ledet med uklare ansvarsforhold og tvilsom myndighet, og under uklare ordrer som mangler spesifikke instruksjoner. En av de viktigste kvalitetene ved oppdragsbasert ledelse er å gjøre sjefen i stand til å ta beslutninger i uforutsette og uklare situasjoner.

Poenget er at jakten på klarhet i kommando og kontroll ikke må bli et hinder for ledelse og igangsetting av operasjoner.

Eldar Berli

06033. Uklare kommandolinjer vil i spesielt stor grad kunne prege operasjoner med deltakelse fra flere etater, samt koalisjons- og allianseoperasjoner. Da kreves det en person- og kompetansebasert evne til å fatte beslutninger, og ikke minst en evne til å inspirere andre. Når kommando- og kontrollsystemet er uklart eller sågar sviktende, må man altså falle tilbake på en mer personlig basert ledelsesform.

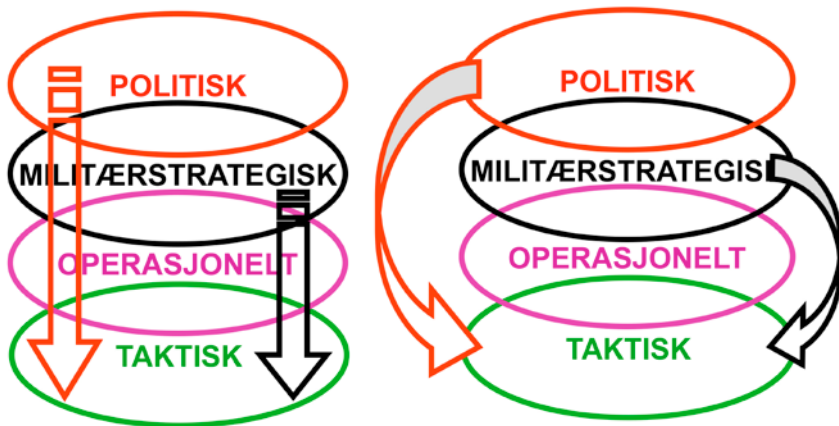
06034. I kommando- og kontrollitteratur skapes det ofte et inntrykk av at så lenge alle store og små beslutningstakere får tilgang på den samme informasjonen og er kjent med den samme intensjonen, vil de komme frem til den samme konklusjonen. Psykologiske studier viser at dette ikke er tilfellet. Derfor må informasjon behandles før den kan brukes. Informasjon om fienden blir utviklet til etterretninger, geografisk informasjon må gjøres forståelig, informasjon om andre egne styrker presenteres med egnet oppløselighet, etc. Alt dette må tilpasses avdelingens nivå og oppdrag. Det er et vesentlig element i oppdragsbasert ledelse å sørge for at undergitte ledere gis gode rammer å lede innenfor.

06035. Det er også utfordringer knyttet til overordnet nivåts behov for å detaljstyre operasjoner, og knyttet til sjefer som forfølger lokal suksess utover rammene for operasjonen. Slike utfordringer følger av

den usikkerhet og det kaos krig fører med seg, og må håndteres med god ledelse og robuste kommando- og kontrollsystemer. Etablerte kommandonivåer og hovedkvarter vil i tillegg påvirkes både av personlighetene til sjefer og av informasjonsteknologi, slik at den praktiske utførelsen av planlegging og ledelse vil måtte tilpasses den gitte situasjonen for å fungere optimalt.

06036. Noen situasjoner kan kreve direkte inngripen i militære operasjoner fra politisk eller militærstrategisk nivå for å sikre at oppdrag løses. Det kan være en positiv inngripen for å utnytte en mulighet som ikke er opplagt for det operasjonelle hovedkvarteret, eller en inngripen for å forhindre en uheldig utvikling eller sågar stanse en operasjon som går i feil retning. Direkte føringer fra høyere nivå kan ta to prinsipielt ulike former, de kan kjøres *gjennom* kommandosystemet eller *omgå* det.

06037. *Gjennomkjøring* av kommandonivåer er føringer som gis gjennom kommandolinjen. De praktiske følgene av slike føringer, det være seg for oppdragsorganisering, logistikk eller annen understøttelse, vil fanges opp langs veien. Slik formidling gjennom kommandolinjen kan

Figur 6.1 Gjennomkjøring av kommandonivåer

Figur 6.2 Omgåelse av kommandonivåer

ta noe lengre tid, men hele organisasjonen vil da være informert om det som skjer, noe som gir en bedre mulighet for at føringen lar seg omsette rimelig raskt.

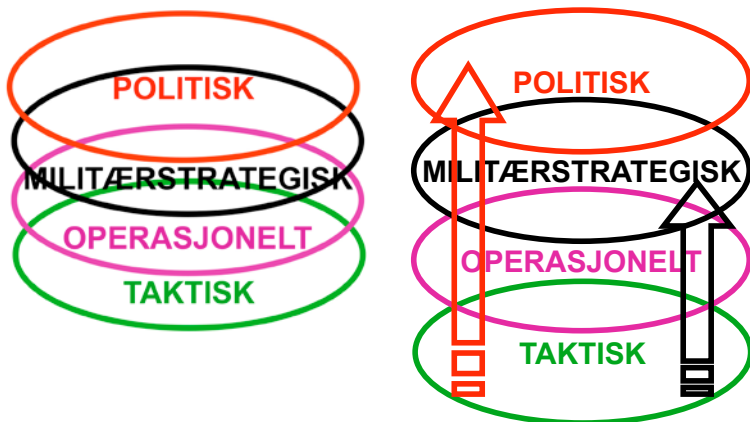
06038. *Omgåelse (bypassing)* er føringer som går fra høyere nivå direkte til den enhet som føringene gjelder. Beslutningsmyndighet og informasjon har en tendens til å søke mot hverandre langs korteste eller raskeste vei, spesielt om mye står på spill. Ekstremvarianten omtales som den taktiske statsjefen, der man fra politisk nivå griper direkte inn i enkelthendelser. Dersom slike føringer krever endringer som medfører justering av operasjonell retning eller omfattende oppfølging fra hovedkvarterets side, er risikoen stor for at føringene medfører så stor friksjon at det operasjonelle tempoet blir redusert eller at operasjonen kjører seg fast. Siden føringene gis direkte, så er det lite tidstap i formidlingen, men som følge av at øvrige deler av organisasjonen ikke blir informert, kan det godt hende at føringen likevel ikke lar seg omsette i praktisk handling.

06039. *Komprimering av kommandonivåer* er et annet trekk ved gjennomføring av operasjoner, spesielt når det er få styrker involvert og det er et én-over-én-forhold gjennom store deler av kommando-kjeden.¹⁷ Komprimering skjer når et kommandonivå overtar store deler av funksjonene til et underliggende hovedkvarter, og detaljstyrer langt ned i organisasjonen. Komprimering skiller seg fra føringer gjennom kommandolinjen og omgåelse ved at det er hele funksjonsområder som styres over tid av høyere nivå, og ikke bare at enkeltføringer gis direkte. Komprimering betinger at høyere kommandonivå har samme situasjonsbilde som de underliggende, og at operasjonen er så enkel og oversiktlig at den faktisk kan håndteres hensiktsmessig fra høyere nivå. En fare med "vellykket" komprimering er at et nivå som oppleves som irrelevant, kan bli tatt ut eller inkorporert i et annet nivå, kun basert på erfaringer i nær fortid eller med én operasjonsform.

¹⁷"Én-over-én" betyr at det bare er en underavdeling under hver sjef gjennom flere nivåer i kommandokjeden.

06040. Komprimering kan også skje ved at det operasjonelle kommandonivået overtar deler av de operative funksjonene til det militærstrategiske, men ikke forhold som strukturutvikling, styrkeproduksjon mv. Det har skjedd der det militærstrategiske nivå har blitt sett som mindre relevant av det politiske nivået, eller der det politiske nivået har gått utenom det militærstrategiske og samhandlet direkte med operasjonelle hovedkvarter. Det er da en utfordring at de strategiske understøttelsesfunksjonene ikke tas med i planleggingen, og dermed ikke klarer å følge opp når det gjelder styrkegenerering og strategisk logistikk.

06041. Hvert kommandonivå har sine etablerte oppgaver, sin egen "logikk" og *modus operandi*. Taktikken er kortsiktig og løsningsorientert basert på svært konkrete problemer, mens strategien har et langsiktig fokus og skal forholde seg til politiske ambisjoner og relatere militær maktbruk til politiske prosesser. Faren med omgåelse og komprimering er at samhandlingen mellom nivåene kan bli utfordrende, spesielt når det gjelder å kommunisere målsettinger, avklare metoder og avsette ressurser. Følgen kan da bli at sentrale deler av samhandlingen mellom kommandonivåene svekkes, forvittrer eller rasjonaliseres bort, slik at de logiske sammenhengene mellom de politiske ambisjon-

Figur 6.3 Komprimering av kommandonivåer

Figur 6.4 Taktisk binding av høyere kommandonivåer

ene, de militærstrategiske målsettingene og den operasjonelle styringen av de taktiske styrkene svekkes. Senere operasjoner kan derved få en helt annen dynamikk og karakter enn tilsiktet. Selv om det strategiske nivået evner å styre direkte når det er kun én pågående operasjon, er det ikke sikkert de makter det ved flere samtidig pågående operasjoner. I slike situasjoner er det operasjonelle nivåets evne til å samordne, koordinere og prioritere avgjørende.

06042. *Taktisk suksess kan binde strategi og politikk* hvis lokale taktiske initiativ driver operasjonene i en retning som ikke kan understøttes av høyere nivå, eller kommer i konflikt med den militærstrategiske og politiske innretningen. Lokal fremgang kan få høyere sjef til å velge å endre egne målsettinger og la disse styres av den taktiske suksessen. Dette er på den ene siden en klassisk problemstilling, spesielt knyttet til oppdragsbasert ledelse, der taktiske sjefer forfølger lokal suksess mot mål som ikke er en del av høyere sjefs oppdrag eller intensjon. På den andre siden kan lignende forhold oppstå i alliansesammenhenger, der det kan oppstå konflikt mellom alliansens operasjonelle fokus og nasjonale prioriteter, strategier eller *caveats*. Begge tilfeller krever en oppfølging fra det operasjonelle kommandonivået som sikrer at lokal suksess utnyttes, og som sørger for at det er de *riktige* suksessene som forfølges. En slik styring er viktig for at operasjoner ikke kjøres inn i blindspor eller at strategien og politikken kommer ut av kurs som følge av vellykkede lokale fremganger i feil retning.

06043. *Den strategiske korporalen* er ekstremvarianten av hvordan taktiske hendelser kan få direkte politiske konsekvenser. Problemet er at følgene av handlingen ikke håndteres i det militære kommandosystemet, men formidles av media til hele verden. Resultatet er at en liten hendelse som normalt ville blitt håndtert på bakken der det skjedde, havner på regjeringens bord i beste sendetid. Virkningen forsterkes dersom operasjonen er omstridt eller upopulær i opinionen.

6.7 Prinsipper knyttet til kommando og kontroll i en norsk fellesoperativ ramme

06044. Kapitlet har tidligere fremhevet de prinsipper som skal gjøres gjeldende for militær ledelse i Norge. Kommando og kontroll på sin side kan komponeres og praktiseres på ulike måter, avhengig av situasjon, ambisjon og ressurstilgang. Ulike hensyn må veies opp mot hverandre, og doktrinen legger følgende prinsipper til grunn for valg av struktur for kommando og kontroll:

- Man må etterstrebe en så *enhetlig innsats* som mulig.
- Man må etterstrebe en så *enhetlig kommando* som mulig, men det må ikke gå på bekostning av første punkt.
- Man må etterstrebe så *klare kommandolinjer* som mulig, men det må ikke gå på bekostning av punktene over.
- Man må etterstrebe en så *kontinuerlig kommando* som mulig. Den som planlegger bør i prinsippet også gjennomføre.
- Man må etterstrebe så *lettfattelig intensjon* som mulig. Jo flere som forstår hensikten med operasjonen, desto lettere er den å styre.
- Sjefen har alltid det hele og fulle *ansvaret* for oppdragets utførelse, men delegering øker tempo og kreativitet.
- Bygg *personlige relasjoner* med andre sjefer i organisasjonen.
- En effektiv og utfyllende *liaisonering* mellom ulike fagmiljøer og kommandonivåer er en viktig forutsetning for et effektivt kommando- og kontrollsystem.
- *Robuste* kommunikasjons- og informasjonssystemer åpner for fleksibilitet.
- Effektiv *interoperabilitet* må praktiseres og utvikles bevisst.
- Fleksibilitet og tilpasningsevne må *trenes, øves og dyrkes*.

6.8 Overføring av kommandomyndighet

06045. *Kommando ved nasjonal operativ virksomhet*. Forsvarssjefen (FSJ) fører *full kommando* over Forsvaret. I Norge benyttes *full kommando* om den myndighet tillagt FSJ som dekker alle aspekter ved militær virksomhet. Enhver militær sjef fører *alminnelig kommando*

over sine organisatoriske enheter innenfor det ansvars- og myndighetsområde som tilligger stillingen. Operasjonell sjef vil gis det best egnede kommandoforhold over tildelte styrker for gjennomføring av operasjoner.

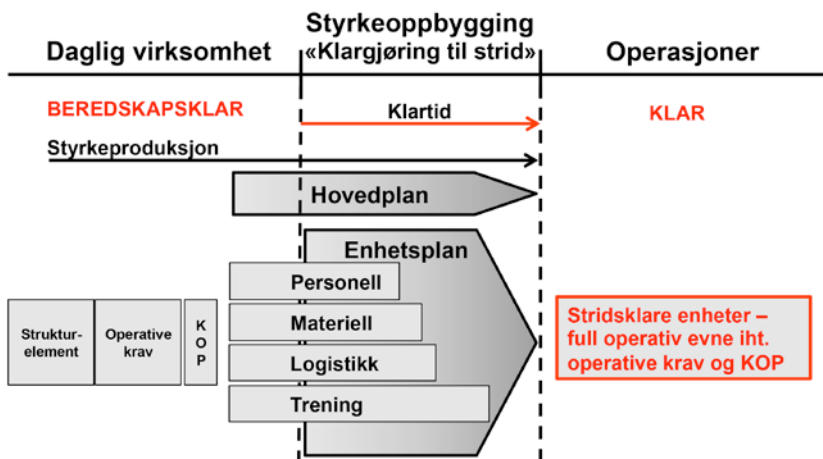
06046. Operasjonell sjef med den tilhørende nasjonale kommandostruktur er FSJs utøvende ledd innenfor operasjoner. Operasjonell sjef er normalt støttet sjef og får et koordinerende ansvar overfor andre sjefer i Forsvaret for planlegging og gjennomføring av operasjoner.

06047. *Kommandooverføring nasjonalt.* Alle endringer i kommando-myndighet skal skje eksplisitt, det vil si ved formell melding om kommandooverføring. Det kan overføres kommando av elementer, enheter og avdelinger uten at alle operative krav er nådd hvis sjefen anser at de er i stand til å utføre pålagte oppgaver med den status de har.

06048. Sjef FOH utøver kommando over tildelte nasjonale styrker. Sjefer beholder *administrativ kontroll* over styrker avgitt til sjef FOH, og DIF-sjefer med fagmyndighet har myndighet til å gjennomføre faglige kontroller av avgitte styrker etter avtale med sjef FOH.

06049. Styrkeoppbygging er alle tiltak som gjennomføres i en avdeling fra den er beredskapsklar i fredsbasen til avdelingen er klar i henhold til operative krav og Komplett operativ organisasjonsplan (KOP). Som figur 6.5 viser, er dette en omfattende prosess som involverer både avdelingen og støttefunksjoner i Forsvaret for øvrig, før selve kommandooverføringen finner sted.

06050. *Kommando ved operasjoner i utlandet.* FSJ delegerer kommando tilpasset oppdraget til internasjonal styrkesjef over styrkebidrag som avgis for operasjoner i utlandet. Overføringen skjer gjennom en egen Transfer of Authority-melding (TOA-melding) når avdelingen er klar til å løse oppdrag i operasjonsområdet. Alle endringer av kommandoforhold skal skje ved formell melding. Sjef E-tjenesten utøver alminnelig kommando over eget styrkebidrag, mens operasjonell sjef støtter styrkebidrag fra E-tjenesten etter anmodning.

Figur 6.5 Styrkeoppbyggingsprosessen, jf. Direktiv for styrkeoppbygging

06051. For å sikre nasjonal kontroll med norske styrker i operasjonene vil det være nasjonale representanter i alliert hovedkvarter for å følge opp bruken av norske styrker, og med myndighet til å følge opp nasjonale interesser. Slike nasjonale føringer knyttet til styrkebidragene er et viktig forhold alliert operasjonell sjef må forholde seg til, og bidrar til utfordringene med å planlegge og lede flernasjonale fellesoperasjoner.

06052. *Nasjonal kontingentsjef*, National Contingent Commander (NCC), er norske operative myndigheters stedlige representant i operasjonsteateret. NCC skal ivareta norske interesser og Sj FOHs administrative kontroll. NCC-funksjonen kan ivaretas gjennom en særskilt tjenestestilling, av en avdelingssjef i styrkens kommandokjede eller av senior stabspersonell i ett av styrkens hovedkvarter. Når norske fartøyer deltar, vil fartøysjefen normalt være NCC. NCC kan i gitte tilfeller også gis i oppdrag å sikre nasjonal kontroll med norske styrker i operasjonene.

06053. *Senior National Observer* (SNO) skal ivareta norske interesser og er FSJs kontaktledd til Chief Military Observer (CMO), samt til de norske observatørene i operasjonen. SNO er i alle nasjonale saker underlagt FSJ, og er i slike saker foresatt for alle norske observatører i operasjonen. SNO er i nasjonale saker (for utøvelse av administrativ kontroll) underlagt NCC dersom denne er etablert i operasjonen.

06054. *Senior National Representative* (SNR) skal ivareta norske interesser og er FSJs og sjef FOHs (og NCCs) kontaktledd til alt norsk personell som tjenestegjør i vedkommende hovedkvarter eller stab. SNR skal koordinere og samordne administrative saker. SNR er i alle nasjonale saker foresatt for alt norsk personell i hovedkvarteret. SNR er normalt underlagt NCC dersom denne er etablert i operasjonen.

06055. *Liaisonoffiserer* (LNO) til andre hovedkvarter representerer normalt vedkommende sjef som har sendt LNO-en, og vil normalt rapportere tilbake til ham. Særskilte ordninger for rapportering kan etableres for den enkelte LNO. LNO kan bidra til økt forståelse for sjefens intensjon både i avgivende og mottagende hovedkvarter. LNO bør normalt ha myndighet til å tale på vegne av avgivende sjef.

7. Planlegging og gjennomføring av fellesoperasjoner i Norge

7.1 Grunnlag for fellesoperasjoner

07001. Dette kapitlet beskriver det overordnede rammeverket for fellesoperasjoner, de operasjonelle planprosessene og samhandlingen med strategisk og taktisk nivå. Videre vil kapitlet beskrive hvordan hovedkvarteret utøver fellesoperativ ledelse av operasjoner. Interne prosesser i hovedkvarteret reguleres i stående operasjonsprosedyrer (SOP).

07002. For operasjonelt nivå er mål gitt av militærstrategisk nivå utgangspunktet for planlegging og gjennomføring av militære operasjoner. Bruk av militære virkemidler vil videre være nøye avstemt mot statens øvrige virkemidler for å bidra til å realisere de politiske ambisjonene og målene.

07003. Planlegging på operasjonelt nivå i NATO er beskrevet i to dokumenter. Doktrinært er det beskrevet i AJP-5 *Allied Joint Doctrine for Operational-Level Planning*. Prosessuelt er det beskrevet i *Allied Command Operations Comprehensive Operations Planning Directive (COPD)*. I hovedtrekk er COPD i tråd med AJP-5, men det finnes avvik. Forsvaret bruker COPD som utgangspunkt for planleggingsprosesser og -prosedyrer på militærstrategisk nivå (FST), på operasjonelt nivå (FOH) og i førende undervisningsinstitusjoner (FHS). Med NATO-prosedyrer som grunnlag har Forsvaret både et godt verktøy tilpasset norske krav og behov, og et verktøy som er godt i inngrep med NATO, og som forenkler norsk samvirke med NATO på alle nivå. Prosessbeskrivelsene for planlegging og ledelse av operasjoner i FFOD er dermed de samme som brukes i norske hovedkvarter.

07004. *Fellesoperasjoner* som beskrevet i kapittel 5 pkt. 05002, er en samordnet innsetting av Forsvarets ulike innsatsmidler i alle dimensjonene, slik at stridsmidlenes unike kvaliteter utnyttes så optimalt som mulig for at den fellesoperative innsatsen skal bli mer effektiv enn summen av enkeltinnsatsene. I tillegg må fellesfunksjonene¹⁸ prioriteres og settes inn slik at innsatsene kan opprettholdes mot de avgjørende målene.

07005. *Taktisk samvirke* er samvirke mellom våpenarter eller bransjer under én taktisk kommando innenfor en forsvarsgren eller fellesfunksjon. På samme måte som alle operasjoner som ledes fra det operasjonelle nivå i praksis er fellesoperasjoner, vil taktisk aktivitet som regel gjennomføres som taktisk samvirke og ikke med bare én taktisk kapasitet eller avdelingstype. Som nevnt i pkt. 01005 gjennomføres det innen rammene av fellesoperasjoner taktisk og stridsteknisk samvirke mellom enheter fra flere forsvarsgrener og innsatsmidler.

¹⁸ Se kapittel 5 for fellesfunksjoner

Permanente oppdrag	Oppdrag med lav konfliktintensitet	Oppdrag med middels konfliktintensitet	Oppdrag med høy konfliktintensitet
Overvåking	Fredsbygging og konfliktforebygging	Fredsbevaring	Operasjoner innenfor rammen av det å gjenopprette eller opprettholde sikkerhet i det nordatlantiske område.
Myndighetsutøvelse	Luft- og missilforsvar	Maritime sikkerhetsoperasjoner	Fredsoppretting
Suverenitetshendelse	Militær støtte til stabilisering og gjenoppbygging	Etablering av sanksjoner og embargoer	Fredsskaping
Støtte til det sivile samfunn	Humanitær bistand og støtte til humanitære operasjoner Militær støtte til sivile myndigheter	Forsvar mot terrorisme	Uttrekningsoperasjoner
	Støtte i forbindelse med evakuering av ikke-stridende	CBRN-forsvar	Kollektivt forsvar
	Ikke-spredning av masseødeleggelsesvapen og leveringsmidler		

Figur 7.1 Eksempler på gruppering av operasjoner. Tabellen er ikke uttømmende

07006. Operasjoner grupperes etter type basert på konfliktspektret og operasjonens intensitet, jf. eksemplene i figur 3.3. Innen én og samme operasjon kan det oppstå hendelser som vurderes som både lavintensive og høyintensive. Planlegging av fellesoperasjoner følger samme prinsipp uavhengig av intensitetsnivå.

07007. *Overordnede grensesettende faktorer* kommer direkte til uttrykk gjennom politiske føringer som ROE og *caveats*. Andre hensyn er legalitet (jus ad bellum / jus in bello), integritet og legitimitet.¹⁹

Operasjonelle grensesettende faktorer

07008. *Utholdenhet* i operasjoner er å opprettholde en styrkes kampkraft ved å gjøre den i stand til å overleve, ha evne til å forflytte seg og evne til å kjempe så lenge som nødvendig for å oppnå målene. Manglende eller lav utholdenhet er en alvorlig grensesettende faktor. Et fungerende logistikkapparat er avgjørende for høy utholdenhet.

¹⁹ Jf. kapittel 2.

07009. *Styrkebeskyttelse* er beskrevet i pkt. 05108 og utover, men kan oppsummeres som det å redusere sårbarheten til styrken slik at denne er i stand til å gjennomføre sitt oppdrag med minimale forstyrrelser fra fiendens side. God styrkebeskyttelse gir sjefen mulighet til å benytte styrker og kapabiliteter på best mulig måte. Sjefen må balansere ressurser satt av til beskyttelse opp mot tilgjengelige ressurser for å utnytte de handlingsrom denne beskyttelsen gir.

07010. *Risikostyring* er en kontinuerlig prosess som foregår på alle nivåer. På operasjonelt nivå består prosessen i å identifisere, vurdere og håndtere risiko som kommer fra operasjonelle faktorer. Deretter tas avgjørelser som balanserer risikokostnader, eksempelvis potensielle tap eller uønskede hendelser, mot oppdragsgjennomføring og potensiell gevinst.

Steg (steps) i en fellesoperasjon

07011. En fellesoperasjon deles inn i en logisk rekkefølge av successive steg. Under gjennomføringen av operasjoner vil stegene endre rekkefølge, overlappe og inntreffe samtidig på flere kommandonivåer. For å kunne håndtere den praktiske gjennomføringen av en operasjon er det nødvendig å forstå stegenes grunnleggende struktur og doktrinære hensikt.

De generiske stegene for det operasjonelle nivå er:

- Etablering av situasjonsbevissthet
- Utvikling av en operasjonsplan (OPLAN)
- Styrkeoppbygging, sammendragning og trening
- Oppbygging av logistikkstøtte, støtte fra vertsnasjon og eventuell flernasjonal støtte
- Deployering til operasjonsområdet, eventuelt å forsterke allerede deployerte styrkebidrag
- Gjennomføring av operasjoner
- Avslutning av operasjoner og oppdrag, og eventuell overføring av sikkerhetsansvar
- Sammendragning og redeployering
- Erfaringshåndtering og doktrinerevisjon

07012. De suksessive stegene er her kun overordnet beskrevet for å gi en forståelse av deres innbyrdes logiske sammenheng. Den praktiske bruken vil tilpasses de konkrete rammene og reguleres i håndbøker og SOP-er for det enkelte hovedkvarter. Alle stegene kan utdypes videre gjennom hver enkelt fellesfunksjon. I tillegg støttes hvert steg av krisehåndteringssystemene med tilhørende tiltak både innenfor en nasjonal kontekst og en NATO-kontekst.

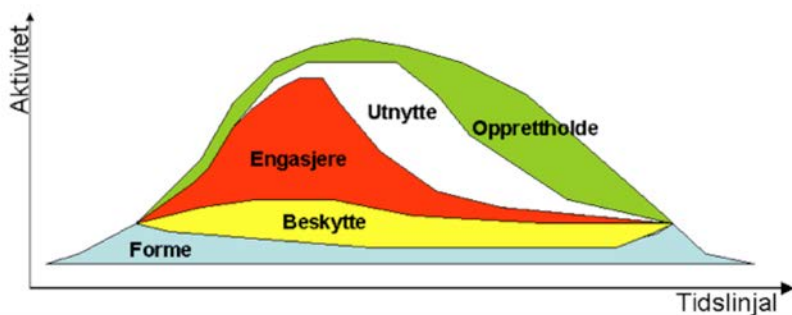
Operasjonelt rammeverk

(Operational Framework)

07013. Rammeverktøyet er fem tydelige funksjoner som hjelper sjefen til å skape forståelse for og til å kommunisere hvilke hovedaktiviteter og tiltak som kan utføres i gjennomføringen av en fellesoperasjon. Ved at rammeverket visualiserer hva som skal oppnås i tid og rom, kan det tydeliggjøre målene med operasjonen, sjefens intensjon, og hvordan oppdragene til undergitte sjefen skal støtte opp om denne.

07014. Som standard operasjonelt rammeverk for fellesoperasjoner brukes: forme (Shape) – engasjere (Engage) – utnytte (Exploit) – beskytte (Protect) – opprettholde (Sustain).

07015. Som utgangspunkt er hver operasjon unik og krever sin tilnærming. Dette krever forståelse for rammeverket og ulike måter dette kan komme til uttrykk på. Det kan være særskilte rammeverk som er spesielt egnet til et bestemt operasjonstema. Eksempelvis er ramme-

Figur 7.2 Operasjonelt rammeverk

verket rydde (Clear), holde (Hold), bygge (Build) utviklet for opprørsbekjempelse (Counter Insurgency (COIN)).

07016. Formende operasjoner eller aktiviteter søker å skape eller bevare vilkårene for påfølgende operasjoner som skal føre til en avgjørelse. Vilårene kan være knyttet til operasjonsmiljøet, en motstander, eller til egne styrker. Hensikten med formende operasjoner kan ofte være å påvirke oppfatningen hos én eller flere aktører.

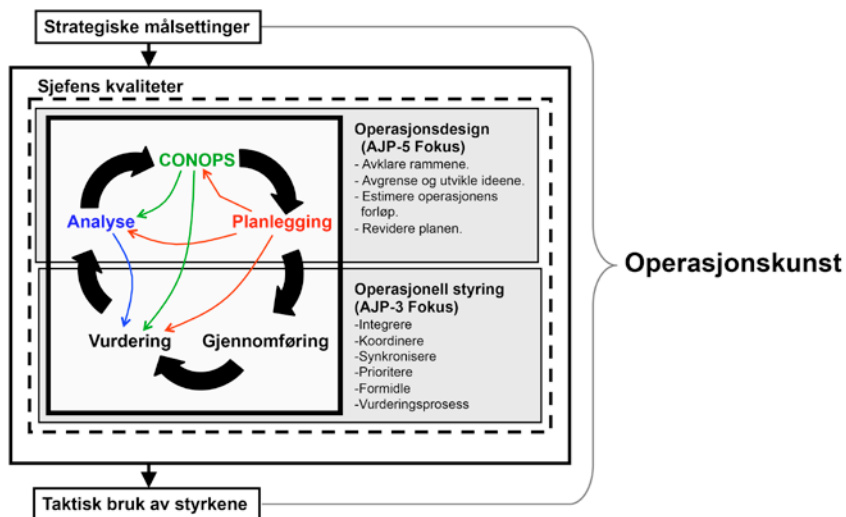
07017. Engasjerende operasjoner er de operasjoner eller aktiviteter som en operasjonell sjef gjennomfører direkte mot en motstander, og som anses for å være av betydning for å oppnå operasjonelle mål. Engasjering bør utnytte tempo, samtidighet og overraskelse. Poenget er ikke nødvendigvis å engasjere en motstander som er uforberedt, men å engasjere på en måte som umuliggjør effektive mottiltak.

07018. Utnyttelse retter seg mot å ta, eventuelt gjenvinne og beholde initiativet for å kunne styre operasjonens forløp. Å klare å utnytte de muligheter som skapes gjennom vellykket engasjering eller ved tilfældigheter, fordrer at mulighetene identifiseres i forkant, og at det er tilgjengelige ressurser som kan settes inn.

07019. Beskyttelse bevarer egen stridsevne og betyr at de samme elementene som man vil ramme hos motstanderen – vilje, forståelse og evne – må beskyttes hos egne styrker.

07020. Opprettholdende operasjoner eller aktiviteter sikrer nødvendig handlefrihet slik at de øvrige elementene i rammeverket kan gjennomføres.

07021. Rammeverket tydeliggjør dermed koblingen mellom mål (Ends), aktiviteter (Ways) og midler (Means). Rammeverket kan også beskrive hvordan oppdragene til underlagte sjef er står i forhold til hverandre, både med hensyn til hensikt, tid og rom. Elementene som inngår i rammeverket, er ikke nødvendigvis sekvensielle eller faseinndelte.

Figur 7.3 Sammenhengene mellom operasjonskunst, operasjonsdesign og operasjonell styring

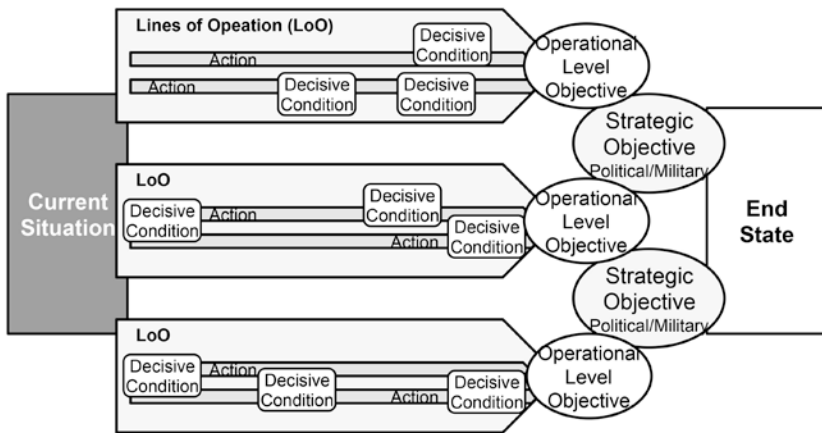
07022. *Operasjonskunsten* kommer til praktisk uttrykk gjennom kombinasjonen av sjefens kvaliteter og stabsstøttede prosesser som operasjonsdesign og operasjonell styring.²⁰

07023. Operasjonsdesign har som formål å:

- forstå oppdraget som skal løses;
- utvikle en bred tilnærming til hvordan man kan løse oppdraget ved hjelp av militære virkemidler;
- visualisere overordnet flyt og logikk i en operasjon i form av ulike designelementer, herunder slutttilstand, operasjonelle mål, operasjonslinjer, avgjørende tilstander, effekter, handlinger og ressurser som vist til høyre i figuren.

Operasjonsdesign er både et *produkt* og en *prosess*. Som *prosess* vil utviklingen av operasjonsdesign tidlig i planleggingen skape et felles utgangspunkt, og en delt situasjonsbevissthet knyttet til oppdraget som skal løses. Det er viktig å merke seg at operasjonsdesignen vil

²⁰ Styring brukes på norsk for management.

Figur 7.4 Operasjonsdesign som produkt

detaljerer og utvikles iterativt og inkrementelt basert på tilbakemelding fra planleggingsprosessen. Som *produkt* danner operasjonsdesign bl.a. et grunnlag for å vurdere måloppnåelsen (assessment)²¹ under gjennomføringen av operasjonen. Utvikling av operasjonsdesign bidrar til å skape forståelse for operative behov, øke graden av kreativitet og sikre en logisk sammenheng og balanse mellom mål (ENDS), midler (MEANS) og aktiviteter (WAYS).

07024. Operasjonsvurderingen er en problemløsningsmetodikk for problemer som er vanskelige å få tak på i uklare, kaotiske og dynamiske situasjoner, ofte preget av tidspress. Den kombinerer objektiv og rasjonell analyse med sjefens intuisjon. Operasjonsvurdering brukes på alle kommandonivåene, tilpasset krav på aktuelt nivå og situasjonens egenart. For det operasjonelle kommandonivået vil operasjonsvurderingen gi sjefen og staben et bilde av situasjonen, en skisse av mulighetene og lede til en beslutning om hva som skal gjøres: hvorfor den gitte handlemåten ble valgt, hvor operasjonen skal gå inn, når og med hva. Hvordan operasjonen skal gjennomføres, følger av den videre planleggingen.

²¹ Jf. pkt. 07067

07025. Designkonseptene er verktøy for å bygge operasjonsdesignen. De er med på å forme strukturen som operasjonene skal innordnes etter, ved at de bidrar til å gi retning under operasjonsvurderingen. De brukes også i operasjonsplaner og direktiver til å uttrykke hva som skal oppnås. Følgende elementer inngår normalt i designkonseptet:

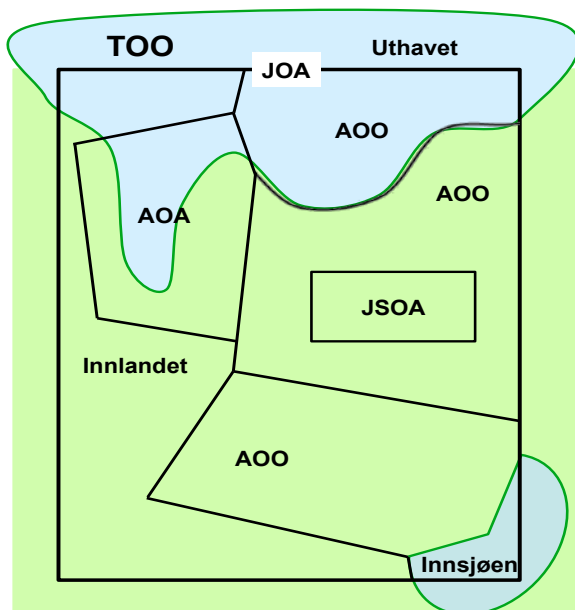
- Slutttilstand
- Ansvar for og avslutning av operasjonen
- Målsettinger, ønskede effekter, måleindikatorer for innsats og effektivitet og for utviklingen av operasjonen
- Tyngdepunkter, kritiske evner og egenskaper, kritiske behov, og kritiske sårbarheter
- Avgjørende punkter og avgjørende forhold
- Fastsette operasjonslinjer
- Fastsett operasjonell geometri
- Sekvensering og faseinndeling gjennom: (1) synkronisering, synergi og vektning, (2) samtidighet og dybde, (3) manøver, (4) operasjonstempo og (5) kraftsamling
- Alternativ planlegging (*Branches* og *Sequels*)
- Kulminasjonspunkt
- Operasjonspause
- Direkte/indirekte tilnærming
- Suksesskriterier

07026. Den operasjonelle *styringen* skal sørge for at innsatsene integreres, koordineres og synkroniseres slik at de riktige operasjonelle prioritetene preger gjennomføringen. De operasjonelle prioritetene skal formidles for å sikre en helhetlig gjennomføring på tvers av innsatsmidler og fellesfunksjoner. Det kreves en kontinuerlig og kritisk vurdering av operasjonens fremdrift i lys av motstanderens operasjoner og responser, slik at egen innsats kan tilpasses endrede forutsetninger for å nå de gitte målsettingene.

07027. *Operasjonell geometri* er inndelingen av det geografiske området hvor en fellesoperasjon gjennomføres. Den operasjonelle geometrien blir beskrevet med fastsatte begreper slik at hele styrkebidraget har en felles forståelse av operasjonsområdets rammer og hvordan

området er inndelt. Begrepene muliggjør også bedre forståelse hos ikke-militære aktører ved at begrepene utgjør en felles referanseramme. Inndelingen av operasjonell geometri er relatert til oppdraget og ikke nødvendigvis tilpasset geografiske forhold. Grensene som fastsettes for operasjonen, skal forenkle kontrolltiltak, synliggjøre ansvarsforhold og muliggjøre større fleksibilitet ved å avgrense områdene i tid og rom og tydeliggjøre hva som er tilgjengelige styrker.

07028. *Operasjonsteater* (Theatre of Operations (TOO)) blir definert på strategisk nivå, og er det geografiske rommet som både omgir og inkluderer områder som er tildelt én eller flere operasjonelle sjefer. Operasjonsteater fastsettes på midlertidig basis for å koordinere aktiviteter som støtter opp om en operasjon i og utenfor et fellesoperasjonsområde. Slike aktiviteter kan være knyttet til strategiske kommunikasjonslinjer, eller eksterne forhold som kan være en trussel mot operasjonen. TOO er utenfor den operasjonelle sjefs ansvarsområde.

Figur 7.5 Prinsipiell organisering av operasjonsrommet (fellesoperasjonsområdet innenfor et operasjonsteater)

07029. *Fellesoperasjonsområde* (Joint Operations Area (JOA)) blir definert på militærstrategisk nivå og tildeles en operasjonell sjef midlertidig for å oppnå operasjonelle målsettinger. Fastsettelse av et fellesoperasjonsområde skjer i dialog med operasjonelt nivå.

07030. For nasjonale operasjoner vil området normalt være begrenset til norsk territorium, havområder hvor Norge hevder suverene rettigheter og nærliggende internasjonale havområder hvor Norge har avtalefestede forpliktelser. I tillegg kommer andre internasjonale områder som må inkluderes for en optimal løsning av fredstidsoppgavene. I forbindelse med en væpnet konflikt kan det for eksempel være aktuelt å definere JOA til å omfatte hele eller deler av motpartens territorium. Det kan også være aktuelt å utvide JOA i forbindelse med operasjoner og aktiviteter innenfor det digitale rom og informasjonsmiljøet for å kunne operere effektivt og hensiktsmessig ut fra de gitte målsettinger.

07031. Begrepet *ansvarsområde* (Area of Responsibility (AOR)) benyttes ikke på samme måte i NATO og nasjonalt. I NATO er AOR et overordnet begrep som beskriver ansvarsområdet til Supreme Allied Commander Europe. Underlagte operasjonelle hovedkvarter tildeles ikke ansvarsområde, men får definert sine fellesoperasjonsområder (JOA) og operasjonsområder (AOO). Uttrykket benyttes også funksjonelt i NATO for eksempel i forbindelse med maritime operasjoner og etterretning (Etterretningsmessig ansvarsområde (Area of Intelligence Responsibility (AIR))). Nasjonalt beskriver AOR normalt ansvarsområdet til sjefen på operasjonelt nivå. Sjef FOH har, i forbindelse med ansvaret for å ivareta nasjonalt territorielt ansvar, delegert AOR til HV-distriktene. Andre underlagte taktiske sjefer får normalt ikke tildelt AOR, men tildeles definerte operasjonsområder (AOO) etter behov.

07032. *Operasjonsområde* (Area of Operations (AOO)) blir definert av operasjonelt nivå. Det er et generisk begrep for et fastsatt område innenfor fellesoperasjonsområdet, som er tildelt en undergitt taktisk sjef for et spesifisert oppdrag. Operasjonsområdet må gi tilfredsstillende bredde og dybde til å manøvrere og gi beskyttelse. Operasjonsområder vil ikke overlappe innenfor samme kommandonivå. Inn-

enfor et operasjonsområde har tildelt sjef myndighet til å innhente etterretning, gjennomføre operasjoner, koordinere ild, kontrollere forflytninger og opprette og vedlikeholde installasjoner. AOO bør ikke være særlig større enn påvirkningsområdet. Begrepene *Joint Special Operations Area (JSOA)*, *Amphibious Objective Area (AOA)*, *Air Policing area (APA)* og *Recognised Air Picture Production Area* er eksempler på spesifiserte operasjonsområder.

07033. *Påvirkningsområde (Area of Influence)* er det geografiske området hvor en sjef med disponible virkemidler kan påvirke utpekte aktørers forståelse og vilje. Utstrekningen av påvirkningsområdet defineres av rekkevidden av virkemidlene, og evnen til å lokalisere målgruppene.

07034. *Interesseområde (Area of Interest (AOI))* er det området som er av interesse for en sjef sett i lys av målsettingene med pågående eller fremtidige operasjoner. Interesseområdet omfatter påvirkningsområdet, operasjonsområdet og tilstøtende områder. Interesseområdet til ulike sjefer vil kunne overlappe hverandre og kan gå utenfor egen innhentingskapasitet. Det vil derfor være behov for omfattende koordinering for å sikre enhetlig innsats. Eksempler på interesseområder er Etterretningsmessig interesseområde (*Area of Intelligence Interest (AII)*).

07035. *Taktisk geometri* vil beskrive hvordan de utpekte taktiske kommandoene deler inn sine operasjonsområder.

07036. *Krigsskueplass*. På krigsskueplass kan militære myndigheter om nødvendig overta den øverste ledelse av politi og andre sivile forvaltningsorganer. Ansvars- og myndighetsforhold skal i utgangspunktet tilligge den alminnelige etat også under væpnede konflikter, men konkrete situasjoner kan gjøre det nødvendig å endre disse forholdene. Krigsskueplass kan utløses automatisk ved militært angrep på norsk territorium, eller blir definert ved at politisk ledelse peker ut et bestemt geografisk område som krigsskueplass. Krigsskueplass er ikke nødvendigvis sammenfallende med den militære inndelingen av operasjonsområdet.

07037. *Forvaltning av operasjonell geometri.* Det operasjonelle hovedkvarteret har ansvaret for forvaltningen av operasjonell geometri innenfor styrkesjefens JOA. De utpekte taktiske sjefer utleder sine respektive behov for AOO av eget oppdrag og gir innspill til det operasjonelle hovedkvarteret i planutviklingsprosessen. I denne dialogen vil operasjonell sjef koordinere, prioritere og tildele AOO til de utpekte taktiske kommandoene, jf. pkt. 07027.

7.2 Planlegging (av fellesoperasjoner)

07038. Planlegging av fellesoperasjoner gjennomføres integrert mellom politisk, militærstrategisk, operasjonelt og taktisk nivå. Prosessen i NATO er beskrevet i AJP 5 Allied Joint Doctrine for Operational Level Planning, og i NATO *Allied Command Operations Comprehensive Operations Planning Directive* (COPD) er prosedyrer og praktisk gjennomføring beskrevet. Disse ligger til grunn for de prosessene og prosedyrene Forsvaret har utviklet for bruk på militærstrategisk og operasjonelt nivå i Norge. Planprosessene søkes gjennomført samtidig med integrert deltakelse i hverandres planlegging (*Collaborative Planning*). Foruten liaisondeltakelse i hverandres plangrupper preges planleggingen av informasjonsutveksling og råd fra underordnet til overordnet nivå i plan- og beslutningsprosessen. Hensikten er å korte ned på den totale tiden som brukes til planlegging, og sørge for at det er sammenheng i planene mellom nivåene.

07039. For å holde et høyt tempo i planleggingen vil kommandonivåene dele planleggingsinformasjon og produkter, både uferdige og ferdigstilte. Selv om arbeidet pågår samtidig, må noen produkter på overordnet nivå ha nådd et visst modenhetsnivå før underordnet nivå kan gjennomføre planlegging. Aktiv informasjonsdeling på delt plattform i Forsvarets informasjonssystem, videokonferanser og liaisondeltakelse er eksempler på tiltak som skal sikre felles informasjonsgrunnlag og en effektiv planprosess.

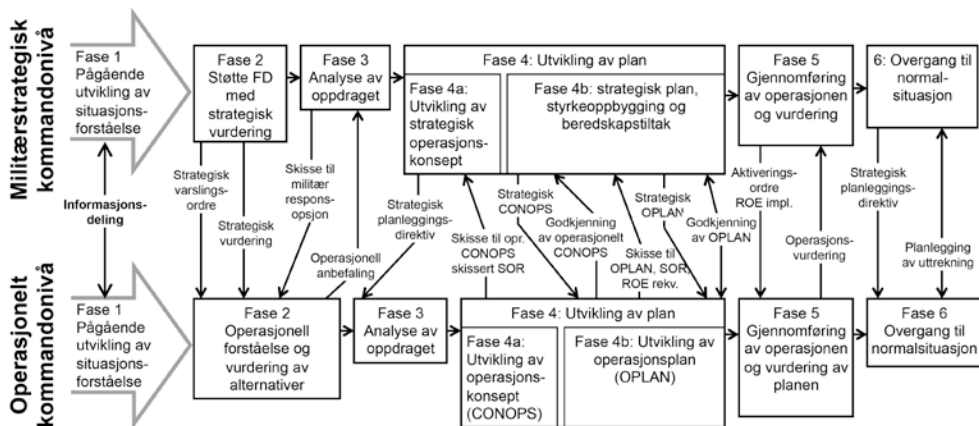
07040. Operativ planlegging gjennomføres av flere grunner:

- fordi det stående oppdraget fordrer vedvarende operasjoner i fredstid;
- fordi det har oppstått en situasjon som krever en ny plan (*Crisis Response Planning*);
- for å utvikle, oppdatere og revidere overordnet generisk planverk (*Generic Planning*);
- for å utvikle valgte planscenarier (*Contingency Planning*).

07041. For å håndtere en oppstått situasjon er det nødvendig at planleggingen gjennomføres på kortest mulig tid. Slik planlegging kan ta utgangspunkt i en eksisterende plan som oppdateres for formålet. Det fellesoperative planverket består av forhåndsplaner som revideres jevnlig, og er derfor ikke preget av den tidskritiske faktoren som preger krisehåndtering. Dette omhandles nærmere senere i kapitlet.

07042. Planleggingen gjennomføres prinsipielt i seks faser, som vist i figur 7.6 og 7.7. Prosessen starter i *fase 1* fordi det har oppstått eller kan oppstå en situasjon som krever handling fra Forsvarets side. Fasen kjennetegnes av at situasjonsbevisstheten for problemstillingen man står overfor økes. Dette er i praksis en kontinuerlig fase der det utveksles informasjon og kunnskap mellom nivåene for å forme og spisse forståelsen av situasjonen.

07043. *Fase 2, strategisk vurdering* starter med at forsvarsministeren (FMIN) iverksetter og gir Forsvarssjefen (FSJ) i oppdrag å støtte med utarbeidelse av en strategisk vurdering av situasjonen. FSJ utarbeider strategisk varslingsordre til Forsvaret. På grunnlag av felles situasjonsbevissthet og FSJs varslingsordre utarbeider operasjonell sjef varslingsordre nr. 1 til taktiske kommandoer og produksjonsstrukturen som støtter FOH. I fase 2 analyserer operasjonell sjef situasjonen fra et operasjonelt perspektiv for å gi FSJ råd om hvordan situasjonen kan håndteres fra Forsvarets side. I dette arbeidet involveres styrkeprodusentene og taktiske sjefer med tanke på muligheter og begrensninger som ligger i styrkestrukturen.

Figur 7.6 Operasjonsplanleggingsprosessen på og mellom militærstrategisk og operasjonelt nivå

07044. *Fase 3, militære responsopsjoner* starter med at FMIN gir FSJ i oppdrag å utarbeide militære responsopsjoner. FSJ gir operasjonell sjef utkast til dette, etterfulgt av at operasjonell sjef svarer med et operasjonelt råd om hvordan Forsvaret kan anvendes for å løse den aktuelle situasjonen. I dette arbeidet foregår det et tett samarbeid mellom nivåene i Forsvaret. På strategisk nivå avsluttes fase 3 med at FSJ gir sine militære opsjoner for respons til FMIN.

07045. *Fase 4a, utvikling av operasjonskonsept.* Med utgangspunkt i FMINs initieringsdirektiv utarbeider Forsvarssjefen strategisk planleggingsdirektiv (SPD) med oppdrag til Forsvaret. SPD og militære responsopsjoner (MRO) i fase 3 danner grunnlag for oppdragsanalyse på operasjonelt nivå. Det utarbeides videre en analyse av aktører og operasjonsmiljø. Deretter utarbeides operasjonsdesign og behov for engasjementsregler (ROE). Oppdragsanalysen presenteres operasjonell sjef for godkjenning. Om nødvendig og om tiden tillater det, utarbeider operasjonell sjef planleggingsdirektiv til taktiske kommandoer og de deler av Forsvaret som støtter operasjonell sjef.

07046. Fase 4a fortsetter med utarbeidelse av operasjonskonsept på militærstrategisk, operasjonelt og taktisk nivå. Det samarbeides tett

mellom nivåene. Det utveksles råd, plan- og beslutningsprodukter. Selv om arbeidet pågår tilnærmet samtidig, bør et utkast til strategisk operasjonskonsept foreligge som utgangspunkt for utvikling av handlemåter på operasjonelt nivå. Likeledes bør operasjonelt hovedkvarterets operasjonskonsept for taktisk nivå foreligge før taktisk nivå lager sin plan for gjennomføring. Fasen avsluttes med at operasjonell sjef beslutter handlemåte og sender operasjonskonseptet med behov for styrker og ressurser og eventuelle beredskapstiltak til FSJ for godkjenning. Taktisk nivå oversender sitt konsept til operasjonelt nivå. Om nødvendig gjennomføres harmonisering mellom nivåene før FSJ fremsender sitt konsept med ressursbehov til FMIN.

07047. *Fase 4b, utvikling av strategisk plan, styrkeoppbygging og beredskapstiltak, – og utvikling av operasjonsplan* på operasjonelt og taktisk nivå. Fasen starter på strategisk nivå med at FD godkjenner FSJs operasjonskonsept, og gir rammer, føringer og tildeler ressurser. Dette etterfølges av at FSJ godkjenner operasjonell sjefs operasjonskonsept, som i sin tur godkjenner taktisk nivå's konsept. Etter dette utarbeides operasjonsplan på strategisk, operasjonelt og taktisk nivå. Omfanget av den strategiske planen vil være situasjonsavhengig. Den strategiske planen vil kunne omfatte et videreutviklet strategisk operasjonskonsept som er harmonisert med operasjonell sjefs operasjonsplan.

07048. På operasjonelt og taktisk nivå utarbeides operasjonsplan med nødvendige vedlegg. Operasjonskonseptet fra fase 4a videreutvikles til en gjennomførbar plan som reflekterer ressurstilgang, rammer og føringer fra strategisk nivå, og som tar opp i seg eventuelle endringer i situasjonen. Som en konsekvens av dette kan det fremkomme behov som ikke er avdekket tidligere. Dette kan eksempelvis være anvendelse av strategiske innsatsmidler, kommandoforhold, engasjementsregler, styrkeoppbygging og beredskapstiltak. Disse forholdene sammen med operasjonsplan videreformidles fra taktisk nivå til operasjonelt nivå, som i sin tur sender operasjonelt nivå's plan til FSJ for godkjenning. FSJ sender strategisk plan til FD med styrke- og ressursbehov (SOR), og med anmodning om engasjementsregler og målkategorier;²² tiltak for

²² NATO: *Target Sets*.

styrkeoppbygging, beredskap eller andre nødvendige tiltak. Forsvarsdepartementet godkjenner deretter planen med tilhørende vedlegg og gir om nødvendig ytterligere føringer. Om nødvendig sørger FSJ etter dette for at planene harmoniseres, og som del av dette godkjenner FSJ operasjonell sjefs operasjonsplan, som i sin tur gjør det samme med taktiske sjefers planer.

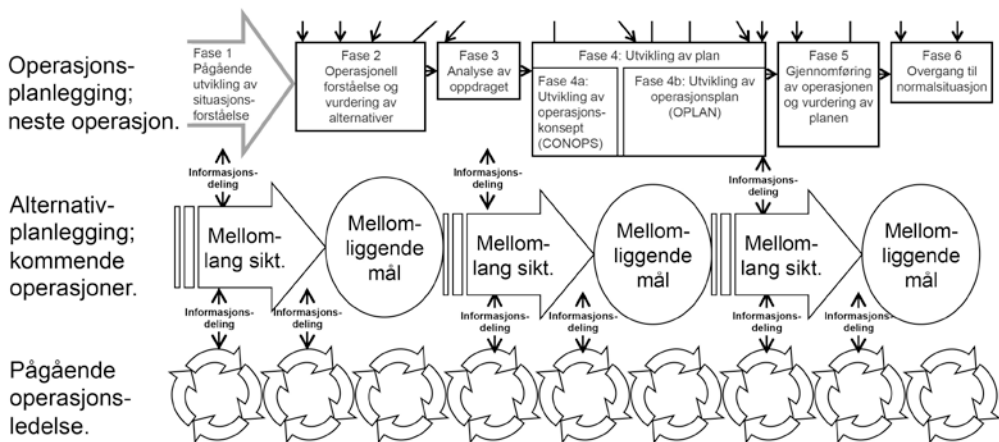
07049. *Fase 5, gjennomføring av operasjonen og vurdering av planen.* Fasen starter med at FD gir et gjennomføringsdirektiv (FD GD) til FSJ, som i sin tur gir iverksettingsordre til operasjonell sjef og Forsvaret for øvrig. Operasjonell sjef omgjør planen til operasjonsordre og iverksetter fellesoperasjon med tildelte styrker.

07050. *Fase 6, overgang til normalsituasjon* omfatter stabilisering og nedtrapping av den militære innsatsen. Overgang til normalsituasjon kan kreve en egen plan- og beslutningsprosess.

07051. *Ved iverksetting* gjøres planer om til ordre.

Planer kan være utformet slik at de er iverksettbare, eksempelvis ved bruk av kodeord, mens noen krever oppdatering før utgivelse. Operasjonelt nivå's planleggingsvirksomhet er inndelt i tre plan- og beslutningshorisonter: pågående operasjoner (*Current Operations* (J3-3)), operasjoner på mellomlang sikt (*Future Operations* (J3-5)) og planer (*Future Plans* (J5)). Operasjonsavdelingen (J3) har ansvar for pågående operasjoner og operasjoner på mellomlang sikt, mens planavdelingen (J5) har ansvar for utvikling, oppdatering og revisjon av planer. Før operasjonsavdelingen overtar en plan for iverksetting, gjennomføres overleveringsbrif som skal sikre at planens hensikt, innhold og forutsetninger er kjent for alle avdelinger og seksjoner.

07052. Figur 7.7 viser sammenhengene mellom pågående operasjoner, operasjoner på mellomlang sikt og operasjonsplanleggingen etter iverksettingsordre og i gjennomføringen av en fellesoperasjon. Hovedkvarteret gjennomfører disse prosessene samtidig og sørger for at etterretninger, informasjon og erfaringer fra pågående operasjoner tilflyter planleggerne. På samme måte vil planleggingen på mellomlang

Figur 7.7 Sammenheng mellom pågående ledelse (J3-3), alternativ planlegging (J3-5) og operasjonsplanlegging (J5)

sikt gi føringer til den pågående operasjonsledelsen for å sikre at operasjonene holdes på det sporet planleggingen legger opp til.

07053. Etter iverksetting har operasjonsavdelingen ansvar for døgnkontinuerlig ledelse og synkronisering av pågående operasjoner, inkludert plan- og beslutningsprosess i et kort og mellomlangt tidsperspektiv.

07054. I fredstid gjennomfører operasjonelt nivå til enhver tid vedvarende operasjoner i henhold til egen operasjonsplan og ved utstedelse av ordrer. I slike vedvarende operasjoner følges ovennevnte ansvarsfordeling, der ansvar og myndighet er regulert i stående operasjonsprosedyre.

07055. *Fellesoperativt planverk (FOPV)* er benevnelsen på samlingen av ferdig utviklede planer for fellesoperasjoner under ledelse av sjef FOH. Det er Sjef FOH som er ansvarlig for utarbeidelse og revisjon av fellesoperativt planverk med tilhørende planer. Sjef FOH har koordinerende myndighet overfor andre sjefer som støtter gjennomføringen av operativ virksomhet. Det fellesoperative planverket revideres jevnt

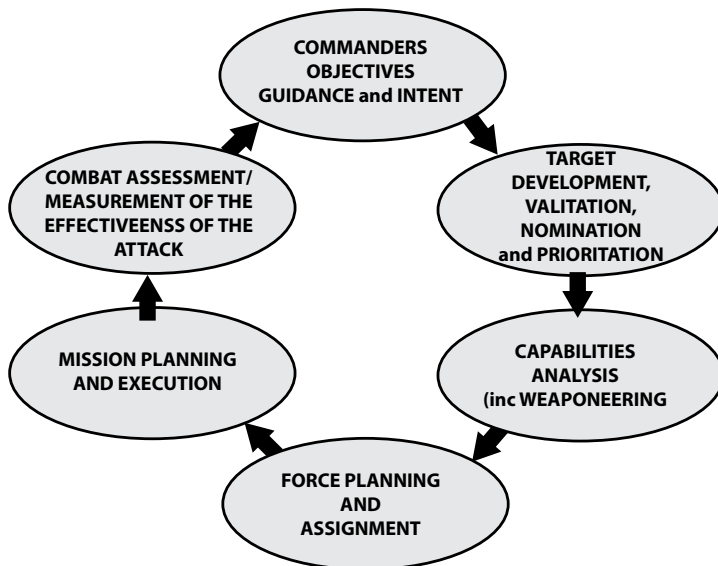
lig for å være oppdatert. Erfaringer fra gjennomførte operasjoner og fra relevant øvingsaktivitet gir viktige innspill i dette arbeidet. Planverket omhandler operasjoner i og utenfor Norge innen hele konfliktspektret. Når en situasjon oppstår, kan hovedkvarteret oppdatere én eller flere av disse til en plan som er tilpasset den aktuelle situasjon, eller utvikle en helt ny plan.

7.3 Tilrettelegging for fellesoperasjoner

07056. *Joint Intelligence, Surveillance and Reconnaissance* (JISR) er en samhandlingsrettet aktivitet mellom etterretningsfunksjonen, operasjonsfunksjonen og planfunksjonen i en militær stab for å sikre synkronisert og koordinert bruk av tilgjengelig sensor kapasitet og informasjon og for å gi raskere og bedre beslutningsgrunnlag på alle kommandonivåer. På denne måten vil etterretningsprosessen og operasjonsplanleggings- og gjennomføringsprosessen være gjensidig utfyllende og forsterkende. Hensikten med JISR er å utvikle tradisjonell etterretnings-, overvåkings- og oppklaringsaktivitet mot en tettest mulig integrasjon av etterretning og operasjoner.

07057. I planleggingen bidrar JISR med informasjon og etterretninger til å understøtte den gjennomgående planprosessen for å nå de operative målene. JISR er samtidig avhengig av at planprosessen gir føringer, begrensninger og muligheter for JISRs oppdragsløsning, og dermed vil normalt operasjonsplanlegging og JISR-planlegging være et integrert og parallelt løp. For gjennomføringen av operasjoner vil informasjons- og etterretningsstrømmen som JISR gir, bidra til synkronisering, beslutningspunkter og evaluering av måloppnåelse. Det vil også være en gjensidig avhengighet mellom operasjoner og JISR, ettersom innretning og prioritering av begrensede JISR-ressurser krever prioriterte innspill fra operasjonssiden.

07058. *Metodisk målbekjempelse* (Targeting). Bakgrunnen for å gjennomføre fellesoperasjoner er at det er et faktisk behov for å samarbeide på tvers av forsvarsgrener og fellesfunksjoner, fordi man på den måten benytter ressurser mer effektivt. Metodisk målbekjempelse

Figur 7.8 Målutvelgelsesprosessen

er et eksempel på slik utnyttelse av Forsvarets ulike ressurser for å oppnå operasjonelle målsettinger. Metodisk målbekjempelse i militære operasjoner er i all hovedsak en fellesoperativ prosess ledet av hovedkvarterets operasjonsavdeling, og forutsetter betydelig medvirkning fra etterretningsfunksjonen og taktisk nivå. Politisk nivå gir rammer for prosessen gjennom godkjenning av målkategorier og engasjmentsregler. Hensikten med denne prosessen er utvelgelse og prioritering av mål, herunder valg av innsatsmidler i samsvar med operative behov og kapabiliteter.

07059. Metodisk målbekjempelse er prosessen som gjennomføres for å velge ut, prioritere og påvirke mål som kan bidra til å oppnå de definerte målsettingene og slutttilstanden. Metodisk målbekjempelse på operasjonelt nivå sørger for å koordinere prosessen og å treffe avgjørelser der det mellom taktisk og operasjonelt nivå, og mellom aktørene, kan være kryssende interesser knyttet til valg og prioritering av mål. Operasjonsavdelingen utarbeider en målliste basert på egne

behov og foreslåtte mål fra taktisk nivå, innenfor de politisk godkjente målkategorier og ROE. Etter en prioritering av disse målene utarbeides en felles prioritert målliste²³. Handlinger som skal gjennomføres, kan være fysisk og psykologisk påvirkning for å skape den ønskede effekt og oppnå operasjonelle målsettinger. Med utgangspunkt i de prioriterte målene produseres målpakker med detaljert informasjon om hvert enkelt mål. I tillegg vil man på strategisk nivå regulere autorisasjonen til å angripe mål ut ifra antatt risiko og faren for utilsiktet skade.

07060. *Synkronisering av fellesoperasjoner.* Når innsatsmidler fra flere forsvarsgrener skal settes inn mot samme mål eller av andre grunner skal operere i hverandres dimensjon, oppstår det et behov for fellesoperativ koordinering og synkronisering. Egne koordineringsordrer gis for å koordinere og synkronisere stridsmidlenes felles innsats. Koordineringsordrer utvikles på grunnlag av vurderinger av den operative situasjonen og gis av styrkesjefen.

07061. Grunnlaget for synkronisering utover det som reguleres av koordineringsordrene, oppstår ved taktiske sjefers inngående forståelse av eget og andres oppdrag, sjefens intensjon og identifisering av støttet og støttende sjef. Dette er nærmere beskrevet i kapittel 6. Norsk operativ ledelsesfilosofi forutsetter en stor grad av forståelse, initiativ og koordinering sjefene imellom innenfor de rammer som er gitt av operasjonell sjef.

07062. *Situasjonsbevissthet og -forståelse.* Situasjonsbevissthet og situasjonsforståelse er en forutsetning for å kunne koordinere og synkronisere fellesoperasjoner. Grunnlaget for situasjonsbevissthet og -forståelse er etterretningsbildet og annen informasjon fra et utvalg sensorer og kilder, som samkjøres med relevante ordrer og det vi vet om andre egne styrker og aktører ellers i operasjonsområdet. Egne ressurser, tildelte oppdrag, støtte- og samvirkeforhold, stabens profesjonalitet og ikke minst sjefens personlighet og kompetanse er faktorer som også påvirker sjefens situasjonsbevissthet. Situasjonsbevisstheten krever kontinuerlig oppdatering med spesiell vekt på områder for pågående og planlagte operasjoner, og deles med hele den

²³ NATO Joint Prioritised Target List (JPTL).

fellesoperative styrken for å tilstrebe en felles situasjonsbevissthet på alle nivå. Når det er hensiktsmessig, bør situasjonsbevisstheten også deles med andre relevante aktører. Selv om en oppnår felles situasjonsbevissthet, vil en ofte ikke oppnå omforent situasjonsforståelse, men styrkesjefen og den enkelte taktiske sjef må selv vurdere hva som er en tilstrekkelig situasjonsforståelse i den gitte situasjonen.

07063. Siden situasjonsbevisstheten baseres på en rekke forhold, kan aktører på forskjellig nivå og med ulike oppdrag innen samme fellesoperasjonsområde ha forskjellig situasjonsforståelse, selv om det felles situasjonsbildet som vises, er det samme.²⁴ Situasjonsforståelse er altså ikke en objektiv størrelse, men utvikles av den enkelte og påvirkes av den enkeltes personlighet i tillegg til de andre forholdene nevnt over. Selve forståelsen av en situasjon er mer omfattende enn det situasjonsbildet som presenteres, og omfatter også den enkeltes tolkning (bevisst og ubevisst) av dette bildet. Hva som er en tilstrekkelig situasjonsforståelse, vil følgelig være relativt til en rekke faktorer som den rådende usikkerheten, tilgjengelige ressurser, folkeretten og militær nødvendighet. Disse forholdene må ligge til grunn i det kontinuerlige arbeidet med å utvikle og vedlikeholde en felles situasjonsbevissthet og -forståelse.

07064. Den operasjonelle sjefen må ta høyde for at overordnede, sideordnede og underordnede sjefer kan ha en annen situasjonsbevissthet enn en selv. Det gjør at sjef-til-sjef-koordinering og avstemming av situasjonsbevisstheten er svært viktig både i planlegging og ledelse av fellesoperasjoner. Derfor er sjefers liaisonoffiserer til nest høyere nivå og aktiv utnyttelse av VTC mellom sjefer av helt vesentlig betydning for både planlegging og gjennomføring av fellesoperasjoner. Ulik situasjonsbevissthet og -forståelse er en av de sentrale årsakene til friksjon innad i styrken, og både sjefer og staber må derfor kontinuerlig arbeide for å redusere denne årsaken.

07065. Joint Battlespace Management (JBM) utøves gjennom virkemidler og tiltak som muliggjør dynamisk synkronisering av aktivi-

²⁴NATO: *Common Operational Picture (COP)*.

teter innenfor felles operasjonsområde. Integrering, koordinering og synkronisering av fellesoperasjoner, regulert gjennom ordre og planer, gir føringer for hvem, hva, når og hvor relatert til utøvelsen av operasjonen. Joint Battlespace Management gir føringer for hvordan, gjennom å koordinere og prioritere tildelingen av Joint Battlespace. Joint Battlespace Management er en integrert del av operasjonsplanen og skal primært bidra til å skaffe egne enheter nødvendig handlefrihet og manøverrom til å løse sine oppdrag. Joint Battlespace Management skal synliggjøre ansvarsforhold, forenkle kontrolltiltak og muliggjøre større fleksibilitet i tid, rom og bruk av tilgjengelige styrker. Dette vil bidra til å forhindre konflikt med andre egne styrker, samtidig som det muliggjør effektiv bekjempelse av motstanderen. Joint Battlespace Management er ikke kun relatert til væpnet konflikt, men gjelder også i utøvelsen av daglige operasjoner og episodehåndtering. Videre er det et virkemiddel for å koordinere militære styrker og sivile aktører i det geografiske rommet.

07066. Styring av den operasjonelle geometri dreier seg ikke bare om de klassiske dimensjonene sjø, land og luft. Også ytre rom-, cyber- og

informasjonsdimensjonene og den elektromagnetiske dimensjon er en del av Joint Battlespace Management. Disse dimensjonene angir hvor aktivitet foregår. Utover dette koordineres også aktivitetene i tid. Styrkesjefen har normalt kun myndighet til å styre Joint Battlespace innenfor fellesoperasjonsområdet og for militære styrker. Graden av dynamisk styring av Joint Battlespace avhenger i stor grad av styrkesjefens mulighet til sanntids informasjonsutveksling med involverte aktører.

07067. *Vurdering.*²⁵ Når en handling er utført, er det nødvendig å etablere en forståelse av hvor vellykket den var. Vurderingen skal oppfylle tre kriterier. For det første er det vanlig å vurdere hvorvidt planlagt aktivitet er gjennomført på en vellykket måte. For det andre må man vurdere om den planlagte aktiviteten har vært effektiv. Til slutt må man vurdere om disse planlagte aktivitetene er med på å bidra til en progresjon i de operasjonelle målene.

07068. Hensikten med vurderingen er derfor ikke bare å beskrive hva som skjedde og hvilke følger dette fikk. Det viktigste er å komme frem til anbefalinger om hva som bør gjøres fremover. Vurdering er derfor ikke bare en naturlig avslutning på en engasjementsprosess, men også en naturlig start på en ny syklus der man anbefaler hva som skal gjøres i fremtiden for å oppnå gitte målsettinger.

07069. Vurderinger gjøres på alle militære nivå fra strategisk til taktisk. Tidligere var Battle Damage Assessment (BDA) ofte omtalt som den dominerende metoden på alle nivåer. BDA er fortsatt et viktig bidrag, men er nå bare en del av den totale vurderingen som gjennomføres på taktisk nivå.

7.4 Gjennomføring (av fellesoperasjoner)

07070. Det operasjonelle hovedkvarteret leder normalt tildelte styrker gjennom utpekte taktiske kommandoer som gjennomfører oper-

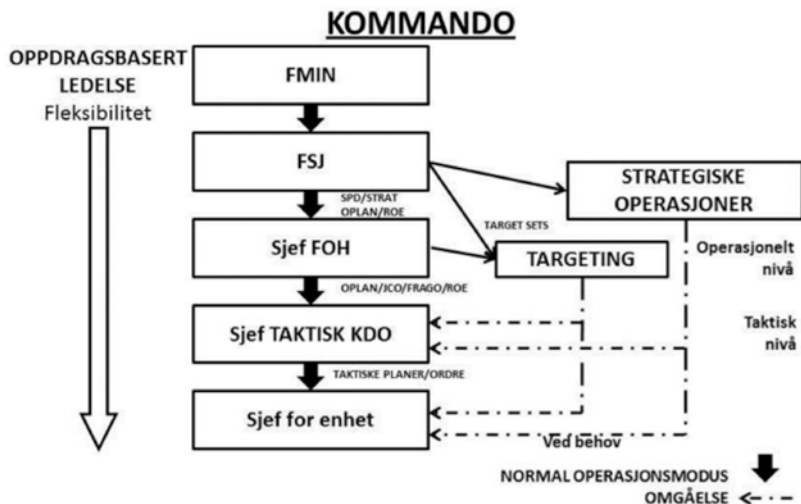
²⁵ NATO: *Assessment*.

asjoner etter ordre og med hjemmel i tildelt taktisk kommandomyndighet.

07071. Den vanligste organisering er at militærstrategisk nivå gir sine føringer gjennom blant annet direktiv, ordre og ROE til det operasjonelle nivå. Det operasjonelle nivå utarbeider sine planer og ordrer og gir disse til taktisk nivå. I nasjonale operasjoner benyttes ikke komponenter, og dermed ikke komponentsjefer, som er vanlig i NATO. Høyere nivå kan til enhver tid ta direkte styring over én eller flere enheter i kommandokjeden, enten enhetene er særlig utpekt eller inngår som en del av den fellesoperative styrken. Normalt vil det være aktuelt der handlingene er av en slik art at man ønsker en mer direkte kontroll med utførelsen, enten det er politisk sensitivt eller utfallet er av stor betydning. Dette er mest vanlig i forbindelse med strategiske operasjoner og i metodisk målbekjempelse (targeting). Dette kan skje både i fred, krise og væpnet konflikt.

07072. *Oppdragsorganisering*. En sentral oppgave under planlegging og gjennomføring av operasjoner er å organisere styrker og ressurser. Hensikten er å sette sammen stridsmidler, understøttelse og ledelselementer slik at den fellesoperative innsatsen blir mest mulig effektiv i situasjonen man står overfor. Operasjonelt nivå kan velge å organisere underliggende styrker på to prinsipielt forskjellige måter tilpasset det aktuelle oppdraget. Faste styrkestrukturer har den fordelen at oppdrag ofte kan iverksettes hurtig basert på innarbeidede prosedyrer og rutiner. Oppdragsorganisering kan likevel være mest hensiktsmessig fordi styrkene da settes sammen med bakgrunn i de kapasiteter som anses nødvendige for å løse oppdragene effektivt. Den sivile parallellen til oppdragsorganisering er prosjektorganisering. Tidstap på grunn av behov for samøving av styrkens elementer kan være en ulempe. Oppdragsorganisering kan gjennomføres for enkeltoppdrag (kortvarig) eller for en hel operasjon (langvarig). I tillegg til kampstyrker vil en slik organisasjon normalt inkludere kommandostøttefunksjoner og støttende enheter/staber.

07073. *Oppdragsorganisering* vil bli utnyttet fleksibelt både under øvelser og operasjoner. En målsetting er derfor til enhver tid å kunne

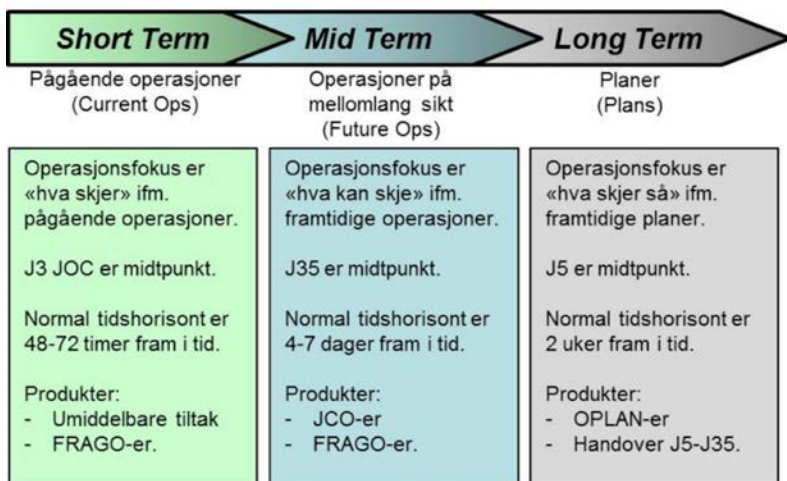

Figur 7.9 Eksempel på vanlig kommandoforhold

etablere en situasjonstilpasset K2-struktur, herunder ha evne til å variere mellom sentralisert og desentralisert ledelse.

07074. *Operasjonsfokus og normalaktiviteter i hovedkvarteret.* Hovedkvarteret støtter operasjonell sjef i planlegging, gjennomføring og ledelse av fellesoperasjoner. Virksomheten er regulert i en fast syklus (stridshjul) for å sikre tidsriktig synkronisering av aktiviteter og prosesser i hovedkvarteret, slik at sjefen holdes oppdatert og har et best mulig beslutningsgrunnlag. Virksomheten er inndelt i forskjellige operasjonsmodi. Forskjellene kommer til uttrykk i bemanning og i frekvensen til de ulike ledelses- og synkroniseringsaktivitetene i hovedkvarteret.

07075. *Daglige operasjoner i fredstid.* Den operasjonelle sjefens primærfunksjon er operativ ledelse av tildelte norske militære styrker. Den operative ledelsen foregår i hovedkvarterets felles operasjonsrom. Det operasjonelle hovedkvarterets primære rolle i gjennomføringsfasen og fellesoperasjoner ligger i dets evne til synkronisering, priori-

Figur 7.10 Operasjonsfokus og aktiviteter i hovedkvarteret

tering og ressurstildeling. Det døgkontinuerlige stridshjulet er med på å koordinere prosessene internt i hovedkvarteret.

07076. *Hendeshåndtering*: Når det oppstår en plutselig og uforutsett trussel eller et problem som må håndteres umiddelbart, og dermed kan true hovedkvarterets operasjonsfokus og normalaktiviteter, kan hovedkvarteret sette sammen et midlertidig ledelselement (*Crisis Action Team (CAT)*) for å håndtere situasjonen. CAT består av stabsoffiserer som er øremerket, øvd og trent som CAT. Teamet kan bli tildelt en midlertidig, oppdragstilpasset styrke, ofte satt opp i all hast for å løse dette ene oppdraget. Hensikten er at hovedkvarteret skal fokusere på sitt oppdrag, uten at sekundære kriser og uforutsette problemer får forstyrre oppdragsløsningen.

07077. Når en oppstått situasjon oppfattes som mer kompleks og strekker seg ut over det korte tidsperspektivet, vil hovedkvarteret kunne etablere en felles plangruppe ad-hoc med kompetanse fra hele hovedkvarteret, alt etter behov. Avhengig av situasjonen kan

gruppen arbeide i det middelslange eller det lange tidsperspektiv. I det middelslange tidsperspektivet kalles gruppen oftest *Joint Planning Team (JPT)*, i det lange tidsperspektivet kalles den *Joint Operational Planning Group (JOPG)*.

8. Begrepsapparat og referansedokumenter

Dette kapitlet er delt inn i et ordlisteavsnitt der sentrale begreper fra doktrinen er definert, og egne avsnitt for kommandobegreper, forkortelser og litteraturliste.

8.1 Ordliste

A

Alliert fellesoperasjon (Allied Joint Operation): En operasjon som gjennomføres av to eller flere NATO-medlemmer, hvor elementer fra mer enn én forsvarsgren inngår.

NATO: An operation carried out by forces of two or more NATO nations, in which elements of more than one service participate.

(AAP-06)

Area of Influence: Se påvirkningsområde.

Area of Intelligence Interest (AII): Se etterretningsmessig interesseområde.

Area of Intelligence Responsibility (AIR): Se etterretningsmessig ansvarsområde.

Area of Interest (AOI): Se interesseområde.

Area of Operations (AOO): Se operasjonsområde.

Area of Responsibility (AOR): Geographical area of ground, sea or air under the command of a commander who has the necessary authority and power to exercise it. This responsibility is normally extended to intelligence collection, conduct of operations, control of movements and possibly the maintenance and protection of facilities, but it can also be

limited to a specific domain. As such an AOR will geographically define the Battle Space assigned to a commander.

NATO: (1) (Strategisk) The geographical area assigned to the Supreme Allied Commander Europe. (AAP-06). (2) (Taktisk) In naval operations, a predefined area of enemy terrain for which supporting ships are responsible for covering by fire on known targets or targets of opportunity and by observation. (AAP-06)

ARS-operasjoner: Operasjoner som favner luftromskontroll (Air Control), luftbildeproduksjon (RAP Production) og sammenstilling av informasjon fra sensorer (Sensor Fusion).

Avansert stabiliserende behandling (DCR): Behandling som gis pasienter som ikke er ferdigbehandlet eller er ustabile etter førstehjelp. Dette må utføres snarest og senest innen EN time, og kan enten skje på skadestedet ved at kompetent personell fremføres til pasienten eller ved at pasienten evakueres til en sanitetsinstallasjon.

B

Base: En lokalisering som operasjoner springer ut ifra eller støttes fra og som inneholder faste installasjoner som utfører logistikk eller annen støtte.

Beredskap: Evne til å reagere i rett tid, på rett sted, med tilstrekkelig kapasitet. Begrepet knyttes normalt til planlegging, forberedende tiltak og reaksjonstid.

Beredskapsklar: Angir hva som skal være forberedt og på plass ved enheten i det daglige, slik at enheten er i stand til å gå fra beredskapsklar til klar i løpet av klartiden når ordre om styrkeoppbygging gis.

Bidragsstrategi: Deltakelse i en operasjon der nasjonal statssikkerhet ikke står på spill, men hvor det å bidra solidarisk i en allianse er et mål i seg selv.

C

Caveat: Se nasjonale forbehold.

CBRN: Et samlebegrep som brukes internasjonalt og er basert på de engelskspråklige begrepene Chemical, Biological, Radiological og Nuclear. Begrepet brukes som en fellesbetegnelse på kjemiske toksiske stoffer (C), biologiske agens (B, som omfatter mikroorganismer eller giftstoffer av biologisk opprinnelse – toksiner), radioaktive stoffer (R) og kjernefysiske ladninger (N), som kan forårsake tap av liv eller skade på helse, miljø og materielle verdier.

Centre of Gravity: Se tyngdepunkt.

Civil Military Cooperation (CIMIC): Se sivil-militært samvirke.

Common Operational Picture (COP): Se felles situasjonsbilde.

Component Commander: Se komponentsjef.

Computer Network Attack (CNA): Se datanettverksangrep.

Computer Network Defence (CND): Se datanettverksforsvar.

Computer Network Exploitation (CNE): Se datanettverksutnyttelse.

Computer Network Operations (CNO): Se datanettverksoperasjoner.

Counter Command Activity: Aktiviteter som tar sikte på å påvirke motstanderens kommando- og kontrollsystemer og -prosesser.

Counter Improvised Explosive Devices (C-IED): Beskriver hele bredden av offensive og defensive innsatsområder for å hindre en aktør eller organisasjon i å oppnå ønskede effekter ved bruk av IED.

Counter Intelligence (CI): Se kontraetterretning.

Critical Capabilities: Se kritiske evner og egenskaper.

Critical Requirements: Se kritiske behov.

Critical Vulnerabilities: Se kritiske sårbarheter.

Culminating Point: Se kulminasjonspunkt.

Cyberforsvar: Defensive midler og tiltak for å oppnå, opprettholde og gjenopprette ønsket nivå av IKT-sikkerhet.

Cyberoperasjoner: Se datanettverksoperasjoner.

Cybersikkerhet: Se informasjonssikkerhet.

D

Damage Control Resuscitation (DCR): Se avansert stabiliserende behandling.

Damage Control Surgery (DCS): Se skadebegrensende kirurgi.

Datanettverksangrep (Computer Network Attack (CNA)): Angrep på motstanderens datasystem med sikte på å forstyrre, manipulere eller ødelegge, som støtte til en militær operasjon.

NATO: Action taken to disrupt, deny, degrade or destroy information resident in a computer and/or computer network, or the computer and/or computer network itself. Note: A computer network attack is a type of cyber attack. (AAP-06)

Datanettverksforsvar (Computer Network Defence (CND)): Tiltak for å opprettholde militær handlefrihet i en militær operasjon ved å overvåke, detektere, analysere og iverksette defensive mottiltak i egne informasjonssystemer ved datanettverksangrep eller datanettverksutnyttelse mot egne informasjonssystemer.

Datanettverksoperasjoner (Computer Network Operations (CNO)):

Tiltak som gjennomføres i datanettverkene for å påvirke motstanders datanett og beskytte eget nett. Dette omfatter nettverksangrep, net-tverksbeskyttelse og nettverksutnyttelse.

Datanettverksutnyttelse (Computer Network Exploitation (CNE)):

Tiltak for å oppnå adgang til motstanderens datasystem, tappe det for informasjon og utnytte denne informasjonen (uten at motstanderen er klar over det) som støtte til en militær operasjon.

NATO: Action taken to make use of a computer or computer network, as well as the information hosted therein, in order to gain advantage. (AAP-06)

Defensive kontraluftoperasjoner: Oppdagelse, identifikasjon, avvisning og/eller engasjement av fiendtlige luftstyrker som forsøker å angripe vennlige styrker eller trenge gjennom en forsvarers luftrom.

Doktrine: Fundamentale prinsipper for hvordan militære styrker styrer aktiviteter for å oppnå målsettinger. Doktriner er autoritative, men anvendelse krever dømmekraft.

NATO: Fundamental principles by which the military forces guide their actions in support of objectives. It is authoritative but requires judgement in application. (AAP-06)

E

Eksplivryddetjeneste (Explosive Ordnance Disposal (EOD)):

All tjeneste i forbindelse med leting, merking, rapportering, fjerning og tilintetgjøring av blindgjengere og annen ammunisjon som må fjernes fra skytefelt eller områder utenfor skytefelt. Fjerning/tilintetgjøring av improviserte eksplosive innretninger er å betrakte som eksplivrydding. Tilintetgjøring av kassert/utrangert ammunisjon betraktes ikke som eksplivrydding.

Elektronisk krigføring (EK) (Electronic Warfare (EW)): En militær aktivitet som gjør bruk av elektromagnetisk (EM) energi for å utnytte og beherske spektret i offensive og defensive operasjoner. EK omfatter innhenting og identifikasjon av EM-utstråling, bruk av EM-energi for å

reduere eller forhindre fiendtlig bruk av spektret og tiltak for å sikre egne styrkers bruk av dette.

NATO: Military action that exploits electromagnetic energy to provide situational awareness and achieve offensive and defensive effects.

Related terms: electronic countermeasures; electronic protective measures; electronic warfare support measures; operations security. (AAP-06)

End state: Se slutttilstand.

Enhetlig hensikt (Unity of Purpose): En tilstrekkelig grad av felles målsetting og avklaring av ansvarsområder mellom den militære organisasjonen og andre relevante aktører i operasjonsområdet. Muliggjør enhetlig innsats.

Enhetlig innsats (Unity of Effort): Aktiviteter og ressursinnsats for å oppnå ett eller flere felles mål. Muliggjøres av enhetlig kommando og hensikt.

NATO: In military operations, coordination and cooperation among all actors in order to achieve a common objective. (AAP-06)

Enhetlig kommando (Unity of Command): Ansvar og myndighet er tydelig avklart, og muliggjør dermed effektiv ledelse og utnyttelse av de militære styrkene i operasjonen.

Etterretning (intelligence): Systematisk innhenting og bearbeiding av informasjon som angår utenlandske forhold, ervervet med åpne og fordekte metoder i en statlig legal ramme. Produktene skal redusere usikkerhet, skape forståelse og har ofte en prediktiv karakter. Begrepet brukes om produktet, aktiviteten og organisasjonen som utøver aktiviteten.

NATO: Intelligence is defined as the product resulting from the directed collection and processing of information regarding the environment and the capabilities and intentions of actors, in order to identify threats and offer opportunities for exploitation by decision-makers. (AJP-2 Ed. A v.1 – RATIFICATION DRAFT 1)

Etterretningsmessig ansvarsområde (Area of Intelligence Responsibility (AIR)): Det område som er tildelt en sjef med ansvar for å produsere etterretninger med de midler som er til disposisjon.

NATO: An area allocated to a commander, in which he is responsible for the provision of intelligence, within the means at his disposal.

(AAP-06)

Etterretningsmessig interesseområde (Area of Intelligence Interest (AII)): Det område som en sjef behøver etterretninger fra om de faktorene og den utviklingen som vil kunne påvirke utfallet av egne pågående og fremtidige operasjoner.

NATO: The area in which a commander requires intelligence on those factors and developments likely to affect the outcome of his current and future operations. (AJP-2, 2003)

Etterretningsprosessen (Intelligence Cycle): Den aktivitetssyklusen hvor informasjon blir innhentet, sammenstilt og konvertert til etterretning og gjort tilgjengelig for brukerne. Denne syklusen omfatter de fire fasene: styring, innhenting, bearbeiding og fordeling til brukerne.

NATO: The sequence of activities whereby information is obtained, assembled, converted into intelligence and made available to users. This sequence comprises the following four phases: Direction, Collection, Processing and Dissemination. (AAP-06)

Explosive Ordnance Disposal (EOD): Se eksplosivryddetjeneste.

F

Fagmyndighet: Ansvar og myndighet til å fastsette krav og angi faglige rammer innen et gitt virksomhetsområde, for hele Forsvaret, herunder utvikle og være faglig rådgiver innen dette området, samt foreta kontroll og gi pålegg ved avvik. Deler av myndigheten kan delegeres videre som fagansvar.

Favourable Air Situation: Se fordelaktig luftsituasjon.

Fellesfunksjoner (Joint Functions) gir et fornuftig rammeverk med samsvarende kapabiliteter og aktiviteter satt sammen for å bistå den

operasjonelle sjefen med å integrere, synkronisere og gi retning til de forskjellige kapabilitetene og aktivitetene i en fellesoperasjon.

NATO: Joint functions provide a sound framework of related capabilities and activities grouped together to assist JFCs to integrate, synchronize, and direct various capabilities and activities in joint operations (AJP-3).

Fellesoperasjon: En operasjon der elementer fra minst to forsvarsgren-er deltar og der graden av samhandling er styrt fra et fellesoperativt nivå.

Fellesoperasjonsområde (Joint Operations Area (JOA)): Det landterritorium, havområder og luftrom som midlertidig tildeles en operasjonell sjef for å oppnå operasjonelle målsettinger.

Felles situasjonsbilde (Common Operational Picture (COP)): En sammenstilling av informasjon fra alle relevante dimensjoner, presentert i ett format og bilde, som legger til rette for felles situasjonsbevissthet og tettere plansamarbeid mellom nivåene i organisasjonen.

NATO: A single identical display of information relevant to an operational domain, shared by more than one command or system, that facilitates collaborative planning and assists all echelons to achieve situational awareness. (AAP-31(A) Not NATO Agreed)

Force Protection (FP): Se styrkebeskyttelse.

Fordelaktig luftsituasjon (Favourable Air Situation): Foreligger når motstanderens innsats og anvendelse av luftstridsmidler ikke i vesentlig grad vil påvirke utfallet av våre land-, sjø- eller luftoperasjoner.

Forebyggende sikkerhetstjeneste: Planlegging, tilrettelegging, gjennomføring og kontroll av forebyggende sikkerhetstiltak som søker å fjerne eller redusere risiko som følge av sikkerhetstruende virksomhet.

Forsvarsgrenvist taktisk samvirke: Taktisk samvirke mellom enheter fra flere forsvarsgrener og innsatsmidler, normalt innenfor rammen av en fellesoperasjon.

Fredsbevarende operasjoner (Peacekeeping (PK)): Operasjoner som legitimeres av FN-paktens kapittel VI (fredelig bileggelse av tvister) og krever samtykke fra konfliktens parter før de kan settes i verk.

NATO: A peace support operation following an agreement or ceasefire that has established a permissive environment where the level of consent and compliance is high and the threat of disruption is low. The use of force by a peace support force is normally limited to self-defence. (AAP-06)

Fredsopprettende operasjoner (Peace enforcement (PE)): Operasjoner med mandat i FN-paktens kapittel VII, som ikke krever partenes samtykke for å settes i verk. Fredsopprettende operasjoner vil ofte innebære strid mot regulære eller irregulære styrker.

NATO: A peace support operation conducted to maintain a ceasefire or peace agreement where the level of consent and compliance is uncertain and the threat of disruption is high. The peace support force must be capable of applying credible coercive force and must apply the provisions of the ceasefire or peace agreement impartially. (AAP-6)

Friksjon: Sammenfatningen av det som skiller krigens virkelighet fra teorien, og som hemmer og sinker planlegging og gjennomføring av operasjoner.

G

Genderanalyse: Systematisk innsamling og undersøkelse av informasjon om kjønnsforskjeller og sosiale relasjoner mellom kvinner og menn, for å identifisere og forstå ulikheter basert på kjønn.

NATO: The systematic gathering and examination of information on gender differences and on social relations between men and women in order to identify and understand inequities based on gender.

Genderperspektiv: Hensynet til kjønnsbaserte forskjeller mellom kvinner og menn som gjenspeiles i deres sosiale roller og samhandling, i fordelingen av makt og tilgang til ressurser.

H

Høyere taktisk nivå: Taktisk kommando underlagt det operasjonelle kommandonivå. For eksempel Brigadekommando, Norwegian Task Group (NorTG) eller Norwegian Air Operations Centre (NAOC).

I

Improvised Explosive Device (IED): Se improvisert eksplosiv innretning.

Improvisert eksplosiv innretning (Improvised Explosive Device (IED)): En innretning som er plassert eller fabrikkert på en improvisert måte, som inneholder ødeleggende, dødelige, skadelige, pyrotekniske eller ildspåsettende kjemikalier og som er designet for å ødelegge, uskadeliggjøre, forstyrre eller distrahere. Innretningen kan bestå av militære fabrikater, men er normalt sammensatt av ikke-militære komponenter. NATO: A device placed or fabricated in an improvised manner incorporating destructive, lethal, noxious, pyrotechnic or incendiary chemicals and designed to destroy, incapacitate, harass or distract. It may incorporate military stores, but is normally devised from non-military components. (AAP-06)

Influence Activity: Se påvirkningsaktiviteter.

INFOOPS: Se informasjonsoperasjoner.

Informasjonsmiljøet: Består av både en virtuell og en fysisk bestanddel, noe som gjør at den påvirker aktørene både innenfor og utenfor operasjonsmiljøet, og dermed har global rekkevidde. NATO: The virtual and physical space in which information is received, processed and conveyed. It consists of the information itself and information systems. (MC 422/3)

Informasjonsoperasjoner (INFOOPS): En stabsfunksjon som analyserer, planlegger, vurderer og integrerer informasjonsaktiviteter i den hensikt å skape ønskede effekter på viljen, forståelsen og kapabiliteten hos en motstander, en potensiell motstander eller andre godkjente målgrupper, til støtte for operasjonens målsetninger.

NATO: A staff function to analyse, plan, assess and integrate information activities to create desired effects on the will, understanding and capability of adversaries, potential adversaries and NAC approved audiences in support of Alliance mission objectives. (MC 422/4)

Informasjonssikkerhet (INFOSEC): Sikkerhetstiltak for i nødvendig grad å oppnå konfidensialitet, integritet, tilgjengelighet og autentisitet ved behandling av informasjon i alle situasjoner, uavhengig av verktøy og metoder. Informasjonssikkerhet omfatter både etablering av barrierer, deteksjon av sikkerhetstruende hendelser og reaksjon på slike med tanke på gjenoppretting av sikker tilstand for informasjon og systemer.

Information Protection Activity: Aktiviteter som beskytter egne planer og egen informasjon og informasjonssystemer.

INFOSEC: Se informasjonssikkerhet.

Intelligence Cycle: Se etterretningsprosessen.

Intelligence Requirements Management and Collection Coordination (IRM CC): Overordnet styring av de ulike etterretningsbehovene og en koordinering av innhenting.

Interesseområde (Area of Interest (AOI)): Det område som er av interesse for en sjef ut ifra målsettingene med pågående eller fremtidige operasjoner. Omfatter påvirkningsområdet, operasjonsområdet og tilstøtende områder.

NATO: The area of concern to a commander relative to the objectives of current or planned operations, including his areas of influence, operations and/or responsibility, and areas adjacent thereto. (AAP-06)

Internasjonale organisasjoner (International Organizations): Organisasjoner etablert som følge av formelle avtaler mellom stater. De kan ha global, regional eller funksjonell basis for å fremme medlemmenes interesser.

NATO: An intergovernmental, regional or global organization governed by International law and established by a group of states, with international juridical personality given by international agreement, however characterized, creating enforceable rights and obligations for the purpose of fulfilling a given function and pursuing common aims. (AAP-6)

International Organizations: Se internasjonale organisasjoner.

Irregulære styrker («irregular activity»): Styrker som oftest står under ikke-statlig kontroll og eksempelvis kan omfatte militsgrupper eller opprørsbevegelser. Styrkene kan være politisk, etnisk eller religiøst motiverte, eller motivert av rent økonomiske interesser. De er sjelden uniformerte og dermed vanskelige å skille fra lokalbefolkningen, er ofte organisert i cellestrukturer og nettverk med desentralisert ledelse. De bruker ukonvensjonelle metoder, opererer bare unntaksvis i større grupper, og søker kun strid med regulære styrker når styrkeforholdet er i deres favør.

NATO: The use or threat of force by irregular forces, groups or individuals, frequently ideologically or criminally motivated, to effect or prevent change as a challenge to governance and authority. (AAP-06)

J

Joint Battlespace Management (JBM): Et system av prosedyrer for å tilrettelegge for optimal samhandling og forhindre utilsiktet engasjement av vennlige styrker og parter.

Joint Fires: Se operasjonell ild.

Joint Intelligence, Surveillance and Reconnaissance (JISR): En samhandlingsrettet aktivitet mellom etterretningsfunksjonen, operasjonsfunksjonen og planfunksjonen i en militær stab for å sikre synkronisert og koordinert bruk av tilgjengelig sensor kapasitet og informasjon og for å gi raskere og bedre beslutningsgrunnlag på alle kommandonivåer.

Joint Logistics Support Group (JLSG): Et taktisk logistikkledelseselement for å lede utførelsen av logistikken på operasjonelt nivå.

Joint Operations Area (JOA): Se fellesoperasjonsområde.

Joint Targeting: Den prosess som gjennomføres på operasjonelt nivå for å velge ut, prioritere og påvirke mål som kan bidra til oppnåelse av de definerte målsettinger og slutttilstanden.

Joint Task Force: En fellesoperativ deployerbar styrke, spesialtilpasset oppdragets behov.

NATO: A joint (multi-service) deployable task force, tailored to the mission, and formed for the full range of the alliance's military missions. (MC 389/2)

K

Kapabilitet: Evnen til å utføre en bestemt oppgave, eksempelvis evne til antioverflatekrigføring. Eksempler: Evnen til å bekjempe overflatemål og evnen til taktisk landmobilitet.

Kapasitet: Et kvantitativt mål for en gitt kapabilitet. Altså en definert størrelse på et krav, eller hvor stor evne en enhet har i forhold til en definert målestokk. Eksempler: Skjold-klassens antioverflatekapasitet eller stridsvognens manøverkapasitet.

Key Leader Engagement (KLE): Engasjement mellom en militær leder og ledende medlemmer av godkjente målgrupper. Engasjementet skal ha definerte målsettinger til støtte for definerte effekter.

Klar: Beskriver tilstanden hvor en enhet har møtt gitte operative krav og er fylt opp i henhold til planverket. Personellet har nødvendig kompetanse i henhold til operative krav og planverk for enheten.

Koalisjonsoperasjon: En flernasjonal operasjon utenfor rammene av etablerte allianser, sammensatt ad hoc av to eller flere stater for å løse et felles oppdrag. (AAP-39)

Kommando og kontroll: Er en av basisfunksjonene og det militære begrepet for planlegging og ledelse av operasjoner. Det består av organisasjonen, prosessene, prosedyrene og systemene som gjør militære sjefer i stand til å lede og kontrollere styrkene.

Komponentsjef (Component Commander): Sjef for en grenkomponent på det tredje nivået i NATOs militære kommandostruktur.
NATO: A single-service or functional component commander at the third level of the NATO military command structure. (AAP-06)

Kontraetterretning (KE) (Counter Intelligence (CI)): Aktiviteter innrettet på identifikasjon og reaksjon på sikkerhetstrusselen fra fiendtlige etterretningsorganisasjoner eller fra individer involvert i spionasje, sabotasje, undergravende virksomhet eller terrorisme.
NATO: Those activities which are concerned with identifying and countering the threat to security posed by hostile intelligence services or organizations or by individuals engaged in espionage, sabotage, subversion or terrorism. (AAP-06)

Krigsskueplass: Et bestemt geografisk område som pekes ut av politisk ledelse og kan utløses automatisk ved angrep på Norge. På krigsskueplass kan militære myndigheter om nødvendig overta den øverste ledelse av politi og andre sivile forvaltningsorganer.

Kritiske behov (Critical Requirements): Betingelser, ressurser eller midler som er helt nødvendige for realiseringen av kritiske evner eller egenskaper.

Kritiske evner og egenskaper (Critical Capabilities): De evner og egenskaper som er avgjørende for tyngdepunktets betydning.

Kritiske sårbarheter (Critical Vulnerabilities): Kritiske behov som finnes i begrenset antall eller har andre svakheter som gjør at de kan påvirkes med stor effekt selv med små ressurser. Dersom en kritisk sårbarhet nøytraliseres, vil tyngdepunktet svekkes eller slutte å fungere.

Kulminasjonspunkt (Culminating Point): Det punktet i tid og rom der en styrke ikke lenger har stridsevne til å fortsette en operasjon under gjeldende forhold.

NATO: The point in time and the location at which a force no longer has the capability to continue an operation under current conditions. (AAP-06)

Kystnært område (Littoral Area): I militær sammenheng et sjøområde som strekker seg fra ute i det åpne hav og inn til kysten, og som må kontrolleres for å støtte operasjoner på land. Det omfatter også det landområdet innenfor kysten som kan bli støttet og forsvart direkte fra sjøen.

L

Littoral Area: Se kystnært område.

Logistikk er den virksomheten som planlegger og gjennomfører flytting, understøttelse og vedlikehold av militære styrker.

Lokalt territorielt ansvar innebærer:

- i. Daglig ansvar for lokal planlegging og ledelse av operasjoner i fred, krise og krig innen eget kommandodistrikt med egne og tildelte styrker etter gjeldende operasjonsplaner og -ordrer, direktiver, konsepter og instruksjoner.
- ii. Daglig ansvar for lokalt samarbeid, samvirke og nettverksbygging med sivile partnere og lokale myndigheter som politidistrikter, fylkesmenn, utvalgte kommuner, relevante etater og næringsliv av særlig samfunns viktig karakter.

Luftkontroll (control of the air): En grad av dominans i luftrommet som muliggjør egne land-, sjø- og luftoperasjoner på et gitt tidspunkt og innenfor et gitt område, uten at motstanderens luftstridskrefter kan forstyrre på en avgjørende måte. Luftkontroll er en relativ tilstand som kan deles inn i tre ulike nivåer; fordelaktig luftsituasjon, luftoverlegenhet, og luftherredømme.

M

Maritim styrkesjef: Sjefen for det høyeste maritime taktiske nivået.

Militær strategi: Omsette politikk og politiske ambisjoner i militærstrategiske mål og ambisjoner.

Militærstrategisk nivå: Det kommandonivået som omsetter politikk og politiske ambisjoner i militærstrategiske mål og ambisjoner.

Militærteori: Læren om krigens natur og karakter, og framgangsrike gjennomføring.

Myndighetsutøvelse: Håndhevelse av offentligrettslige påbud, forbud og vilkår i medhold av lov, forskrifter eller annet gyldig kompetansegrunnlag, rettet mot enkeltpersoner eller andre private rettssubjekter.

N

Nasjonale forbehold (caveat): I NATO-operasjoner enhver begrensning eller restriksjon og ethvert pålegg fra en nasjon til sine militære styrker eller sivile elementer under NATO-kommando og -kontroll, eller som på annen måte er tilgjengelige for NATO, som ikke tillater sjefen for NATO-operasjonen å deployere og anvende enhetene fullt ut i henhold til operasjonsplanen. (AAP-6)

NATO Quick Reaction Alert (QRA): NATOs stående kampflyberedskap.

Naval Cooperation And Guidance for Shipping (NCAGS): Et NATO-konsept adoptert av Norge. Ivaretar sjømilitært samarbeid og veiledning for sivil skipsfart.

NATO: The provision of NATO military cooperation, guidance, advice, assistance and supervision to merchant shipping to enhance the safety of participating merchant ships and to support military operations. (AAP-06)

Nettverksbasert forsvar (NbF): Er en konseptualisering av nettverkstenkningen som handler om å utvikle både mennesker, organisa-

sjon og teknologi med et mål om å organisere ressursene mest mulig effektivt for å oppnå en størst mulig effekt av de ressursene som settes inn gjennom systemintegrasjon, situasjonsbevissthet og forståelse av sjefens intensjon.

O

Offensive kontraluftoperasjoner: Ødeleggelse, forstyrning eller begrensning av motstanderens luftmakt så nær kilden som mulig.

Operasjon (operation): Sekvensielle og koordinerte aktiviteter med en definert hensikt.

NATO: A sequence of coordinated actions with a defined purpose. (1) NATO operations are military. (2) NATO operations contribute to a wider approach including non-military actions. (AJOD WG, 2014)

Operasjonell geometri er inndelingen av det geografiske området hvor en fellesoperasjon gjennomføres.

Operasjonell ild (Joint Fires): Er utnyttelsen av den fellesoperative styrkens tilgjengelige ildkraft i alle dimensjonene for effektiv mål-bekjemping, for å åpne for avgjørende manøver og bekjempe en motstander som blir eksponert av egen manøver.

NATO: Fires applied during the employment of forces from two or more components, in coordinated action toward a common objective. (AAP-06)

Operasjonell manøver (manoeuvre): Manøvrering med styrker fra mer enn én forsvarsgren. Handler om manøvrering i flere dimensjoner rettet mot de operasjonelle målsettingene.

NATO: Employment of forces on the battlefield through movement in combination with fire, or fire potential, to achieve a position of advantage in respect to the enemy in order to accomplish the mission. (AAP-06)

Operasjonell sjef: Sjefen for et hovedkvarter på operasjonelt nivå.

Operasjonell vurdering (Joint Assessment): Det operasjonelle nivåets vurdering av effekter og handlinger i operasjonsteateret for å måle fremgang i måloppnåelse for operasjonelle og strategiske mål, og nødvendige forhold for å oppnå ønsket slutttilstand.

Operasjonelt nivå (operational level): Det kommandonivået som gjennom planlegging og ledelse av operasjoner mot gitte mål og med tildelte ressurser omsetter strategiske mål og ambisjoner til oppdrag for tildelte styrker.

NATO: The level at which campaigns and major operations are planned, conducted and sustained to accomplish strategic objectives within theatres or areas of operations. (AAP-06)

Operasjonelt rammeverk for fellesoperasjoner (operational framework): Er et verktøy for å skape forståelse for, og for å kommunisere, hvilke hovedaktiviteter og tiltak som inngår i en fellesoperasjon.

NATO: Provide a way of understanding and communicating the activities that the commander will need to plan, direct and coordinate. They allow the commander to visualise effects and to articulate his intent. Particularly in stabilisation, such a framework allows the commander and other actors conducting the campaign to share a common language and understanding of what is required to be done. (AJP-3(B))

Operasjonskunst (operational art): Omsette strategiske mål og ambisjoner til taktisk handling, og så styre taktiske operasjoner og aktivitet i den retningen som bidrar til å realisere de strategiske målene.

NATO: The employment of forces to attain strategic and/or operational objectives through the design, organisation, integration and conduct of strategies, campaigns, major operations and battles. (AAP-06)

Operasjonslinjer (Lines of Operations (LoO)): De abstrakte linjene som i tid og rom forbinder avgjørende punkter med tyngdepunktet i en operasjonsplan.

Operasjonsområde (Area of Operations (AOO)): Generisk begrep for et fastsatt område innenfor fellesoperasjonsområdet, som er tildelt en undergitt styrkesjef for et spesifisert oppdrag.

NATO: An area defined by the joint force commander within a joint operations area for the conduct of specific military activities. (AAP-06)

Operasjonspause (operational pause): En valgt pause i utvalgte aktiviteter for å unngå kulminasjon og regenerere nødvendig stridsevne for å fortsette operasjonen.

NATO: Cessation of certain activities during the course of an operation to avoid reaching the culminating point and to be able to regenerate the combat power required to proceed with the next stage of the operation. (AAP-06)

Operasjonssikkerhet (Operational Security (OPSEC)): Er den systematiske beskyttelsen av egne operasjoner gjennom aktive og passive tiltak, i den hensikt å frata motstanderen muligheten til å oppnå uventede fordeler.

NATO: The process which gives a military operation or exercise appropriate security, using passive or active means, to deny the enemy knowledge of the dispositions, capabilities and intentions of friendly forces. (AAP-06)

Operasjonsteater (Theatre of Operations (TOO)): Det geografiske rommet som både omgir og inkluderer områder som er tildelt én eller flere operasjonelle sjefer.

NATO: Theatre. A broad geographical area defined by SACEUR, which includes and surrounds the JOA, where strategic and operational activity may take place in support of the JFC's mission. (AJP-3(B))

Operativ evne: Evnen til å løse sine oppgaver, herunder planforberedelser og beredskap. En funksjon av styrkenes evner og kapasiteter, tilgjengelighet, deployerbarhet og utholdenhet.

Operativ virksomhet: Omfatter planlegging, ledelse og gjennomføring av militære operasjoner i fred, krise og væpnet konflikt i og utenfor Norge, alene eller i allianse. Herunder hører tilsyn med styrkeoppbygging, beredskap og rustningskontroll. I tillegg inngår planlegging, gjennomføring og ledelse av øvelser i samarbeid med ansvarlige for styrkeproduksjon og logistikk.

Oppdragsselement (Task Element (TE)): Et element sammensatt av én eller flere underavdelinger, under en felles sjef, for å løse et spesifikt oppdrag gitt fra en oppdragsenhet.

NATO: The smallest logically and reasonably defined unit of behaviour required in completing a task or sub-task e.g. (AAP-45 Not NATO Agreed)

Oppdragsenhet (Task Unit (TU)): En enhet sammensatt av ett eller flere oppdragsselementer, under en felles sjef, for å løse et spesifikt oppdrag gitt fra en oppdragsgruppe.

Oppdragsgruppe (Task Group (TG)): En gruppe sammensatt av én eller flere oppdragsenheter, under en felles sjef, for å løse et spesifikt oppdrag. Oppdragsgrupper er normalt den laveste selvstendige kampstyrken ved oppdragsorganisering.

Oppdragsstyrke (Task Force (TF)): En styrke sammensatt av én eller flere oppdragsgrupper, under en felles sjef, for å løse en spesifikk operasjon eller et spesifikt oppdrag.

NATO: A temporary grouping of units under one commander, formed for the purpose of carrying out a specific operation or mission. (AAP-6)

Opprørsbevegelse («insurgency»): Irregulære styrker som søker makt sentralt eller regionalt.

NATO: Actions of an organized, often ideologically motivated, group or movement that seeks to effect or prevent political change or to overthrow a governing authority within a country or a region, focused on persuading or coercing the population through the use of violence and subversion. (AAP-06)

Overvåking (surveillance): Systematisk og kontinuerlig observasjon for å oppnå en hensiktsmessig situasjonsbevissthet.

NATO: The systematic observation of aerospace, surface or subsurface areas, places, persons, or things, by visual, aural, electronic, photographic, or other means. (AAP-06)

P

Peace enforcement (PE): Se fredsopprettende operasjoner.

Peacekeeping (PK): Se fredsbevarende operasjoner.

Presence, Posture and Profile (PPP): En styrkes fysiske eller oppfattede tilstedeværelse, eller mangel på sådan, i et område sender tydelige signaler til omverdenen. Opptreden, inkludert handlingsmønster, bekledning og utrustning, oppfattet grad av beredskap etc., har en kommunikasjons- og informasjonseffekt. Styrkens profil, først og fremst Styrkesjefens profil hos publikum og i media, vil også ha en effekt i informasjonsdimensjonen.

Psykologiske operasjoner (Psychological Operations (PSYOPS)): Planlagte aktiviteter som benytter kommunikasjonsmidler og andre metoder rettet mot godkjente mål/målgrupper for å påvirke oppfatninger, holdninger og atferd for slik å oppnå ønskede politiske og militære målsettinger.

NATO: Planned activities using methods of communication and other means directed at approved audiences in order to influence perceptions, attitudes and behaviour, affecting the achievement of political and military objectives. (AAP-06)

Påvirkningsaktiviteter (Influence Activity): Aktiviteter som tar sikte på å påvirke holdninger og oppfatninger.

Påvirkningsområde (Area of Influence): Det geografiske området hvor en sjef direkte kan påvirke utpekte aktørers forståelse og vilje med disponible virkemidler.

NATO: A geographical area wherein a commander is directly capable of influencing operations, by manoeuvre or fire support systems normally under his command or control. (AAP-06)

R

Reception, Staging, Onward movement and Integration (RSOI): Personell, materiell og forsyninger blir mottatt, sammendratt og eventuelt trent før videre forflytning til områder der styrkene integreres i

avdelingsforband, og videre frem til endelig destinasjon for innsetting i operasjonen.

S

Sektorovergripende aktivitet: Samarbeid mellom flere etater for å nå en felles målsetting.

Situasjonsbevissthet (Situational Awareness (SA)): Forståelsen av alle forhold i og omkring operasjonsområdet som er nødvendig for å fatte informerte beslutninger.

NATO: The knowledge of the elements in the battlespace necessary to make well-informed decisions. (AAP-06)

Situational Awareness (SA): Se situasjonsbevissthet.

Sivil-militært samarbeid: Et sektorovergripende samarbeid ledet av norske politiske myndigheter knyttet til både kriseberedskapen og det daglige, rutinemessige samarbeidet.

Sivil-militært samvirke (Civil Military Cooperation (CIMIC)): CIMIC er koordinering og samvirke mellom militære styrker og sivile aktører, bl.a. befolkningen i operasjonsområdet, lokale myndigheter, internasjonale og nasjonale organisasjoner og etater, og NGO-er, i den hensikt å støtte det militære oppdraget.

NATO: The coordination and cooperation, in support of the mission, between the NATO Commander and civil actors, including the national population and local authorities, as well as international, national and nongovernmental organizations and agencies. (AAP-06)

Sjøkontroll: Den tilstanden som eksisterer når en har handlefrihet i et sjøområde og innenfor en tidsperiode kan utnytte det til eget formål i undervanns-, overflate-, og luftdimensjonene.

NATO: The condition that exists when one has freedom of action within an area of the sea for one's own purposes for a period of time in the subsurface, surface and above water environments. (AAP-06)

Sjønektelse: Å hindre en motstander i å kontrollere et sjøområde uten selv å være i stand til å kontrollere det.

NATO: Preventing an adversary from controlling a maritime area without being able to control that area oneself. (AAP-06)

Skadebegrensende kirurgi (Damage Control Surgery (DCS)):

Behandling som gis pasienter hvor tilstanden er av en slik art at avansert stabiliserende behandling ikke er tilstrekkelig. Skal gis ikke senere enn 2 timer etter at skaden har inntruffet.

Slutttilstand (end state): Den politiske og/eller militære situasjonen som skal oppnås for å kunne si at operasjonens målsetting er blitt oppnådd.

NATO: The political and/or military situation to be attained at the end of an operation, which indicates that the objective has been achieved. (AAP-06)

Spesialoperasjoner (special operations): Militære aktiviteter utført av spesielt utpekte, organiserte, trenede og utstyrte styrker ved bruk av operasjonsteknikker og -metoder som ikke er vanlige for konvensjonelle styrker.

NATO: Military activities conducted by specially designated, organized, selected, trained and equipped forces using unconventional techniques and modes of employment. (AAP-06)

Strategisk kommunikasjon (StratCom): Er i militær sammenheng en koordinerende funksjon som omfatter alle fagdisipliner innenfor det såkalte kognitive domenet. Strategisk kommunikasjon beskriver også den samlede innsats av tiltak rettet mot målgrupper for å nå spesifikke strategiske eller politiske målsettinger, og spenner fra politisk nivå og helt ut i organisasjonens utøvende ledd.

NATO: The coordinated and appropriate use of NATO communication activities and capabilities – Public Diplomacy, Public Affairs, Military Public Affairs, Info Ops and PsyOps – in support of Alliance policies, operations and activities, and in order to advance NATO's aims. (MC 0457/2 (2011))

Strategisk nivå (strategic level): Det høyeste nivå for anvendelse av militære styrker. Det strategiske nivå deles inn i politisk-strategisk nivå og militærstrategisk nivå.

NATO: The level at which a nation or group of nations determines national or multinational security objectives and deploys national, including military, resources to achieve them. (AAP-06)

Stridskrefter: Betegner militære enheter og avdelinger som har stridsoperasjoner som primærfunksjon når de omtales konkret. Stridskrefter kan brukes om enheter og avdelinger på alle kommandonivå. For eksempel landstridskrefter, sjøstridskrefter.

Styrkebeskyttelse (Force Protection (FP)): De tiltak og midler som benyttes for å redusere sårbarheten til eget personell, infrastruktur, materiell, operasjoner og aktiviteter for å sikre egen handlefrihet og operativ effektivitet.

NATO: All measures and means to minimize the vulnerability of personnel, facilities, equipment and operations to any threat and in all situations, to preserve freedom of action and the operational effectiveness of the force. (AAP-06)

Styrkegenerering: En flernasjonal prosess som, med utgangspunkt i Statement of Requirements (SOR), skal fremskaffe og dekke behovet for militære kapasiteter.

Styrkeoppbygging: Alle handlinger fra BEREDSKAPSKLAR til avdelingen er KLAR i henhold til operative krav og Komplette operativ organisasjonsplan (KOP).

Styrkeoppbygging er en nasjonal prosess som leder frem til at en enhet eller avdeling blir KLAR for overføring av kommando til operativ sjef. Enheten er ved KLAR, utdannet, øvet, utrustet og oppsatt for å kunne løse sine oppdrag ved hjemmebase eller klar til deployering.

Styrkeproduksjon: Alle aktiviteter som bidrar til at militære kapasiteter er klare til innsats i henhold til operative krav, og som bidrar til at kapasiteten kan løse de oppdragene som pålegges. Dette omfatter utdanning og øvelse, utvikling av taktikk, organisering av styrker og

spesifikasjon av materielle kapasiteter. Styrkeproduksjon omfatter aktiviteter som skjer både i den daglige virksomhet og ved styrkeoppbygging.

Styrker: Generell betegnelse på militære enheter og avdelinger.

Støttevirksomhet: Omfatter produksjon av ressurser og alle aktiviteter som legger til rette for gjennomføring av styrkeproduksjon og operativ virksomhet.

Suverenitetshevdelse: Det å forsvare, om nødvendig med militærmakt, norske grunnrettigheter som stat mot andre stater som direkte eller indirekte utfordrer norsk suverenitet på norsk territorium, eller norske suverene rettigheter i norske jurisdiksjonsområder utenfor norsk territorium.

T

Taktikk: Bruk av militære styrker til å løse gitte oppdrag.

Taktisk geometri beskriver hvordan de utpekte taktiske kommandoene deler inn sine operasjonsområder.

Taktisk nivå: Anvendelse av militære styrker for å utføre oppdrag for å nå militære målsettinger. Nasjonalt representeres nivået av avdelinger under FOH.

NATO: The level at which activities, battles and engagements are planned and executed to accomplish military objectives assigned to tactical formations and units. (AAP-6)

Taktisk samvirke (Combined Arms): Sammensetning av flere typer stridsenheter fra en taktisk komponent (høyeste taktiske nivå) for gjennom komplementært samvirke å sikre nødvendig kampkraft til å løse et bestemt oppdrag. Dersom flere komponenter skal involveres for å oppnå en ønsket sammensetning av komplementære kampkraftmidler, så er dette muliggjort på det fellesoperative nivået og kommer således under begrepet fellesoperasjoner.

Targeting (Joint): Se operasjonell metodisk målutvelgelse.

Task Element (TE): Se oppdragsselement.

Task Force (TF): Se oppdragsstyrke.

Task Group (TG): Se oppdragsgruppe.

Task Unit (TU): Se oppdragsenhet.

Terskel: Begrepet benyttes med to ulike betydninger der den første refererer til en avskrekkende evne sett i et kost-nytte-perspektiv, og den andre refererer til en toleransegrense for en akkumulert mengde hendelser.

The dominant narrative: Den dominerende fortelling eller oppfatning som har blitt forankret hos én eller flere målgrupper.

Triage: Vurdering, klassifisering og sortering av sårede/skadete i den hensikt å prioritere behandling og evakuering.

NATO: The evaluation and classification of wounded for purposes of treatment and evacuation. It consists of the immediate sorting of patients according to type and seriousness of injury, and likelihood of survival, and the establishment of priority for treatment and evacuation to assure medical care of the greatest benefit to the largest number. (AAP-06)

Tyngdepunkt (Centre of Gravity (CoG)): Det som gir en aktør den overordnede kraft og styrke som er avgjørende for at han skal nå egne målsettinger eller kunne hindre andre i å nå sine.

NATO: Characteristics, capabilities, or localities from which a nation, an alliance, a military force or other grouping derives its freedom of action, physical strength, or will to fight. (AAP-06)

U

Understøttelse (logistic sustainability): Prosessene og mekanismene som medfører at utholdenhet blir ivaretatt. Understøttelse består av forsyninger og erstatning av materiell med den hensikt å opprettholde en styrkes kampkraft for den varighet som kreves for å løse oppdraget. NATO: The process and mechanism by which sustainability is achieved and which consists of supplying a force with consumables and replacing combat losses and noncombat attrition of equipment in order to maintain the force's combat power for the duration required to meet its objectives. (AAP-06)

Unity of Command: Se enhetlig kommando.

Unity of Effort: Se enhetlig innsats

Unity of Purpose: Se enhetlig hensikt.

Utholdenhet (sustainability): En styrkes evne til å opprettholde kampkraft for den varighet som kreves for å løse oppdraget. NATO: The ability of a force to maintain the necessary level of combat power for the duration required to achieve its objectives. (AAP-06)

V

Villedning (deception): Tiltak for å forlede en motstander gjennom manipulasjon, forvrengning og forfalskning av informasjon til å handle kontraproduktivt i forhold til egen interesse. NATO: Those measures designed to mislead the enemy by manipulation, distortion, or falsification of evidence to induce him to react in a manner prejudicial to his interests. (AAP-06)

8.2 Kommandobegreper

8.2.1 Sentrale kommando- og kontrollbegreper

FFOD har ikke til hensikt å tolke NATO-definisjonene eller tillegge de engelske NATO-definisjonene noe som kan endre meningsinnholdet i disse. Kommando- og kontrollbegrepene er derfor gjengitt med en norsk oversettelse øverst og den originale autoritative NATO-teksten på engelsk under.

Alminnelig kommando

Alminnelig kommando er den militære myndigheten og det ansvaret *en sjef* har for å utstede ordrer til underordnet personell. Det dekker alle aspekter ved militær virksomhet og benyttes bare innenfor et nasjonalt forsvar. Enhver sjef fører i utgangspunktet alminnelig kommando over underordnede sjefer i samme forband/avdeling, herunder det personell han er foresatt for.

Full kommando (Full Command):

Når alliansens medlemmer stiller styrker til rådighet for NATO, overfører de bare operativ kommando eller operativ kontroll. Som følge av dette vil ingen NATO-sjef utøve full kommando over tildelte styrker. Nasjonal anvendelse av full kommando innebærer myndighet for en sjef til å lede militær virksomhet innenfor vedkommendes ansvarsområde, herunder administrasjon og logistikk, med mindre annet er angitt. Full kommando er den militære myndigheten og det ansvaret *Forsvarssjefen* har for å utstede ordrer til underordnet personell. Det dekker alle aspekter ved militær virksomhet og benyttes bare innenfor et nasjonalt forsvar.

NATO: The military authority and responsibility of a commander to issue orders to subordinates. It covers every aspect of military operations and administration and exists only within national services. Note: The term "command" as used internationally, implies a lesser degree of authority than when it is used in a purely national sense. No NATO or coalition commander has full command over the forces assigned to him since, in assigning forces to NATO, nations will delegate only operational command or operational control. (AAP-06)

Operativ kommando (Operational Command, OPCOM):

Operativ kommando er den myndighet som er overført til en sjef til å tildele oppdrag (missions) eller oppgaver (tasks) til underordnede sjefer, til å deployere enheter, til å omgruppere enheter og til å beholde eller delegere operativ kontroll og/eller taktisk kontroll i den utstrekning det anses nødvendig. Operativ kommando innebærer ikke ansvar for administrasjon.

NATO: The authority granted to a commander to assign missions or tasks to subordinate commanders, to deploy units, to reassign forces, and to retain or delegate operational and/or tactical control as the commander deems necessary. Note: It does not include responsibility for administration. (AAP-06)

Operativ kontroll (Operational Control, OPCON):

Operativ kontroll er myndighet delegert til en sjef til å lede tildelte styrker for å gjøre ham eller henne i stand til å gjennomføre nærmere angitte oppdrag eller oppgaver, som vanligvis er avgrenset i handling, tid eller rom. Dette innebærer myndighet til å deployere tildelte enheter og til å beholde eller delegere taktisk kontroll over disse. Operativ kontroll innebærer ikke myndighet til å dele opp tildelte enheter. Operativ kontroll innebærer heller ikke i seg selv logistisk eller administrativ kontroll.

NATO: The authority delegated to a commander to direct forces assigned so that the commander may accomplish specific missions or tasks which are usually limited by function, time, or location; to deploy units concerned, and to retain or assign tactical control of those units. It does not include authority to assign separate employment of components of the units concerned. Neither does it, of itself, include administrative or logistic control. (AAP-06)

Taktisk kommando (Tactical Command, TACOM):

Taktisk kommando er myndighet delegert til en sjef til å tildele oppgaver til styrker under hans eller hennes kommando for å løse de oppdrag som er gitt ham eller henne av høyere myndighet.

NATO: The authority delegated to a commander to assign tasks to forces under his command for the accomplishment of the mission assigned by higher authority. (AAP-06)

Taktisk kontroll (Tactical Control, TACON):

Taktisk kontroll er den detaljerte og vanligvis lokale styring og kontroll som er nødvendig for gjennomføring av tildelte oppdrag eller oppgaver.

NATO: The detailed and, usually, local direction and control of movements or manoeuvres necessary to accomplish missions or tasks assigned. (AAP-06)

Administrativ kontroll (Administrative Control, ADCON):

Styring og utøvelse av myndighet over underordnede eller andre organisasjoner innenfor administrative områder som personelladministrasjon, forsyning, støtte, og andre forhold som ikke er inkludert i det operative oppdraget til underordnede eller andre organisasjoner.

NATO: Direction or exercise of authority over subordinate or other organizations in respect to administrative matters such as personnel management, supply, services, and other matters not included in the operational missions of the subordinate or other organizations. (AAP-06)

Koordinerende myndighet (Coordinating Authority, CA)

Koordinerende myndighet er den myndighet som er overført til en sjef eller en annen enkeltperson som er tillagt ansvar for å koordinere spesifikke funksjoner eller gjøremål der enheter fra to eller flere land eller kommandoer, eller fra to eller flere forsvarsgrener, eller fra to eller flere styrker fra samme forsvarsgren, er involvert. Dette innebærer myndighet til å kreve rådslagning mellom de involverte parter eller deres representanter, men ikke myndighet til å fremtvinge en felles beslutning. Ved uenighet mellom involverte parter, hvor sjefen ikke greier å oppnå enighet, må saken legges frem for riktig myndighet.

NATO: The authority granted to a commander or individual assigned responsibility for coordinating specific functions or activities involving forces of two or more countries or commands, or two or more services or two or more forces of the same service. He has the authority to require consultation between the agencies involved or their representatives, but does not have the authority to compel agreement. In case of disagreement between the agencies involved, he should attempt to obtain essential agreement by discussion. In the event he is unable to

obtain essential agreement he shall refer the matter to the appropriate authority. (AAP-06)

8.2.2 Andre kommando- og kontrollrelaterte begreper

Kommandokjede/-linje er definert som kjeden (succession) av sjefer fra foresatte til underordnede som kommando utøves gjennom. Det er definert tre prinsipielt ulike typer kommandolinjer, avhengig av hvilket ansvarsområde som er involvert:

1. Kommandolinje hvor det utøves alminnelig kommando.
Alminnelig kommando omfatter all operativ og administrativ militær virksomhet.
2. Operativ kommandolinje (Operational Chain of Command) er kommandokjede opprettet for en spesiell operasjon eller serie av fortløpende operasjoner. Graden av myndighet er nærmere gradert som operativ kommando, operativ kontroll, taktisk kommando eller taktisk kontroll. Disse begrepene angir hvilken myndighet en sjef har i forhold til underordnede ledd, ikke hvilket ansvarsomfang han har overfor foresatte sjef.
3. Administrativ kommandolinje (Administrative Chain of Command). Dette omfatter ledelse og utførelse av alle militære saker som ikke hører inn under taktikk og strategi, primært logistikk, økonomi og personelladministrasjon.

Overordnet – underordnet (superior – subordinate)

Enhver som har høyere grad enn en annen (den underordnede), er dennes overordnede. Her foreligger det imidlertid ikke nødvendigvis et kommandoforhold.

Foresatt (superior)

Enhver som er berettiget til å gi en befaling som skal adlydes av en annen (den undergitte eller underlagte), er dennes foresatte. Mellom foresatte og undergitte/underlagte foreligger det et kommandoforhold.

Undergitt (subordinate)

Angir at en avdeling eller person er stilt under relativt permanent kommando av en sjef, og/eller hvor en avdeling eller person er gitt sin primære organisatoriske tilknytning.

Underlagt (attached)

Angir at en avdeling eller person er stilt under kortvarig kommando av en sjef, og/eller hvor en avdeling eller person er gitt en sekundær organisatorisk tilknytning. Med de begrensninger som er angitt i underleggelsesordren, vil mottagende sjef utøve samme kommando-myndighet over en underlagt avdeling som over en undergitt avdeling. Imidlertid vil ansvar for beordring og forfremming av personell normalt forbli hos moderorganisasjonen.

Best egnet sjef (Best Suited Commander)

Den sjef som i egenskap av kvalifikasjoner, utrustning, lokalisering, situasjonsbevissthet eller eventuelt andre forhold er best egnet til å forberede og gjennomføre en operasjon med en sammensatt styrke. Dette kan være på taktisk eller operasjonelt nivå, og med styrker fra andre forsvarsgrener.

Støtte (support)

Støtte er tiltak en styrke eller deler av den utfører for å assistere, beskytte eller komplettere andre styrker.

Støttet sjef (Supported Commander)

Den sjef som har det primære ansvar for alle forhold relatert til en oppgave eller et oppdrag gitt fra høyere myndighet, og som mottar styrker eller annen støtte fra én eller flere støttende sjefer. Han eller hun er ansvarlig for overordnet planlegging, herunder for å fastsette målsetting/effekt for støtten samt innarbeide støtten fra andre i planen. Overordnet sjef har ansvaret for å avgrense støtten i form av omfang, tid, sted, varighet og prioritet på støtteoppdraget ut ifra andre oppdrag som støttende sjef har.

Støttende sjef (Supporting Commander)

Den sjef som bistår en støttet sjef med styrker eller annen støtte. Han eller hun utvikler ved behov en støtteplan innenfor rammen av føringer eller oppdrag fra sine foresatte og den overordnede plan, utviklet av støttet sjef. Støttende sjef skal sørge for at støttet sjef til enhver tid er oppdatert om hvilke kapasiteter som er tilgjengelige. Begrepene "støttet" og "støttende" sjef er knyttet til et NATO-konsept for Supported-Supporting Interrelationship (SSI). SSI er ikke et kommandoforhold i seg selv, men gjelder tilrettelegging for gjensidig forsterkning, fleksibel koordinering og kraftsamling i de ulike fasene av en operasjon eller kampanje. Begrepet benyttes normalt mellom og eventuelt innenfor regionale kommandoled, uavhengig av nivå. SSI-konseptet tilrettelegger for prioritering mellom enheter som det ikke er noen kommando- eller kontrollmyndighet imellom. Støttet og støttende sjef utpekes av deres foresatte for å beskrive det innbyrdes forhold mellom disse sjefene. Ofte vil disse sjefene være på samme nivå i kommandokjeden. Det kan være flere støttende sjefer, men kun én støttet sjef.

Begrepet vil også kunne benyttes under nasjonale operasjoner, eksempelvis i samvirke mellom HV-distriktssjef og sjef for en hæravdeling. Spørsmålet om støttet/støttende sjef vil kunne avgjøres ut fra prinsippet om best egnet sjef.

Overføring av myndighet (Transfer of Authority, ToA)

Dette er tiltak som innebærer at en nasjon overfører operativ kommando eller operativ kontroll til en NATO-kommando, eller tilsvarende overføring fra en NATO-kommando til en annen. En slik prosess brukes også når Norge stiller styrker til koalisjonsoperasjoner eller til FN. Nasjonalt brukes begrepet kommandooverføring. Dette inkluderer overføring av både kommando og kontroll.

NATO: Within NATO, an action by which a member nation or NATO Command gives operational command or control of designated forces to a NATO Command. (AAP-06)

Fagmyndighet er ansvar for og myndighet til å fastsette krav og angi faglige rammer innen et gitt virksomhetsområde, for hele Forsvaret, herunder utvikle og være faglig rådgiver innen dette området, samt

foreta kontroll og gi pålegg ved avvik. Deler av myndigheten kan delegeres videre som fagansvar.

Omgåelse (bypassing) er føringer som går fra høyere nivå direkte til den enhet som føringene gjelder.

Komprimering av kommandonivåer skjer når et kommandonivå overtar store deler av funksjonene til et underliggende hovedkvarter, og detaljstyrer langt ned i organisasjonen. Komprimering skiller seg fra føringer gjennom kommandolinjen og omgåelse ved at det er hele funksjonsområder som styres over tid av høyere nivå, og ikke bare at enkeltføringer gis direkte.

Nasjonal kontingentsjef, National Contingent Commander (NCC), er norske operative myndigheters stedlige representant i operasjonsteateret og skal ivareta norske interesser og Sj FOHs administrative kontroll. NCC-funksjonen kan ivaretas gjennom en særskilt tjenestestilling eller av en avdelingssjef i styrkens kommandokjede eller av senior stabspersonell i ett av styrkens hovedkvarter.

Senior National Observer (SNO) skal ivareta norske interesser og er FSJs kontaktledd til Chief Military Observer (CMO), samt til de norske observatørene i operasjonen. SNO er i alle nasjonale saker underlagt FSJ, og er i slike saker foresatt for alle norske observatører i operasjonen. SNO er i nasjonale saker (for utøvelse av administrativ kontroll) underlagt NCC dersom denne er etablert i operasjonen.

Senior National Representative (SNR) skal ivareta norske interesser og er FSJs (og NCCs) kontaktledd til alt norsk personell som tjenestegjør i vedkommende hovedkvarter eller stab. SNR skal koordinere og samordne administrative saker. SNR er i alle nasjonale saker foresatt for alt norsk personell i hovedkvarteret. SNR er underlagt NCC dersom denne er etablert i operasjonen.

Liaisonoffiserer til andre nasjoners nasjonale hovedkvarter (LNO). LNO til andre allierte eller nasjonale hovedkvarter har som hovedfunksjon å være et bindeledd til Norge, og skal rapportere hjem om forhold som

påvirker norsk operativ innsats. LNO vil normalt rapportere til FOH. I spesielle tilfeller kan LNO rapportere direkte til FST gjennom situasjonscenteret. De detaljerte bestemmelser vil fremkomme av LNOs instruks.

8.3 Forkortelser

AII: Area of Intelligence Interest
AIR: Area of Intelligence Responsibility
AOA: Amphibious Objective Area
AOI: Area of Interest
AOO: Area of Operations
AOR: Area of Responsibility
APA: Air Policing Area
BDA: Battle Damage Assessment
BFF: Beredskapssystem for Forsvaret
CAT: Crisis Action Team
CBRN: Chemical, Biological, Radiological, Nuclear
CCIRM: Collection Coordination and Intelligence Requirements Management
CFAO: Bi-SC Conceptual Framework for the Alliance Operations
CIMIC: Civil Military Cooperation
CIS: Communication and Information Systems
CMO: Chief Military Observer
CNO: Computer Network Operations
CONPLAN: Contingency Plans
COP: Common Operational Picture
COPD: Bi-SC Comprehensive Operations Planning Directive
CRP: Crisis Response Planning
DCR: Damage Control Resuscitation
DCS: Damage Control Surgery
DIF: Driftsenhet i Forsvaret
DSB: Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap
EBA: Eiendommer, bygg og anlegg
EOD: Explosive Ordnance Disposal
FLO: Forsvarets logistikkorganisasjon
FOH: Forsvarets operative hovedkvarter
FOPV: Fellesoperativt planverk
FSA: Forsvarets sikkerhetsavdeling
FSJ: Forsvarssjefen
GI: Generalinspektør
GRF: Graduated Readiness Forces

HV: Heimevernet
IEDD: Improvised Explosive Device Disposal
IRM CC: Intelligence Requirements Management and Collection Coordination
ISR: Intelligence, Surveillance and Reconnaissance
ISTAR: Intelligence, Surveillance, Target Acquisition, Reconnaissance
JBM: Joint Battlespace Management
JOA: Joint Operations Area
JSOA: Joint Special Operations Area
JTFHQ: Joint Task Force Headquarters
LNO: Liaisonoffiser
MEDEVAC: Medical Evacuation
MOVCON: Movement Control
NAOC: National Air Operation Centre
NATO: North Atlantic Treaty Organisation
NBS: Nasjonalt beredskapssystem
NCAGS: Naval Cooperation And Guidance for Shipping
NCC: National Contingent Commander
NCS: NATO Command Structure
NFS: NATO Force Structure
NORDEFECO: Nordic Defence Cooperation
NorTG: Norwegian Task Group
OPLAN: Operasjonsplan
POD: Politidirektoratet
SACEUR: Supreme Allied Commander Europe
SBS: Sivilt beredskapssystem
SDP: Standing Defence Plans
SHV: Sjøheimevernet
SNO: Senior National Observer
SNR: Senior National Representative
SOP: Standing Operating Procedures
SOR: Status of Requirement
TOO: Theatre of Operations
VTC: Video- Teleconference

8.4 Litteraturliste

8.4.1 Akademiske referanser

- Berli, Eldar, "Å lede strid med uklar kommando", *Norsk Militært Tidsskrift*, nr. 1 2012, s. 4–11
- Clausewitz, Karl von, *Om Krigen* (Oslo: Gyldendal, 1972)
- Cohen, Elliot A., *Supreme Command* (New York: Anchor Books, 2003)
- Edström, Håkan og Palle Ydstebø (red.), *Militærstrategi på norsk – en innføring* (Oslo: Abstrakt forlag, 2011)
- Forsvarets forskningsinstitutt, *FFI rapport 2013/02162 «Overordnet konsept for maritim overvåkning»* (Kjeller: FFI, 2013)
- Forsvarets operative hovedkvarter, *Betraktninger vedrørende Sjef FOHKs operative føringer angående grenseområde og kommandoforhold ved Grensevakten* (Reitan: FOH, 2013)
- Forsvarets overkommando, *Forsvarets doktrine for landoperasjoner* (Oslo: FSTS, 2002)
- Forsvarets overkommando, *Forsvarets doktrine for luftoperasjoner* (Oslo: FSTS, 2002)
- Forsvarets overkommando, *Forsvarets doktrine for maritime operasjoner* (Oslo: FSTS, 2002)
- Forsvarets stabsskole, *Innblikk i Fellesoperasjoner* (Oslo: FHS, 2012)
- Forsvarsstaben, *Forsvarets fellesoperative doktrine (FFOD)* (Oslo: Forsvarets stabsskole, 2007)
- Forsvarsstaben, *Håndbok i stabstjeneste for Forsvaret* (Oslo: Forsvarets stabsskole, 2010)
- Headquarters Department of the Army, *FM 5-19 Composite Risk Management* (Washington, 2006)
- Høiback, Harald, "Ledelse i fellesoperasjoner", i Forsvarets stabsskole, *Innblikk i Fellesoperasjoner* (Oslo: FHS, 2012), s. 185–216
- Høiback, Harald og Palle Ydstebø (red.), *Krigens vitenskap – en innføring i militærtori* (Oslo: Abstrakt forlag, 2012)
- Høiback, Harald, "What is doctrine?", *Journal of Strategic Studies*, 2011, Volume 34(6).
- Joint Chiefs of Staff, *JP-3.14 Space Operations* (Joint Electronic Library,

2009), s. 1–8, <http://www.dtic.mil/doctrine/>, lastet ned 17. oktober 2012

Ministry of Defence, United Kingdom, *Joint Doctrine Note 3/11 Decision-Making and Problem Solving: Human and Organisational Factors* (Shrivenham: DCDC, 2011)

Ministry of Defence, United Kingdom, *Joint Concept Note 3/12 Future Air and Space Operating Concept* (Shrivenham: DCDC, 2012) s. 2-1. <http://www.mod.uk/dc/dc/>, lastet ned 17. oktober 2012

Ministry of Defence, United Kingdom, *Joint Doctrine Publication 01 Second Edition – Campaigning* (Shrivenham: DCDC, 2008)

NATO, *Allied Command Operations Comprehensive Operations Planning Directive (COPD) Interim V2.0* (Mons: SHAPE, 2013)

NATO, *Analysis of Interoperability shortfalls in Current NATO-Led Operations* (Lisboa: ACT JALLC EWGI, 2010), www.jallc.nato.int

NATO, *OUP: Lessons from National Military Perspectives* (Lisbon: JALLC, 2012), www.jallc.nato.int

Schjølset, Anita (red.), *Gender i Forsvaret – Fra teori til praksis* (Oslo: Abstrakt forlag, 2013)

Svechin, Alexandr. A, *Strategy* (Moskva 1927; Minneapolis MN: East View 2004)

Widén, Jerker og Ångström, Jan: *Militärteoriens grunder*, Stockholm (Försvarsmakten), 2004.

8.4.2 Autoritative referanser (nasjonale direktiver og NATO-doktriner)

- Etterretningstjenesten, *Etterretningsdoktrinen* (Oslo: FOBID, 2013)
- Forsvarsdepartementet, *Beredskapssystem for forsvarssektoren (BFF)* (Oslo: FOBID, 2011)
- Forsvarsdepartementet, *"Et forsvar for vår tid": Iverksettelsesbrev til forsvarssektoren for langtidsperioden 2013–2016* (Oslo: FOBID, 2013)
- Forsvarsdepartementet, *Forsvarsdepartementets retningslinjer for informasjonssikkerhet og cyberoperasjoner i forsvarssektoren «FDs cyberretningslinjer»* (Oslo: FD, 2014)
- Forsvarsdepartementet, *St.prp. nr. 55 (2001–2002) Gjennomføringssproposisjonen – utfyllende rammer for omleggingen av Forsvaret i perioden 2002–2005* (Oslo: FD, 2002)
- Forsvarssjefen, *Manual i krigens folkerett* (Oslo: Merkur-Trykk AS, 2013)
- Forsvarsstaben, *Definisjonsliste over Forsvarets styringsdokumenter* (Oslo: FOBID, 2009)
- Forsvarsstaben, *Direktiv for operativ logistikk* (Oslo: FOBID, 2009)
- Forsvarsstaben, *Direktiv for operativ virksomhet* (Oslo: FOBID, 2011)
- Forsvarsstaben, *Direktiv for styrkeoppbygging* (Oslo: FOBID, 2012)
- Forsvarsstaben, *Direktiv om etterlevelse av enkelte folkerettsforpliktelses-er vedrørende saniteten* (Oslo: FOBID, 2010)
- Forsvarsstaben, *Forsvarssjefens plan for utvikling av et nettverksbasert forsvar Del I – Strategi* (Oslo: FOBID, 2010)
- Forsvarsstaben/Operasjonsavdelingen (FST/O), *Planlegging og gjennomføring av operasjoner på militærstrategisk nivå (utkast), XXXX*
- Forsvarsstaben/Personellavdelingen (FST/P), *Forsvarssjefens grunnsyn på ledelse i Forsvaret* (Oslo: FOBID, 2012)
- Justis- og beredskapsdepartementet, *Instruks for departementenes arbeid med samfunnssikkerhet og beredskap, Justis- og beredskapsdepartementets samordningsrolle, tilsynsfunksjon og sentral krisehåndtering* (Oslo: LOVDATA, 2012)
- NATO, *AAP-06 Edition 2013 NATO Glossary of Terms and Definitions* (Brussel: NSA, 2013)
- NATO, *AAP-39 NATO Handbook of Land Operations Terminology* (Brussel: NSA, 2012)

NATO, *AAP-47(A) Allied Joint Doctrine Development* (Brussel: NSA, 2011)

NATO, *AJP-01(D) Allied Joint Doctrine* (Brussel: NSA, 2010)

NATO, *AJP-2 (SD2) Allied Joint Intelligence, Counter-Intelligence and Security Doctrine* (Brussel: NSA, 2013)

NATO, *AJP-3(B) Allied Joint Doctrine for Operations* (Brussel: NSA, 2011)

NATO, *AJP-3.4(A) Allied Joint Doctrine for Non-article 5 Crisis Response Operations* (Brussel: NSA, 2010)

NATO, *AJP-3.4.1(B)(SD1) Allied Joint Doctrine for Peace Support Operations* (Brussel: NSA, 2012)

NATO *AJP-3.4.4 Allied Joint Doctrine for Counter Insurgency (COIN)* (Brussel: NSA, 2011)

NATO, *AJP-3.4.9 Allied Joint Doctrine for Civil-Military Cooperation* (Brussel: NSA, 2013)

NATO, *AJP-3.5 Allied Joint Doctrine for Special Operations* (Brussel: NSA, 2009)

NATO, *AJP-3.10 Allied Joint Doctrine for Information Operations* (Brussel: NSA, 2009)

NATO, *AJP-3.12(B) (FD) Allied Doctrine for Military Engineer Support to Joint Operations* (Brussel: NSA, 2013)

NATO, *AJP-4 Allied Joint Logistic Doctrine* (Brussel: NSA, 2009)

NATO, *AJP 4-10(A) Allied Joint Medical Support Doctrine* (Brussel: NSA, 2006)

NATO, *AJP-5(RD2) Allied Joint Doctrine for Operational-Level Planning* (Brussel: NSA, 2012)

NATO, *Bi-SC Conceptual Framework for Alliances Operations* (Brussel: SHAPE og HQ SACT, 2011)

NATO, *MC 457/2 NATO military policy on public affairs* (Brussel: MC, 2011)

NATO, *NATO Crisis Response System Manual (NCRSM)* (Brussel: NSA, 2011)

Regjeringen, Kongelig resolusjon av 11. september 1959 om regler for fastsettelse av krigsskueplass i overensstemmelse med § 6 i lov om særlige rådgjerder under krig, krigsfare og liknende forhold av 15.12.1950 (Oslo: FOBID, 1959)

Regjeringen, Kongelig resolusjon av 8. desember 1967 om endring i

kgl res av 11.09.59 om regler for fastsettelse av krigsskueplass i overenstemmelse med § 6 i lov om særlige rådgjerder under krig, krigsfare og liknende forhold av 15.12.50 nr. 7 (Oslo: FOBID, 1967)
Senter for integritet i forsvarssektoren

Levetid og revisjonssyklus

Forsvarets fellesoperative doktrine er et levende dokument med en planlagt virketid på tre til fem år. Doktrinen vil evalueres årlig, der tidligere revisjon vurderes. Dette innebærer at Forsvaret normalt vil starte en formell revisjonssyklus to til tre år etter implementering. Uavhengig av den formelle revisjonsbehandlingen imøteses kommentarer i form av faktabaserte presiseringer eller forslag til rettelser og tillegg fortløpende. Kommentarer og forslag kan sendes Forsvarets høgskole ved Forsvarets stabsskole, Seksjon for strategi og doktrine, som utøver eierskap (custodianship) over doktrinen.

Kontaktinformasjon er:

Forsvarets høgskole

Forsvarets stabsskole

Seksjon for strategi og doktrine

Postboks 800, postmottak

2617 Lillehammer

Telefonnummer: 23 09 57 81
                                  0510 5781

NOTATER:

